

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1944.

Första kammaren.

Nr 18.

Tisdagen den 16 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 3 eftermiddagen.

Justerades protokollen för den 9, 10 och 13 innevarande månad.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Aberopande bilagda läkarintyg får jag härmed vördsamt anhålla om ledighet från riksdagsarbetet fr. o. m. den 15 maj t. o. m. den 23 juni 1944.

Stockholm den 15 maj 1944.

Sven V. Hansson.

Härmed intygas, att riksdagsman *Sven Hansson* vid företagna undersökningar har befunnits lida av en uttalad ämnesomsättningsrubbing och totalt utslitna nerver som gör det oundgängligen nödvändigt att under en tid av 6 veckor avkoppla honom från allt arbete.

Stockholm den 13 maj 1944.

N. G. Nordin,
leg. läk.

Den begärda ledigheten beviljades.

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr **Günther**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Holmbäcks interpellation angående vissa beslag å tyska krigskartor över Sverige, erhöll ordet och anförde: Herr talman! Herr Holmbäck har med kammarens tillstånd till mig framställt följande frågor:

Ang. vissa beslag å tyska krigskartor över Sverige.

1. Kan Eders Excellens på ett offentligt sammanträde lämna kammaren en fullständig sammanfattande redogörelse för de tre beslagen av tyska kartor över Sverige och vad därmed äger samband?

2. Kan Eders Excellens samtidigt lämna uppgift om de åtgärder, som från svensk sida företagits i anledning av de beslagtagna sändningarna?

Såsom redan på olika sätt bragts till offentlighetens kännedom, hava under den sista tiden i det tyska transitogodset till Norge och Finland vid icke mindre än tre olika tillfällen påträffats i Tyskland tryckta militärkartor över vårt land. Det första och mest anmärkningsvärda av dessa kartfynd gjordes den 14 april i Hälsingborg. Vid den sedvanliga granskningen av det gods, som samma dag anlant från Danmark för transitering till Norge, iaktogs förekomsten av 28 paket innehållande kartor över Sverige. Godset betecknades i frakthandlingarna såsom krigskartor. Som avsändare angavs en firma i Rumburg, och av frakthandlingarna framgick vidare, att avsikten varit att expediera sändningen med fartyg över Aarhus till Oslo. Paketerna visade sig innehålla kartrullar till ett antal av 7 till 9 i varje paket. Å kartrullarna, som

Ang. vissa beslag å tyska krigskartor över Sverige. (Forts.)
 vardera innehöllo omkring 100 kartblad, funnos angivna vissa nummer, hänfö-
 rande sig till det område kartan avsåg. Dessa nummer korresponderade med
 motsvarande nummer på en i varje kartrulle inlagd översiktskarta över Sveri-
 ge. Kartorna, vilka samtliga voro tryckta i mars 1944, hänförde sig till sam-
 manlagt tio olika på översiktskartan inrutade områden i mellersta Sverige
 från västra Dalarna till norra Uppland. De olika bladen voro utförda i skalan
 1 : 100 000 och visade sig utgöra reproduktioner av den svenska topografiska
 kartans motsvarande blad. I sändningen ingingo sammanlagt 23 kartrullar för
 varje på översiktskartan angivet kartområde, varför således varje kartblad
 förefanns i omkring 2 300 exemplar. Hela sändningen omfattade följaktligen
 omkring 23 000 kartblad. Bladen voro försedda med teckenförklaring på tyska
 och svenska.

Det andra kartfyndet gjordes den 24 april i Trelleborg, likaledes vid tull-
 granskningen av det för transitering till Norge avsedda godset. Dessa kartor,
 vilka omfattade sammanlagt 72 paket och avsänts från Tyskland såsom ex-
 pressgods, väjde sammanlagt 936 kg. Innehållet angavs vara Landeskartan,
 och såsom avsändare och mottagare stodo tyska militära myndigheter. Pake-
 ten innehöllo vardera 100 kartblad och utgjorde sålunda tillsammans 7 200
 exemplar. De voro utförda i skalan 1 : 1 000 000 och omfattade den skandina-
 viska halvön. Vad Sverige beträffar, utgjordes originalet i första hand av
 första upplagan av »Motormännens vägkarta över Sverige», tryckt år 1939.
 Av vissa beteckningar på kartorna kunde man sluta sig till att de färdig-
 stälts i april i år. Med sändningen följde även ett paket, som innehöll 100
 kartblad i skalan 1 : 300 000 över två polska områden.

Det tredje kartpartiet slutligen påträffades den 29 april i Haparanda bland
 det tyska postgodset från Norge till Finland. Det konstaterades, att 32 post-
 säckar innehöllo vardera två eller tre paket, vilka enligt påklustrade etiketter
 ursprungligen avsänts från tysk militär myndighet i Berlin. Det till flera
 tusen exemplar uppgående kartmaterialet utgjordes av blad över nordligaste
 Norge i skalorna 1 : 100 000 och 1 : 300 000. Å huvuddelen av dessa kartor
 återfunnos större eller mindre delar av de svenska gränsområdena. Kartorna
 vora huvudsakligen tryckta år 1940. Gränsbladen mot Sverige upptogo svenskt
 område i schematisk framställning. Såsom underlag torde hava brukats dels
 »Turistkartan» i skalan 1 : 300 000, dels de svenska s. k. generalstabskartor-
 na i skalan 1 : 200 000.

Beträffande samtliga de kartfynd, för vilka jag nu redogjort, vidtogs ome-
 delbart den åtgärden, att expedieringen inställdes och kartorna beslagtogs.
 Att nytryckta kartor över svenska områden, uppenbarligen för distribution till
 den tyska krigsmakten, i stora mängder expedierats till Norge och Finland
 var emellertid en så uppseendeväckande åtgärd, att den svenska reaktionen
 icke kunde inskränka sig enbart till detta.

Några dagar efter det första kartfyndet begärde jag därför ett samtal med
 härvarande tyske minister och framförde till honom svenska regeringens för-
 vånning och missnöje över det inträffade. Jag tillade, att denna händelse måste
 föranleda svenska regeringen att vidtaga åtgärder för att säkerställa en full-
 ständig kontroll av all transitering genom Sverige. De särskilda lättnader i
 fråga om post- och kurirbefordran med svenska järnvägar, som Tyskland dit-
 tills åtnjutit, kunde därför icke för framtiden påräknas.

I enlighet härmed har trafiken med särskilda tyska postvagnar, åtföljda av
 tysk betjäning, inställt enligt en plan, som innebar, att den sista vagnen av
 denna art lämnade svenskt område den 29 april. Den skedda förändringen be-
 tyder således, att tysk transitpost hädanefter sändes genom Sverige uteslutan-
 de genom svenska postverkets försorg inom ramen för gällande postala över-

Ang. vissa beslag å tyska krigskartor över Sverige. (Forts.)

enskommelser. Kurirbefordran, i och för sig en sak av ringa omfattning, har begränsats till vad som enligt internationell sedvänja plägar medgivas främmande beskickningar.

Från tyskt håll hava kartsändningarna förklarats såsom en generalstabsmässig rutinåtgärd. Att de krigförande besitta kartor över vårt land är naturligtvis i och för sig ingenting anmärkningsvärt. Det märkliga och jag skulle vilja säga olustiga i saken är, att den tyska militärledningen i det oberäkneliga läge av kriget, i vilket vi nu befinna oss, ansett det lämpligt att i stor utsträckning bland trupperna i våra grannländer fördela nytryck av dessa kartor. Tyske ministern har för mig såsom en kompletterande förklaring antytt nödvändigheten för tyskarna i Norge att äga kartor över Sverige med hänsyn till eventuella situationer, som oberoende av åtgärder från tysk sida kunna tänkas uppstå.

Herr Holmbäck: Herr talman! Jag får till utrikesministern framföra mitt tack för svaret på min interpellation.

I interpellationen anhöll jag, att svaret skulle lämnas vid ett *offentligt* sammanträde. Det är nu möjligt att i större omfattning än för några år sedan offentligt i riksdagen dryfta frågor av utrikespolitisk art. Frågan om de tyska kartsändningarna genom Sverige är enligt min uppfattning av den natur, att tillfälle bör finnas att å offentligt sammanträde inom riksdagen erhålla upplysningar och framföra en uppfattning. Det är tillfredsställande, att utrikesministern genom att lämna sitt svar vid detta sammanträde visat sig dela denna mening.

Vad utrikesministern meddelat kammaren har visserligen till större delen varit redan kända förhållanden. På några punkter ger emellertid utrikesministern nya upplysningar, och det som behandlats i hans svar föranleder överhuvud vissa reflexioner.

Som utrikesministern angivit, var det mest anmärkningsvärda kartfyndet det, som ägde rum i Hälsingborg den 14 april, alltså det första fyndet. De kartor man då fann beteckna tyskarna själva som krigskartor. Av utrikesministerns redogörelse framgår, att bladen voro försedda med teckenförklaringar på tyska och svenska. Då de särskilda kartbladen å den topografiska kartan icke äro försedda med teckenförklaring, måste här en viss bearbetning av det svenska materialet ha ägt rum.

I de uppgifter om kartfyndet, som publicerades av TT den 18 april, säges, att »en del av de beslagtagna kartorna voro tryckta i mars 1944 från plåtar, som iordningställdes 1940». Nu säger utrikesministern, att samtliga kartor voro tryckta i mars 1944. Överhuvud visar kartfyndet ett stort intresse från den tyska ledningens sida för att de tyska trupperna i Norge just nu skola vara försedda med goda kartor över Sverige.

Nytt i förhållande till vad som tidigare meddelats synes vara, att det bälte av mellersta Sverige, som kartorna avse, sträcker sig från Dalarna i väster till norra Uppland i öster, d. v. s. från Lima och Transtrand eller Särna till Hållnäs och Lövsta i norra Uppland. Kartorna avse alltså icke trakter kring de stora mellansvenska sjöarna, d. v. s. icke de centrala delarna av mellersta Sverige. Den slutsatsen ligger då nära, att kartorna i själva verket blott äro en del av ett större parti, vars övriga delar transporterats sjövägen. Är detta riktigt, kan det verkliga antalet av de kartblad över Sverige, som transporterats till Norge, uppgå till ett eller ett par hundra tusen. Den svensk-norska pressbyrån har i en uppgift från Oslo den 25 april meddelat, att i Oslo lossats ett parti om minst 100 000 svenska generalstabskartor från ett fartyg från Danmark. Uppgiften har förekommit i den svenska pressen samt åter-

Ang. vissa beslag å tyska krigskartor över Sverige. (Forts.)
finnes i utrikespolitiska institutets kalendarium för april. I uppgiften säges vidare, att kartorna omfatta den svenska gränsbygden, att de i vissa fall sträcka sig tvärs över landet, att de äro i skalan 1:100 000 samt att de på tyska ha en påtryckning, att de äro avsedda endast för tjänstebruk. Vidare kan i detta sammanhang observeras, att i pressen förekommit uppgift, att det skulle ha berott på sabotage, att det i Hälsingborg beslagtagna kartpartiet transiterats till Sverige i stället för att sändas sjövägen som ursprungligen varit avsett. Har detta varit fallet, är det naturligt, om blott någon del av de färdigställda kartorna sänts över Sverige.

Ha kartor över svenska bygder sänts till tyska armén i Norge, är det väl sannolikt, att liknande kartor sänts till de tyska trupperna i Finland och i Danmark.

De kartor, som anträffades i det andra fyndet, synas vara av samma natur som de, vilka påträffades den 6 april 1943 — alltså för ett år sedan — och som då väckte så stort uppseende i Sverige. Intressant är utrikesministerns upplysning, att de kartor, som påträffats nu, äro färdigställda i april i år. Denna uppgift accentuerar ytterligare den tyska ledningens önskan, att tyska trupper just nu skola vara försedda med gott kartmaterial över Sverige.

Även det tredje fyndet utgöres tydligen av kartor av samma typer som påträffades den 6 april 1943. Dessa kartor äro tryckta år 1940. Av intresse vore att erhålla upplysning, huruvida det är stora delar av de särskilda kartbladen, som upptaga svenska områden, och huru pass schematiskt dessa områden äro angivna. På denna punkt kan man tänka sig flera nyanser.

Det kan måhända tillåtas mig att i detta sammanhang anmärka, att, i ljust av att tyskarna tillverka jätteupplagor av kartor över svenska trakter, det kan ifrågasättas, om det vidare är någon mening med de restriktioner beträffande inköp av kartor, vilka stadgats genom kungörelsen den 6 november 1942 angående förbud mot försäljning av vissa kartor.

Det har redan tidigare meddelats, att svenska regeringen bragt till tyska regeringens kännedom sin förvåning och sitt missnöje över det inträffade. Däri torde vår regering ha hela folket med sig. Det har vidare meddelats, att de särskilda förmåner i postalt hänseende, som tyskarna åtnjutit i Sverige, med den 29 april bragts att upphöra. Av utrikesministerns redogörelse i dag framgår ytterligare, att häri ingå även de förmåner beträffande på svenska järnvägar transporterat kurirgods, som tyskarna åtnjutit. Även om förmåner beträffande kurirgods äro, för att använda utrikesministerns ord, »i och för sig en sak av ringa omfattning», är det tillfredsställande, att dessa förmåner numera äro slut. Beträffande såväl posten som kurirgodset har Sveriges förfaringsätt visserligen icke stritt mot gällande neutralitetskonvention eller andra förpliktelser, som vi åtagit oss. Men dessa förmåner voro en kvardröjande rest av de transiteringsbestämmelser, som det politiska läget tvang oss att gå med på år 1940 och som förra året äntligen kunde upphävas. På många håll har denna kvardröjande rest känts som en börda.

Utrikesministern räknar icke till den reaktion, som de tyska kartförsändelserna frambragt, att den tyska kurirflygtrafiken över Sverige mellan Norge och Finland skall upphöra vid månadsskiftet maj—juni och ersättas med en koncession åt Lufthansa å en flyglinje mellan Oslo och Björneborg. Jag kanske emellertid trots detta kan få ägna några ord åt denna fråga. Det är givetvis en glädjande förbättring, att civila i stället för militära flygplan komma att överfara Sverige. I betraktande av de bestämmelser som den hittillsvarande kurirtrafiken genom luften sedan i fjol varit underkastad, är det emellertid tveksamt, om verkligen förändringen är så stor. Mången frågar sig, varför icke Sverige kan helt göra slut på annan flygtrafik över dess område än sådan, där

Ang. vissa beslag å tyska krigskartor över Sverige. (Forts.)

flygplanen landa i Sverige. Jag tillåter mig rikta en fråga till utrikesministern i detta hänseende.

Utrikesministern har även ingått på frågan om orsaken till att tyskarna velat förse sina arméer med kartor över Sverige. I överensstämmelse med vad redan tidigare angivits i ett meddelande från TT säger han, att man från tyskt håll förklarar kartsändningarna som en generalstabsmässig rutinåtgärd. Att tyskarna, med den brist på arbetskraft och papper, som de hava, skulle i nuvarande läge förfärdiga och dela ut kartor över Sverige i stort antal blott som en rutinåtgärd, torde emellertid kunna anses uteslutet. Den förklaring, som tyske ministern lämnat som ett komplement och som icke tidigare delgivits allmänheten, torde ej heller rymma hela sanningen. Denna förklaring är, att tyskarna skulle behöva svenska kartor med hänsyn till eventuella situationer, som oberoende av åtgärder från tysk sida kunna tänkas uppstå. Verkligheten torde vara följande. Norge, Danmark, Holland och Belgien, alltså fyra fredliga neutrala stater, angreps och ockuperades av tyskarna, därför att tyskarna ansågo detta vara fördelaktigt ur det allmänna krigslägets synpunkt. På tyskt initiativ slutna icke-angreppsavtal hade därvid icke någon betydelse. Den tyska tillverkningen av kartor över Sverige torde ha ägt rum ur samma synpunkt. Tyskarna räkna med att det i en given situation kan vara fördelaktigt att angripa och ockupera Sverige. *Om* denna situation föreligger, avgöra de själva.

I sitt svar betecknar utrikesministern det som märkligt och olustigt, att den tyska militärledningen i det oberäknliga läge av kriget, i vilket vi nu befinna oss, ansett det lämpligt att i stor utsträckning bland trupperna i våra grannländer fördela nytryck av kartor över svenska trakter. I hans ordval ser man diplomatens försiktiga språk. Den svenska allmänhetens reaktion måste tecknas med kraftigare ord. Särskilt har det väckt uppmärksamhet, att de tyska kartsändningarna ägt rum i en tid, då Sverige, trots påtryckningar utifrån, med utomordentlig lojalitet upprätthåller sitt handelsavtal med Tyskland. Samtidigt med att det känner indignation över kartsändningarna tar emellertid det svenska folket saken kallt. Det vet, att det nu är åtta år sedan det första upprustningsbeslutet fattades i riksdagen och att den tid, som därefter förflutit, använts väl. Ingen är glad åt att vår beredskap måste hållas hög, men alla torde vara ense om att vaksamhet är bättre än att taga risken av att ett oförmodat och plötsligt angrepp skulle ha *någon* utsikt att lyckas.

Herr Undén: Herr talman! I likhet med interpellanten finner jag också, att det är en föga tillfredsställande och föga lugnande förklaring till kartsändningarna, som har avgivits från tysk sida, när man har hänvisat till rutinmässigheten i åtgärden. Detta skulle ju betyda, såsom interpellanten underströk, att den tyska militärledningen för närvarande inte har nog övningsuppgifter, utan alldeles som under fredstid sysslar med alla möjliga tänkbara krigsfall utanför de nu pågående krigshändelserna. Därför skulle, såsom man anför i förklaringen till den svenska regeringen, åtgärderna inte ha något särskilt aktuellt intresse för Tyskland, utan vara rutinmässiga.

Det är ju inte att förlänka tyska ministern, om han, för att hjälpa upp den första förklaringen, kommer med ett tillägg. I detta meddelar han, att man tagit hänsyn också till möjligheten, att motsidan för in kriget på svenskt territorium. Tyvärr har ett sådant resonemang använts så ofta under detta krig vid angrepp mot mindre stater, att det inte som förklaring blir vidare tillfredsställande ur svensk synpunkt. Man skulle ju kunna göra det tankeexperimentet, att någon mindre grannstat till Tyskland hade ertappats med att till sina gränstrupper ha distribuerat kartor över tyskt territorium. Vilken anklagelseakt skulle det då inte ha blivit, av en helt annan tyngd än de dossierer, som

Ang. vissa beslag å tyska krigskartor över Sverige. (Forts.)
man hittills har brukat plocka fram, när det gällt att beskylla mindre grannstater för stämplingar mot Tyska riket!

Då utrikesministern har givit uttryck åt den olust man från svensk sida känner över det inträffade, är det onekligen, såsom också interpellanten framhöll, ett mycket dämpat uttryck för hur den svenska allmänheten känner det. Där emot är, efter allt vad vi ha upplevat under detta krig, förvåningen kanske inte fullt så stor. Överhuvud taget utgör ju det inträffade en tankeställare, ännu en till åtskilliga föregående, för svenska folket angående det utsatta läge, vari vi befinna oss nu i slutskedet av kriget.

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr **Günther**: Herr talman! När jag i mitt svar inte nämnde något om den nu företagna omläggningen av den tyska flygtrafiken över Sverige, berodde det, såsom interpellanten mycket riktigt själv anmärkte, på att denna omläggning har skett utan något sammanhang med kartaffären. Det är endast till tiden, som dessa båda saker ha sammanfallit.

Däremot tror jag inte, att den ärade interpellanten har alldeles rätt, när han säger, att omläggningen inte har någon nämnvärd betydelse. Det innebär dock ganska väsentliga förändringar, att den hittillsvarande kurirtrafiken nu har ersatts med en civil Lufthansalinje. Det blir således en enda linje i stället för flera, och trafiken blir underkastad alla de bestämmelser, som följa med omläggningen till rent civilt flyg. Det skulle föra för långt att gå in på alla detaljer därvidlag. Jag vill bara beröra den punkt, som närmast intresserar allmänheten, nämligen att själva kontrollmöjligheten därvid väsentligt ökat. Enligt gällande regler äro nämligen flygplan av detta slag skyldiga att vid överfarten över Sverige när som helst efterkomma svenska myndigheters order att landa.

Herr **Ström**: Herr talman! Jag skall endast be att till protokollet få citera, vad överbefälhavaren sade i ett tal i förrgår. Så här återges hans ord i en av gårdagens tidningar:

»Vi måste vara mera misstänksamma inför det som händer och sker omkring oss», sade han bl. a. »Vi är världens mest lättrogna folk och det är farligt. Holländarna var lika snälla som vi före ockupationen och det fick de bittert ångra.»

Jag tror, att om hela riksdagen och hela svenska folket tänker som överbefälhavaren, skola vi inte behöva uppleva, vad det holländska folket och andra folk ha upplevat.

Om anslag till upplysningsverksamhet i befolkningsfrågan.

Jämlikt § 20 av kammarens ordningsstadga hade herr *Arrhén* till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet framställt följande frågor:

»Vad är anledningen till att Kungl. Maj:t ännu icke för riksdagen framlagt de förslag, som föranledas av en av 1941 års befolkningsutredning redan den 6 februari 1943 till Kungl. Maj:t överlämnad promemoria, vilken enligt statsutskottets utlåtande nr 123/1944 skall ha innefattat förslag om anslag av 50 000 kronor till upplysningsverksamhet i befolkningsfrågan?

Ännar herr statsrådet till innevarande års riksdag framlägga proposition i förenämnda ärende?»

Ordet lämnades till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet **Möller**, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr Arrhéns berörda frågor, och nu yttrade: Herr talman! Herr Arrhén har till mig ställt följande fråga:

Om anslag till upplysningsverksamhet i befolkningsfrågan. (Forts.)

Vad är anledningen till att Kungl. Maj:t ännu icke för riksdagen framlagt de förslag, som föranledas av en av 1941 års befolkningsutredning redan den 6 februari 1943 till Kungl. Maj:t överlämnad promemoria, vilken enligt statsutskottets utlåtande nr 123/1944 skall ha innefattat förslag om anslag av 50 000 kronor till upplysningsverksamhet i befolkningsfrågan. Ämnar herr statsrådet till innevarande års riksdag framlägga proposition i förenämnda ärende?

Som svar på frågan vill jag meddela följande.

I direktiven för 1941 års befolkningsutredning framhölls, att innan frågan om ett permanent organ för befolkningspolitiken, vilket bland annat skulle bedriva upplysningsverksamhet i befolkningsfrågan, upptogs till slutlig prövning, vissa klarlägganden borde ske. Det vore sålunda önskvärt, att förutsättningar för en grundlig upplysningsverksamhet i befolkningsfrågan åstadkommes, närmast i syfte att påvisa konsekvenserna i alla dess förgreningar för samhällets och folkets liv av en minskning av befolkningstalet. För att denna upplysningsverksamhet skulle kunna byggas på en realistisk grundval, borde utredningar vidtagas av orsakerna och motiven till barnbegränsningen och aborterna samt beträffande kostnaderna för barnens försörjning och uppfostran.

Det ingår sålunda i befolkningsutredningens uppgifter att genom sina undersökningar förbereda en önskvärd upplysningsverksamhet, som — om så befunnes lämpligt — skulle kunna handhavas av ett permanent befolkningspolitiskt organ. Befolkningsutredningen har vidtagit åtgärder för att utreda befolkningsutvecklingens konsekvenser i olika avseenden och likaledes för att söka belysa motiven till barnbegränsningen. Även frågan om de särskilda barnkostnaderna har undersökts. Resultatet av nu nämnda utredningar har emellertid ännu icke framlagts. Följaktligen saknas en del av det material, som skulle förutsättas vid en med statsmedel bedriven upplysningsverksamhet. Det har med hänsyn härtill befunnits tveksamt, huruvida staten borde engageras i en av enskilda sammanslutningar bedriven propaganda, som icke gärna för närvarande kunde komma att motsvara de anspråk, som ställas i nyss citerade direktiv. Överväganden av denna art föranledde att i socialdepartementets äskanden icke upptaga det anslag av 50 000 kronor till vissa organisationer för upplysningsverksamhet i befolkningsfrågan, som befolkningsutredningen på sin tid föreslog, och någon anledning att till innevarande riksdag framlägga proposition härom föreligger icke.

Herr Arrhén: Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få framföra mitt tack för det svar han här lämnat på min fråga. Anledningen till att jag framställt den var, att det till synes förekommit vissa tecken på, att staten på ett mera markerat sätt än tidigare haft för avsikt att gå in för en upplysningspropaganda i befolkningsfrågan. Man såg vissa löften härom redan i befolkningskommissionens slutbetänkande år 1938 och även i statsrådets egna direktiv för 1941 års befolkningsutredning.

Jag vill även erinra om att det under de senaste åren bland allmänheten visats ett i olika avseenden mycket stort intresse för uppgifter av denna art. Den organisation, som jag tillhör och vars talan jag fört i en motion med begäran om anslag, som väckts vid denna riksdag, har kunnat glädja sig åt ett mycket stort intresse från olika befolkningslager, oberoende av politisk mantalsskrivningsort. Såsom i motionen uppgivits, hava bland våra bidragsgivare märkts Svenska arbetsgivareföreningen, Landsorganisationen, Kooperativa förbundet, försäkringsvärlden och Sveriges sparbanker. Det synes mig i hög grad vara önskvärt, att denna verksamhet, sedan nu olika kretsar av befolkningen på ett positivt sätt och med verkligt intresse engagerat sig för dess

Om anslag till upplysningsverksamhet i befolkningsfrågan. (Forts.)
 uppgifter, får en känsla av, att den arbetar i samklang med statens högsta myndigheter och inte har dessa emot sig. Vi eftersträva alltså, herr statsråd, helt enkelt harmoni på detta område.

Jag har själv i en uppsats i Svensk Tidskrift förra året förordat, att ett särskilt statligt organ för denna verksamhet inrättades, ett önskemål, som statsrådet i sitt svar även antydde. Den praktiska synpunkten på saken blir väl sedan närmast den, att när vi redan ha en organisation, som arbetat med uppgifter av denna art under flera års tid och därunder samlat erfarenheter, borde det kunna övervägas, om inte denna organisation skulle kunna visas det förtroende, som ligger i beviljande av ett statligt understöd. Herr statsrådet förklarade sig emellertid på sakens nuvarande ståndpunkt inte vara beredd att träffa ett avgörande av denna art. Jag kan förstå detta, men jag hoppas, att den kommande utvecklingen skall gå i den av mig åsyftade riktningen. De hjälpmedel, som vi närmast tänka på och som vi hittills använt oss av, äro — jag nämner dem i ordning efter den verksamhetsgrad jag anser dem ha — film, radio, press, kurser, konferenser, utställningar samt broschyrer av olika slag.

Jag vill till sist erinra om, att i Finland för närvarande arbetar en organisation av samma karaktär som Svenska befolkningsförbundet familjevärnet, vilken för budgetåret 1942/43 erhöll ett statsanslag av 300 000 finska mark. Det vill alltså synas, som om statsmyndigheterna på denna sidan av Bottniska viken kommit litet i efterhand. Det skulle inte betyda, att något sensationellt steg toges, om staten också hos oss satte i gång en dylik folklig upplysningsverksamhet.

Det skulle givetvis vara högst beklagligt, om en organisation som Familjevärnet skulle för framtiden få arbeta under sådana villkor, att den hade en känsla av att den bedreve sin verksamhet *mot* regeringens vilja, att den *mot* dess vilja gav den ett folk att regera över. Jag tror mig emellertid, även om det kanske är något *för* förhoppningsfullt, kunna tyda statsrådets svar i dag så, att han — som den officiella frasen lyder — har sin uppmärksamhet riktad på saken. Det är min förhoppning, att statsrådet så småningom skall komma till en mera positiv ståndpunkt än i dag. Ett statligt stöd skulle i olika avseenden främja det syfte, det här gäller att slå vakt om och som i ordets verkliga betydelse är och förblir ett *statsintresse*.

Herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag vill endast till den ärade interpellantens anförande knyta den reflexionen, att det givetvis inte finnes någonting, som berättigar till den tolkningen av mitt uttalande här, att Familjevärnet skulle arbeta mot regeringens önskan. Det vore högst besynnerligt, om alla organisationer, vilka utförde ett arbete, som regeringen gillade, skulle få statsbidrag såsom ett bevis för denna regeringens inställning. Jag tror inte, att man har rätt att draga sådana slutsatser av den här föreliggande situationen.

Ang. jordbrukets behov av arbetskraft till vårbruket. Herr statsrådet och chefen för socialdepartementet **Möller**, som förklarat sig ämna vid detta sammanträde besvara även herr Hallagårds interpellation angående jordbrukets behov av arbetskraft till vårbruket, fick ånyo ordet och anförde:

Med första kammarens tillstånd har herr Hallagård till mig riktat följande fråga:

Har statsrådet sin uppmärksamhet riktad på svårigheterna för jordbruket att erhålla nödvändig arbetskraft till vårbruket och vilka åtgärder anser stats-

Ang. jordbrukets behov av arbetskraft till vårbruket. (Forts.)
rådet lämpligen böra vidtagas för att tillförsäkra jordbruket den erforderliga arbetskraften?

Det är förenat med stora svårigheter att få ett säkert grepp om, huruvida det är svårare i år att skaffa arbetskraft till vårbruket än under de närmast föregående åren. Tillgänglig statistik är icke uttömmande, då sannolikt endast en mindre del av rekryteringen av jordbrukets arbetskraft sker genom den offentliga arbetsförmedlingen. Men då interpellanten i motiveringen till frågan säger att uppgifterna från arbetsförmedlingarna bestyrka att läget är allvarligt, får detta icke tydas så att dessa uppgifter skulle ha visat att läget är allvarligare i år än i fjol. Ty något sådant visa icke tillgängliga siffror. Antalet anmälda lediga platser inom jordbruket har enligt arbetsförmedlingens rapporter i genomsnitt varit något mindre denna vår än samma tid föregående år. I Skaraborgs län synes dock tendensen enligt arbetsförmedlingens rapporter något avvika från den allmänna utvecklingen. Antalet lediga platser är där sålunda större än i fjol. Men ökningen är så obetydlig att några slutsatser om att läget allvarligt försämrats icke kan dragas av den. Antalet ledig-anmälda platser är i år under första kvartalet i Skaraborgs län 1 651 mot i fjol 1 575 och de tillsatta 543 i år mot 480 i fjol. Restbehovet är sålunda i år 1 108 mot 1 095 i fjol.

Svårigheten för jordbruket att skaffa arbetskraft är ju icke av i år. Den sammanhänger med befolkningens ökade rörlighet och förändringar på djupet av vårt lands ekonomiska och sociala struktur, problem som jag naturligtvis inte här kan gå in på och som måste lösas i ett vidare sammanhang, därvid jordbrukets organisativa problem och landsbygdens bebyggelseformer måste beaktas. Några betydande förändringar — vare sig till det bättre eller till det sämre — på jordbrukets arbetsmarknad under innevarande vår ha, som det torde ha framgått, icke kunnat konstateras.

Det har därför icke ansetts motiverat att vidtaga några förändringar i den arbetsmarknadspolitik, som hittills förts. Några förändringar beträffande arbetsförmedlingstvängets tillämpning, som kunna motivera interpellantens omdöme att bestämmelsernas tillämpning icke längre synes vara sådan den borde vara, ha icke företagits. I direktiv den sistlidne 4 april till länsarbetsnämnderna beträffande arbetsförmedlingstvängets för torvhanteringen har ytterligare understrukits att arbetsförmedlingarna vid anvisning av arbetskraft skola tillse, att jordbruksarbetare ej medgivas taga anställning, därest jordbrukets behov av arbetskraft ej först blivit tillgodosett. Härvid skola även förhållanden i andra län beaktas. Ej heller på landsbygden bosatta diversearbetare, som årligen bruka vara sysselsatta i jordbruket, få under sådana omständigheter anvisas anställning vid torvföretag. Undantag få härvid göras endast för sådana diversearbetare som de två sista åren under en avsevärd del av säsongen varit sysselsatta i torvhanteringen.

De svårigheter, som inkallelserna medfört, ha föranlett ett system med s. k. uppgiftskort, varigenom jordbruket under den mest bråda tiden vid sådd och skörd tillförsäkrats en stor del av den yrkeskunniga arbetskraften. Systemet kommer i år till användning i samma utsträckning som tidigare år. Vad beträffarna beträffar har en särskild registrering av dem utförts, och med ledning av detta register ämnar arbetsmarknadskommissionen, om så skulle påfordras, söka utverka befrielse för dessa från krigstjänstgöring under den tid, betskötseln pågår.

Under krisåren har arbetsförmedlingen verkat för överföring av arbetskraft till jordbruket från andra näringsområden. Av de 25 000 platser, som arbetsförmedlingarna under 1943 tillsatte inom gruppen »daglönare och tillfälliga arbetare» i jordbruket, rekryterades omkring hälften genom överföring av ar-

Ang. jordbrukets behov av arbetskraft till vårbruket. (Forts.)
betskraft från andra yrkesgrupper än jordbruksarbetare i egentlig mening. Arbetsförmedlingarna ha för främjandet av dylik överföring möjlighet att av statsmedel lämna resebidrag. Ett speciellt arbete har härvid nedlagts på att skaffa nya betarbetare.

Dessutom vill jag hänvisa till den verksamhet som bedrivits för anskaffande av frivillig arbetskraft för biträde med enklare jordbruksarbete och för tillfällig hjälp i skördearbete. Även i år har genom press och radio drivits propaganda för denna frivilliga arbetsinsats. Slutligen ha även flyktingar i viss utsträckning anvisats arbete inom jordbruket.

Vad särskilt Skaraborgs län beträffar har arbetsmarknadskommissionen anmodat länsarbetsnämnden i län med speciellt överskott på arbetssökande att söka åstadkomma överflyttning av arbetskraft till jordbruket i detta län. Som ett led i denna strävan har arbetsmarknadskommissionen beslutat att bl. a. i Skaraborgs län anordna särskilda läger för arbetslösa, där dessa skola beredas en viss omskolning för jordbruksarbete.

En fortlöpande uppmärksamhet har sålunda varit riktad på jordbrukets arbetsmarknadsproblem, varvid jämväl vårbrukets speciella problem ha beaktats. Jag kan sålunda besvara interpellantens första fråga med ja.

På interpellantens andra fråga vill jag svara, att då föreliggande uppgifter icke synas ge vid handen att situationen skulle ha förändrats till det sämre i år jämfört med andra år, finner jag det tillfyllest att man, som läget nu är, prövar att i huvudsak med de anstalter, som tillämpats under de senare åren, även i år söka bidra till lösningen av arbetskraftsproblemet för jordbruket. Några nya åtgärder utöver den nämnda lägerverksamheten planeras sålunda icke.

Herr Hallagård: Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få framföra mitt tack för svaret på min interpellation.

Herr statsrådet framhåller, att det är förenat med stora svårigheter att få ett säkert grepp om, huruvida det är svårare i år än i fjol att skaffa arbetskraft till vårbruket. Givetvis är det inte lätt att bedöma den saken, eftersom en stor del av jordbrukarna inte vänder sig till arbetsförmedlingarna för anskaffning av arbetskraft. Av uppgifterna från arbetsförmedlingarna synes framgå, framhåller statsrådet, att efterfrågan på arbetskraft varit ungefär lika stor som förra året, dock med undantag för Skaraborgs län, där tendensen tycks något avvika från den allmänna utvecklingen. Det är sistnämnda förhållande — de stora svårigheterna inom Skaraborgs län att i tid erhålla hjälp till det försenade vårbruket — som föranledde mig att framställa mina frågor. Det försenade vårbruket har ju nu medfört större efterfrågan på arbetskraft än förra året, vilket är förklarligt, då läget då var helt annat med den tidigare gynnsamma väderleken.

Av de siffror, som angivas av herr statsrådet, framgår, att skillnaden beträffande arbetsbristen i Skaraborgs län skulle vara så obetydlig, att några slutsatser om ett allvarligt försämrat läge inte skulle kunna dragas härav. Antalet ej tillsatta platser under mars månad har emellertid varit större än under samma månad förra året. Samma blir enligt uppgifterna förhållandet för april månad. Arbetsförmedlingen i Skaraborgs län framhåller i fråga om april månad, att det fortfarande finnes ett stort behov av såväl gifta som ogifta arbetare. Tillgången var särskilt knapp på ogifta arbetare och motsvarade inte tillnärmelsevis efterfrågan. Detta bekräftar, att det i år är svårare än förra året att erhålla arbetskraft till jordbruket. Det förefaller emellertid, som om de ansvariga myndigheterna sökt göra vad de kunnat för att råda bot

Ang. jordbrukets behov av arbetskraft till vårbruket. (Forts.)

på svårigheterna. Efter det jag den 22 mars framställde min interpellation har ju enligt herr statsrådet i direktiv den 4 april till länsarbetsnämnderna understrukits, att man inte får hänvisa jordbruksarbetare till torvupptagning. Ej heller få diversearbetare på landsbygden anvisas anställning vid torvföretag. Vad beträffar Skaraborgs län har arbetsmarknadskommissionen anmodat länsarbetsnämnden i län med speciellt överskott på arbetssökande att söka åstadkomma överflyttning av arbetskraft till jordbruket i detta län. Enligt uppgift från arbetsförmedlingen hava cirka 60 flyktingar av olika nationaliteter under april placerats i jordbruksarbete i Skaraborgs län. Genom samarbete med arbetsförmedlingarna i Norrland har ävenledes ett relativt stort antal sökande anmält sig. I vilken omfattning dessa kunnat placeras ut till arbete i vårbruket vet jag inte. Allt måste dock nu göras för att minska bristen på nödvändig arbetskraft till jordbruket, inte bara i mitt län, utan även i andra län. Likaså måste åtgärder vidtagas för att så långt som möjligt trygga möjligheterna att bärga kommande skörd.

Att läget är allvarligt bestyrkes även av uppgifter från andra län. Från Kalmar läns arbetsförmedling framhålles, att läget nu är värre än förra året. Länsblockledaren i Hallands län uppger, att situationen är ganska dålig och att många jordbrukare stå blottställda på arbetskraft. Örebro läns arbetsnämnd ser heller inte ljust på saken. Den framhåller, att läget är mycket bekymmersamt, att av obesatta platser kunnat besättas blott en tredjedel och att jordbrukarna se mörkt på läget. Även i Värmlands län äro jordbrukarna mycket bekymrade för bristen på arbetskraft till det försenade vårbruket. Det är sålunda inte bara i Skaraborgs län som situationen är bekymmersam. Bristen är emellertid störst vid de medelstora jordbruken, som i regel anställa ogift folk.

Det kan givetvis framhållas, att det är inkallelserna, som i väsentlig mån orsaka arbetsbristen. Men det är även andra omständigheter, som äro betydelsefulla, särskilt det förhållandet, att arbetarna gå över till andra yrken. Herr statsrådet framhåller för övrigt i sitt svar, att svårigheterna att skaffa arbetskraft till jordbruket inte äro av i år. Han säger sig inte nu kunna ingå på detta problem. Jag tar dock fasta på att statsrådet framhåller, att problemet måste lösas. Frågan om att kunna skapa tryggare förhållanden i fråga om arbetskraften vid jordbruket blir nog ett efterkrigsproblem, som måste ordnas även om det blir svårlost. Jag vädjar därför till herr statsrådet att uppmärksamma denna sak och snarast möjligt söka medverka till en lämplig lösning av jordbrukets arbetskraftsproblem med hänsynstagande till båda parter berättigade intressen.

Såsom belysande för läget vill jag framhålla, att i Stockholms-Tidningen för några dagar sedan yttrades, att man inte kan underlåta att än en gång understryka, att bristen på arbetskraft redan nu är skriande på många håll ute på landsbygden och att detta är en fara för jordbrukets bestånd och utveckling. Dessa farhågor äro nog berättigade, om inte med det snaraste kan åstadkommas tryggare förhållanden i fråga om arbetskraften vid jordbruket. Det är därför förklarligt, om landsbygdens ungdom och andra som kunna ha intresse av att skaffa sig jordbruk i många fall inte våga sig på detta på grund av det rådande osäkerhetstillståndet beträffande arbetskraften. Om man alltså vill öka intresset hos jordbruksfolket för att stanna kvar vid jordbruket, är det inte minst viktigt att genom lämpliga åtgärder ordna detta arbetsproblem.

Jag har tillåtit mig, herr talman, att göra dessa uttalanden i anslutning till min interpellation.

Ang. jordbrukets behov av arbetskraft till vårbruket. (Forts.)

Herr Friggeråker: Herr talman! Vad som gör att svårigheterna i Skaraborgs län kanske äro kännbarare än i andra län är ju, att vi i detta län ha brukningsdelar med åkerarealer på 60 à 70 och upp till 100 tunnland. Dessa brukningsdelar skötas i allmänhet av ägaren eller arrendatorn med hjälp av familjen och en yngre lantarbetare. Nu ha vi i Skaraborgs län rätt stora slättbygdsområden, som helt och hållet sakna skogstillgångar. Avsaknaden av skog har medfört, att dessa gårdar med den areal jag nämnde inte i tid sörjt för bostäder åt lantarbetarna. Bostäderna äro inskränkta till det yttersta på grund av att virket är så dyrbart. Vid större gårdar har det sörjts för bostadsbygget i tid, och detta gör, herr statsråd, att de inte drabbas så hårt som just dessa medelstora bondejordbruk.

Det är ytterligare en omständighet, som gör att svårigheterna snart sagt växa jordbrukarna över huvudet. Dessa yngre lantarbetare — man tillämpar ju drängsystemet — ha månadslön jämte kost och logi. Man har därigenom mindre trygghet för att de stanna kvar på sin plats i samma utsträckning som gifta arbetare. Vad man skall göra för att få trygghet härvidlag kan jag inte yttra mig om, men säkert är det nödvändigt att denna fråga följes med mycket stor uppmärksamhet. Såsom förhållandena nu äro, blir det nästan olidligt. I varje fall blir det ofta mycket osunda förhållanden. På våren blir det rent av auktion med den högstbjudande lantbrukaren som vinnare. Jordbrukarna befinna sig ju i ett svårt nödläge. En gård med en åkerareal om 100 tunnland har kanske bara en drängpojke på 16 år. Blir så ägaren eller arrendatorn inkallad, blir det oerhörda svårigheter att bemästra. För inte länge sedan fick jag meddelande om förhållandena på en granngård med 150 tunnland åkerareal. Drängen var inkallad för att göra första årets värnplikt. Ladugårds-skötaren blev inkallad till den 8 maj, och inspektoren blev inkallad till den 15 maj. Denna gård på 150 tunnland står med andra ord nästan utan arbetskraft. Liknande fall förekomma på olika håll.

Jag vill inte säga annat än att arbetsförmedlingen liksom övriga myndigheter — jag tänker på länsarbetsnämnden och arbetsmarknadskommisionen — göra sitt yttersta, och någon anmärkning mot dem kan därför inte framställas. Detsamma gäller de militära myndigheterna, vilka söka bevilja lättnader genom hempermitteringar och uppskov, där sådana här extrema fall förekomma, men om man skall gå den vanliga vägen och göra anmälan till depåchefen, dröjer det 8—14 dagar, under det att lantbrukarna på grund av att vårbruket blivit så försenat äro utsatta för oerhörda svårigheter. Jag skulle vilja säga, att om det fortsätter på detta sätt längre tid framåt, blir resultatet att en massa lantbrukare komma att tröttna. Jag tror med ett ord, att det är nödvändigt att denna fråga kommer på tal och att det göres vad göras kan för att få ett stabilare och mera betryggande läge till stånd. Jag förmodar att de båda parterna här kunde komma till tals med varandra för att åstadkomma en uppgörelse om bättre förhållanden.

Jag hoppas, att herr statsrådet följer detta ärende i fortsättningen med mycket stor uppmärksamhet.

Herr statsrådet Möller: Jag vill endast med anledning av den siste ärade talarens anförande påpeka, att då det gäller lantarbetarbostäder lämnar statsverket en mycket betydande subvention för att underlätta tillkomsten även på de medelstora jordbruken av hyggliga bostäder åt jordbruksarbetare. Det kan hända att på denna punkt folkupplysningen borde drivas med litet större kraft, ty vår erfarenhet är att de många miljoner, som stå till förfogande för lån vid byggande av sådana bostäder, i mycket ringa utsträckning tagas i bruk. Jag vill bara betona, att på den punkten ha statsmakterna i alla fall

Ang. jordbrukets behov av arbetskraft till vårbruket. (Forts.)

redan sedan många år vidtagit åtgärder, som såvitt jag förstår borde vara rätt effektiva. Det rör sig dock om en räntefrihet under inte mindre än tio år på den allra största delen av byggnadskapitalet.

Ordet gavs härefter ännu en gång till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet **Möller**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara jämväl herr Ströms interpellation angående åtgärder till förhindrande av arbetslöshet, och nu yttrade: Med kammarens tillstånd har herr Ström till mig framställt följande interpellation:

Vilka åtgärder kan man förvänta från regeringens sida till hävande av nuvarande arbetslöshet och till hindrande av att en arbetslöshet under kommande år uppstår? Har regeringen någon generalplan eller eljest några planer till frågans lösning?

Då interpellanten i motiveringen till sina frågor framhåller, att det väckt stor förvåning att man icke lyckats bemästra den arbetslöshet, som under den gångna vintern förekommit i vissa delar av vårt land, utgår jag från att han i första hand syftar på arbetslösheten i Västernorrlands län. Jag vill därför, innan jag besvarar frågorna, i korthet belysa situationen i detta län.

De två sista åren ha ur sysselsättningssynpunkt varit synnerligen förmånliga för hela landet. Svårigheten att få arbete hade i de flesta yrken förbytts i sin motsats: svårigheten att anskaffa arbetare. För första gången sedan förra världskriget voro arbetarna över lag i den situationen att det rådde en stark konkurrens om arbetskraften. För att säkra tillgången av arbetskraft till vitala produktionsområden måste arbetsmarknadsreglerande åtgärder tillgripas. Arbetslösheten sjönk under åren 1942 och 1943 till ett minimum. Utvecklingen låter sig också belysas genom siffrorna för arbetslösheten inom fackförbunden. I procent av medlemsantalet var arbetslösheten i medeltal år 1943, 5,7 och år 1942 7,5 mot 11,3 1941 och 11,8 1940. Fredstidens sista högkonjunkturår, 1939, var den 9,2 procent.

Denna tendens har också karakteriserat förhållandena i Västernorrlands län. Årsmedeltalet arbetslösa var där under åren 1942 och 1943 lägre än det någonsin varit sedan år 1933, d. v. s. under den tid, då tillförlitlig statistik föreligger. Årsmedeltalet av såsom hjälpsökande anmälda arbetslösa i länet var 1942 1 485 och 1943 1 271 medan det — för att välja några jämförelsepunkter bland tidigare år — 1939 var 3 954, 1936 5 072 och 1933 17 025.

Sedd mot bakgrunden av den utomordentligt goda sysselsättningen under de två sista åren ter sig visserligen den nu rådande arbetslösheten stor, men den får andra proportioner, om den jämföres med de förhållanden, som tyvärr måste betecknas som normala under förkrigsåren och de två första krigsåren. Mera markerat började försämringen på arbetsmarknaden att framträda i länet först under november i fjol, då 1 506 hjälpsökande registrerades. Denna siffra var visserligen högre än under samma månad 1942 och 1941 men betydligt lägre än novembersiffrorna under 1940 och föregående år. Under december sprang antalet hjälpsökande upp till 3 065 och har sedan undergått en konstant stegring, så att den under april var uppe i 5 477. Dessa siffror äro högre än vad som förekommit tidigare under krigsåren men understiga ännu 1939 års siffror, som för april utgjorde 6 562. Härvid är dock att märka att arbetslösheten i Västernorrlands län var större år 1939 än åren 1938 och 1937.

Länet har varit hårdare drabbat av arbetslöshet än något annat område i landet. Från krisen under 1930-talets första hälft kvarstod länge en elakartad restarbetslöshet. Därtill kommer att vintersäsongen regelbundet utmärktes av

Ang. åtgärder till förhindrande av arbetslöshet.

Ang. åtgärder till förhindrande av arbetslöshet. (Forts.)

starkt begränsad sysselsättning inom industrien. I själva verket äro vintrarna 1941/42 och 1942/43 de enda som uppvisa relativt låga arbetslöshetssiffror. Dessa vintrar voro ur sysselsättningssynpunkt med all säkerhet de gynnsammaste Västernorrlands län upplevt efter industrialiseringen.

Den senast tilländalupna vintern visar tyvärr en sämre bild, som dock knappast avviker från den, som de i konjunkturavseende bästa åren under 1930-talet gävo. Att arbetslösheten i Västernorrlands län nu blivit av sådan storlek beror på flera samverkande omständigheter. Driften vid sågverk och massafabriker inom länet har under vintern detta år inskränkts i betydligt större omfattning än närmast föregående år. Medan skogen föregående vinter tog all arbetskraft, som överhuvud kunde utnyttjas i skogsarbete, och ändå icke fick sitt behov därav fyllt, ha de från träindustrierna denna vinter friställda arbetarstyrkorna på grund av inskränkningarna i avverkningarna nu i stor utsträckning saknat möjlighet att erhålla sysselsättning utom det egna yrket.

Då arbetslösheten satte in under fjolårets sista månader, vidtogos omedelbart åtgärder för igångsättande av beredskapsarbete. Det visade sig emellertid då, att tillgången av tillräckligt många, tillräckligt stora och tillräckligt förberedda offentliga arbeten icke förefunnes inom länet eller i de delar av länet, där arbetslösheten framför allt härjade, nämligen Sundsvallsdistriktet och Adalen, ojämförligt starkast i det förra. De statliga beredskapsarbetena måste i främsta rummet ta sikte på vägarna. Andra slags statliga beredskapsarbeten kunde knappast mobiliseras. De kommunala beredskapsarbetena bestodo i huvudsak av husbyggnadsföretag och anläggande av vatten- och avloppsledningar, alltså utpräglad materialkrävande arbeten — i en tid då bristen på vissa byggnadsmaterial samt på vissa slags rör var särskilt markant. Härtill kommer att beredskapsarbetena — framför allt gäller detta vägarbeten — i regel äro av den art att igångsättande och drivande av desamma under vintermånaderna är förenat med stora svårigheter och i många fall omöjligt. Någon expansion av dessa arbeten kunde därför icke åstadkommas förr än under januari månad i år, då 1 425 arbetslösa hjälptes enligt arbetslinjen, därav 1 272 i beredskapsarbeten. Därefter har en konstant ökning av antalet i dylika arbeten sysselsatta skett, så att motsvarande siffror för april månad äro 2 841 respektive 2 662.

Under tiden från och med den 1 september 1943 har hittills beslutats om utförande av sammalnagt 40 statliga beredskapsarbeten i Västernorrlands län för en preliminärt beräknad totalkostnad av 18 864 300 kronor, varav 31 arbeten för en beräknad kostnad av 16 767 000 kronor voro i gång vid utgången av april månad, medan 9 beslutade företag vid samma tidpunkt ännu icke igångsatts. Dessutom har såsom statligt beredskapsarbete igångsatts ett vägföretag i norra delen av Gävleborgs län, vilket huvudsakligen avsetts för sysselsättning av arbetslösa från Västernorrlands län. Under tiden från och med den 1 september 1943 har vidare beviljats statsbidrag till 47 statskommunala beredskapsarbeten i Västernorrlands län för en beräknad totalkostnad av 4 156 640 kronor, varav 25 företag för en kostnad av 3 033 570 kronor igångsatts före ingången av april månad detta år. Under april och början av maj ha ytterligare några statskommunala beredskapsarbeten igångsatts inom länet.

Inemot hälften av de hjälpsökande i länet äro nu sysselsatta i beredskapsarbeten. Dessa arbeten äro nu av vida större omfattning än vad som tidigare förekommit. En jämförelse med förhållandena år 1939 kan vara belysande. I april 1939 var de hjälpsökandes antal 6 562; härav erhöles 1 700 hjälp enligt arbetslinjen, d. v. s. 26 %, varav 985, d. v. s. 15 %, i beredskapsarbeten. Mot-

Ang. åtgärder till förhindrande av arbetslöshet. (Forts.)

svarande siffror för april i år äro 5 477 arbetslösa; härav äro 2 841, d. v. s. 52 %, hjälpta enligt arbetslinjen, varav 2 662 eller 49 % i beredskapsarbeten. Trots de svårigheter, som upprest sig, har dock arbetslinjen innevarande säsong fått en effektivitet, som är dubbelt så stark som den som uppnåddes år 1939.

Huruvida det uppnådda resultatet skall kunna anses såsom tillfredsställande är naturligtvis diskutabelt. De hjälpsökande arbetslösa utgöra ingalunda hela antalet arbetslösa. Men det finns knappast någon möjlighet för de statliga och kommunala myndigheterna att ansluta sin sysselsättningspolitik och omfattningen av sina beredskapsarbeten till annat än storleken av den arbetslöshet, som framgår av anmälningarna hos arbetslöshetskommittéerna. I den mån man icke begär, att kampen mot arbetslösheten skall föras så att samhället skall tillhandahålla sysselsättning åt varje person, som blir offer för en traditionell säsongarbetslöshet, d. v. s. att man har färdigberedda vinterarbeten, som stå väntande på inskränkningar i det ordinarie arbetet, torde man kunna betrakta det *nu* uppnådda resultatet som relativt gott, vilket självfallet icke skall förhindra att alla ansträngningar fortfarande måste göras för att skapa sysselsättning åt dem, som ännu gå utan arbete.

De mest iögonenfallande bristerna i de hittills vidtagna åtgärderna kunna sammanfattas under följande punkter:

1. Det har tagit alldeles för lång tid, innan beredskapsarbetena ha givit en rimlig sysselsättningseffekt.

2. Allsidigheten av tillgängliga arbeten har varit alldeles för ringa. Det är nödvändigt att arbetsplanerna, icke minst de kommunala, omfatta olika typer av arbeten, så att olika alternativ, lämpade efter materialtillgången, kunna tillgripas.

3. Man har försummat att förbereda småarbeten i hemkommunerna, vid vilka äldre eller eljest svårflyttbar arbetskraft kan sysselsättas.

De lärdomar, som sålunda kunna dragas av svårigheterna vid motverkandet av den hittills i huvudsak till Västernorrlands län begränsade sysselsättningskrisen, måste utnyttjas vid det fortsatta planerandet av beredskapen mot en arbetslöshetskris.

Till det redan anförda kan läggas ännu en lärdom. På grund av erfarenheterna av hur plötsligt beslut om nästan omedelbart förestående driftsinskränkning ibland fattats, ha överläggningar upptagits mellan arbetsmarknadskommissionen och arbetsgivarsammanslutningar, vilka beräknas leda till att mera preciserade förhandsuppgifter om driftens omfattning i fortsättningen skola ställas till kommissionens förfogande. Mången gång är det emellertid omöjligt för företagaren att med större säkerhet beräkna driftsinskränkningens varaktighet, vilket i sin tur medfört svårigheter för bedömande av hjälpbehov och val av hjälpform.

På interpellantens fråga om vilka åtgärder man kan förvänta från regeringens sida till hävande av nuvarande arbetslöshet får jag hänvisa till nu lämnade redogörelse, till vilken jag endast vill lägga det påpekandet, att det i synnerhet i de nordliga länen alltid kommer att vara förenat med stora svårigheter att vintertid anskaffa beredskapsarbeten, tillräckliga för att absorbiera en omfattande arbetslöshet, som förstärkes av den säsongkaraktär, som den norrländska träindustrin har.

Interpellanten efterlyser vidare en generalplan för arbetslöshetens bekämpande. I anledning härav vill jag meddela, att i dagarna särskilda propositioner komma att föreläggas riksdagen, vilka innebära förslag till en beredskapsstat, som upptager de anslag, regeringen anser sig behöva för att med utsikt till framgång kunna möta och bekämpa den arbetslöshet, som närings-

Ang. åtgärder till förhindrande av arbetslöshet. (Forts.)
livets omställning till fredsproduktion kan tänkas medföra. Vid sidan av beredskapsstaten överlämnas även andra förslag med samma syfte. Dessa propositioner representera en plan av mycket stor omfattning och med ett rikt urval av arbetsobjekt. Jag vill dessutom hänvisa till de utredningar, som under detta år anförtrotts fredsplaneringskommissionen och som kunna sägas avse skapandet av en generalplan med syfte att hålla produktionen i allmänhet på en, så långt råvarutillgångarna tillåta, maximal nivå.

Herr Ström: Herr talman! Jag ber att få uttrycka min tacksamhet till herr statsrådet för interpellationens besvarande. Jag är delvis nöjd och delvis missnöjd. Jag vet ju att vår vice premiärminister kunna vi lita på, så snart det gäller sociala åtgärder. Hans goda vilja, hans stora intresse och hans förmåga att även i en samlingsregering kunna genomdriva sociala åtgärder äro betydande. Vi äro säkerligen alla tacksamma för hans gärning, och han kommer väl också inom kort att erfara detta. Men det hindrar inte att jag har vissa anmärkningar att här framställa med anledning av hans svar. Jag vill dock först understryka min tacksamhet över de positiva åtgärder, som han har berört och som äro i antågande, nämligen dels den planerade beredskapsstaten, upptagande mycket avsevärda anslag för att möta en arbetslöshetskris av större omfattning, dels det program i tre punkter, som han här nyss framlade, och dels de förslag till vissa särskilda åtgärder, som han också här omnämnde.

Det synes mig emellertid, att herr statsrådet på vissa punkter har en allt för stark tilltro till den sociala och industriella självläkedomens förmåga. Jag anser först och främst, att efter detta krig kan i intet land, som vill undvika revolution och kommunistiskt herravälde, arbetslöshet av något slag tolereras. Skulle i detta land någon arbetslöshet tolereras, så kunna herrarna vara övertygade om att det icke skall dröja många år förrän det sitter en kommunistisk majoritet här i riksdagen och bestämmer över Sveriges land.

Det synes mig således vara rimligt och riktigt, att all arbetslöshet förbjudes i detta land, vare sig den är tillfällig eller säsongbetonad. Näringslivet, som äger skickliga män i sin ledning, måste förhindra denna arbetslöshet, om det skall kunna äga bestånd såsom ett fritt näringsliv och icke bli ett statskapitalistiskt näringsliv. För min del skulle jag anse det mycket olyckligt, om vi skulle få ett statskapitalistiskt näringsliv med centralisation, byråkrati och tvångslagar. Man måste hoppas, att det enskilda näringslivet skall kunna lösa hithörande problem på ett tillfredsställande, demokratiskt sätt i samverkan med fackorganisationerna, varom icke kommer man fram till en statskapitalism, som är mycket osund och för friheten farlig. Det synes mig att man i så fall för att undgå statskapitalismen måste söka efter andra utvägar. Jag anser att vi måste sätta vårt hopp till att kooperationen skall kunna efterträda det enskilda näringslivet, som då har gjort bankrutt. Jag tror emellertid, att näringslivet i vårt land är så pass framsynt att det har en tekniskt och politiskt så skicklig ledning och att det under kriget har kunnat genomföra en så stark konsolidering i ekonomiskt och organisatoriskt avseende, att det bör kunna vara möjligt för detta näringsliv att möta de ekonomiska stormar, som otvivelaktigt äro i antågande. Man bör alltså ge industrimännen en chans att klara saken. Visar det sig att de inte kunna göra det, då ha de också själva avträtt från arenan och kunna icke klaga, om samhället på olika vägar måste övertaga näringslivet för att hindra att folket blir arbetslöst.

Jag anser, som sagt, att det skulle vara mycket klokt, om regeringen nu i tid sökte samverkan med den svenska kooperationen, som har utomordentliga män i sin ledning, för att undersöka, om icke genom kooperationen och ge-

Ang. åtgärder till förhindrande av arbetslöshet. (Forts.)

nom hela folkets samverkan på en demokratisk ekonomisk grund en lösning av detta problem kan äga rum, därest det enskilda näringslivet går bet på uppgiften. I andra hand återstår endast — vilket dock enligt mitt förmenande skulle föregripa en normal reformatorisk utveckling — att söka lösa frågan genom införande av en verklig socialism: icke en statskapitalism med byråkratisk ledning, utan en produktionsocialism med frihet och demokrati som centralt ledande idéer och utan den centralisation, som är så fördärvlig, när det gäller näringslivet.

Detta är de allmänna riktlinjer, som jag skulle vilja se socialministern följa, och jag tror att han med sin enastående kännedom om vad som rör sig på folkdjupet är på det klara med att det icke längre kan fortgå som hittills och att det svenska folket, den svenska arbetarklassen, aldrig vidare kommer att tolerera någon arbetslöshet i detta land.

Det är ju alldeles groteskt, att jordbruket, såsom skedde i den interpellation som besvarades strax före min, skall behöva klaga över brist på arbetskraft, under det industrien icke kan sysselsätta sina arbetare. Det är någonting orimligt i allt detta. Det är fel någonstans. Vad är och var ligger orsaken till detta fel? Det måste också undersökas! Varför skall det ovillkorligen när det gäller säsongarbetslöshet skaffas arbete i samma by, där människorna bo, eller i samma stad eller i samma län? Arbetskraften måste ju vara flyttbar; människor kunna ju inte ovillkorligen kräva att få arbeta på samma gata där de bo, men de ha rätt att kräva att få arbete och väl betalt arbete, vilket skall garanteras så att varken arbetaren eller hans familj lider någon som helst nöd eller råkar i några som helst svårigheter.

Jag kan icke hysa den optimism, som socialministern gav uttryck åt, när han sade att det inte är så farligt med arbetslösheten i Västernorrlands län. Jag håller mig nu till Västernorrlands län, fast det finns arbetslöshet även i andra delar av vårt land, och även den arbetarkår som där finns har rätt att få arbete. Det är emellertid alldeles riktigt, som socialministern säger, att Västernorrlands län är det mest pregnanta arbetslöshetsområdet. Det är inte litet, att omkring 50 procent av de anmälda arbetslösa ännu i dag sakna arbete där, och därtill komma de som icke ha anmält sig, fast de äro arbetslösa, utan draga sig fram på mycket små besparingar, som rätteligen skulle ha gömts för alderdomen.

Jag kan inte heller gilla påståendet, att man skall visa särskild tolerans mot den så kallade säsongarbetslösheten. Det är en egendomlig vanföreställning, som tidigare var mycket gouterad hos en del socialpolitiskt motsträviga kretsar, att en säsongarbetslöshet inte är något att göra åt, vare sig det gäller det ena eller andra området, utan ifrågavarande arbetslösa må varje år gå några månader och svälta. Detta går inte längre an! Säsongarbetslöshet är arbetslöshet, och man måste bereda arbetarna arbete även i sådana fall.

Men det märkliga är i alla fall, att man var så illa förberedd när arbetslösheten inträdde. Det erkänner ju också socialministern, när han säger att det har tagit alldeles för lång tid, innan beredskapsarbetena givit en rimlig sysselsättningseffekt — och det var 50 procent. Ja, vad är orsaken till att det tagit så lång tid? Det måste ju ändå vara några kardinalfel som dölja sig här. Inte trodde man väl ändå vare sig inom socialdepartementet eller arbetsmarknadskommissionen eller på andra håll, att denna tillfälliga förbättring i den s. k. säsongarbetslösheten i Västernorrlands län skulle hålla sig i evig tid? Jag kan inte förstå, att man inte i god tid har förberett sig på att möta denna väntade arbetslöshet.

Ännu mer förvånad är jag över följande yttrande: »De statliga beredskapsarbetena måste i fränsta rummet ta sikte på vägarna. Andra slags statliga be-

Ang. åtgärder till förhindrande av arbetslöshet. (Forts.)
redskapsarbeten kunde knappast mobiliseras. De kommunala beredskapsarbetena bestodo i huvudsak av husbyggnadsföretag och anläggande av vatten- och avloppsledning, alltså utpräglat materialkrävande arbeten — i en tid då bristen på vissa byggnadsmaterial samt på vissa slags rör var särskilt märkligt.» Ja, om så var och är — då skulle man väl ha vidtagit särskilda åtgärder för att råda bot på det onda. Det är detta, jag inte kan fatta, att man låter sig nöja och säger att det inte finns annat än vägar att bygga, och därmed punkt och slut. Varför förhandlar man inte med arbetsgivarna om att fortsätta driften och varför lägger man icke fram en proposition i riksdagen med förslag att staten ställer sig bakom eventuella förluster, precis som man gjorde när det gällde jordbruket? Jag har nästan regelbundet röstat för de bondeförbundsmotioner som väckts i denna kammare för att hjälpa jordbruket, men jag anser, att det är inte bara jordbruket, som skall ha hjälp. Industriarbetarklassen har lika stor rätt att bli hjälpt, och skulle bönderna och de stora jordägarna begå det väldiga misstaget att motsätta sig någonting sådant, då skulle de på en gång förlora allt vad de ha vunnit under denna tid. Jag tycker att regeringen skulle ha framlagt förslag om att fabriker i Västernorrland hade hållits i gång och att staten skulle ha ställt sig bakom eventuella förluster. Jag tror att det hade gått mycket bra att lagra upp produkterna, utan att sedan behöva göra några stora förluster.

Men om det nu bara är vägarbeten, som äro möjliga att anordna där uppe, då borde det väl finnas gott om dem uppe i Norrland. Jag har suttit här i riksdagen med några få års bortovaro sedan år 1916, och jag har aldrig hört annat än att norrlandsbänkarna ideligen klagat över att det inte finns vägar i Norrland. Skulle det då inte ha varit möjligt att i förväg mobilisera vägarbeten och sätta i gång dem vid behov. Det kan jag inte fatta. Jag kan inte heller fatta, varför man inte i större utsträckning bygger dubbellinjer till järnvägarna och varför man inte bygger flera järnvägar i Norrland. Enligt mitt förmenande är Norrland mycket försummat av Sveriges statsmakter. Det skulle kunna ge landet oerhörda rikedomar, men vi äro rädda för att satsa några pengar på Norrland. Bygg vägar, bygg järnvägar, bygg fabriker! Bygg och skapa där uppe, och jag är övertygad om att pengarna icke skola vara bortkastade! Folk skulle få arbete, och kommunerna som äro skattetyngda skulle också få hjälp. Jag hoppas att i det stora förslag, som socialministern kommer med för att möta den kommande fredskrisen, skall ingå en väldig upprustning av Norrland, ty det finns omätliga rikedomar att hämta där, och där behöver aldrig finnas någon arbetslöshet, det är jag övertygad om.

Jag anser också att det är alldeles felaktigt att jämföra 1939 års arbetslöshetssiffra med 1944 års, därför att nu ha vi ju alla inkallelserna. Tänk om vi inte haft dessa väldiga inkallelser! Då hade ju arbetslösheten varit ofantligt mycket större. I verkligheten är läget alltså värre än år 1939. Herr statsrådet säger: »Huruvida det uppnådda resultatet skall kunna anses såsom tillfredsställande är naturligtvis diskutabelt. De hjälpsökande arbetslösa utgöra ingalunda hela antalet arbetslösa. Men det finns knappast någon möjlighet för de statliga och kommunala myndigheterna att ansluta sin sysselsättningspolitik och omfattningen av sina beredskapsarbeten till annat än storleken av den arbetslöshet, som framgår av anmälningarna hos arbetslöshetskommittéerna.» Nej, det är riktigt, det har naturligtvis statsrådet alldeles rätt i, men lika fullt måste man vara tveksam — som han själv är — om detta är tillfredsställande. Jag anser det vara otillfredsställande i hög grad, att det fortfarande finns så stor arbetslöshet trots de åtgärder som ha gjorts och som jag också är statsrådet mycket tacksam för.

Jag kommer nu till de tre punkter, som statsrådet särskilt berörde och som

Ang. åtgärder till förhindrande av arbetslöshet. (Forts.)

äro nödvändiga att taga under omprövning. »Det har», säger han, »tagit alldeles för lång tid, innan beredskapsarbetena ha givit en rimlig sysselsättnings-effekt.» Jag frågar nu: kan detta möjligen sammanhånga med att arbetsmarknads-kommissionens ledare, för vilken jag hyser den allra största respekt och som jag i allra högsta grad beundrar för skicklighet och kraft, ändock icke är mer än människa och inte Gud Fader själv? Är det möjligt, att en människa med så många statliga uppdrag vräkta över sig skall kunna sköta detta viktiga värv tillfredsställande? Han är ju landshövding i vårt mest folkrika län och har dessutom en rad uppgifter vid sidan av att sköta detta betydelsefulla ämbetsverk. Jag tror inte att det går, hur betydande denne man än är, och däri ser jag en av orsakerna till att vi mötte arbetslöshetskrisen så oförberedda som vi gjorde.

Sedan säger statsrådet: »Allsidigheten av tillgängliga arbeten har varit alldeles för ringa. Det är nödvändigt att arbetsplanerna, icke minst de kommunala, omfatta olika typer av arbeten, så att olika alternativ, lämpade efter materialtillgången, kunna tillgripas.» Ja, naturligtvis böra vi se till att man så långt det är möjligt tillgodoser behovet av mångsidighet, när det gäller de arbeten som kunna komma i fråga.

Vad beträffar den tredje punkten, som innebär att det företrädesvis skulle vara hemkommunerna, som borde förbereda småarbeten, är jag något tveksam, huruvida man kan nå några större resultat på den vägen. Sedan den kommunala självstyrelsen avskaffades, till stor olycka för detta land, ha kommunerna i betydande utsträckning förlorat intresset för dylika saker, som de ändå inte råda över. Återställ den kommunala självstyrelsen, avskaffa den kvalificerade röstmajoriteten i kommunerna, låt kommunerna få rätt att styra och ställa efter eget förstånd och att begagna sig av sina möjligheter och ge dem statsbidrag utan att sätta tio fogdar att vaka över varje krona i anslag — då tror jag det skall bli liv och rörelse även i kommunerna! Men så länge vi ha det som det nu är, kunna kommunerna omöjligen känna sig ha någon förpliktelse att vidtaga särskilda åtgärder på detta område. Dessutom sakna de medel.

Jag är tacksam för att herr statsrådet betonade att de lärdomar, som vi kunna draga av erfarenheten, måste utnyttjas vid den fortsatta planeringen av beredskapen mot en arbetslöshetskris, och jag tror, att han, om han sätter handen ordentligt till plogen, skall kunna reda ut denna sak.

Herr talman! Jag är sålunda, som jag nämnde, både nöjd och missnöjd med det svar jag fått, men jag tror att vi i alla fall snart äro på rätt väg och att vi komma att tvingas att avskaffa arbetslösheten överhuvud taget här i landet liksom vi komma att tvingas att skaffa jordbruket arbetskraft.

Jag hemställer därför till herr statsrådet, att han måtte, när han nu går att utarbeta sina stora planer i detta avseende, beakta båda de stora områden det här gäller — industri och jordbruk — och försöka att vinna den nödvändiga balansen mellan dem och därmed också bidra till arbetslöshetens minskande och nationalförmögenhetens förkovran, samt att han även måtte tillse, att industriarbetarklassen i detta land icke genom både arbetslöshet och lönestopp drives över till det kommunistiska partiet.

Herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag vill självfallet uttrycka min tacksamhet för de personliga komplimanger, varmed herr Ström inledde sitt anförande här. Jag kan inte gå närmare in på hela raden av de uttalanden, som han gjorde, utan jag skall begränsa mig i hög grad. Men jag medger, att jag naturligtvis skulle ha önskat, att herr Ström hade haft litet större respekt för fakta än jag tyckte att han visade.

Jag tror för min del inte på möjligheten att varje spår av säsongarbetslös-

Ang. åtgärder till förhindrande av arbetslöshet. (Forts.)
het skall kunna avskaffas i t.ex. översta Norrland. Det är i själva verket ganska bra gjort, att vi under de två senaste vintrarna ha kunnat hålla så mycket byggnadsarbeten i gång som faktiskt skett, vilket åstadkommit en utjämning mellan säsongerna som är mycket respektingivande. Men jag är inte säker på att vi skulle lyckas därmed t. ex. i Luleå eller långt uppe i lappmarken — det kan nämligen hända, att det är litet för kallt där för att man överhuvud taget skall kunna bygga hus under den allra värsta årstiden. Jag skall emellertid inte nu komma in närmare på dessa ting; vi få säkert tillfälle att mera ingående diskutera dem senare.

Jag har inte för min del sagt, att resultatet av försöken att råda bot på arbetslösheten i Västernorrlands län är tillfredsställande; jag har sagt, att det är *relativt* gott *numera*, d. v. s. under april och maj månader. Dessförinnan hade man verkligen all anledning att vara mycket missnöjd med tillståndet vad arbetslinjen beträffar.

Jag har alltså sagt, att resultatet är relativt gott. Ända sedan 1930-talet ha vi i vår kamp mot arbetslösheten försökt tillämpa arbetslinjen med så stor kraft som möjligt. Om man betänker att det i Västernorrlands län i alla fall finns en traditionell säsongarbetslöshet, kan det nu uppnådda resultatet inte anses så dåligt, eftersom numera till och med något mer än hälften av ifrågasvarande arbetslösa kunnat hjälpas enligt arbetslinjen och fått full sysselsättning, medan under fredsåren icke mer än 26 procent, således hälften så många som nu, kunde hjälpas till arbete. Det är därför jag sade att resultatet är *relativt* gott, men jag påpekade samtidigt, att man måste fortsätta med sina ansträngningar för att på allt sätt skaffa arbete åt de övriga, som ännu icke kommit i arbete. Jag vill bara ha detta klarlagt, eftersom det ju kan tänkas, att man skulle kunna få det intrycket av mitt anförande — det vore en oriktig tolkning även av herr Ströms anförande — icke minst om det helt kortfattat refereras i tidningarna, att jag uttryckt min tillfredsställelse med det nuvarande tillståndet där uppe. Det har jag icke gjort.

Sedan vill jag beträffande arbetsmarknadskommissionens ledning endast lämna den upplysningen — i det avseendet hade herr Ström tydligen inte klart för sig, hur det ligger till — att arbetsmarknadskommissionens ordförande självfallet är tjänstledig som landshövding; han sköter inte bägge sysslorna, vilket ju skulle vara alldeles hopplöst.

Slutligen skall jag säga några ord om upplagringen.

Några ledamöter av regeringen ha haft ett sammanträde — det finns ingen anledning att fördölja det — med cheferna för de större industrierna i Västernorrlands län. Vi talade då om möjligheten att öka lagren. Det visade sig därvid att industricheferna, och bland dem särskilt de, vilkas företag sysslade med massaproduktion, voro mycket litet intresserade för en sådan lösning av saken. Jag kan inte här referera de skäl de anförde — jag bara konstaterar det som ett faktum. Men jag kan ha rättighet att tala om, vad *en* industriidkare sade mig beträffande sin egen belägenhet — det behöver inte heller vara någon hemlighet. Jag hade nämligen sagt honom: »Jag är alldeles övertygad om att om ni vill fortsätta produktionen och öka edra lager, är staten villig att se till att ni inte förlorar några pengar på det.» — »Det är mycket bra», svarade han, »men jag har för närvarande lager, som ha kostat 6 miljoner kronor. Jag har inga pengar och jag har inte den ringaste glädje av, om ni garanterar mig mot förlust på en fortsatt tillverkning. Det finns nämligen ingen möjlighet för mig att bara göra utgifter utan att få några inkomster. Det har jag hållit på med länge nu, men jag kan inte fortsätta hur länge som helst!»

Jag bara nämner detta som en tankställare; det kan hända, att detta pro-

Ang. åtgärder till förhindrande av arbetslöshet. (Forts.)

blem inte är fullt så enkelt som det vid första påseendet kan tyckas. Det är alltså klart, att det kan bli fråga om för staten icke blott att ställa garantier mot förluster på tillverkningen, utan också att skaffa de pengar, som krävas för att man överhuvud taget skall kunna fortsätta produktionen. Jag tror inte det är många kapitalister i detta land, som utan vidare kunna klara det problemet när tillståndet drar ut under en mycket, mycket lång tid.

Herr talman! Jag har härmed bara velat lämna några upplysningar och knyta några reflexioner till herr Ströms anförande, för att man inte skall få det intrycket, att vi bara ha suttit med armarna i kors, då det gällt den mycket nära till hands liggande lösningen av arbetslöshetsproblemet att låta folk arbeta på vanligt sätt och öka lagren. Det skulle naturligtvis inte vara någon svårighet för staten att lämna garantier mot förluster, men det kan ju kanske åtminstone vid vissa industriföretag vara svårt att bygga ut lagerlokalerna. Det är nämligen också en dyrbar affär, och jag vet inte, om industriföretagen ens alltid vid sina fabriker ha tillräckligt med mark för sådant ändamål.

Herr Helgesson: Herr talman! Jag vill begagna tillfället att framhålla önskvärdheten av att arbetsmarknadskommisionen och dess underlydande organ handlägga arbetslöshetsärendena snabbare och smidigare än hittills i regel skett.

Jag gör detta särskilt med tanke på landets hamn- och stuveriarbetare. Dessa äro som bekant i respektive hamnar organiserade i ordinarie kårer, med skyldighet att varje dag svara på upprop, passa arbetena och stå till arbetsgivarnas förfogande. Den starka minskningen av sjötrafiken har i hög grad nedskurit deras arbets- och förtjänstmöjligheter, och på grund därav har den tanken uppstått, att de skulle beviljas permission från stuveriarbetet för att söka annat arbete. Det är emellertid först nu som ett förslag till uppgörelse i det hänseendet föreligger. Detta innebär att stuveriarbetarna skola kunna permitteras i mycket stor utsträckning — upp till två tredjedelar av kårerna eller mera — men det blir ändå ett betydande antal arbetare som måste stanna kvar och stå till arbetsgivarens förfogande för att passa ankommande fartyg. Jag kan som exempel nämna Sundsvall, där stuveribolaget ansett nödvändigt att 80 å 90 man varje dag skola stå till arbetsgivarens förfogande, trots att möjligheterna för dem att på de förekommande arbetena vinna en draglig utkomst äro mycket små. Det är ju så att fartygen nu i regel anlända konvojvis med långa mellanrum mellan konvojerna, varför dessa stuveriarbetare få gå arbetslösa flera veckor i taget.

Stuveriarbetarna i Sundsvall önska nu att arbete skall beredas dem i själva Sundsvall eller i närheten av staden, så att de därifrån snabbt kunna kallas till och rycka in i förekommande stuveriarbeten. I Sundsvall pågår nu ett par sådana arbeten, bland annat med framdragande av en vattenledning till Alnö, som bedrivits under några år och där stuveriarbetare hittills fått tillfälle att arbeta. Men detta arbete är nu avstängt ända till hösten, varför det inte längre står till buds. Man har även planerat ett vägbygge i närheten av Sundsvall, som skulle kunna komma i fråga, men det har inte igångsatts ännu och allting går så långsamt att irritationen bland arbetarna blir större och större för varje dag som går. Därför är det synnerligen önskvärt, att arbetsmarknadskommisionen och dess länsarbetsnämnder handla smidigare och att de bättre tränga in i de speciella fallen.

Herr Näsström: Herr talman! Eftersom denna debatt huvudsakligen har berört förhållandena i Västernorrlands län, som jag känner rätt väl till, ber jag att få säga några ord.

Ang. åtgärder till förhindrande av arbetslöshet. (Forts.)

Socialministern nämnde, att det framför allt var på tre punkter man hade att söka orsakerna till det iråkade svåra läget på arbetsmarknaden: det tog för lång tid innan beredskapsarbetena gävo effekt, det behöfdes mera allsidig förberedelse av arbetsobjekt och kommunerna hade dessutom försummat att förbereda småarbeten. Jag skulle kunna hålla med socialministern beträffande de två förstnämnda punkterna, men jag kan inte göra det beträffande den tredje.

Vad först beträffar den tid, som kräfts för att förbereda arbetena, veta vi, att denna varit mycket lång och att så i viss mån fortfarande är fallet. För att illustrera detta kanske jag får i korthet tala om vad som hänt i min hemtrakt i ett sådant fall. Efter åtskilliga påstötningar fingo vi ett stort vägarbete kostnadsberäknat och stakat. Våra arbetslösa hade av arbetsmarknadskommissionen hänvisats dit. Fastän vägarbetet alltså var färdigt att påbörjas, gick det vecka efter vecka utan att de arbetslösa fingo resa till arbetsplatsen. Till sist gjorde jag mig underrättad om vad dröjsmålet berodde på och fick till min stora häpnad höra, att orsaken var, att det varken fanns spadar, spett eller yxor. Dessa redskap hade de arbetslösa gått och väntat på i veckor. Då jag frågade vad detta i sin tur berodde på, fick jag det svaret att det skulle bli en allmän upphandling, som ännu icke hade skett. Man fick alltså inte köpa dessa spadar, spett och yxor hos ortens handlande, där sådana funnos. Efter telefonsamtal med arbetsmarknadskommissionen blev det dess bättre omedelbart ändring härutinnan så att vederbörande fingo på platsen inköpa vad som behöfdes. När man hör, att ett så obetydligt hinder kunnat fördröja ett arbetes igångsättande på detta sätt, förstår man, att det ändå brister åtskilligt i fråga om förberedelserna.

Beträffande den punkt, som gällde den mera allsidiga förberedelsen, vill jag nämna, att det nog är socialministern bekant, att vi i Västernorrlands län sedan årtionden ha haft arbetslöshet, varför kommunalmännen där icke äro okunniga då det gäller att skapa arbetstillfällen för arbetslöshetens avhjälpande. Men det finns ett crux därvidlag och det är det, att man har så litet att välja på. I ett tidigare skede lät man de arbetslösa knacka makadam för hand, och i sådant arbete kunde man placera hur många arbetslösa som helst, om man nu bortsåg från om det var en förnuftig åtgärd eller ej, men dess bättre har man numera gått ifrån det systemet. Bland övriga arbeten för arbetslöshetens avhjälpande märkas för övrigt arbeten med vägar, vägar och åter vägar, samt arbeten med vatten- och avloppsledningar. Det är vad som huvudsakligen kan förekomma under en tid, då det råder sådan brist på byggnadsmaterial att byggnadsarbeten inte kunna komma i fråga.

Men även i fråga om vägarbetena har man vissa svårigheter att övervinna. Att exempelvis på detta område ordna sådana småarbeten, som herr statsrådet talade om, är inte så lätt framför allt kanske därför, att de i allmänhet avse byggandet av småvägar, d. v. s. enskilda utfartsvägar, och där kommer den kungliga svenska avundsjukan fram: i ett fall har kanske en liten by tidigare fått kosta på dessa enskilda utfartsvägar själv med ett visst statsbidrag, i ett annat fall skulle staten komma att helt kosta på en väg i huvudsak till nytta för närgränsande by. Sådant skapar irritation och är inte så lätt att ordna. Dessutom äro även vägarbeten beroende av årstiden.

Det var emellertid i sin tredje punkt som herr statsrådet gjorde gällande att kommunerna i viss grad försummat att förbereda småarbeten. Det vill jag bestrida, ty det förhåller sig inte så. Men det är på det sättet att en mängd sådana småarbeten redan färdigställt under årens lopp. Det är därför inte så lätt numera att komma på nya småarbeten, som äro lämpliga just som arbetslöshetsarbeten. Och gäller det att bereda arbete åt t. ex. 500 arbetslösa,

Ang. åtgärder till förhindrande av arbetslöshet. (Forts.)

så vill jag lova att det fordras en mångfald sådana småarbeten för att de skola ha någon reell betydelse när det gäller placera alla dessa arbetslösa. Vi skulle en gång ändra om en kyrkogårdsmur och vi kunde placera 12 man i det arbetet. Men vi hade vid det tillfället över 200 arbetslösa. Arbetet blev färdigt, innan arbetsmarknadskommissionen hade hunnit bevilja tillstånd till det. Jag vill ändå inte alls klandra arbetsmarknadskommissionen i det fallet. När en stor industri stoppar driften och många anställda således bli arbetslösa, vill det verkligen till att det finns många småarbeten att sysselsätta dem med, om det skall ha någon betydelse för att lindra arbetslösheten.

Herr statsrådet sade vidare, att en viss säsongarbetslöshet alltid kommer att finnas. Det tror jag också. Men jag skulle vilja vädja till herr statsrådet att skilja på säsongarbetslöshet och säsongarbetslöshet. Sådana yrkesgrupper, som ha haft goda inkomster — det finns ju sådana yrkesgrupper här i landet — kunna tåla en viss tids arbetslöshet. Men i Norrland är det främst skogs- och brädgårdsarbetare, som råka ut för säsongarbetslöshet, och eftersom t. ex. brädgårdsarbetarna ha en grundlön av ungefär 80 öre per timme, så förstå herrarna, att de egentligen inte kunna spara något under den tid de ha arbete för att kunna klara sig därpå under säsongarbetslösheten. Det finns andra yrkesgrupper som ha det bättre ställt i det hänseendet, det vill jag inte bestrida. Men just för dem, som ha den låga inkomsten under sin s. k. säsong, är det mycket svårt att uthärda någon längre tids säsongarbetslöshet.

När det gäller att förbereda dylika småarbeten äro våra kommunalmän numera så väl insatta i förhållandena, att jag inte tror att man med fog kan anklaga dem för några försummelse, åtminstone inte några större. Rätta förklaringen är nog att det håller på att taga slut med lämpliga sådana arbeten.

Med anledning av vad herr Ström nämnde vill jag säga några ord angående arbetskraftens flyttbarhet. Det är alldeles riktigt, som han sade, att arbetarna ju inte behöva förläggas inom den egna byn eller socknen eller ens det egna länet. Men hur är det uppe i Västernorrlands län? Jo, vårt största bekymmer är att vår ungdom flyttar bort från länet, icke minst hit ned till Stockholm. Det är ett allvarligt bekymmer för framtiden. Det är de unga som kunna flytta. Många andra av dem som äro arbetslösa ha t. ex. ett eget hem med län på stugan. Det är inte så lätt för dessa att flytta ut från länet, ty det finns knappast köpare att uppbringa till deras små fastigheter. Vem vill köpa en fastighet, när man vet att det inte finns arbete att få på platsen?

Allt detta är reella förhållanden, som man inte kommer ifrån när man diskuterar Västernorrlands läns arbetslöshet. Jag skall vara den sista att vilja klandra exempelvis socialdepartementet, ty jag vet att det har utfört ett mycket gott arbete på dessa områden. Men därmed är inte sagt att allt har utförts, som skulle kunna utföras. Redan vid remissdebatten i år tillät jag mig ifrågasätta, huruvida inte tillsättandet av en arbetsminister skulle vara att förorda i den brydsamma situation, som vi äro inne i eller som i varje fall de flesta av oss vänta. Jag har fortfarande den uppfattningen att det behövs ett särskilt arbetsdepartement för att kunna samordna hela detta stora komplex av frågor. Den arbetslöshet, som många av oss vänta efter kriget, torde bli en arbetslöshet i betydligt större skala än den vi nu ha erfarenhet av uppe i Västernorrlands län.

Vidare är det en liten detalj, som jag vill erinra om, även om jag förstår att det inte låter så särdeles bra: om det finns femhundra arbetslösa, så lida de precis lika mycket som om antalet arbetslösa vore femtusent. Man svälter enskilt och inte kollektivt!

Ang. åtgärder till förhindrande av arbetslöshet. (Forts.)

Herr **Ström**: Herr talman! Endast ett par ord till replik.

Herr statsrådet meddelade, att landshövdingen i Malmö har tjänstledighet som länschef. Det visste jag inte, och jag skall därför be att få rätta den felaktiga uppgift, som jag lämnade. Den berodde på ett meddelande i pressen, vari uppgavs att efter landshövding Svernes avgång skulle posten efter honom inte besättas, emedan landshövding Thomson skulle handha skötseln även av länet. Men jag måste ju säga, att nog är det ett väldigt fattigdomsbevis när det gäller möjligheterna att anskaffa administrativ arbetskraft i detta land, att ett av våra mest utsatta län, som kan sägas ligga direkt i farozonen, skall vara utan både landshövding och tillförordnad landshövding och skötas av några underordnade landsstatstjänstemän. Skall detta försiggå, så är det ett lika stort fel som om mångsyssleriet finge fortgå. Jag vet emellertid, och det få vi kanske talas vid om när dechargen kommer före, att det anses att det skulle ha varit lämpligt, om regeringen hade befriat den utomordentlige chefen för arbetsmarknadskommissionen även från de många övriga statliga kommittéuppgifter, varmed han överhopats av olika statsråd. Det går aldrig för en människa att sköta så många uppgifter. Och jag begriper inte varför man över en liten trång krets av människor formligen skall vältra alla möjliga offentliga uppgifter, som fallet är i vårt land för närvarande.

Sedan vill jag också säga, att om arbetsgivarna säga nej till statlig lagerhjälp, borde de ha fått ett erbjudande av regeringen, att staten även skulle ställa kapital till deras förfogande för driften. Vi ha inskridit vid många tillfällen här i riksdagen när olika delar av näringslivet kommit i svårigheter. Jag erinrar t. ex. om den väldiga bankhjälp efter förra kriget. Jag tror inte att riksdagen skulle säga nej nu när det gällde att hjälpa arbetslösa arbetare.

Jag har vidare den uppfattningen, att kommunerna på grund av att den kommunala självstyrelsen så oerhört begränsats sakna den stimulans till att handla som de eljest skulle äga. Men det finns också en annan svårighet för dem. Om de gå till Kungl. Maj:t och begära lån för att kunna utföra ett arbete, tar det så oerhört lång tid, innan den saken blir prövad, och när den prövats och godkänts, skall den gå igenom så många besparingsberedningar, att det är omöjligt för kommunerna att hinna få något förverkligat. Avskaffa därför alla dessa många mellaninstanser av olika slag som ha hopats den ena på den andra och förbättra kommunernas lånemöjligheter, så tror jag nog, att det skall bli större möjligheter för dem att skapa arbeten. Därvidlag tycker jag, att vår ärade socialminister skulle tala ett allvarligt ord med sin kollega finansministern.

Till min ärade kollega på västernorrlandsbanken, som nyss hade ordet, vill jag säga, att jag självklart icke avsåg, att arbetarna där uppe skola drivas bort från sina hem. Det var ju tal om säsongarbetslöshet, och min mening var således att de för tillfället skulle kunna skickas till någon annan plats, där det fanns bra betalt arbete, och jag hade inte alls någon tanke på att de skulle ryckas upp med rötterna. Jag är för min del allvarligt oroad över att ungdomen far till Stockholm, på det sätt som den gör, ifrån landets alla delar. Det kommer att medföra många olyckor både för landsbygden och för Stockholms stad, när den stora allvarliga krisen kommer.

Herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Man kan inte vara tillräckligt försiktig, och därför vill jag rätta till ett misstag av herr Ström.

Jag har aldrig sagt något sådant som att industricheferna skulle ha tillbakavisat statens hjälp till lagring. Jag har sagt, att vi icke ha suttit med armarna i kors. Vi ha förhandlat med dem, och det visade sig, att de icke voro intresserade av lagringsmöjligheterna. Sedan har jag refererat till ett mera

Ang. åtgärder till förhindrande av arbetslöshet. (Forts.)

enskilt samtal med en enda industriidkare, där han särskilt utvecklade, att det för hans del icke skulle räcka till, om man gav honom en garantiförbindelse att svara för förluster. Jag vill bara att detta skall vara fullt klart, ty annars kan det uppstå både onödiga och otrevliga missförstånd.

Jag kanske också skall säga ett par ord om säsongarbetslösheten. Det är givetvis mycket svårt för lågt avlönade arbetare att klara en säsongarbetslöshet. Men för Västernorrlands län liksom för en stor del av Norrland är dock säsongarbetslösheten ingenting nytt, utan det är en gammal företeelse. Det är inte i år som säsongarbetslösheten har uppstått, utan den har förekommit under tidigare år. Att jag tog upp Västernorrlands läns problem till litet noggrannare belysning än andra arbetslöshetsproblem beror helt enkelt på att tidningarna ha gjort för mycket sensation kring svårigheterna i Västernorrlands län. Det har skapat en oro som enligt min mening icke har varit befogad, i varje fall icke i den utsträckning som den har gjort sig gällande.

Detta var, herr talman, vad jag hade att tillägga.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 273, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av beställningar för långtjänstunderbefäl vid armén och kustartilleriet m. m.;

nr 274, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående penningbidrag och premier åt värnpliktiga m. m.;

nr 275, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag m. m.;

nr 276, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv av aktier i Stockholm—Västerås—Bergslagens nya järnvägsaktiebolag;

nr 277, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av rättsmedicinalväsendet;

nr 278, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1944/45 till bidrag till fiskares försäkring;

nr 279, i anledning av väckta motioner angående förbättrande av skogsarbetarnas bostadsförhållanden;

nr 280, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1944/45 till tullverket; samt

nr 281, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1944/45 till förbättrande av bostadsförhållandena m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 253, angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område m. m.

Föredrogs och hänvisades till andra särskilda utskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 265, med förslag till brandlag och brandstadga m. m.

Föredrogs och bordlades ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden nr 21 och 22, statsutskottets utlåtanden nr 128—132, bevillningsutskottets betänkanden nr 34—36, bankoutskottets utlåtanden nr 48—50, andra lagutskottets utlåtanden nr 36 och 37, jordbruksutskottets memorial nr 35 och 36 samt utlåtanden nr 45—54, första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden nr 10 och 11 ävensom kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden nr 7 och 8.

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna

Protokoll, hållet vid sammanträde med herr talmannen i riksdagens första kammare och de kammarens ledamöter, som blivit utsedda att jämte herr talmannen tillsätta kammarens kanslipersonal och vaktbetjäning, den 16 maj 1944.

På därom gjord ansökning beviljade herrar deputerade stenografen hos kammaren K.-E. Skarvall tjänstledighet för fullgörande av krigstjänstgöring från och med denna dag tills vidare; och antogo herrar deputerade till vikarie för Skarvall tills vidare under hans ifrågavarande tjänstledighet juris kandidaten Bengt Ericsson.

Är och dag som ovan.

In fidem
G. H. Berggren.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 5.18 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 17 maj förmiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Företogs val av tolv ledamöter i andra särskilda utskottet. Därvid avlämnades 88 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Sandler,
» Eklund,
» Linnér,
» Karlsson, Gustaf,
» Gustavson,
» Forslund,
» Lindström,
» Sundberg,
» Larsson, Sam,
» Branting,
» Herlitz,
» Andersson, Gustav Emil.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i utskottet.

Anställdes val av tjugi suppleanter i andra särskilda utskottet. Därvid avlämnades 72 godkända valsedlar, alla med partibeteckning »Den gemensamma listan» och alla utom en upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Dahlström,
 » Söderdahl,
 » Johansson, Lennart,
 » Lindén,
 » Elofsson, Gustaf,
 » Näsström,
 » Ahlkvist,
 » Hagman,
 » Bäckström,
 » Ramberg,
 » Persson, Einar,
 » Lodenius,
 » Andersson, Birger,
 » Bergh, Ragnar,
 » Eriksson, Anders,
 » Andersson, Gunnar,
 » Ericsson, Carl Eric,
 » Lindblom,
 » Sundelin,
 » Andersson, Albert.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i utskottet.

Herr statsrådet *Andersson* avlämnade Kungl. Maj:t propositioner:
 nr 268, med förslag till civilförvarslag, m. m.;
 nr 269, med förslag till avlöningsreglemente för personal i det allmänna
 civilförsvaret m. m.;
 nr 271, angående tillsättande av länsombud för krigsmaterielverket; och
 nr 277, angående anordnande av vissa ammunitionsförråd m. m.

Vid förnyad föredragning av konstitutionsutskottets utlåtande nr 21, i anledning av väckt motion om viss ändring i stadgan om ersättning för riksdagsmannauppsdragets fullgörande, m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 22, i anledning av väckta motioner om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m.

Konstitutionsutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehåft följande inom riksdagen väckta motioner, nämligen dels de likalydande motionerna nr 110 i första kammaren av herr *Gärde* m. fl. och nr 176 i andra kammaren av herr *Bergvall* m. fl., dels ock motionen nr 347 i andra kammaren av herr *Hagberg* i Luleå.

I motionerna I: 110 och II: 176 hade hemställts, att riksdagen måtte 1) såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga sådana ändringar i grundlagarna, som betingades av vissa i motionerna närmare berörda önskemål och som främst äsyftade en revision av de år 1941 beslutade ändringarna i tryckfrihetslagstiftningen; 2) uppdraga åt konstitutionsutskottet att utarbета den härför erforderliga grundlagstexten; 3) besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning av den konstitutionella beredskapen och därmed sammanhängande spörsmål.

*Om revision
 av tryckfrihetslagstiftningen m. m.*

Om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m. (Forts.)

I motionen II: 347 hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att proposition måtte framläggas vid årets riksdag om sådan förändring av tryckfrihetsförordningen, att kvarstadsinstitutet samt möjligheten att konfiskera tryckt skrift utan rättegång bortföle samt att andra stycket i 3: 10 upphävdes.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

1) att riksdagen såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling ville antaga i utlåtandet införda förslag till

a) ändrad lydelse av § 3 mom. 9 och 10 tryckfrihetsförordningen;

b) ändrad lydelse av § 86 regeringsformen, § 38 mom. 1 riksdagsordningen och § 1 mom. 3 tryckfrihetsförordningen samt upphävande av § 6 tryckfrihetsförordningen;

2) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t med det snaraste måtte föranstalta om allsidig utredning angående revision av tryckfrihetslagstiftningen;

3) a) att motionen II: 347 måtte anses besvarad genom vad utskottet under 1) och 2) hemställt; samt

b) att de likalydande motionerna I: 110 och II: 176, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet under 1) och 2) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

På framställning av herr talmannen beslöts att utlåtandet skulle företagas till avgörande punktvis.

Punkten 1.

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr **Günther**: Herr talman! Det har sagts mig, att enligt svensk parlamentarisk sedvänja bör en medlem av regeringen icke uppträda i riksdagen vid behandlingen av en motion i ett ärende, som icke handlägges inom hans departement. Tryckfriheten är i sig själv intet utrikesärende. Men de frågor, som i dag behandlas av kammaren, beröra onekligen på det närmaste utrikesledningen och utrikesdepartementets verksamhet. Ja, jag har vid läsningen av en del tidningsuttalanden icke kunnat undgå att fråga mig, om inte den opinion utanför riksdagen, som ivrigast understött de framställda förslagen till ändringar i tryckfrihetsförordningen, åtminstone delvis åsyftat att på denna väg undergräva förtroendet för den under krigsåren förda utrikespolitiken. Under sådana förhållanden förmodar jag, herr talman, att det får anses naturligt att jag tar till orda i detta ärende.

Jag vill då så gott först som sist säga, att jag måste finna det väckta förslaget att nu, år 1944, börja upphäva de år 1941 vidtagna ändringarna i tryckfrihetsförordningen fullständigt onödigt, för att nu använda ett mycket mildt uttryck. Man måste fråga, vad motionärerna haft för anledning, verkligt saklig anledning, att framställa sitt förslag. Det ligger väl närmast till hands att tro, att de ansett vårt lands läge ha förändrats så, att vad som då syntes nödvändigt icke längre behövs, med andra ord, att krig eller krigsfara inte längre kan komma i fråga för Sveriges del. Vissa uttalanden i motionen tyda på att detta verkligen föresvävat dem. »Den nya tryckfrihetslagstiftningen tillkom under olägliga förutsättningar», säga motionärerna. »Stämningen var uppjagad och landets yttre läge farofyllt.» Men de påstå dock inte direkt, att farans tid nu är förbi, och ett sådant påstående vore väl alltför orimligt. Jag behöver inte här i riksdagen ange några konkreta skäl, då jag framhåller, att vi tvärtom böra räkna med att den närmast kommande tiden kan bli mycket farofyllt. Det är sant att vi under en relativt lång period haft det någorlunda lugnt tack

Om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m. (Forts.)

vare krigets förlopp och krigsskådeplatsernas förläggning. Men detta lugn kan jämföras med den labila stillhet, som råder i centrum av en cyklon; den som befinner sig där måste oundgängligen passera genom cyklonens baksida, där stormen vanligen är lika hård som på framsidan, fastän vindriktningen är en annan. Det är därför glädjande att finna, att utskottet för sin del snarast tycks vilja framhålla, att vårt land alltjämt kan hotas av krigsfara, och sålunda underkänner en argumentering för grundlagsändringen efter den linjen. Det kan ju hända, att denna olikhet i uppfattningen hos motionärerna och utskottet i viss mån beror på händelseutvecklingen under den senaste tiden, efter den tidpunkt då motionen väcktes. I så fall förstärkes intrycket av det förhastade i att mitt under pågående världskrig börja rasera en i anledning av samma krig genomförd beredskap.

Nej, den enda gripbara motiveringen för motionen och ännu mer för utskottets förslag får väl anses ligga i det förhållandet, att en ändring av de ifrågavarande bestämmelserna kräver beslut av två riksdagar, mellan vilka allmänna val till andra kammaren ägt rum. »Därest tryckfrihetsrättens grundlagsregler nu lämnas orubbade», säga motionärerna, »innebär det, att en ändring av gällande lag kan genomföras tidigast vid 1949 års riksdag. Häri ligger en stor olägenhet.» Utskottet följer samma tankegång. Detta är i och för sig ett fullt begripligt resonemang, men det kräver, synes det mig, att man påvisar att det verkligen ligger en olägenhet i ett sådant uppskov. Utskottet gör inte ett försök härtill, och motionen inskränker sig till några allmänna uttryck om känslor av osäkerhet och olust. När det gäller förslag om en grundlagsändring, är denna bristande bevisning för behovet en anmärkningsvärd svaghet — så förefaller det i varje fall mig. Och i detta fall hjälper det icke, om man kan vara allmänt ense om att bestämmelserna i fråga icke äro alldeles lyckligt avfattade. Detsamma gäller om många andra delar av tryckfrihetsförordningen, inte minst processförfarandet. Därför har ju också justitieministern meddelat, att han har för avsikt att föranstalta om en allmän översyn av tryckfrihetsförordningen, vilken bör kunna slutföras, innan en grundlagsändring nästa gång kan komma i fråga. Regeringen har enhälligt anslutit sig härtill, och jag gör det med största eftertryck. Det är också med tillfredsställelse som jag finner, att utskottet så bestämt uttalar sig i samma riktning. Men denna planerade allmänna revision ger enligt min mening ett stöd och ett mycket starkt stöd åt den uppfattningen, att man inte nu bör bryta ut några bestämmelser ur tryckfrihetsförordningen och ändra på dem utan sammanhang med de övriga. En grundlag är dock inte en kristidsförfattning vilken som helst, som man kan rucka på fram och tillbaka efter det tillfälliga läget.

För min del kan jag omöjligen se någon olägenhet i att just dessa bestämmelser få vänta på revision lika länge som de andra. Vad är det som i så fall kan inträffa? Antingen fortsätter kriget, och då behövas bestämmelserna alltjämt — det tycks ju i själva verket också vara utskottets ståndpunkt — eller också slutar kriget. Kan det då överhuvud tänkas, att censurparagrafen skulle tillämpas i fredstid? Nej, uppenbarligen icke, det framgår med full tydlighet av dess avfattning. Inte heller kan det på allvar göras gällande, att den relativt obetydliga ändringen från år 1941 av § 3 mom. 9 och 10 då skulle medföra någon olägenhet.

I stället kan det mycket väl tänkas olägenheter, om ifrågavarande bestämmelser skulle ändras för tidigt utan att tryckfrihetsförordningen i övrigt revideras, och någon risk härför finns det naturligtvis, om ett första steg tages genom ett beslut av riksdagen i år. Det berodde dock inte på en slump eller en nyck av statsmakterna, att dessa bestämmelser tillkommo för tre år sedan. De

Om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m. (Forts.)

befunnos erforderliga just med hänsyn till att tryckfrihetsförordningen är sådan den är — låt oss gärna säga så oklar och bristfällig. Skola bestämmelserna från år 1941 borttagas, måste i stället andra delar av tryckfrihetsförordningen ändras, bl. a. de som röra processförfarandet, och därför bör revisionen ske i ett sammanhang.

Jag tror, att detta blir tydligt, om man går litet närmare in på de olika bestämmelser, som avses i ändringsförslagen.

När censurparagrafen infördes, så skedde det, som vi alla minnas, såsom en beredskapsåtgärd för det fall, att statsmakterna vid krig eller krigsfara skulle bli nödsakade att, i likhet med vad som skett i andra länder i motsvarande läge, ingripa med förhandsgranskning mot vissa tryckalster. Det fanns skäl att räkna med möjligheten att detta skulle kunna bli nödvändigt, eftersom vi visste, att det även i vårt land fanns personer och tidningar, som i ett visst krigsläge måste anses såsom opålitliga, ja rent av landsförrädiska. Inför denna möjlighet befanns det önskvärt att utnyttja tillfället åren 1940 och 1941 till att införa en bestämmelse i grundlagarna, som gjorde ett sådant ingripande lagenligt och icke lagstridigt, som det eljest skulle ha blivit. Vad är det som har förändrat sig sedan dess i detta avseende? Ingenting. Upphäver man § 6 i tryckfrihetsförordningen utan att införa någon som helst ersättning härför, så undanrycker man den lagliga grunden för åtgärder, som säkerligen det övervägande flertalet av vårt folk och — om jag uppfattat saken rätt — också riksdagen alltjämt betraktar som i vissa extrema lägen ofrånkomliga. Den som är missnöjd med paragrafen och därtill hörande lagar, sådana de nu framtråda, må därför yrka på förändringar och till och med hela lagkomplexets försvinnande, men icke som en isolerad åtgärd utan i samband med en allmän revision av tryckfrihetsreglerna.

Vad § 3 mom. 10 angår, så har det tillägg, som gjordes år 1941 och som man nu vill taga bort, liksom censurparagrafen aldrig tillämpats. Detta tillägg innebär, att Kungl. Maj:t genom kungörelse skall kunna förbjuda spridande av vissa uppgifter, icke blott såsom tidigare sådana, som röra försvaret, utan även andra, vilkas spridande vore ägnat att skada rikets säkerhet. Det är uppenbart, att bakom denna nya formulering lågo erfarenheter rörande karaktären av det moderna totala och på inre underminering baserade kriget. Man kan ge motionärerna rätt i att uttrycket är oklart. Men en moderniserad tryckfrihetsförordning kan svårligen skjuta undan den bakomliggande tanken. Hur den skall komma till uttryck bör framgå av en genomtänkt och sammanhängande översyn av hela området, icke som en tillfällig kompromisslösning. Utskottets formulering bär alltför mycket prägeln av en sådan. Jag kan inte tro, att utskottet självt anser sig ha funnit den definitiva lösningen, när det helt enkelt till underrättelser, som kunna förbjudas, lägger sådana som röra folkförsörjningen. Det är nämligen givet, att vid krig eller krigsfara finns det andra områden än försvarets och folkförsörjningens, som lika mycket eller lika litet som dessa böra kunna drabbas av publiceringsförbud ur synpunkten av rikets säkerhet.

Så ha vi slutligen § 3 mom. 9, den bestämmelse, som varit mest omtvistad och som närmast berör utrikespolitiken. Motionärerna vilja ha bort den andra delen av detta moment och i sammanhang därmed, fullt konsekvent, också § 5 mom 13. I § 3 mom. 9 andra delen säges som bekant, att en skrift kan konfiskeras, om på grund av densamma missförstånd med främmande makt yppat sig, även om skriften icke är smädlig och alltså åtalbar. § 5 mom. 13 går i stort sett ut på detsamma, fastän tillvägagångssättet är något annorlunda.

Det har anförts många skäl mot bibehållandet av dessa bestämmelser, och

Om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m. (Forts.)

i motionen beröras de oftast upprepade. Ett vanligt missförstånd är att uppfatta konfiskering enligt dessa paragrafer som en bestraffning och att i enlighet härmed göra gällande, att det skulle strida mot svensk rättsuppfattning, att tidningar kunna bestraffas i administrativ väg med kringgående av domstolarna. Det är emellertid här inte fråga om straff för ett brott eller en förseelse, utan om en statens egen säkerhetsåtgärd. I § 3 mom. 9 säges det uttryckligen, att konfiskering kan ske utan att skriften är smädlig, d. v. s. brottslig och följaktligen straffbar. Och i § 5 mom. 13 stadgas till yttermera visso, att utgivaren av en konfiskerad skrift må erhålla gottgörelse för åsamkad ekonomisk förlust, om så befinnes skäligen, vilket ju ännu tydligare förklarar åtgärdens karaktären av ett straff.

Det anföres också som ett argument, att bestämmelserna icke tillämpats på över hundra år. Vad bevisar detta? Jo, att vi befinna oss i ett läge, som icke haft någon motsvarighet på hundra år, och därom torde varje svensk medborgare vara fullt medveten. Skulle man ur våra grundlagar och varför inte också andra lagar utrensa alla bestämmelser, som på grund av omständigheterna icke tillämpats på hundra år, så blev det en lång lista, men ingen förnuftig människa kunde väl påyrka något sådant. Som argument mot paragraferna i fråga måste man underkänna detta påpekande av ett på sitt sätt intressant faktum.

Det är emellertid en annan synpunkt, som motionärerna utförligast uppehålla sig vid och som vid tidigare debatter också framförts i riksdagen. I motionen uttryckes den på följande sätt: »Så länge paragrafen kvarstår i sin nuvarande lydelse, kommer den att innebära en frestelse för främmande makt att genom hänvändelser och klagomål hos regeringen söka påverka den svenska pressen. Dylika démarcher skulle lättare kunna avvisas, om tryckfrihetsförordningen icke erbjöde någon laglig grund för ingripande i administrativa former från regeringens sida.» Detta är, jag måste säga det, ett alldeles verklighetsfrämmande betraktelsesätt. Det är ju möjligt, att 3 § 9 mom. tryckfrihetsförordningen kunnat animera en eller annan främmande beskickningschef att göra en framstöt, som skulle ha uteblivit, om paragrafen inte funnits. Men i så fall har det med säkerhet rört sig om en obetydlig fråga, där démarchen kunnat avvisas. I alla viktigare fall går det annorlunda till. Då inträder först den situation, som i lagen uttryckes med orden, att »missförstånd yppat sig», ofta inte på grund av en enstaka skrift eller tidningsartikel utan till följd av många tillsammans. Den makt, som känner sig förfördelad, framställer därefter icke en beskedlig anhållan om tillämpning av en viss lagparagraf, utan ett krav på upprättelse och förhindrande av fortsättning vid risk av allvarliga, kanske de allvarligaste följder för förhållandet mellan de båda länderna. Naturligtvis kan situationen i så fall vara sådan, att svenska regeringen bör ta denna risk och avvisa kravet. Men motsatsen kan också inträffa, och det är mig omöjligt att gå med på att det kan vara till någon fördel för regeringen och landet, att regeringen skall vara av grundlagen förhindrad att själv avgöra, om risken bör tagas eller avvärjas. Motionärernas uppfattning här tycks mig likna den försvarsnihilism, som före förra världskriget var ganska utbredd bland pacifisterna. Dessa fredsvänner ansågo, att bästa sättet att undgå krig var en total avrustning. Ingen värnplikt, inga soldater, inga vapen — mot ett så fredligt land blev det tekniskt omöjligt att föra krig. De senaste årens erfarenheter ha sopat bort de sista resterna av denna meningsriktning, och den duger inte heller på det diplomatiska planet. En strutsolitik, som går ut på att försöka komma ifrån svårigheterna genom att avsiktligt beröva sig själv medlen att ta itu med dem och bemästra dem, är alldeles otjänlig i den värld, vari vi i dag leva.

Om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m. (Forts.)

Jag går för min del så långt, att jag anser det oundgängligt för en svensk regering att ha möjlighet att inskrida mot tidningar och andra skrifter i sådana fall, som avses i 3 § 9 mom. och 5 § 13 mom. tryckfrihetsförordningen. Därmed har jag inte velat försvara just den nuvarande lydelsen av dessa båda moment; tvärtom skulle jag önska, att man kunde finna en klarare formulering, som avväjande åtskillig missuppfattning och en hel del onödiga beskyllningar mot utrikes- och justitieministrarna. »För att värna om det vänskapliga förhållandet till främmande makter», säga motionärerna, »bör det vara tillfyllest, att deras överhet och representanter tillerkännes rättsligt skydd mot smädliga omdömen, falska rykten och lögnaktiga uttalanden.» Ja, det är möjligt, att något i den stilen skulle vara tillräckligt, men inte utan ändringar i tryckfrihetsförordningen i övrigt och särskilt i fråga om processförfarandet. Erfarenheten från ett antal tryckfrihetsprocesser visar, att sådana bestämmelser, som föreslås i motionen, för närvarande skulle vara otillräckliga. Och härmed är jag tillbaka till mitt praeterea censeo: skola dessa stadganden borttagas, så bör det ske som ett led i en allmän revision av tryckfrihetsförordningen, varigenom principen i de borttagna bestämmelserna bibehålles i annan form.

Nu har ju utskottet i denna punkt icke följt motionärerna utan endast velat utsluta den år 1941 införda befogenheten för justitieministern att provisoriskt beslagtaga en skrift i avvaktan på regeringens beslut, och jag utgår från att det inte är fråga om att gå längre än vad utskottet föreslagit. 1940 års konstitutionsutskott uttalade kort och gott om denna punkt, att den innebar en praktisk anordning. 1944 års konstitutionsutskott tycks ha en motsatt uppfattning. Men då det ligger i gudarnas knän, om och när den nu föreslagna ändringen blir genomförd, så vill jag inskränka mig till att uttrycka en förhoppning, att den inte skall vålla kommande regeringar alltför mycket besvär i form av extra konseljer, och jag hoppas då naturligtvis främst, att det i denna obestämda framtid inte skall bli nödvändigt att tillämpa paragrafen annat än rent undantagsvis. Någon större vikt kan man inte i närvarande stund tillägga denna ändring, vilket icke hindrar, att jag även här vidhåller min mening, att den är onödig och redan därför icke borde komma i fråga.

Mot vad jag nu har framhållit skulle någon kanske vilja göra den invändningen, att en åtgärd, som avser att stödja tryckfriheten, alltid är ett steg i rätt riktning, även om det brister i konsekvens och sammanhang. En sådan invändning vore befogad, om det kunde påvisas, att tryckfriheten på grund av nu ifrågavarande regler och deras tillämpning lider ett otillbörligt intrång. Men så är icke fallet. Endast om man går så långt, att man anser en obegränsad tryckfrihet vara viktigare än rikets säkerhet, kan man påstå något sådant. Men hittills har riksdagen icke anslutit sig till denna mening, som onekligen tycks finnas på några håll, och utskottet gör det ju heller icke — i själva verket inte heller motionärerna. En viss gräns måste finnas även för tryckfriheten, därom torde alla ansvariga bedömare vara ense. Var gränsen bör gå, måste väl alltid bli en tvistefråga, där man kan ha olika uppfattning — och olika egna intressen. En mera objektiv mening om hur det står till med tryckfriheten i vårt land för närvarande kan man väl bäst bilda sig genom att göra en jämförelse med andra länder. Det ligger så mycket närmare till hands att göra detta, som tidningarna ofta bruka framhålla andra länder, särskilt England och Schweiz, såsom efterföljansvärda mönster för oss.

Verkliga förhållandet är följande. I England ha under krigsåren tidningar indragits, och en allmän övervakning av pressen äger rum. Mig veterligt har sedan krigets början icke en enda tidningsartikel opåttalt publicerats i England, som varit av den art, att den under eljest jämförliga förhållanden skulle

Om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m. (Forts.)

ha drabbats av ingripande, om den förekommit i en svensk tidning. Men England är ett krigförande land, och jämförelsen måste halta. Hur är det då i Schweiz? Där finns likaledes indragningsmakt och övervakning, och långt kraftigare statsingripande än i Sverige ha förekommit. Vare sig det beror härpå eller har andra orsaker, så äro alla kännare av svensk och schweizisk press ense om att den schweiziska är ofantligt mycket mer återhållsam i utrikespolitiska ämnen än den svenska och att de hämningslösa angrepp på främmande makter, som så ofta förekomma i svenska tidningar, icke ha någon motsvarighet i Schweiz. Sanningen är, att Sverige intar en fullständigt unik ställning genom att fortfarande på det femte krigsåret ha kvar en tryckfrihet och speciellt pressfrihet, som går ojämförligt mycket längre än i något annat europeiskt land — förmodligen också utomeuropeiskt land.

Detta känner emellertid allmänheten inte till, helt enkelt därför, att det står inte i de svenska tidningarna. Att pressen inte själv är angelägen om att skriva härom må vara mänskligt begripligt. Men resultatet är, att allmänheten bibringas en felaktig uppfattning i saken, och här kan man med skäl tala om en mörkläggning från tidningarnas sida gentemot folket.

Som det nu är, förhåller sig den stora läsande allmänheten tämligen likgiltig och lätt förvånad till tidningarnas klagan över den bristande tryckfriheten. Men om det vore möjligt att göra jämförelser med utländska förhållanden, låt oss säga om den svenske tidningsläsaren ständigt hade en schweizisk och en engelsk tidning som jämförelsematerial, då skulle reaktionen säkerligen bli en annan. Då skulle man med motionärerna kunna tala om känslor av olust och osäkerhet, men på den motsatta sidan, bland den stora majoritet av svenska folket, som i själva verket redan nu känner sig illa berörd av åtskilliga tidningars hållning och uppträdande, medan landet befinner sig i ett så ömtåligt läge som för närvarande.

Med vad jag nu har sagt har jag framlagt de huvudsakliga skäl, som föranledde mig att inom regeringen ansluta mig till dem, som icke ansågo det riktigt, att regeringen skulle taga något initiativ till ändringar i tryckfrihetsförordningen vid detta års riksdag utan i stället till en allmän översyn av förordningen att omedelbart igångsättas. Det är givet, att jag helst skulle se, om riksdagen följde samma linje. Men om riksdagen i stället följer utskottets förslag, så kan jag inte för det närvarande draga några vittgående konsekvenser härav. Utskottets förslag innebär ju bara, att ändringarna kanske komma till stånd nästa år, kanske 1946 eller 1947, kanske överhuvud inte. Jag får som alla andra vänta och se och endast konstatera, att tills vidare inträder ingen förändring alls.

Jag har, herr talman, under sådana förhållanden endast velat framlägga min syn på frågan så kort och koncentrerat som möjligt. Det tjänar ju knappast något praktiskt syfte att nu fördjupa sig i en fråga, vars utveckling är så oviss. Men jag vädjar dock till kammaren att beakta de synpunkter, som jag här framfört, inte bara i dag utan även då detta ämne kommer på tal i andra sammanhang. De äro intet inlägg mot tryckfriheten, utan helt enkelt ett resultat av fyra och ett halvt krigsårs så gott som dagliga praktiska erfarenhet.

Herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Jag har ju förut haft tillfälle att i riksdagen deklarerat min uppfattning i denna fråga och skall därför inte nu besvära därmed. Den känna ni ju alla. Jag vill bara begagna tillfället att förklara, att jag inte på något sätt har ändrat denna min uppfattning, utan att jag alltjämt vidhåller den och sålunda kan instämma med utrikesministern härutinnan. Allra minst har jag haft någon anledning att ändra min mening på grund av den kampanj, som har förts sedan vi sist behandlade detta ärende

Om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m. (Forts.)

i riksdagen — det var i andra kammaren. Denna kampanj har gett frågan fullkomligt orimliga och orealistiska proportioner, och den har lämnat oriktiga framställningar om de uppfattningar, som ha gjort sig gällande. Man bör kanske inte fästa sig så mycket vid sådant. Det är väl också en blandning av motiv, som legat bakom. Några ha varit mycket ivriga och ha väl trott, att tryckfriheten på något sätt skulle vara i fara — förmodar jag, ehuru jag har mycket svårt att förstå dem. Å andra sidan är det uppenbart, att också helt andra motiv ha gjort sig gällande. Man kommer lätt att tänka på de ofta citerade orden av Bismarck, att det aldrig ljuges så kraftigt som efter en jakt och före ett val. Här har det varit en kombination av både jakt och fiske, och då kan man förstå, hur resultatet skulle bli. Jag misstänker emellertid, att jakt- och fiskelyckan inte blir så stor för dem, som ha haft dessa motiv för sin verksamhet. Jag tror nämligen, att man i allmänhet i hög grad underskattar läsekretsens intelligens och känsla för fair play, jag är därför inte orolig.

Jag ville som sagt bara begagna tillfället att meddela, att jag har samma uppfattning som förut.

Herr Holmbäck: Herr talman! Hans excellens herr utrikesministern började sitt anförande med att säga, att det är ovanligt, att ett statsråd griper in i debatten om en enskild motion. Jag tror, att man får säga, att det var mycket överraskande, att hans inlägg kom, och kanske också att det följdes av ett inlägg från ytterligare ett statsråd.

Det är här fråga om ett förslag, varom ett enhälligt utskott har samlat sig, ett förslag, där man inte på något sätt binder sig för framtiden. Vad som föreslås i de lagtexter, som man möjligen tänker sig skola antas först och oberoende av de andra — nämligen § 3 mom 9 och 10 —, har en så vid formulering, att det kan räkna under ett hårt världskrig också med de grundsatser, som ligga bakom utrikesministerns uppfattning.

Vad man nu skall besluta är alltså inte på något vis farligt, i vilken situation vi än komma. Då förefaller det litet överraskande, att man yttrar sig så kraftigt emot förslaget.

Utrikesministern ingick emellertid inte blott på utskottets förslag, utan efter vad jag kunde finna, polemiserade han framför allt emot den motion, som har föranlett den enhälliga utskottsskrivelsen. Denna motion underkände han. Motionen måtte väl ändå inte ha varit så dålig, då den lett till ett enhälligt utskottsutlåtande.

Utrikesministern frågar: vad ha motionärerna haft för saklig anledning att framställa sitt förslag? Den sakliga anledningen är helt enkelt, att de restriktioner, som för några år sedan skapades i tryckfrihetsförordningen, enligt vår uppfattning ha gått för långt. För min ringa del väckte jag då censurlagstiftningen kom till en motion vari föreslogs, att denna lagstiftning skulle inskränkas till krigstid, och det framfördes också annan kritik redan då dessa restriktioner kommo till.

Jag skall inte uppta någon detaljdebatt om de olika paragraferna, men för min personliga del får jag säga en sak till. Utrikesministern var bland annat inne på § 3 mom. 9 tryckfrihetsförordningen. Vad säger detta lagrum? Det säger, att en tryckt skrift, som inte är brottslig eller smädlig, kan dras in av den svenska regeringen, därför att genom densamma missförstånd med utländsk makt sig yppat. Vad är en skrift, som inte är brottslig eller smädlig? Det är väl en sådan skrift, som omtalar fullt sanna förhållanden, vilka en utländsk makt av en eller annan anledning vill dölja. Möjlighet att dra in skrifter av sådan anledning bör i varje fall enligt min rättsuppfattning inte förekomma. Det är här icke fråga om någon del av den lagstiftning, som kom till för

Om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m. (Forts.)

några år sedan, utan om en bestämmelse ända från 1812. Den bestämmelsen tycker jag för min del är mest allvarlig. Inom utskottet yrkade jag på att man skulle gå så långt redan nu, att man band ihop § 3 mom. 9 med § 5 mom. 13, så att det vid varje beslag enligt § 3 mom. 9 alltid skulle upptas till övervägande, huruvida inte den mot vilken beslaget riktades skulle få ersättning. Men utskottet var så försiktigt vid utformandet av det utlåtande, som utrikesministern har polemiserat så hårt emot, att det inte ens ville gå in på denna lilla sakliga revision.

Om kammaren skulle anta detta enhälliga utskottsförslag, har den inte antagit någonting, som är till skada för vår ställning under de kommande delarna av kriget, men den skapar möjlighet att ta bort dessa för oss i Sverige främmande beståndsdelar ur tryckfrihetsförordningen på ett tidigare stadium än eljest skulle ha varit fallet.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Det är med tvekan som jag för min del har anslutit mig till det föreliggande utskottsbetänkandet, och jag känner mig manad att med några ord ange, varför jag har kommit till detta resultat. Det är en rent personlig deklARATION jag gör, den står uteslutande för min egen räkning.

Jag har på många håll hört innebörden av det föreliggande spørsmålet kännetecknas på det sättet, att frågan gäller, huruvida tryckfriheten skall återställas. Detta är, mina herrar, en utomordentligt vilseledande karaktäristik av läget. Pressens frihet i detta land är i denna stund, om jag bortser från den ändring vi 1941 genomförde i § 3 mom. 9 tryckfrihetsförordningen — och i vilken jag med bästa vilja i världen inte kan lägga in någon större principiell betydelse — pressens frihet i detta land är, säger jag, nu icke ett mindre än den var före 1941 års grundlagsändringar. De inskränkningar i publiceringsfriheten, som ha genomförts med stöd av § 3 mom. 10 tryckfrihetsförordningen, äro genomförda med stöd av detta stadgande i dess före 1941 gällande lydelse. Den möjlighet till vidsträcktare publiceringsförbud, som skapades 1941, har ej begagnats. Och som bekant gäller icke i detta land någon censurlagstiftning, och för att en sådan skall komma till stånd fordras ju tre fjärdedelars majoritet i båda kamrarna.

Det är sålunda inte fråga om någon förlorad frihet, som behöver återställas, eller restriktioner, som behöva upphävas. Konstitutionsutskottets förslag innebär heller inte alls någonting sådant. Nej, vad frågan gäller är endast och allenast avskaffandet av en försvarsberedskap, en säkerhetsapparat, som vi ha ansett oss behöva för eventuellt inträffande lägen, vilka äro ännu farligare än det nuvarande. Frågan är, huruvida vi kunna avvara denna apparat eller inte.

Det råder ju enighet om att ingen skulle vilja avskaffa den i detta nu, även om vi det kunde. Konstitutionsutskottet har, det vill jag konstatera, inte uttalat ett ord som liknar signalen »faran över». Jag tar fasta på denna omständighet, som för mig varit avgörande, då jag kunnat ansluta mig till utskottets förslag. Det skulle ha varit i hög grad beklagligt, om konstitutionsutskottet i detta läge, kanske farligare för vårt land än någonsin, hade utfärdat sådana paroller. Nu är det i stället med klara verba sagt, att Sverige befinner sig i ett lika farofyllt läge som tidigare.

Vad frågan här gäller är sålunda försvarsberedskapens avvecklande någon gång under åren 1945—1948. Utskottet tänker sig, att det då eventuellt kan inträda ett läge så lugnt, att vi kunna återgå till fredsförhållandena. Det är på denna punkt jag känner ett behov att anmäla mycket allvarliga tvivelsmål. Jag har svårt att tro på möjligheten, att ett sådant läge inträder. För

Om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m. (Forts.)

mig är det nämligen inte tillräckligt för att gå till ett definitivt avskaffande av dessa grundlagsstadganden, att det i ett visst ögonblick är lugnt i världen. Jag skulle för att taga ett sådant steg också vilja önska visshet om att man under en jämförelsevis lång framtid kan räkna med samma lugn, men jag vet inte, hur man skall kunna hoppas på att under den kommande fyraårsperioden nå en sådan visshet. Det kan man naturligtvis, i fall man delar folkpartimotionärernas syn på saken. De tillkännage nämligen för riksdagen, att de tyckt sig kunna skönja tecken på en internationell ordning, som kommer att framgå ur det ännu fortgående världskriget och som kommer att bli knuten till en »vidsträckt, kanske i viss mån internationellt garanterad tryckfrihet». För min del har jag icke iakttagit några sådana tecken, och för mig är det också naturligtast att även för framtiden räkna med möjligheten av nya kriser, då tryckfrihetsförordningens ordning i dess normala beskaffenhet icke kan bibehållas. Därför ter det sig för mig naturligtast att bibehålla beredskapen.

Långt före det nuvarande världskriget har jag i olika sammanhang uttalat den meningen, att tryckfrihetsförordningens regler inte kunna hållas vid makt i ett verkligt allvarligt krisläge och att man därför i tid borde skapa möjligheter för deras tillfälliga anpassning efter behoven i en sådan situation. Den meningen måste jag vidhålla även för framtiden, och jag frågar mig med en viss oro, om konstitutionsutskottets utlåtande pekar fram emot ett avgörande någon gång under nästa valperiod, präglad av den tanken, att vi kunna glömma allt vad som varit och inte behöva bekymra oss för vad framtiden kan bära i sitt sköte.

Med vad jag nu sagt har jag inte alls velat slå vakt om de gällande grundlagsbuden i den utformning de just nu ha. Jag har kritiserat flera av dem vid deras tillkomst, och jag är inte alls säker på att det inte kunde vara önskvärt att i ett eller annat hänseende ändra dem. Den frågan har emellertid inte lämpligen kunnat tagas upp nu. Den måste ses i sammanhang med den bebådade allmänna revisionen av tryckfrihetsförordningen.

Man kunde däremot ha gått en helt annan väg. Jag skulle gärna varit med om att avskaffa den nuvarande ordningen, ifall vi på samma gång fått i grundlagarna inskriven en möjlighet att vid förefallande behov, alltså vid krig eller krigsfara, snabbt åstadkomma ändringar i grundlagarna. En sådan regel skulle ju göra samma nytta som bibehållandet av de nuvarande reglerna i § 3 mom. 10 och i § 6 tryckfrihetsförordningen. Första kammaren uttalade sig år 1940 för en sådan ordning för grundlagstiftning. Folkpartimotionen har också föreslagit, att man skulle skaffa sig vad där kallas »en nyckel till grundlagarnas säkerhetslås». Men konstitutionsutskottet har inte velat höra på det örat.

Då jag trots detta anslutit mig till konstitutionsutskottets förslag, är det därför att utskottets utlåtande ju lämnar mig full frihet att bedöma, om och när man kan gå till ett definitivt beslut i ärendet, och i förhoppning att idén om anordningar för ett snabbt genomförande av grundlagsändringar i allvarliga krislägen inte blir förgäten. Jag vädjar till justitieministern, att han måtte ha den i minnet då direktiv givas åt den blivande utredningen rörande tryckfrihetsförordningen. En sådan förenklad form för grundlagstiftning kan visserligen inte bli genomförd under perioden 1945—1948. Vi komma alltså att stå värnlösa, om riksdagen under denna period genomför grundlagsändringarna i avseende å tryckfriheten, och vi sedan plötsligt komma in i ett nytt krisläge. Men vi kunna ändå hoppas på att en sådan anordning kan genomföras, låt oss säga år 1949, i samband med den bebådade tryckfrihetsrevisionen.

Herr talman! Jag började med att säga, att det var med tvekan jag anslutit

Om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m. (Forts.)

mig till utskottets förslag. Det har också varit med tvekan som jag uppträtt i dag här i kammaren. Det har varit med tvekan, därför att jag måste räkna med att vad jag här säger kommer att missförstås och misstolkas. Jag befarar, att jag t. ex. kommer att vinna bifall och anslutning från deras sida, som ha en helt annan syn än jag på dessa ting, från dem — inom alla partier — som se det föreliggande spörsmålet framför allt ur synpunkten, att det är önskvärt att pressen hålles efter och att man inte skall fästa sig för mycket vid vad tidningsskrivarna klagat över. En sådan syn är mig så främmande som någonsin är möjligt. Vad jag under årtionden i tal och skrift sagt om tryckfrihetens och offentlighetens omistlighet i svenskt statsliv är verkligen talat ur mitt hjärta; det är en åskådning som jag inte i en handvändning kan överge. Livet är emellertid så beskaffat, att man inte kan genomföra sina ideal restlöst, och här har det gällt att mot tryckfriheten väga ett samhällsintresse av samma styrka, nämligen kravet på en försvarsberedskap, som beslutsamt hålles vid makt, även om det vid något tillfälle skulle se jämförelsevis ljusst ut i världen.

Herr Gärde: Herr talman! Jag hade inte tänkt yttra mig i denna debatt, då den motion, under vilken mitt namn står, ju i allt väsentligt är tillstyrkt av utskottet, men jag har i herr utrikesministerns anförande funnit en anledning, som jag icke kan avvisa, att här säga några ord.

Herr utrikesministern ansåg sig kunna antyda något om motionärernas syfte, och han angav, att detta bland annat skulle ha varit, såsom jag antecknade det, att rubba förtroendet för den utrikespolitik, som förts av regeringen. Samma tankegång varierades även av statsrådet Bagge i hans yttrande här i kammaren.

Jag ber att med skärpa få tillbakavisa denna insinuation. Jag har icke i någon mån haft anledning att sätta denna fråga i samband med regeringens utrikespolitik, utan det motiv som lett mig — och jag är viss om också mina medmotionärer — har uteslutande varit omsorgen om en av det demokratiska samhällsskicket hörnstenar: vår tryckfrihet. Om mitt motiv haft någon betoning i förhållande till regeringen har det snarare varit att stärka förtroendet till regeringens utrikespolitik. Jag är nämligen av den övertygelsen, att om det svenska folket fått vet mera än det fått om vad som skett och varför det skett, skulle detta förtroende säkerligen vuxit sig ännu starkare.

Det är alltså omsorgen om en av demokratiens viktigaste principer som föranlett denna motion. Tryckfriheten är för ett demokratiskt samhällsskick själva den folkliga förankringsgrunden. Den spelar i fråga om styrelseskicket samma roll som offentligheten vid domstolarna i rättsskipningen. Den förmedlar ett naturligt utbyte mellan de styrda och de styrande, och i det avseendet fyller den kanske en minst lika viktig funktion som den parlamentariska representationen.

Givet är att i ett krigsläge, i ett farofyllt läge, många demokratiska rättigheter måste så att säga göras till föremål för intrång och jämkningar. Dessa rättigheter äro icke något självändamål, utan de tjäna alla det högre ändamålet: rikets bestånd. Med detta syfte måste alla andra syften samordnas. Det har inte heller varit vår avsikt att i det farofyllda läge, som nu föreligger, beröva regeringen de möjligheter och de befogenheter som på denna punkt äro nödvändiga. Såsom framhållits av andra talare, stå vi inte här inför den situationen, att vi skola fatta ett beslut, som skall omedelbart genomföras, utan meningen är uteslutande att skapa den formella grundvalen för att, då förhållandena det tillåta, övergå till en mot hundraårig tradition inom vår tryckfrihetsrätt svarande ordning. Det är denna tanke som motionärerna

Om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m. (Forts.)

upptagit, och denna tanke bör icke göras till föremål för misstankar av det slag som här framkommit; allra minst är det fråga om någon mer eller mindre grov krok i det politiska valfisket.

Riksdagen får ju tillfälle att senare pröva behovet av de nu gällande inskränkningarna i tryckfriheten. Det har sagts, bland andra av herr Herlitz, att den svenska tryckfriheten inte haft någon olägenhet av dessa krigsbestämmelser. De ha ju endast i mycket ringa omfattning och delvis inte alls tillämpats. Så har varit förhållandet med det stadgande om förhandscensur, som införts i § 6 tryckfrihetsförordningen. Ja, det må vara sant, men här gäller det inte, huruvida en i lag införd begränsning av en demokratisk rättighet begagnas eller inte. Det känns av ett så frihetskärt och ansvarsmedvetet folk som det svenska som ett misstroende att sådana stadganden finnas inskrivna i vår lag. Ur en annan synpunkt kan det förhållandet, att dessa stadganden inte tillämpats — de ha i varje fall endast tillämpats i mycket liten utsträckning — i någon mån reducera de farhågor, som här uttalats av utrikesministern, att vi därigenom avhänt oss ett synnerligen värdefullt försvarsmedel i det nuvarande läget. Förhandscensuren har som sagt inte kommit till någon som helst användning under hela den tid den gällt. Jag vill emellertid inte på något sätt motsäga herr utrikesministerns uppfattning om det aktuella politiska läget, och det är ju möjligt att en sådan situation kan inträffa då den kan behöva användas — det vill jag inte förneka — även om jag har en från herr utrikesministern avvikande mening om värdet av detta försvarsmedel i och för sig. En kommande riksdag får ta ståndpunkt till dessa spörsmål.

Jag kan till slut icke underlåta att framhålla att jag kände mig djupt besviken över den negativa ståndpunkt som herr utrikesministern intog till tryckfriheten överhuvud taget. Jag är alldeles viss om att han innerst inne delar min uppfattning om tryckfrihetens värde för ett fritt samhällsskick. Därav följer väl, att vi måste inrikta oss på att när läget blir mera normalt i huvudsak återgå till den tryckfrihetsrätt, i vars hägn vi dock nu i mer än ett sekel levat och som under denna tid lett till en genomgripande demokratisk utveckling av våra styrelseförhållanden. Men det är då vår plikt att slå vakt om den svenska tryckfriheten så att den också för framtiden må tjäna sitt syfte till demokratiens stärkande och bevarande.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Den siste ärade talaren har tydligen missförstått mig. När jag talade om den kampanj, som förts, är det ju tydligt att jag — och det sade jag också i mitt anförande — menade den kampanj, som fördes efter den interpellationsdebatt, i vilken jag deltog. Jag förmodar emellertid, att herr Gärde icke på något sätt haft sitt finger med i denna kampanj. Därför tycker jag inte, att han behöver känna sig sårad över vad jag i det sammanhanget sade. Jag talade inte alls om förtroendet till regeringen eller något sådant, utan jag sade, att denna kampanj givit alldeles överdrivna proportioner åt betydelsen av denna fråga och att den vanställt de uttalanden, som jag gjort, samt även på annat sätt kommit med felaktiga och oriktiga påståenden. Det var detta jag vände mig emot, och när jag tillät mig göra detta i skämtsam form, trodde jag inte att det var så farligt.

Jag skall emellertid begagna tillfället att ännu en gång förklara, att jag kan instämna i allt vad herr Gärde sagt om tryckfrihetens betydelse. Jag är livligt övertygad om att offentlighet och tryckfrihet utgöra den kanske väsentligaste sidan av vårt folkstyre, så som det nu utvecklats sig, och att dessa faktorer utgöra något som vi på allt sätt måste taga vara på. Måhända skulle jag våga tillägga, att jag tror, att de *verkliga* fienderna till tryckfriheten äro

Om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m. (Forts.)

att finna bland dem, som inte inse, att frihet alltid måste förenas med ansvar, och att vännerna till tryckfriheten förvisso finnas bland dem, som vilja kraftigt framhålla nödvändigheten av att ingen frihet, inte heller tryckfrihet, kan bestå, om den inte förenas med ansvar.

Frågan om friheten och dess verkliga vänner påminner mig om den vackra italienska saga som Macaulay hänvisar till i en av sina mest briljanta essayer över något av Miltons verk. Där berättas om den sköna och mäktiga feen, som blivit dömd att vissa tider uppträda i gestalt av en vidrig och giftsprutande orm. Den, som då skadade henne i denna gestalt, fick aldrig förlåtelse, men den, som skyddade henne, för honom uppenbarade hon sig sedan i hela sin skönhet och han fick hennes välsignelse. En sådan fe, säger Macaulay, är friheten. Den kan understundom uppträda i form av en vederstygglig reptil, men man får fördenskull inte förstöra friheten, utan man måste hålla fast vid henne, och den, som det gör, blir lycklig, när feen åter träder fram i all sin skönhet och makt.

Detta gäller också, mina herrar, om tryckfriheten, och därför bör man inte låta sig påverka av de reptiler eller andra otrevliga företeelser, som under vissa tider uppträda i tryckfrihetens gestalt. Men man hjälper henne bäst att återta sin rätta skepelse, om man inskräper ansvaret och hindrar skadegörelse.

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr **Günther**: Herr talman! Herr Gärde började sitt anförande från en felaktig utgångspunkt så till vida, som jag icke sagt och ej heller antytt, att motivet för motionärerna skulle ha varit en vilja att undergräva förtroendet till den förda utrikespolitiken. Jag upptog motionärernas motiv till viss diskussion, men det var helt och hållet med utgångspunkt från motionens egen formulering. Däremot sade jag, att vid läsningen av vissa tidningsuttalanden kunde jag inte undgå att fråga mig, om inte den opinion utanför riksdagen, som ivrigast har understött de framlagda ändringsförslagen, åtminstone i viss mån åsyftade att undergräva förtroendet till den förda utrikespolitiken.

Herr **Andersson, Jones Erik**: Herr talman! Till de synpunkter, som herr utrikesministern tillkännagav beträffande nödvändigheten av den skärpta lagstiftningen år 1941, ansluter jag mig helt. Det gör även utskottet i sin motive-ring, vilken ju alla känna till, men som det kanske ändå inte kan vara ur vägen att ytterligare citera. Utskottet säger: »Dessa ändringar voro ett uttryck för nationens vilja att även på tryckfrihetens område stå i full beredskap. De ha i det farofyllda läge, i vilket vårt land befunnit sig, utan tvivel fyllt en betydelsefull uppgift.» Så långt äro vi nog samt och synnerligen ganska överens. Men när utskottet sedan fortsätter sitt resonemang, tar det med i beräkningen ett tänkt läge och förmenar, att vi efter en snar fred redan under denna riksdagsperiod kunna tänkas komma i en situation, som möjliggör en återgång till de gamla förhållandena. Det är just inför dessa perspektiv som utskottet tillåter sig det vågspelet att redan i år ta ett första steg mot en återgång till den lagstiftning, som var gällande därförinnan.

Utskottet gör emellertid ett tillägg, som jag för egen del anser mycket betydelsefullt: »Spörsmålet, om och när så lämpligen kan ske, är en fråga, som måste avgöras med hänsyn till det allmänna läge, som är för handen för vårt lands vidkommande, då riksdagen har att taga definitiv ställning till ett i år såsom vilande antaget förslag till grundlagsändringar.» Denna stilisering har utskottet således enhälligt förordat. Vid bedömandet av denna fråga får man emellertid enligt min mening iakttaga den största försiktighet. Jag har ingen kolartro på att vi så snart komma i ett sådant läge, att vi kunna vidtaga

Om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m. (Forts.)

denna lagändring och fatta ett definitivt beslut i detta avseende. Det får tiden för övrigt utvisa.

Det gavs i utskottet även uttryck för den tankegång jag här gör mig till tolk för från snart sagt samtliga ledamöter, naturligtvis mer eller mindre. Man höll före, att man inte i oträngt mål bör fatta detta avgörande beslut, utan först efter mycket moget övervägande. Jag hyllar själv denna åsikt, men jag har också den tilltron till riksdagen, att den inte utan vidare skall ge sig hän härvidlag och släppa sig loss endast för att vissa röster gå i den riktningen, att hela denna lagstiftning torde vara överflödig.

Med dessa få ord vill jag, herr talman, tillkännage min egen ståndpunkt i denna fråga och i och med detta yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Larsson, Sam: Herr talman! Jag kan inte dölja för mig, att det måste göra ett beklämmande intryck att höra två medlemmar av Kungl. Maj:ts regering under betygandet av sin varma kärlek till tryckfriheten motarbeta varje förslag, som skulle göra det möjligt att under nästa valperiod till andra kammaren återställa vad som gick förlorat vid 1941 års riksdag. Dessa ledamöter av regeringen, som lyckades förhindra justitieministern att framlägga en proposition i detta ärende till årets riksdag, föra här i kammaren en talan, som de väl snarare borde föra med sina kolleger, vilka varit av en annan mening om behovet av en ändring i denna riktning. Det kan sättas i fråga, om inte dessa regeringsledamöter lyckats förhindra justitieministern att på någon punkt finna en bättre formulering än vad konstitutionsutskottet nu kunnat åstadkomma i de till vilande föreslagna grundlagsändringarna.

Herr utrikesministern förklarade om motionen i detta ärende, att den var fullständigt onödig, mildt sagt. Detta omdöme, liksom åtskilligt annat av vad herr utrikesministern anförde, kan i alla händelser inte drabba den, som i likhet med mig redan år 1941 ansåg, att dessa ändringar voro obehövlige och icke borde genomföras, och då röstade mot deras antagande. För mig och jag tror för åtskilliga andra är det fortfarande klart, såsom här redan sagts, att tryckfriheten representerar ett värde, som är så omistligt, att vi inte ha rätt att avhända oss det. Jag skulle också tro, att om man, som herr utrikesministern gjorde, gör jämförelser med andra länder, exempelvis med England och Schweiz, man kan som bevis på en annan sida av tryckfrihetens bruk hänvisa till vårt östra grannland Finland. Knappast någon förnekar väl, att den oerhörda mörkläggning av pressen, som där ägt rum, medfört stora risker för folkfriheten och för folkets framtid.

Jag vill ingalunda missunna dem, som endast med tvekan kunnat gå med på konstitutionsutskottets utlåtande i detta ärende, att få med en och annan punkt, som jag i själva verket tycker är ganska underlig och ganska obehövlige, sådana punkter där det exempelvis säges, att ändringarna år 1941 utan tvivel ha fyllt en betydelsefull uppgift, och några andra punkter. Jag vill inte missunna dem att ha fått med dessa satser i utskottsutlåtandet.

Jag kan således instämma med dem, som yrka bifall till utskottets förslag. Huvudsaken är ju att själva lagtexten blir förklarad vilande till efter valen.

Häri instämde herr *Ström*.

Herr Undén: Herr talman! De inledande anförandena i denna debatt föreföllo närmast ha karaktären av ett överflyttande till kammaren av en diskussion, som redan har ägt rum inom statsrådsberedningen. Tyvärr ha kammarens ledamöter hittills endast fått höra den ena parten i denna överläggning i beredningen, men jag kan inte tänka mig annat än att vi under debattens gång också få nöjet att höra den andra partens synpunkter.

Om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m. (Forts.)

Jag skall särskilt uppehålla mig något vid de tankegångar, som präglade utrikesministerns anförande. Utrikesministern försvarade givetvis de ändringar, som ha företagits på tryckfrihetsförordningens område, och han försvarade också deras tillämpning under de gångna krigsåren. Han önskade likaså att dessa ändringar för säkerhets skull borde kvarstå ännu under åtskilliga år framåt.

Konstitutionsutskottet har i sitt utlåtande inte ingått på någon värdering av de vidtagna ändringarna i tryckfrihetsförordningen annat än på det sättet, att utskottet ansett dem vara ett uttryck för »nationens vilja att även på tryckfrihetens område stå i full beredskap». I fråga om tillämpningen säges ingenting annat i utskottsutlåtandet än att dessa ändringar ha »i det farofyllda läge, i vilket vårt land befunnit sig, utan tvivel fyllt en betydelsefull uppgift».

Jag tror att det är många som i likhet med mig skulle velat se någon mera preciserad värdering av dessa ändringar och deras tillämpning. För egen del vill jag i varje fall säga, att jag inte kan uttala någon anslutning till den tillämpning av ändringarna, som har skett. Jag har också liksom herr Sam Larsson på sin tid motsatt mig dessa ändringar. I fråga om vissa av tillämpningarna, exempelvis dem, då svenska regeringen en dag indrog 17 olika tidningar på grund av sannfärdiga skildringar av försiggången tortyr i Norge, skulle jag tro att även utrikesministern numera med en viss olust erinrar sig vad som förekommit. Emellertid skall jag inte längre uppehålla mig vid det förflutna, eftersom konstitutionsutskottet i enighetens tecken har velat undvika att så göra.

Utrikesministerns hela syn på tryckfriheten var onekligen ganska formell eller, om jag så får uttrycka mig, administrativ. Det var som en underström i hans anförande, att tryckfrihetsförordningen i sitt ursprungliga skick, alltså före de vidtagna ändringarna, var ett ohanterligt instrument när det gällt att undertrycka för rikets säkerhet farliga skrifter. Tryckfrihetsförordningens rättegångsordning med dess juryssystem är ju inte tillgänglig för upplysning om sådana säkerhetssynpunkter, och domstolarna kunna därför måhända på grund av juryutslagen fria en åtalad skrift, som vållat förargelse hos en utländsk regering och som utrikesministern eller regeringen fördenskuli velat ha fälld.

Det saknas emellertid något eller några element i utrikesministerns uppläggning. Jag skall förbigå vad herr Gärde anfört om känslan för tryckfrihetens värde i ett demokratiskt samhälle i allmänhet. Men därutöver är det ett annat och märkvärdigt nog rent utrikespolitiskt element, som alldeles saknas. Denna bortglömda aspekt på tryckfriheten har i alla fall gång på gång framhållits under debatterna här i riksdagen.

Det är ju för alla bekant, att alltsedan diktaturerna fingo grepp över några stora länder i Europa har det från deras sida varit en målmedveten strävan att använda pressen, och överhuvud taget möjligheterna att sprida propaganda genom det tryckta ordet, såsom ett led i sin politik. Likaså är det uppenbart för alla, att denna propagandapolitik har haft en synnerligt expansiv inriktning. Ett led i den har alltså varit att öva tryck på andra länders, och allra helst de mindre ländernas, fria ord, att förhindra upplysningar om faktiska förhållanden i dessa diktaturländer, att förebygga en alltför utpräglad och skarp kritik av nationalsocialistisk eller fascistisk åskådning och politik. Man har genom ideliga påtryckningar på vederbörande regeringar i dessa mindre länder strävat att göra deras press mera tam och foglig och att på det viset försvaga motståndsviljan inom respektive folk. Allmänheten skulle känna sig osäker och förvirrad genom att den inte fick läsa någon klar och tydlig kritik av den politik och den åskådning, som representerades av dessa aggressiva

Om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m. (Forts.)

länder, och folken skulle därigenom bli ett lättare byte för dessa mäktigare staters propaganda. Detta är ju ett utrikespolitiskt faktum, som man tycker inte borde ha undgått hans excellens herr utrikesministern vid hans sysslande under dessa många år med Sveriges utrikespolitik.

Vad spelar då den svenska tryckfrihetsförordningen för roll i detta utrikespolitiska sammanhang? Jo, den spelar rollen av ett försvarsmedel, och ett sådant av utomordentligt stor betydelse. För ett litet land som Sverige är det verkligen inte oviktigt att ha ett sådant kompletterande försvarsmedel som just en författningsgaranterad tryckfrihet innebär. När herr utrikesministern gjorde en jämförelse med äldre tiders försvarsnihilism här i landet och ansåg att de, som motsatt sig ändringar i tryckfrihetsförordningen, vilka kunde underlätta för regeringen att indraga frispråkiga tidningar och andra tryckalster, äro att likna vid försvarsnihilisterna, som ville lägga landet försvarslöst, tycker jag att han har fått en skärva i ögat, som gör att han ser felaktigt på hela läget. Jag tror snarare att det är så, att den, som anlägger en så formalistisk och administrativ syn på tryckfrihetsförordningen och bortser från dess utomordentliga betydelse såsom försvarsmedel mot utländsk mörkläggning och propaganda, gör sig skyldig, måhända omedvetet, till defaitism på det diplomatiska planet.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Jag har inte för avsikt att bereda kammaren det nöje, som den antagligen skulle ha av en inberörd debatt i denna fråga mellan regeringens ledamöter, men jag anser det lämpligt att jag tillkännager min ståndpunkt i saken.

Jag kommer att från min plats i andra kammaren rösta för utskottets förslag. Det står i överensstämmelse med den mening jag hade i regeringen, när jag där tillstyrkte justitieministerns önskan att regeringen skulle taga ett initiativ i denna sak genom att framlägga proposition för riksdagen. Den utformning saken har fått i utskottsutlåtandet överensstämmer med de avsikter, som justitieministern då hade och som jag understödde. Därav följer klart, att jag tillstyrker kammaren att antaga förslaget. I detsamma finns ingenting som kan tolkas såsom någon kritik eller något ogillande av den ståndpunkt regeringen intagit.

När jag tillstyrker, är det givetvis också med det förbehåll, som gjorts, att man i det läge, som kan uppkomma efter valet, får pröva huruvida beslutet i dag bör sättas i kraft. Däri har man en tillräcklig garanti för att ingenting skall hända, som kunde vara till olycka under kriget.

Herr **Holmberg**: Herr talman! Sedan utskottets talesmän och motionärerna i denna kammare ha anfört sina synpunkter gentemot hans excellens herr utrikesministern, kan det kanske tillåtas mig att säga några ord i egenskap av partivän till den motionär i andra kammaren, vars motion tydligen hade väckt hans excellens herr utrikesministerns synnerliga misshag.

Det skulle ha sitt intresse att till en mera grundlig granskning upptaga vad hans excellens herr utrikesministern yttrade i sin polemik mot motionen och till försvar för de lagar, som det här gäller, och deras tillämpning. Jag skall emellertid inte göra det i större utsträckning, utan inskränker mig till att fråga hans excellens herr utrikesministern om han menar, att det omfattande beslag som herr Undén nyss nämnde, då 17 svenska tidningar en dag indrogos, därför att de publicerat bestyrkta vittnesberättelser om tyska grymheter i Norge, verkligen voro att anse såsom statliga svenska försvarsåtgärder. Det synes mig mycket förklarligt att en viss främmande makt kunde känna sig synner-

Om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m. (Forts.)

ligen illa berörd av att dessa vittnesberättelser publicerades i svensk press, men enligt min mening stod det i absolut motsättning till vad Sveriges försvarsintresse krävde, att man tillmötesgick denna främmande makt med att taga de ifrågavarande tidningarna i beslag. Det svenska försvarsintresset gagnades sannnerligen inte av att man undertryckte fakta om vad den tyska ockupationen i Norge betydde. Tvärtom har det väl förhållit sig så, att offentliggörandet av dessa fakta var ägnat att stärka försvarsviljan, och beslagen kunde gillas och applåderas endast av dem, som försökte mjuka upp den svenska viljan till försvar för den nationella friheten, genom att å ena sidan skrämja för den tyska krigsmaktens oemotståndlighet och å andra sidan söka inge svenska folket den uppfattningen att denna tyska krigsmakt överallt var den drog fram strävade att skapa de mest vänskapliga och fredliga förhållanden till befolkningen i de ockuperade länderna.

Hur inbjudande det än kan vara att taga upp vad hans excellens herr utrikesministern i övrigt yttrade i sin polemik, vill jag som sagt avstå därifrån. Här gäller det ju inte något annat än huruvida riksdagen skall antaga den föreslagna vilande grundlagsändringen eller ej, och mot vad utskottet i det stycket föreslår riksdagen att göra har hans excellens herr utrikesministern egentligen inte anfört något annat argument än att en grundlag inte är någon kristidsföreteelse, som kan ändras när och hur som helst. Detta omdöme om grundlagarna, som väl i allmänhet är riktigt, gäller tyvärr inte de grundlagsbestämmelser som här beröras, ty de om några äro kristidsföreteelser. Enligt min uppfattning äro de rena paniklagar, tillkomna under intrycket av de antidemokratiska krafternas stora framgångar i krigets första skede, skrivna i den föreställningen att dessa krafter kanske skulle segra. De äro illa formulerade och inbjuda, såvitt jag kan se, till missbruk.

Det har sagts att de äro beredskapslagar, och det kan man kanske gå med på. Frågan är bara, vad slags beredskap dessa lagar egentligen voro avsedda att tjäna. Inte beredde man sig väl för den utveckling av kriget som vi nu uppleva; det synes mig tämligen tydligt framgå av att man just i detta skede börjar förbereda upphävandet av dessa s. k. beredskapslagar. Att grundlagar icke skola vara kristidsföreteelser, borde man kanske på regeringshåll ha tänkt på litet tidigare, när de bestämmelser föresloges som det nu gäller att ändra. Nu ha vi grundlagar, som äro kristidsföreteelser och som inte böra få bli äldre än krisen själv. Det är av denna anledning, anser jag för egen del, som man genom att antaga utskottets förslag såsom vilande bör skapa möjlighet att under nästa andrakammarperiod genomföra dessa grundlagsändringar, så snart läget det medger.

Hans excellens herr utrikesministern talade om att vi fortfarande befinna oss i en farofylld tid och att man därför kan ha behov av dessa lagar. Vad han i det stycket sade är, så vitt jag kan se, intet argument mot vad utskottet föreslår, ty fortsätter kriget, bli ju också de ifrågavarande lagarna bestående, och utrikesministern blir då inte berövad de oundgängliga förutsättningar för försvarspolitik, som han av allt att döma anser att dessa lagar utgöra. Med hänsyn härtill är det mig ganska svårt att förstå, vad hans excellens herr utrikesministern och ecklesiastikministern här egentligen tala för. Det verkar, som om deras strävan ginge ut på att i det längsta bibehålla de inskränkningar i tryckfriheten, som det här är fråga om att skapa möjligheter att upphäva. Båda statsråden deklarerar sin kärlek till den svenska tryckfriheten och säga att de vilja bevara den på samma sätt som alla andra. Det förefaller inte mig att vara på det sättet. Mig förefaller det, som om de båda statsråden vilja bevara tryckfriheten på samma sätt som girighuken sina pengar, d. v. s. så att inga andra människor i samhället kunna komma i åtnjutande därav.

Om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m. (Forts.)

Herr talman! Jag ber att få instämman med dem som ha yrkat bifall till utskottets förslag.

Herr **Karlsson, Gottfrid**: Herr talman! Det har av någon ärad talare från utskottets sida sagts, att man inom utskottet med mycket stor tvekan anslutit sig till det förslag, som utskottet nu kommit till. Jag vill med anledning härav förklara, att för mitt vidkommande har det icke varit fråga om någon som helst tvekan, när jag anslutit mig till det förslag, som utskottet här har framlagt.

Om tvekan vid något tillfälle har förefunnits hos mig, så var det den gången för tre år sedan, då vi beslöto att införa de bestämmelser i tryckfrihetsförordningen, som komma att utmönstras genom ett ikraftträdande av utskottets här föreliggande förslag. Jag medverkade den gången till införande av de bestämmelser, som här diskuteras, och deltog inom utskottet i arbetet på att göra det förslag, som då hade framlagts från regeringens sida, sådant, att det skulle bli, om jag så får säga, mindre farligt för riksdagen att antaga. Jag medverkade med andra ord aktivt till att skapa de ytterligare stadfästas, som vi från riksdagens sida då fingo införda. Men i dagens läge är det som sagt för mig inte förbundet med någon som helst tveksamhet att biträda det förslag, som framlagts från konstitutionsutskottets sida.

Då hans excellens herr utrikesministern talar om att vi föreslå slopande av den beredskapslagstiftning, som han för sitt vidkommande anser så nödvändig, vill jag bara peka på det enkla faktum att det förslag, som här föreligger, ju är ett vilande förslag, vilket ej behöver slutgiltigt stadfästas vid nästkommande riksdag. Man får väl då taga hänsyn till de omständigheter som vid den tidpunkten kunna föreligga, ett förhållande som ju hans excellens herr utrikesministern också har pekat på.

Under sådana omständigheter kan jag inte finna någon som helst anledning för kammaren att ej biträda det förslag, som har framlagts från konstitutionsutskottets sida och som jag, herr talman, endast med dessa korta ord velat förklara att jag helt och fullt instämmer i.

Jag hemställer som sagt om bifall till konstitutionsutskottets förslag.

Herr **Branting**: Herr talman! Det förefaller nästan som om herr utrikesministerns och herr Bagges yttranden i början av denna debatt ha utlöst en politisk kris.

När utrikesministern har funnit lämpligt att med sådan energi — såväl rent personligt som i sin egenskap av främste ansvarig för de utrikes ärendena — kasta sig emot konstitutionsutskottets utlåtande, synes det mig uppenbart att han därmed, parlamentariskt sett, har ställt sig i ett synnerligen prekärt läge. Om detta har skett med full avsikt eller ej, vill jag inte yttra mig om.

När kammaren, som jag antar, strax kommer att bifalla konstitutionsutskottets hemställan, får väl detta beslut, efter vad som nu har förekommit, karaktären av ett eklatant åsidosättande av hans excellens herr utrikesministerns mening. Det förefaller mig svårt att se, herr talman, hur hans excellens skall anse sig kunna undgå att draga konsekvenserna härav.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i den nu ifrågavarande punkten hemställt.

Punkterna 2 och 3.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 267, med förslag till förordning om ändring i förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften, m. m.; och
nr 270, angående anslag till civilförsvaret för budgetåret 1944/45.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7.30 eftermiddagen.

Vid ånyo skedd föredragning av statsutskottets utlåtande nr 128, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsverkets övertagande av vissa städers förpliktelser beträffande innehavare av befattningar, vilka vid upphörande av rådhusrätterna i samma städer komma att indragas, m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 129, i anledning av väckta motioner om anslag till statens järnvägars personals idrotts- och friluftsvksamhet.

Om anslag till statens järnvägars idrottsförbund.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *H. Ericsson* m. fl. (I: 54) och den andra inom andra kammaren av herr *E. Gustafsson* i Bogla m. fl. (II: 108), hade hemställts, att riksdagen måtte till statens järnvägars idrottsförbunds verksamhet för år 1944 bevilja ett anslag av 5 000 kronor, att utgå av statens järnvägars driftsmedel.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet anfört:

»Den verksamhet, som utövas av statens järnvägars idrottsförbund, kan tvivelsutan likaväl som det arbete, vilket utföres av andra dylika till gagn för de anställdas andliga och fysiska fostran verkande sammanslutningar, vara förtjänt av all uppmuntran. De skäl, som tala för att genom statliga bidrag i särskild ordning stödja idrotten vid statens järnvägar, torde emellertid med ungefärligen samma styrka kunna åberopas beträffande ett mycket stort antal andra statliga företag, verk och personalkårer av skiftande slag. Det i motionerna framförda spørsmålet är alltså statsfinansiellt sett ganska vittutseende. På grund härav får utskottet avstyrka motionerna. Utskottet hemställer därför, att motionerna I: 54 och II: 108 icke må av riksdagen bifallas.»

Reservation hade avgivits av herrar *Oscar Olsson, Pauli, Ward, Andersson* i Malmö och *Åkerström*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande lämpligheten av och möjligheten för att i begränsad utsträckning och främst beträffande de affärsdrivande verken ekonomiskt stödja idrottsliga strävanden bland de statsanställda.

Herr **Pauli**: Herr talman! Till detta utlåtande är fogad en reservation, och jag befinner mig bland reservanterna. Jag skall därför be att få säga några ord i frågan.

Det gäller en inom båda kamrarna väckt motion, vari har hemställts »att riksdagen måtte till statens järnvägars idrottsförbunds verksamhet för år 1944 bevilja ett anslag av 5 000 kronor, att utgå av statens järnvägars driftsmedel». Utskottet har om denna sak yttrat, att utskottet ingalunda underskattar värdet av idrottsverksamhet bland statsbanornas personal, som bedrivs i sunda for-

Om anslag till statens järnvägars idrottsförbund. (Forts.)

mer, och man erkänner att en sådan har värde även ur järnvägarnas egen synpunkt. Utskottet har alltså beaktat vikten av att denna personal, på vars nerver och allmänna kondition man måste ställa höga anspråk, får tillfälle att bland annat genom bedrivande av idrott hålla sig i god kondition. Man har också sagt, att sammanslutningar som bedriva en för de anställdas andliga och fysiska fostran gagnande verksamhet äro förtjänta av all uppmuntran.

Utskottet ställer sig alltså synnerligen positivt till de motiv som ligga bakom motionerna, men tvekar att tillstyrka det begärda anslaget med hänsyn till att ett statligt bidrag till denna idrottsverksamhet vid statens järnvägar kunde ge personalkärer vid andra statliga företag och verk anledning att begära samma förmån. På grund av dessa statsfinansiella konsekvenser har utskottet avstyrkt motionerna.

Reservanterna ha tagit hänsyn till denna sistnämnda synpunkt och ha även beaktat att Kungl. Maj:t så sent som den 22 december i följ avslag en liknande hemställan. Reservanterna anse emellertid, att man icke bör avvisa frågan så enkelt, utan att den bör kunna göras till föremål för en närmare undersökning. De säga, att många enskilda företag ha uppmuntrat sin personal till denna för företagen själva nyttiga idrottsverksamhet, och då borde det icke ligga utom möjligheternas gräns att låta statens affärsdrivande verk göra något liknande.

Emellertid har reservanternas yrkande sådant det finnes i det tryckta utskottsbetänkandet ansetts vara alltför omfattande för att kunna göras till föremål för proposition här i kammaren. Det ursprungliga yrkandet går nämligen ut på, »att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande lämpligheten av och möjligheten för att i begränsad utsträckning och främst beträffande de affärsdrivande verken ekonomiskt stödja idrottsliga strävanden bland de statsanställda». Nu avsåg ju den av utskottet behandlade motionen endast beviljande av anslag till statens järnvägars idrottsförbunds verksamhet. Reservanterna ha nu på grund härav ansett sig tvungna att begränsa sitt yrkande. I samförstånd med mina medreservanter i andra kammaren vill jag därför ändra yrkandet till att avse, att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande lämpligheten av och möjligheten för att i begränsad utsträckning stödja idrottsliga strävanden bland de anställda vid statens järnvägar. Jag är medveten om att häremot kan invändas, att en dylik utredning inte kan bortse från de av utskottsmajoriteten antydda konsekvenserna beträffande andra statliga verk. Emellertid anser jag, att så starka principiella skäl tala för stöd åt just järnvägsmännens idrottsverksamhet, att även denna mera begränsade hemställan måste anses fullt motiverad.

Jag ber sålunda, herr talman, att få yrka bifall till reservationen med den ändrade lydelse jag angivit.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! I utskottets utlåtande erinras om att på riksbudgeten upptagits ett anslag av 1 800 000 kronor till idrottens främjande. Detta anslag har ställts till riksidrottsförbundets förfogande, och med anledning härav har utskottet före sitt ställningstagande in kallat chefen för riksidrottsförbundet för att få en redogörelse för principerna för fördelningen av detta anslag och för förbundets syn på motionärernas hemställan. Av den lämnade redogörelsen framgår, att anslaget fördelas efter prövning i anledning av gjorda ansökningar. Man tar i viss mån hänsyn till vederbörande föreningars ekonomiska ställning, och man är för övrigt mycket välvillig när det gäller att behandla de inkomna framställningarna. Det måste förefalla egendomligt, att inte statens järnvägars idrottsförbund och en

Om anslag till statens järnvägars idrottsförbund. (Forts.)

del andra statliga verks idrottssammanslutningar anmält sig för att bli va delaktiga av detta anslag. Chefen för riksidrottsförbundet förklarade, att därest framställning om anslag skulle komma in, skulle denna bli va mycket välvilligt behandlad i likhet med övriga framställningar. Han framhöll även nödvändigheten av att anslagsbeviljandet sker enhetligt av ett organ för möjliggörande av erforderlig kontroll över medlens användning.

Med utgångspunkt från de sålunda erhållna upplysningarna och i betraktande av att det sålunda finnes möjlighet för statens järnvägars idrottsförbund att få bidrag från detta anslag av 1 800 000 kronor, har utskottet inte ansett sig kunna tillstyrka vare sig den i motionen framställda begäran om anslag eller utredningsyrkandet. Det är onödigt att bevilja ett särskilt anslag till ändamålet och även olämpligt med en sådan ordning. Om vissa av de affärsdrivande verken skulle på statsbudgeten erhålla särskilt anslag till befrämjande av idrottsverksamheten, skulle detta givetvis genast framkalla liknande önskemål från andra statliga verk och myndigheter. Vi ha ju affärsdrivande verk exempelvis inom försvaret, och den omständigheten, att statens järnvägar har trafikinkomster, bör rent principiellt inte förändra dess ställning i förhållande till andra statliga verk och myndigheter. Det är ju dock att märka, att de affärsdrivande verkens medel äro statsmedel, och det synes utskottet principiellt oriktigt att giva dem rätt att lämna bidrag i annan ordning än över statsbudgeten och vid sidan av detta anslag av 1 800 000 kronor. Därmed skulle riksdagen förlora greppet över anslagsbeviljandet, och det skulle framkomma ytterligare krav i samma riktning. Det är därför jag anser det olämpligt att söka åstadkomma några förändrade former i detta hänseende. Skulle det efter eventuella framställningar från de affärsdrivande verkens idrottsföreningar — vilka framställningar riksidrottsförbundet, som jag sade, förklarat sig skola behandla välvilligt — visa sig att anslaget av 1 800 000 kronor behöver ökas, så förefaller det mig, som om det är den riktiga vägen att gå. Riksdagen kan då överblicka anslagsbeviljandet, och det blir en enhetlig kontroll över hela linjen.

Från dessa utgångspunkter ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Ericsson, Herman: Herr talman! Det är fullt riktigt, som statsutskottets ärade ordförande säger, att staten lämnar ett betydande anslag till idrottens främjande. Men det är lika sant, att detta idrottsförbund i varje fall hittills inte fått något bidrag från detta anslag. Det är möjligt, att detta beror på att förbundet inte försökt, jag vill låta det vara osagt. Utskottets ordförande säger emellertid, att riksidrottsförbundets ordförande meddelat, att eventuellt inkommande framställningar skola behandlas välvilligt. Vi få väl hoppas, att han kommer att stå vid sitt ord, när nu en framställning kommer.

Jag vill upplysa om att den förening det här gäller är en sammanslutning av yngre järnvägspersonal, som tagit till sin uppgift att genom idrott och friluftsliv stärka sin kropp för det synnerligen ansträngande arbetet i järnvägstjänsten. Statens järnvägars ledning har även fullt beaktat dessa synpunkter vid den framställning om ett anslag av 5 000 kronor till förbundet, som blivit avslagen av Kungl. Maj:t. Järnvägsstyrelsen upplyser i denna framställning, att det är 57 lokalavdelningar, som äro sammanslutna i statens järnvägars riksidrottsförbund med ett sammanlagt medlemsantal av 4 200. Vidare upplyser styrelsen, att utgifterna för förbundets verksamhet hittills fått täckas med medel som erhållits på frivillighetens väg. Jag anser det därför fullt riktigt, med hänsyn till de betydande vinster som staten erhållit genom järnvägspersonalens arbete, att ett litet anslag beviljas dessa järnvägsmän, som uteslu-

Om anslag till statens järnvägars idrottsförbund. (Forts.)

tande sträva efter att göra sig bättre skickade till att sköta det tunga arbete, som erfordras på bangårdarna natt och dag och i ur och skur. Det är ganska farligt för en person, som inte har sin fulla vigör, att vara ute i växlingsarbete på de stora bangårdarna. Det är därför av stor vikt, att den unga personalen hålles vid god vigör. Järnvägsstyrelsen säger, att den är övertygad om att förbundet utför en för statens järnvägar gagnande verksamhet och därför är väl förtjänt av något ekonomiskt stöd från verkets sida. Styrelsen säger vidare: »Ett sådant stöd, som förvisso har sin motsvarighet inom många andra företag, synes även väl förenligt med de av Kungl. Maj:t i verkets instruktion § 2, mom. 4, meddelade bestämmelserna i avseende å personalens bibehållande vid bästa möjliga tjänsteduglighet.»

Statsutskottets ordförande nämnde, att det måste finnas kontroll på hur medlen användas. Jag vill då framhålla, att järnvägsstyrelsen i sin framställning yttrade, att »förbundet uttryckt sin förhoppning om att styrelsen, för det fall att bidrag lämnas, måtte utse ett särskilt ombud inom förbundets styrelse, varigenom bidragets användning alltså kan övervakas». Styrelsen har sålunda förutsett, att därest anslaget skulle komma att beviljas, bör det bliva kontroll på att det användes på ett riktigt och förnuftigt sätt.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till det av herr Pauli väckta förslaget.

I detta anförande instämde herr *Anderberg*.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Jag instämmer med den föregående ärade talaren. Jag vill därtill nämna, att jag i statsutskottet gick på reservationen direkt i strid mot de synpunkter, som statsutskottets ärade ordförande här lagt fram. De enskilda arbetsgivarna anse, att det ligger i deras företags intresse att understödja idrottsverksamheten hos personalen. De affärsdrivande verk det här gäller ha, såvitt jag förstår, intresse av att deras personal i detta hänseende inte får det sämre ställt än personalen vid de bästa privata företagen. Jag anser alltså, att när arbetarna själva visa så stort intresse för saken, ligger det i verkets intresse att hjälpa dem. Om riksdagen bifaller statsutskottets förslag, kommer riksdagen att lägga stenar i vägen för de affärsdrivande verkens personal i deras idrottsverksamhet. Utskottet säger i sitt utlåtande: »Även telegrafstyrelsen har i enstaka fall lämnat dylika bidrag, nämligen förutom ett i motionen omnämnt engångsbidrag på 10 000 kronor till en idrottsplats för personalen vid telegrafverkets verkstad i Nynäshamn, ett årligt bidrag på cirka 2 000 kronor till telegrafverkets idrottsförening i Stockholm, vilket senare bidrag emellertid kan vara diskutabelt ur synpunkten av en enhetlig behandling av uppkommande frågor om bidrag till liknande sammanslutningar vid andra statliga verk.» Den princip, som statsutskottet här går in för, nämligen att det skulle vara skadligt för enhetligheten i idrottsrörelsen att de affärsdrivande verken på detta sätt lämna bidrag till den, måste anses farlig av var och en, som är intresserad av att de affärsdrivande verken få samma rätt som enskilda arbetsgivare när det gäller åtgärder för personalen i detta syfte.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen med den av herr Pauli föreslagna ändrade lydelsen.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! När man här gör jämförelser mellan enskilda företag och statliga verk, förbiser man alldeles, att de statliga verken, i detta fall statens järnvägar, skola leverera in hela sin vinst till statsverket. Avkastningen och vinsten på verksamheten utgör alltså stats-

Om anslag till statens järnvägars idrottsförbund. (Forts.)

medel och är att jämföra med skattemedel. Om ett enskilt företag vill skänka bort medel till sin personal på detta sätt, må det ju stå det fritt. Jämförelsen är sålunda haltande och kan inte godkännas.

Att telegrafverket lämnat ett bidrag på 2 000 kronor till verkets idrottsförening anser jag vara ägnat att väcka en viss förvåning. Såsom framgår av utskottets utlåtande har Kungl. Maj:t den 22 december 1943 avslagit en liknande framställning från statens järnvägar. Det förefaller ju då egendomligt, om Kungl. Maj:t skulle ha bifallit telegrafstyrelsens framställning, och ännu egendomligare, om telegrafverket av uppkommande vinstmedel utan Kungl. Maj:ts hörande skulle ha beviljat detta bidrag. Detta är i varje fall en sak, som är förtjänt av statsrevisorernas uppmärksamhet.

Statsutskottet vill inte alls lägga stenar i vägen för denna idrottsverksamhet. Det framgick med önskvärd tydlighet av beredningen inom statsutskottet, att dessa idrottsföreningar äro berättigade till och även ha stora möjligheter att få bidrag av det anslag, som ställts till riksidrottsförbundets förfogande. Men det fordras naturligtvis då, att de *anmäla* sig. Utskottet fick den upplysningen, att så inte skett. Men man får väl antaga, att de med hänsyn till vad som förekommit i detta ärende fått sin uppmärksamhet riktad på saken och nu verkligen göra framställning till riksidrottsförbundet.

Utskottets yttrande om önskvärdheten av enhetlighet avser inte närmast själva idrottsverksamheten, utan anslagsbeviljandet. Utskottet anser, att anslag till verksamheten inte bör utgå både från riksbudgeten och från andra håll. Det bör vara samlat på ett ställe, så att man kan få en allmän överblick över verksamheten. Som jag sade, äro statens affärsdrivande verk i detta avseende inte att jämställa med enskilda företag, då ju deras vinst och avkastning blir statsmedel, som i sin helhet skall inlevereras till statsverket.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Detta att hela vinsten av de affärsdrivande verkens rörelse skall inlevereras till statsverket och alltså är att likställa med skattemedel, tycks vara något som är av förfärligt stor vikt för statsutskottets ordförande. Men jag vill fästa uppmärksamheten på att ju bättre trimmad personalen är, desto större vinst kan inlevereras. Jag har hela tiden sett saken från den synpunkten, att personalen genom deltagande i idrottsrörelsen blir bättre skickad för sin uppgift. Jag anser därför, att jämförelsen med de enskilda arbetsgivarna är fullt berättigad. För mig är det huvudsaken, att idrotten främjas. De administrativa finesserna och de lättnader eller svårigheter som kunna stå i samband därmed äro för mig en bisak.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr talman! Detta är ju ingen stor fråga, men vi ha ändå inte kunnat komma överens i statsutskottet. När en del av reservanternas representanter ständigt framhålla betydelsen av att detta anslag utgår och av att den personal det här gäller blir bättre trimmad för sin uppgift, är ju detta något som man naturligtvis mycket väl kan instämma i. Men personalen blir väl inte mindre trimmad för sin uppgift, om bidraget utgår från det anslag av 1 800 000 kronor, som redan finns för ändamålet? Det är endast detta som skiljer majoriteten och reservanterna åt. Skulle den stora idrottsrörelsen vägra statens järnvägars idrottsförbund ett bidrag, så får man väl utgå från att riksdagen kommer att föreskriva sådana villkor för det stora anslagets utgående, att förbundet i alla fall får sitt bidrag.

Under sådana omständigheter ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Häri instämde herr *Berling*.

Om anslag till statens järnvägars idrottsförbund. (Forts.)

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende på det under behandling varande utlåtandet yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr *Pauli*, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande lämpligheten av och möjligheten för att i begränsad utsträckning stödja idrottsliga strävanden bland de anställda vid statens järnvägar.

Sedermera gjordes propositioner enligt berörda yrkanden; och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Ang. behovet av nya järnvägsförbindelser i Norrland.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 130, i anledning av väckt motion angående utredning om behovet av nya järnvägsförbindelser i Norrland.

I en inom andra kammaren av herrar *G. Skoglund* i Umeå och *K. Mäler* väckt motion (II: 126) hade hemställts, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en uttömmande utredning rörande behovet av nya järnvägsförbindelser i Norrland, i första hand berörande ostkustbanans förlängning längs hela norrlandskusten upp till Torne älv.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att motionen II: 126 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Näsström: Herr talman! Utskottets avstyrkande av motionen var en besvikelse för oss i det norrländska kustbandet. Emellertid har ju statsutskottet lämnat en välvillig motivering för sitt avstyrkande. Vi veta ju, att dessa välvilliga motiveringar i sak kanske inte betyda så särskilt mycket. Vi vilja emellertid framhålla, att en förlängning av ostkustbanan upp till Tornedalen skulle få den allra största betydelse för det norrländska näringslivet och framför allt för den tunga industrien. Vi förstå den invändning som göres, att bilismen kommer tillbaka i sin gamla form, så snart kriget är över. Dessutom planläggas flygrouter o. s. v. Vi tro emellertid inte, att allt detta har den betydelse för industrien, som en järnväg med denna sträckning skulle ha. Alla veta ju, att en stor del av året är havet isbelagt, och just under denna tid skulle järnvägen få en utomordentlig betydelse. Vi hoppas och tro, att med den välvilliga motivering utskottet lämnat skola vederbörande myndigheter ha saken i åtanke.

Eftersom kommunikationsministern just nu är närvarande, vill jag vädja till honom, att även han följer saken med intresse. Dessutom önska vi, att den pågående norrlandsutredningen ägnar saken det intresse den är värd. Det är alltså vår förhoppning, att denna tanke skall kunna förverkligas en gång i framtiden.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 131, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnadsfrågor berörande staden mellan broarna samt Riddarholmen i Stockholm m. m. jämte i ämnet väckt motion.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 220, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 3 mars 1944, föreslagit riksdagen att för budgetåret 1944/45 å kapitalbudgeten under rubrik Statens allmänna fastighetsfond anvisa dels till

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

Annexbyggnad till kanslihuset ett investeringsanslag av 1 000 000 kronor, dels ock till Förberedande åtgärder beträffande vissa byggnadsföretag i staden mellan broarna och å Riddarholmen i Stockholm ett investeringsanslag av 350 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft en inom första kammaren av herr *F. Ström* väckt motion (I: 299), vari hemställts, utom annat, att riksdagen måtte besluta 1) att avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 220 samt 2) att begära ny utredning av frågan om kanslihusannex. Alternativt hade hemställts, därest den i punkten 1 och 2 nämnda vägen skulle vara omöjlig beträda, om en ny utredning i syfte att med bibehållande av tomter utmed Myntgatan för kansliannexet utnyttja dessa mera ekonomiskt och samtidigt med större hänsyn till de kulturella värdena.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen I: 299 till Annexbyggnad till kanslihuset för budgetåret 1944/45 under statens allmänna fastighetsfond anvisa ett investeringsanslag av 1 000 000 kronor;

b) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen I: 299 till Förberedande åtgärder beträffande vissa byggnadsföretag i staden mellan broarna och å Riddarholmen i Stockholm för budgetåret 1944/45 under statens allmänna fastighetsfond anvisa ett investeringsanslag av 350 000 kronor.

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herrar *Oscar Olsson, Lindström, Heiding, Ekströmer, Ivar Persson, Wallentheim* och *Eriksson* i Frågsta ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte

a) i anledning av motionen I: 299 avslå Kungl. Maj:ts förslag om anslag till annexbyggnad till kanslihuset samt hos Kungl. Maj:t anhålla om förnyad utredning av frågan om lokalbehovet för Kungl. Maj:ts kansli;

b) med bifall — — — 350 000 kronor.

Herr Heiding: Herr talman! Vid detta utskottsutlåtande är fogad en reservation, vari hemställes om förnyad utredning av frågan om lokalbehovet för Kungl. Maj:ts kansli. Jag anser liksom övriga reservanter, att man inte bör fatta något beslut nu, emedan frågan inte är tillräckligt utredd. Vidare förmenar jag, att de historiska synpunkterna borde ha beaktats mera än vad fallet blivit. Kostnaderna bli även onödigt höga på grund av att den nya byggnaden måste inpassas i den gamla bebyggelsen. Slutligen ifrågasätter jag, om det kan vara klokt att, såsom det här är tänkt, sammanföra så många förvaltningsbyggnader på ett ställe.

Det framlagda förslaget tilltalar mig inte. Den stora runda gården, som ingår i förslaget, blir något egendomlig. Enligt förslaget skall gammal och ny bebyggelse mötas, men det blir egendomligt, om man går till väga på föreslaget sätt. I de runda korridorerna eller sammanbindningsbanorna, om jag så får kalla dem, som man skall ha för bevämlighets skull och som skola förbinda de olika rummen, blir det ju i många fall trappor av olika längd, kvartstrappor och halvtrappor etc. Ibland får man gå upp och ibland ned. Det uppstår en mängd egendomligheter i en dylik byggnad, när man skall sammanföra gammal och ny bebyggelse.

De framlagda ritningarna kunna se bra ut, men jag tror inte, att det vore lyckligt, om förslaget genomfördes. När man, såsom här är tänkt, skall riva ut hela innanmätet och ta vara på skalet omkring, måste det bli svårt att få

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.).

det hela att passa, och förslaget blir därigenom som nämnt dyrbart att realisera. Jag har i stället tänkt mig en byggnad längs Myntgatan och ned mot Storkyrkobrinken. En sådan byggnad skulle inte behöva bli alltför liten, utan den skulle kunna inrymma en stor del av de ifrågavarande lokalerna. En byggnad längs Myntgatan kan tänkas i olika storlekar. Det är möjligt, att man får riva ytterligare en del av de gamla hus, som finnas där, ty det är alldeles nödvändigt, att man avlägsnar de fula sår, som nu funnits där i flera år.

En ny utredning kan ge många uppslag. Flera olika förslag kunna komma att framläggas för granskning. Jag anser, att det i detta fall bör kunna bli en bättre avvägning mellan praktiska åtgärder och historiska synpunkter. Vi ha ju i statsutskottet inte haft mer än ett förslag att tillgå. Visserligen ha ett par andra skisser framlagts, men de ha inte varit fullständigt utarbetade. Nya förslag böra således utarbetas och framläggas, så att man sedan får välja det bästa.

Hela frågan har kommit i ett egendomligt läge på grund av 1940 års markavtal. Enligt detta skulle ifrågavarande område tillfalla staten, och då borde de underhandlare, som voro med om att göra upp avtalet, ha beaktat de olika synpunkterna. Men när de nu inte gjorde detta, bör man se till, att inte mer än nödvändigt spolieras i detta fall, utan man får försöka skydda vad som går att skydda. I mindre städer och ute i landsorten försöker man skydda naturminnesmärken i största möjliga utsträckning och även i övrigt bevara allt gammalt och värdefullt. Jag vill därför inte vara med om att, när det gäller huvudstaden, spoliera värden, som böra bevaras. Här talar man om att man har bevarat det mesta möjliga genom att, såsom jag sade förut, behålla skalet omkring, men man har i alla fall tagit bort det mesta av gränderna. Det blir bara korta bitar kvar, och de komma inte att visa, hur det har varit förr i världen. Det vore ju olyckligt att genom den föreslagna bebyggelsen spoliera gamla värden. Vidare bli, såsom jag nämnde, kostnaderna oproportionerligt stora, om man skall inpassa det föreslagna kanslihusannexet i den gamla bebyggelsen. Det har ju också från många håll framkommit en mycket stark opinion mot detta byggnadsföretag, men om man får tid på sig att utarbeta och granska flera förslag, kan det ju tänkas, att det kommer fram något förslag, som mera enhälligt kan godtagas.

Statsutskottet har i detta ärende fått en av tio föreningar i Stockholm undertecknad skrivelse, som bestyrker, att det finnes en mycket kraftig opinion mot detta byggnadsprojekt. Jag skall inte ta upp tiden med att läsa upp hela skrivelsen, men jag vill återge sista stycket: »Vi tillåta oss att rikta en enträgen hemställan till utskottet att beakta ovanstående synpunkter och medverka till att riksdagsbeslutet i frågan får en sådan formulering att antikvarie Lundbergs förslag och fortsatta undersökningar kunna få göra sig gällande vid utarbetandet av det slutliga förslaget.» I skrivelsen förordades en byggnad längs Myntgatan.

Nu framhålles det i utskottsutlåtandet — och det kommer säkerligen att framhållas också i debatten — att de nu befintliga byggnaderna i gränderna äro mycket bristfälliga och att det inte har företagits några reparationer. Men orsaken till att reparationerna ha eftersatts har varit den ovisshet, som rått om dessa byggnaders fortsatta bestånd. Får man klart besked om att de skola vara kvar är det alldeles givet, att alla åtgärder komma att vidtagas för att reparera byggnaderna.

För att intet missförstånd skall råda, vill jag säga, att jag inte klandrar den arkitekt, som gjort upp det föreliggande förslaget. Arkitekt Schmalensee är ju en skicklig arkitekt, och han har försökt inpassa den nya byggnaden på bästa möjliga sätt. Men han har måst följa sina uppdragsgivares intentioner,

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

och det är alldeles tydligt, att om några i detta fall skola klandras, är det uppdragsgivarna, som ha gått så hårdhänt fram.

Jag förstår inte, varför det skall vara så bråttom med att få igenom detta förslag. Vi skola ju inte nu bevilja de stora belopp, som åtgå för att bygga kanslihusannexet, utan förslag härom skall föreläggas nästa års riksdag. Den rådande lokalbristen är kanske för tillfället stor, men vi få tänka på att personalstyrkan har svällt på grund av kristiden och att det finns hopp om att lokalbehovet skall minska efter kriget. Förr eller senare måste visserligen åtgärder vidtagas, för att man skall få bättre och lämpligare lokaler, men jag vill ifrågasätta, om man behöver uppföra en så stor byggnad, som det här gäller.

Det finns ju också möjligheter att inköpa närbelägna fastigheter och använda dem till förvaltningsbyggnader, och staten borde väl göra ytterligare försök i den vägen.

Jag ifrågasatte i början av mitt anförande, om det kunde vara klokt att förlägga så många förvaltningsbyggnader inpå varandra som här kommer att bli fallet. Jag tänkte då närmast på försvarsdepartementet, som är ett eftertraktat bombmål. Det kanske vore lämpligt, om man lade det på en annan plats, så att dess läge inte blir så markerat som när det ligger tillsammans med andra departement. Nu ligga ju slottet, kanslibyggnaderna, riksdagshuset och en mängd ämbetsverk alldeles inpå varandra. Det vore kanske inte ur vägen att övertänka, huruvida inte ett eller annat departement kunde förläggas ett stycke därifrån. Jag tror, att samarbetet mellan departementen kan fortgå i alla fall utan några svårigheter. Det kan ju sägas, att evakuering kan ske i händelse av krig och oroligheter, men när det gäller så pass stora förvaltningsorgan som ett departement och i synnerhet försvarsdepartementet, evakuerar man inte i första taget.

Gamla rådhuset inköptes genom det beslut, som fattades efter förord av markkommissionen, för 900 000 kronor. Där ha vissa omändringar invändigt föreslagits, och det är meningen, att gamla rådhuset nu skall återställas i sitt förra skick. Man har beräknat, att reparationskostnaderna skulle uppgå till 1 750 000 kronor. Inte heller om denna summa skola vi besluta i dag, utan det är blott fråga om att fullfölja den påbörjade utredningen.

När det gäller gamla rådhuset, har jag inte det minsta emot att acceptera Kungl. Maj:ts förslag. Jag anser, att det är alldeles nödvändigt, att byggnaden blir iordningställd för avsett ändamål. När markkommissionens förslag genom proposition förelades riksdagen, tyckte man, att inköpspriset var lågt, men det visar sig nu, att reparationskostnaderna bli mycket höga.

Med var jag har sagt vill jag ha framhållit, att man bör kunna skjuta på beslutet i dag och se tiden an. Det bör inte vara större brådska med annexbygget än att man kan skjuta på det till ett kommande år eller kanske något längre. Jag skulle tro, att det vore klokt, om här komme fram nya utredningar och förslag, som mera ingående kunde granskas.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr **Ström**: Herr talman! Jag har begärt ordet för att framföra några korta reflexioner. Jag tror inte, att jag behöver bli långrandig, eftersom jag i en motion, nr 299, har framlagt mina synpunkter i den nu föreliggande frågan. Här vill jag sammanföra de slutsatser, som jag kommit till efter de långa debatter som ägt rum på möten, i broschyrer och i pressen. Mina slutsatser ha inte kunnat rubbas av de synpunkter, som statsutskottets flertal har framlagt i utlåtandet.

Jag instämmer alldeles med herr Heiding i att det inte föreligger någon så-

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.).

dan brådska i saken, att vi ovillkorligen skola fatta beslut vid årets riksdag. Därmed vill jag inte alls ha riktat någon kritik emot statsrådet Andersson, som ju sin plikt likmätigt har framlagt detta förslag. Jag tror inte, att han har gjort det med lätt hjärta, och jag tror heller inte, att han skulle känna sig alldeles desavuerad, om han fick ännu ett år på sig att fundera på denna sak. Vi som kämpa för Gamla staden rikta oss inte emot själva tanken på att vid lämpligt tillfälle staten må skaffa nya lokaler åt Kungl. Maj:ts kansli. Frågan gäller bara, var dessa lämpligen böra förläggas och när man bör ta itu med att bygga dem. Jag uppskattar kommunikationsministern mycket. Han är ett av de statsråd, som man kan få tala med och som verkligen lyssnar — han har inte så förfärligt bråttom, som många av de andra statsråden ha, när man kommer för att språka med dem om vissa angelägenheter. Herr Andersson är en man, som verkligen låter allmänheten, och dit räknar jag mig, komma till tals. Det är ju därför med en viss ledsnad jag ser mig nödsakad att här gå emot hans nu framlagda förslag, men så pass starka skäl tala emot förslaget, att jag inte kan göra annat.

Vidare finner jag tidpunkten att bygga detta kanslihus mindre väl vald. Vi ha nu stor brist på byggnadsmateriel, det hörde vi i går under interpellationsdebatten, då socialministern redogjorde för arbetslösheten i Västernorrlands län. Är det då klokt att just nu använda en avsevärd del av vårt lilla förråd av materiel för nybyggnader åt de ämbetsverk, vars lokalfråga ändå inte kan anses vara så viktig som vissa bostadsfrågor, som måste lösas för allmänheten? Jag tänker särskilt på hur svårt de unga, som skola sätta bo, och folkpensionärerna ha att få bostäder, och jag tror inte alls att staten, när en gång detta palats är färdigt, kommer att utrymma några av de kontor och expeditioner den nu innehar i andra lokaliteter. Det växer nämligen i detta byråkratins tidevarv fram så många ämbetsverk, nästan ett i månaden, åt vilka man måste skaffa tak över huvudet, att det är föga troligt, att några nu brukade kontor kunna överlämnas åt den bostadssökande allmänheten. Jag tror, att det är bättre, att även ämbetsmännen få ha det en smula obekvämt under denna hårda kristid. Det får allmänheten finna sig i, och det vore ett gott exempel för allmänheten, om även ämbetsmännen toge en viss hänsyn till bostads- och lokalbristen.

Så kommer jag till vad som är det avgörande för mitt ställningstagande, nämligen att det här rör sig om det kanske allra viktigaste byggnadsmonument, som vi ha kvar från våra äldsta kulturepoker. Enligt vad sakkunniga meddelat, finnes en sådan kvarvarande gammal stadsdel och stadsplan som denna blott i Visby, och där inte alls av samma storleksordning som i Gamla staden. De byggnader, som det nu är fråga om, tillhöra själva kärnan, det äldsta i Sveriges huvudstad. Vi kunna gå tillbaka ända till Engelbrekt, Sturarna, Vasarna och vi skola i dessa byggnader finna anknytningar till vår historia. Här ha alla stånden samlats — även bondeståndet, herr kommunikationsministern, med sin storartade insats i svensk historia. Detta stånd har här haft en märklig samlingspunkt. Här har adeln haft sina palats, här ha skeppsfartens och handels företrädare haft sina affärshus, här har Sveriges arbetarrörelse grundats av August Palm och Axel Danielsson, som båda bodde här, och här har den svenska socialdemokratien i flera år under sin första stapplande tillvaro haft sitt egentliga fäste — hit går alltså även arbetarklassens historia, låt vara att den har sin rot i nutiden. Om vi låta Kungl. Maj:ts kansli utvidga sig över Myntgatan och detta komplex blir ett stort ämbetsverk, så måste man nog befara fortsättning. Jag tror inte på att utskottets försäkringar, att det nu skall bli stopp för flera moderna byggnader i Gamla staden och att inga flera kungl. ämbetsverk skola placeras i Gamla staden, vila på fullt säkert grund.

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

Men jag är naturligtvis tacksam för och fastslår att ett så mäktigt utskott som statsutskottet försäkrar, att det nu gäller sista steget och att man förstör oersättliga historiska värden, om man tar flera steg. Jag är inte säker på att man i framtiden kommer att ha samma veneration för Svea rikets gamla kärna som statsutskottet, även dess majoritet, dock har visat genom detta sitt uttalande. Jag är sålunda mycket rädd för att man här om några år kommer att rasera ännu större delar av den verkliga riksklenod, vi ha kvar i byggnadsväg från gammal tid, och att man inte kommer att stanna vid denna nu föreslagna bebyggelsen, i synnerhet som — och det vill jag särskilt be herr kommunikationsministern att beakta — faktiskt inte alla byggnadsfrågor äro lösta, när vi få det stora annexet, utan en del ha undanskjutits och nya ha kommit till. Det är en olycklig strävan att förlägga Kungl. Maj:ts ämbetsverk på Riddarholmen och i Gamla staden — alla vilja ligga här i centrum. Då måste man, om statsmakterna inte hejda sig, gå över Myntgatan och ta del efter del av Gamla staden. Det kan inte vara rimligt att så göra.

Sedan kommer jag till ännu en sak, som jag måste beröra, eftersom jag har en viss del däri och jag har blivit apostroferad av herr kommunikationsministern vid ett besök och även av andra. Det gäller min del i 1940 års markkommissions utlåtande. Man vill ge Stockholms stad skulden för den förstörelse av den medeltida stadsbilden, som nu förberedes, på så sätt att Stockholms stad har raserat de hus, vars tomter nu bilda ett litet torg. Det är alldeles riktigt. Stockholms stad, inte staden som sådan utan en av dess underordnade myndigheter, nämligen fastighetsmyndigheten, har utan att fråga vare sig stadskollegiet eller stadsfullmäktige på sin tid helt enkelt en natt röjt undan de hus, som nu äro borta. Där har givetvis en del gammalt gått förlorat. Man ansåg emellertid — det får man ju säga till försvar för dem som gjort detta — att husen medförde vissa svårigheter och vådor, dels för trafiken och dels för inneväanarna.

I det väldiga komplex av frågor, som 1940 års markkommission hade att handlägga, ingick ju det stora tomtbytet mellan kronan och staden såsom dominerande fråga. Jag deltog i förhandlingarna som en av Stockholms stads representanter, och jag har varit med om att underteckna detta avtal, varigenom ifrågavarande kvarter jämte många andra överlätos till staten, för att staden skulle få vissa andra fördelar. Det gällde stora intressen, många miljoner, för båda parter, och staten krävde en ovillkorlig uppgörelse, beroende på vissa byggnads- och trafikfrågor och dylikt, som måste lösas. När det gäller så stora affärer som det är, när staden och staten träffa samman för att göra markbyten, skall man inte beskylla den ena för att ha fått mera än den andra. Det skedde ju en omsorgsfull värdering. Jag vill inte säga, att staten tog lejonparten av potten, men Stockholms stad fick ett löfte som åtminstone för mig var den väsentliga anledningen till att jag godkände avtalet. Löftet står visserligen inte inryckt som en paragraf i avtalet, men det återfinnes i motiveeringen, och det innebär, att Stockholms stad skulle mot en viss avgift få arrendera av staten en väsentlig del av det nuvarande Gärdet för en öppen plats. Detta har icke genomförts. Det var med mycket stor tvekan som jag gick med på den uppgörelsen. Men därför att man på det sättet hade utsikter att rädda Gärdet, gick jag med på den, dock med det förbehållet, framställt under debatten, att om det bleve fråga om en bebyggelse, så skulle jag, när frågan kom upp i riksdagen, ha min fulla frihet, och det är den som jag nu begagnar mig utav.

Egentligen var jag inte inom markkommissionen rädd för att staten skulle inom avsevärd tid inkräkta på denna Gamla stadens kvartersbebyggelse, och detta av följande skäl.

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.).

Vi fingo ta del av kronans fastighetskommissions uttalande av år 1925, i vilket — jag citerar ordagrant — det sades följande: »Kommissionen anser utredning hava visat, att de i det egentliga kanslihuskomplexet inrymda departementens behov av lokalreserv för överskådlig framtid kan fullt tillfredsställande tillgodoses inom sagda komplex.» Man hade då, på grund av detta utav en av statens egna kommissioner gjorda uttalande, den bestämda känslan, att det icke inom överskådlig framtid skulle bli något kanslihusannex, och i den uppfattningen blev man ytterligare styrkt av det förhållandet, att en förberedande kommitté hade underhandlat med Stockholms stad om förvärv av gamla rådhuset för att ha detta som reserv för kanslihusets lokalbehov. Men eftersom det, vid den utredning som gjordes av 1925 års fastighetskommission, icke ansetts vara nödvändigt att ens förvärva gamla rådhuset, blev man så mycket mera befast i den uppfattningen att det inte var meningen att under avsevärd tid framåt inkräkta på de dåvarande gamla, ålderdomliga byggnaderna.

Emellertid framfördes det ett förslag, att man skulle lösa även frågan om gamla rådhuset i detta sammanhang. Jag reserverar mig, ifall mitt minne sviker mig, men jag har ett dunkelt minne av att detta förslag framfördes av någon av stadens representanter för att bland annat ge Kungl. Maj:ts en reserv, i fall kanslihuset skulle behöva utvidgas. Då fick staten också gamla rådhuset. I fråga om gamla rådhuset liksom i fråga om byggnaderna på Riddarholmen — det erinrar jag mig nu — skrevs också ett avtal, vari det uttryckligen sades, att staten inte skulle få fara på något sätt pietetslöst fram, vilket emellertid icke kom att lika tydligt utsägas beträffande dessa andra kvarter, som det nu gäller. Meningen var alltså, att gamla rådhuset skulle vara ett slags reserv för kanslihuset. Det skulle naturligtvis mycket väl kunna restaureras på ett pietetsfullt sätt och användas såsom ett kanslihusannex, och då behövde man icke ovillkorligen gå till något ingrepp på dessa gamla medeltida gränder. Att använda gamla rådhuset på så sätt har man emellertid icke längre ansett vara lämpligt, därför att man i stället ansett att högsta domstolen skulle ha denna lokal.

Jag vill icke förneka, att det är en god lösning i och för sig, och kunde man få en annan plats för detta kanslihusannex, som det nu visat sig nödvändigt att skaffa, har jag ingenting emot att gamla rådhuset göres till en högsta domstolens sessionsplats. Jag tror emellertid att den saken inte är brådskande, utan att man mycket väl kan vänta, tills man fått företa vissa utredningar, utan att högsta domstolens lokalfråga omedelbart är i fara.

Jag finner sålunda att även den historiska utvecklingen och gången av denna fråga är av en sådan natur att man bör ta viss hänsyn till föreliggande krav särskilt ifrån dem, som bo i Gamla staden, och från dem som ha intresse för Stockholms stads äldre delar.

Bombfaran har herr Heiding berört, jag skall därför inte behandla den. Statsrådet Andersson i Rasjön är liksom alla framstående dalkarlar en så varm hembygdsvän att jag är övertygad om att skulle man försöka att göra något liknande attentat mot någon förnämlig gammal byggnad eller något kulturminnesmärke i Dalom, så skulle herr Andersson i Rasjön, vare sig han vore statsråd eller landshövding, med all kraft vända sig emot någonting sådant. På samma sätt förhåller det sig med herr Sven Larsson, som också gått in för att vi nu skola börja rasera Gamla staden. Min vän Sven Larsson är hallänning och en varm kulturvän; tänk om någon Kungl. Maj:ts minister skulle föreslå, att vi skulle riva ner Varbergs fästning för att där bygga något annat, låt oss säga ett sanatorium! Nog skulle vi få se Sven Larsson här i eld och lågor för att värna beståndet av Varbergs gamla fästning. Och jag är

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

övertygad om att den ärade statsutskottsordföranden, herr Johansson i Fredrikslund — som skall ha ordet efter mig — om Kungl Maj:ts skulle föreslå, för att möjliggöra att den planerade stora autostradan längs västkusten bleve ett stycke bredare, att Halmstads gamla slott skulle raseras, skulle med värme och patos lägga in all sin kraft för att hindra ett sådant attentat. Där vore han hembygdens son! Låt nu även Gamla staden och stockholmarna få ha en hembygdskänsla, och låt hembygdens röst tala även här!

Jag skall citera vad byggnadsrådet Hjorth nyss har sagt i denna fråga: »De planerade departementsbyggnaderna böra av två avgörande skäl *icke* förläggas till den nu ifrågasatta platsen. För *det första* är som bekant platsen redan upptagen av en innehavare, vars solklara företrädesrätt icke borde kunna ifrågasättas, nämligen Sveriges huvudstads genom århundraden bevarade gamla stadskärna, manifesterad i det medeltida grändsystemet och den åldriga bebyggelsen, älskad och vördad av Stockholms innebyggare. För *det andra* böra byggnader av denna för staten livsviktiga funktion av moderna försvarshänsyn icke hopas på en trång yta, utan spridas, en uppfattning som redan ingår i allmänna medvetandet och även fått sin tillämpning vid *mindre* riksviktiga byggnadsföretag. Gamla staden *kan* ju inte ligga på annan plats, än där den ligger, men här planerade kontorshus för departementsändamål icke endast *kan* utan *bör* ligga på annan plats.»

Det är dock en mycket framstående och auktoritativ man, som uttalar dessa ord.

Jag ber, herr talman, att i anslutning till vad jag sålunda anfört få hemställa, att kammaren ville bifalla reservationen, som innehåller en begäran om ett uppskov, varigenom vi skulle få ett andrum och få möjlighet att överse och överblicka, huruvida icke denna fråga skulle kunna lösas på ett annat och ur olika synpunkter mera lämpligt sätt.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Det har stått mycken diskussion kring det ärende, som nu ligger på kammarens bord för avgörande. Det har hållits opinionsmöten — ett sådant hölls redan förra året — varifrån kommit olika framställningar till utskottet, och jag förmodar, att man inom Kungl. Maj:ts kansli och de verk och myndigheter, som ha haft att förbereda och utarbeta detta förslag, också har fått del av dessa opinionsyttringar.

Statsutskottet har gått till sitt granskningsarbete med verklig och uppriktig sympati för de synpunkter, som ha framförts, när det gällt att bevara staden mellan broarna såsom ett kulturhistoriskt minnesmärke. Vi ha således gått till granskningen icke med en förutfattad mening utan då kanske snarast en sådan, som icke legat i linje med Kungl. Maj:ts förslag. Vi ha ägnat detta ärende ett osedvanligt långt förarbete, innan det till slut avgjorts, vi ha haft olika föredragningar av representanter för Kungl. Maj:ts kansli, biträdda av representanter från byggnadsstyrelsen, som medverkat med förslaget's upprättande, och representanter för de kulturhistoriska synpunkterna. Efter dessa föredragningar följdes vi åt ut på platsen för att där taga del av förhållandena, varvid vederbörande föredragande fick framlägga sina synpunkter på spörsmålet. Sedermera ha vi tagit emot deputationer — föreningen Kolmätargränd, som ju har avgivit yttrande i frågan, har företrätts genom en allsidigt sammansatt representation — och vi ha också, sedan dessa fått framföra sina meningar inför utskottet, tillsammans med dem ånyo gått ut på platsen för att höra deras påpekanden även på ort och ställe. Vi ha fått till utskottet de olika förslag, som ha varit utarbetade, och vi ha också från en arkitekt, som icke är omnämnd i handlingarna, fått av honom på grund av rent intresse för frågan utarbetade skisser till ett nytt förslag. Vi ha dessutom fått en hel

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.).
del skrivelser — herr Heiding nämnde en sådan, men vi ha fått åtskilliga andra.

När vi till slut inom utskottet gått att ta ställning till frågan, ha vi haft att väga mellan de kulturhistoriska synpunkter, som ha framförts till oss, och de praktiskt-ekonomiska synpunkterna.

Vad vi under beredningen av detta ärende alldeles särskilt ha velat efterforska har varit att försöka få fram ett godtagbart alternativ, som eventuellt skulle kunnat uppställas emot det nu föreliggande. Det har dock icke lyckats att få fram ett sådant alternativ, det har icke ens lyckats att få fram godtagbara direktiv för en fortsatt utredning.

Kungl. Maj:ts förslag har, som man kan förstå — det har framgått mer och mer under behandlingen — tillkommit efter en omsorgsfull beredning. Det är åtskilliga omständigheter, som tala för att detta förslag nu har kommit fram och att det är av så brådskande natur att det bör avgöras omedelbart. Det har genom vederbörande myndigheter verkställts utredningar, som ha redovisats i propositionen, om statens lokalbehov här i huvudstaden för ämbetslokaler, och det har framgått att mycket stora sådana behov föreligga.

För högsta domstolen och Svea hovrätt är lokalbehovet alldeles särskilt trängande. Men så är även förhållandet beträffande Kungl. Maj:ts kansli och åtskilliga andra ämbetsverk, socialstyrelsen, kammarkollegium och kommerskollegium.

Det förslag till lösning av dessa lokalfrågor, som nu föreligger, ingår ju som ett led i en serie av förslag beträffande de lokalfrågor, som sedermera skola ordnas. Kungl. Maj:ts kansli har behov av utvidgning, det nuvarande kanslihuset kan icke på- eller tillbyggas, eftersom tomten, på vilken detta hus ligger, har utnyttjats i hela sin utsträckning; försvarsdepartementet, som är inrymt i andra lokaler, behöver utvidgade lokaler, och det är önskvärt och nödigt att få till stånd nya lokaler för dessa behov. Högsta domstolen skall förflyttas till gamla rådhuset. Detta var förutsett redan vid markavtalet 1940, men möjligheten för staten att få tillträde till gamla rådhuset är beroende av om staten kan ställa andra lokaler till disposition för de Stockholms stads myndigheter, som nu vistas där, ty det ingick i markavtalet med Stockholm att det icke kan bli disponibelt före en viss bestämd tidpunkt. Lösningen av frågan om gamla rådhusets användning för högsta domstolen är därför synnerligen trängande, och högsta domstolen kan inte flytta in där, förrän vissa ändringar vidtagits. Den har nu sina lokaler på kungl. slottet, men den nya rättegångsreformen med muntliga förhandlingar gör det angeläget, att högsta domstolen får andra lokaler, vartill gamla rådhuset, med dess salar, uppges lämpa sig synnerligen väl.

Jag vill erinra om att när år 1940 det s. k. markavtalet träffades med Stockholms stad, ingick i statens förvärv även den stadsdel, där Kolmätargränd i gamla staden är belägen. Fastigheterna ägdes då av Stockholms stad. När herr Ström säger, att hans synpunkter icke ha blivit rubbade av statsutskottets nu förevarande utlåtande, kan det ju erinras om att herr Ström vid tidpunkten för markavtalets träffande tillhörde de ledande i Stockholms stad. Men när han å Stockholms stads vägnar då medverkade till att staten skulle överta dessa delar av gamla staden, hade han andra synpunkter på denna fråga. En uppfattning, som skiftar, kan ju rubbas.

Det är ganska egendomligt, att herr Ström nu kan rikta klander emot statsutskottet i synnerhet och övriga statsorgan, som haft att behandla detta ärende, ty vi ha bedömt denna fråga ur rent sakliga synpunkter.

Nu vill jag också erinra om att det förslag, som Kungl. Maj:t här framlagt, är mindre radikalt ingripande än vad som förutsattes i 1940 års markavtal mel-

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

lan Stockholms stad och staten. Det förutsattes nämligen i detta avtal, att Myntgatan skulle breddas till 33 meter — det har herr Ström i sin motion också anmärkt på — men enligt det nu föreliggande förslaget skulle Myntgatan bli cirka 16 å 16 ½ meter bred, vilket således innebär ett betydande tillmötesgående mot de framförda synpunkterna.

Gatufasaderna och stora delar av gatuhusen utmed Västerlånggatan och Storkyrkobrinken äro avsedda att bibehållas oförändrade, och de närmast dessa gator liggande gränderna beröras ju icke av det föreliggande förslaget. Det kan därför erinras om, när känslöstämningarna ta alltför högljudda former, att även söderut, från Storkyrkobrinken räknat, finnes en lång stadsdel med många gränder, som icke alls beröras av denna fråga och som ju ligga kvar som ett minne av den tidigare bebyggelsen.

Jag sade nyss, att vi hade att väga mellan kulturhistoriska och praktiskt-ekonomiska synpunkter. Vid denna avvägning ha vi också kunnat konstatera, att det har gjorts eftergifter på de praktiskt-ekonomiska synpunkterna, i syfte att bevara så mycket som möjligt av vad som finnes av ålderdomlig bebyggelse i denna stadsdel. I statsutskottets utlåtande framhålles det också, att »rent arkitektoniskt sett utgör dessutom bibehållandet av de olikartade och under tidernas lopp mycket hårt omformade gatuhusen ett uppoffrande av den dominerande verkan, som stått att vinna med en enhetlig fasaduppbyggnad».

Det kanske i detta sammanhang för dem, som icke känna till förhållandena på platsen — de flesta ha väl, förmodar jag, varit och tagit den i betraktande — i alla fall borde erinras om att dessa byggnader befinna sig i ett ganska bristfälligt skick, en del t. o. m. i ett sådant skick att man har måst med bjälkar mellan husen över gränderna stötta byggnaderna, och detta har väl uppenbarligen skett med hänsyn till risken att de skulle falla sönder. Det är också omvittnat under beredningen, att Stockholms stad, som tidigare var ägare till fastigheterna i denna stadsdel, i mycket hög grad har försummat deras underhåll. Sålunda lär det under en tid av 15, 20 år inte ha kostats på någonting i underhåll av dessa byggnader, och då är det väl inte underligt, att man kan konstatera de stora brister och den vanvård, som faktiskt ägt rum beträffande byggnaderna i dessa kvarter.

Bland de representanter för statliga verk och myndigheter, som haft att tillgodose de historiskt-kulturella synpunkterna i denna fråga, som redovisas i utskottets utlåtande, kan nämnas riksantikvarieämbetet, som förklarar sig icke heller ur synpunkten av de intressen, ämbetet har att vårda, kunnat anse, att det förslag, som framlägges i motionen, kan sättas före propositionens.

Jag vill påpeka, att det Starkska förslaget, som herr Ström åberopat i sin motion, också har varit föremål för granskning inom utskottet — det hade redan på ett tidigare stadium varit föremål för granskning inom Kungl. Maj:ts kansli — men man har icke kunnat godtaga detta förslag, dels därför att golvytan knappt bleve hälften så stor som enligt Kungl. Maj:ts förslag och således otillräcklig i förhållande till det behov, som föreligger, och dels därför att de lokaler i denna ämbetsbyggnad, som skulle komma att ligga närmast stadsdelen, skulle bli mörka och dystra som arbetslokaler. Det har till utskottet inkommit, förutom ett tredje förslag av en arkitekt, som jag redan omnämnt, en del skrivelser. Herr Heiding erinrade om en skrivelse, undertecknad av tio föreningar, som nu avstyrkt Kungl. Maj:ts förslag men det har också kommit in skrivelser från vissa officiella myndigheter. Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien skriver bland annat i sitt yttrande: »I likhet med riksantikvarieämbetet» — riksantikvarieämbetets yttrande är redovisat i propositionen och åberopas även i utskottets utlåtande — »anser dock akademien att den planlösning som framlagts i propositionen innebär ett allvarligt försök till

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.).
att beakta de kulturminnesvårdande synpunkterna.» Även kungl. akademien för de fria konsterna har inkommit med en skrivelse, vari akademien, ehuru den uttalar sig emot Kungl. Maj:ts förslag, dock redovisar, att detta akademiens beslut har fattats med 12 röster mot 9 och att »de ledamöter, som icke önskade ansluta till detsamma, voro likaledes övertygade om den stora vikten av att den gamla staden inom broarna behandlas med största varsamhet — — — men de voro icke övertygade om det berättigade i att utdöma det försök till lösning av ett sådant problem, som Kungl. Maj:t nu framlagt.» Preses i denna akademi för de fria konsterna, professor Ivar Tengbom, har till protokollet låtit anteckna, »att han tillhörde den grupp, som omfattade denna åsikt», d. v. s. tillhörde den minoritet, som ville tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag. När en man som professor Tengbom gör ett sådant uttalande, liksom de ledamöter i akademien, som han har haft på sin sida, måste det ju också tillmätas ett ganska stort värde, när det gäller att bedöma det föreliggande förslaget.

Herr Heiding hade i sitt anförande, vill jag minnas, erinringar att göra mot Kungl. Maj:ts förslag om den runda gård, som skall inrymmas inom annexet. Alla, som tagit del av Kungl. Maj:ts förslag, ha tvärtom framhållit, att just denna runda gård innebär en synnerligen god lösning. Den kommer att bidra till trevnaden och göra lokalerna ljusa. Denna gård kommer att bli tillgänglig för allmänheten, och den kan bereda ännu större trevnad, om den blir försedd med plantering. Till gården komma de återstående delarna av gränderna att leda — gränderna tas ju inte bort åt Västerlånggatan till, utan de komma att från Västerlånggatan med sina kvarvarande delar utmynna i den. På det sättet uppnås en smidig anpassning mellan gammalt och nytt, till trevnad för denna del av staden.

Vi ha som jag nämnt förut fått del av de synpunkter, som föreningen Kolmätargränd har haft på detta spörsmål, och vi ha, som jag sade i början av mitt anförande, haft de allra starkaste sympatier för strävandena att bevara Gamla staden i nuvarande skick. Men allt eftersom ärendets behandling framskridit, har det framstått alltmera tydligt, att vad som här sker, måste göras. Jag skulle vilja ställa en fråga närmast till reservanterna: om man inte skall göra något åt denna gamla stadsdel, på sätt Kungl. Maj:t föreslår, vad skall staten som ägare göra med den? Den är i förfallet skick. Skola vi lägga ned en massa pengar på att restaurera de gamla byggnaderna? Detta torde varken ur praktiska eller ekonomiska synpunkter vara lämpligt, och när det föreligger ett så stort behov av lokaler för statens del, bidrar ju detta till att man måste se frågan på ett helt annat sätt.

Herr Heiding yttrade vidare i sitt anförande, att man kunde köpa fastigheter på annat håll för att tillgodose lokalbehovet, och han sade också, att det inte vore så nödvändigt att Kungl. Maj:ts kansli och ämbetsverk förlades nära intill varandra. Med Kungl. Maj:ts kansli förhåller det sig ju på det sättet att de olika departementen helt naturligt dagligen måste ha livlig kommunikation med varandra, och departementscheferna, statsråden, måste ju vid upprepade tillfällen, ibland kanske ett par gånger om dagen, sammanträffa i allmän statsrådsberedning. Det framstår därför såsom helt naturligt att Kungl. Maj:ts kanslis ämbetslokaler samordnas så nära varandra som möjligt.

Under statsutskottets behandling av detta ärende har det icke kunnat framföras något godtagbart alternativ, som man kunnat anvisa såsom motförslag till Kungl. Maj:ts förslag, och man har inte kunnat ange riktlinjerna ens för en utredning om hur de historiska och kulturella synpunkterna skulle kunna tillgodoses. Jag erinrar om att Gamla staden har oerhört höga markvärden, som höra till de högsta i Stockholm. Enligt förslaget bevaras ytterhusen. Herr Heiding anmärkte på att trapporna inte komma att ligga i samma nivå i varje

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

våning i det nya kanslihuset och det är naturligtvis en viss olägenhet. Men det har gjorts för att tillmötesgå historiska synpunkter och är inte någon så stor olägenhet, att man därför skulle uppoffra andra ekonomiska synpunkter.

Med hänsyn till angelägenheten av att frågan löses utan tidsutdräkt har utskottet till slut måst stanna för en tillstyrkan av Kungl. Maj:ts förslag och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Andersson, Jones Erik: Herr talman! Det torde kanske kunna förefalla någon av kammarens ledamöter, kanske till och med många, egendomligt, att jag begär ordet i en fråga som denna, som borde ligga mig ganska fjärran. Jag, som är en landsbygdens son, borde just inte ha så mycket att skaffa med storstadens bebyggelse och vad därmed sammanhänger. Men jag vill bekänna för kammaren, att denna fråga för mig är av den naturen, att jag inte gärna kan gå den förbi utan vidare, och detta beror inte bara därpå, att jag i tolvårsåldern som en liten mas sprang här i dessa gränder och nötte mina tjocka, hemmapliggade skosulor, utan även om så inte varit fallet så skulle jag säkert ändå ha varit lika intresserad av denna sak som jag nu är.

Jag kommer ihåg, hur redan då jag var liten och sprang där i gränderna mäktigheten i denna gamla bebyggelse steg så talande framför mig och berättade om gammal svensk historia. Den var av sådan art, att jag i mitt stilla sinne tänkte, att det vore ett brott att i allt för hög grad våldföra sig på dessa värden och förstöra vad våra fäder här skapat och gjort. Nu är man i färd med att göra det på detta låt vara mindre avsnitt, och man frågar sig, om detta skall vara alldeles nödvändigt.

Man försöker ju att försvara det föreliggande förslaget i så måtto, att man åtminstone bevarar ytterhöljet och sedan utnyttjar det inre på nyttigt och lämpligt sätt för att där skapa lokaler som staten behöver. Ja, för min del vill jag karakterisera detta förslag på det sättet, att man i denna byggnadskropp river ut hela innanmätet, och så blir det bara skinnet kvar. Jag vill beteckna förslaget som ett underligt konglomerat, ett underligt sammanförande av nytt och gammalt, som man varken känner sig betjänt av eller förtjust i.

Jag har inte kunnat undgå att i detta sammanhang göra åtskilliga jämförelser mellan landsbygd och stad. Landsbygden försöker i alla händelser att bevara sådant gammalt och fornt, som är av värde när det gäller en sockens eller en bygds kulturella historia. Vi ha våra hembygdsföreningar, som arbeta i detta syfte. Det finns väl knappast en socken, som inte har en hembygdsgård och en gammalgård, som den är mycket angelägen om att förkovra och bevara. Vi bevilja kommunala anslag och göra allt vad i vår förmåga står för att understödja föreningarnas arbete, och jag tror att alla kunna betyga, att detta är tacknämligt och gott. Men när det gäller staden med dess värden, framför allt här de områden inom gamla staden, som det nu är fråga om, då verkar det precis som om man vore mindre angelägen och som om det inte vore så vidare noga med dessa historiska värden. Visserligen låter man ju höra i lite smått urskuldande ordalag att det inte är riktigt roligt och bra att rasera, men nöden har ingen lag och vi lova dyrt och heligt att det skall stanna vid detta, säger man, och så blir det ingenting mer. Herr Ström lät ju höra redan i början, hur det kan bli med de löftena. Har man sagt A, säger man ju B, och man vet aldrig vart det bär, när det väl kommit riktigt i gång. Jag kan inte hjälpa, herr talman, att i dessa dagar, när jag gått på dessa byggnadsområden och sett mig omkring, så har det ringt i mina öron något i den stilen: »Den som trampar under fötterna minnena av det förgångna, den bliver även rotlös i sitt handlande för kommande dagar.» Det åldriga och det nya är evigt sammanbundet, och man kan härvidlag inte undgå att röna på-

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.).
verkan till en uppfordran att var och en på sitt sätt försöka bevara och bibehålla kontinuiteten mellan vad som fordomtima har varit och vad som nu pågår.

Landsbygdens inställning till denna sak är ganska klar och given. Jag önskade bara att statens inställning till detta ärende kunde komma till uttryck på samma sätt som då det gäller landsbygdens känslor för hembygden.

Saken har även en praktisk sida, och den vill jag utforma ungefär sålunda: kan det i dessa vilda tider vara klokt att på ett enda ställe sammanföra så viktiga delar av vår förvaltning som Kungl. Maj:ts kansli? Vore det inte mera förutseende att ha departementen något mera åtskilda än som nu hopförda i en kompakt klunga, där en enda kvartersbomb kan göra kalas på hela härligheten? Vi ha inga som helst garantier för att vi inte en dag råka ut för vad nu andra länder och folk äro utsatta för. Jag vill fråga utskottets ärade ordförande, som var inne på denna sak: är kontinuiteten i departementsarbetet mellan de olika departementen så ofantligt beroende av ett inbördes nära grannskap, att en placering på annat sätt skulle vara alldeles utesluten? Jag tror knappast det. Vare nu därmed hur som helst; nog borde man i denna tid ändå med litet god vilja och allvarlig eftertanke på vad man gör kunna hitta på några andra utvägar än att med dylik skadegörelse spolia värden som äro oersättliga. Eftervärlden kommer att fälla en hård dom över ett dylikt tilltag.

Herr talman! Jag behöver inte säga mera. Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr statsrådet **Andersson**: Herr talman! Behovet av lokaler för statsförvaltningen i Stockholm är för närvarande mycket stort. Staten hyr en mängd bostadsvåningar i olika delar av staden och inkräktar på det sättet på de tillgängliga utrymmena på hyresmarknaden. Nu tror man på en del håll, att detta är en omständighet som beror på krisförvaltningens ansvällning och att det hela skall kunna avvecklas på ett gynnsamt sätt så fort kommissionerna kunna upplösas. Så är ingalunda förhållandet. I det hyresbelopp på över 2 miljoner kronor, som staten för närvarande betalar för ämbetslokaler i Stockholms stad, faller inte mer än hälften på hyror för kommissioner. Den återstående delen, d. v. s. ungefär en miljon kronor, belöper på ämbetslokaler för ordinarie behov. Anskaffningen av lokaler har följaktligen under tidigare år inte på långt när hållit jämna steg med behovet. Redan när krisen bröt in hade vi ett lagrat behov av ämbetslokaler här i huvudstaden, och under krisen har man av olika skäl hindrats från att bygga nytt. Bristen på arbetskraft och delvis även bristen på material har gjort att man fått vara synnerligen restriktiv, när det gäller sådana ändamål som ämbetslokaler. Då så är fallet, måste det vara ytterligt angeläget att kunna börja bygga så fort som omständigheterna det tillåta, och särskilt måste ju denna angelägenhet te sig stor, om man räknar med en arbetslöshet och söker efter offentliga arbeten för att kunna sysselsätta den lediga arbetskraften. Men om man skall kunna sätta i gång med arbeten vid den tidpunkt, då det finns behov av att göra det för att sysselsätta de arbetslösa, då måste beslut fattas och planläggningen föras så långt, att det bara är att sätta i gång. Även om beslutet fattas i god tid, dröjer det ändå rätt länge innan detaljplaneringen kan fullbordas.

Den förste ärade talaren i debatten undrade varför det var så bråttom med detta ärende. Ja, när han deltagit i utskottets behandling, har han ju fått del av de synpunkter som utskottets ärade ordförande här har dragit fram. Det är angeläget att kunna börja någonstans, när det gäller lösningen av de statliga byggnadsproblemen. Alla de projekt, som äro avhandlade i den framlagda pro-

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

positionen, hänga på visst sätt samman, och börjar man inte på något ställe, kan man inte heller fullfölja planen i övrigt. Som saken nu har lagts upp är just byggandet av kanslihusannexet nyckeln till lösningen av byggnadsfrågorna i fortsättningen. Det är därför det är så angeläget att få ett beslut i år. Jag måste gent emot den förste ärade talaren bestämt förklara, att ärendet är av brådskande natur.

Det är ingalunda alla aktuella byggnadsbehov, som redovisats i denna proposition. Även om det program som där drages upp skulle kunna realiseras, kommer det ändå att föreligga ett betydande behov av ökade statliga lokaler. En del av detta behov har uppmärksamrats vid den inventering av arbetslöshetsföretag som gjorts och som kommer att föreläggas riksdagen genom en särskild proposition.

I diskussionen har man undrat om det är så förfärligt trångbott i kanslihuset och om det inte går att tränga ihop sig ytterligare. Någon talade också om att ämbetsverken kunde få nöja sig med litet mindre utrymmen och taga saken som den är. Jag vill ingalunda påstå, att trångboddheten eller behovet av nya lokaler är störst i kanslihuset, men meningen är inte heller att detta nya bygge endast skall tillgodose behovet för departementen. Avsikten är att två departement skola inrymmas där, men byggnaden kommer att rymma åtskilligt mer. Det är meningen att den nya byggnaden skall tagas i anspråk för de lokalbehov som äro mest trängande, och det är inte ens säkert att departementen kunna flytta in, då huset är färdigt. Det kan hända att huset då får tagas i anspråk för andra mera överhängande behov.

Herr Ström har talat om vilken otrolig expansion som försiggår på ämbetsförvaltningens område. Det har han fullständigt rätt i, men från ett sådant resonemang borde han väl snarast komma till en motsatt slutsats mot vad han gör. Just denna fortgående expansion gör det nödvändigt att skaffa lokaler, ty annars måste staten tränga sig in på hyresmarknaden i än högre grad än förut. Det verkar lättande på bostadsmarknaden, om staten bygger nya ämbetslokaler och på det sättet kan lämna de privata våningar, där man nu fått lov att tränga sig in.

Att döma av reservationen och av utskottsutlåtandet i övrigt är det ingen inom utskottet som ifrågasatt lämpligheten av att bygga ett kanslihusannex på denna tomt. I reservationen har man anlagt andra synpunkter som skäl för betänksamheten. Men herr Heiding, som började debatten, hade en del andra invändningar, som förut inte kommit till synes. Han anser att förslaget, som det nu föreligger, är för dyrbart, att det är olämpligt att kombinera de gamla och de nya byggnaderna med varandra och att det i allmänhet vore oklokt att förlägga så många ämbetsverk på ett ställe i staden.

Vad kostnaderna angår är det möjligt, att när man försökt att ta hänsyn till karaktären av de omkringliggande kvarteren och när man försökt kompensera vad man nu förlorar genom att anordna en stor och dekorativ gård, förslaget därigenom kommer att bli dyrare i utförande än om man kunnat bygga på annat sätt. Men däremot vill jag genmäla mot herr Heiding, att när det gäller att ekonomiskt utnyttja denna tomt, kan det svårigen gå att få en byggnad, som för samma kostnad skapar mera utrymme.

Som det förut nämnts är denna tomtmark förvärvat vid byte med Stockholms stad, och det har hela tiden förutsatts att där skall byggas ämbetslokaler. Om den saken har det tidigare inte varit några delade meningar. Det är först nu i slutskedet av sakens behandling, som det blåst upp en opinion, som anser att den gamla bebyggelsen borde bibehållas och att det ur kulturhistorisk synpunkt vore en förlust, om den skulle rivas. Till denna ståndpunkt ha nu reservanterna anslutit sig och föreslå uppskov med förnyad utredning, en utredning

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.).

som eventuellt skulle resultera i ett förslag om en något mindre byggnad, så att man kunde bibehålla en större del av den gamla bebyggelsen. Utskottsreservanterna ha alltså tagit hänsyn till den opinion, som blåst upp i denna byggnadsfråga. Jag måste säga, att denna opinion rör sig med betydande överdrifter. För resten ha dessa överdrifter givit eko här i debatten, då en talare i sammanhanget nämnde sådana ogärningar som att riva Halmstads slott eller Varbergs fästning. Det är väl ändå att helt och hållet ha förlorat sinnet för proportionerna att anföra sådana exempel.

De kvarter, varom här är fråga, äro rena slumbebyggelsen, och detta har var och en kunnat förvissa sig om genom en titt in i gränderna. Husen kunna säkert inte användas för några nyttiga ändamål, och endast rent museala synpunkter kunna anföras för deras bevarande. Det är att märka, att här är fråga om allenast en ringa del av Gamla stadens bebyggelse. Av en del uttalanden i tidningspressen, resolutioner och sådant måste ju allmänheten få den uppfattningen, att det är fråga om att riva hela Gamla staden, i varje fall de delar som ha en mera gammalmodig karaktär, men så är ingalunda fallet. Även om dessa tre gränder, av vilka för resten två redan äro amputerade och bara en kvar i sitt ursprungliga skick, skulle spolieras, finns det ju ännu ett tjugotal gränder kvar av samma karaktär som dessa ha. Och, som jag redan sagt, bilden är redan förstörd genom de rivningar som äro gjorda av Stockholms stad. Jag lämnar åt herr Ström att göra upp sitt mellanhavande med Stockholms stads myndigheter; faktum är att det har skett ett ingrepp från det hållet, som har gjort att bebyggelsen nu är spolierad. Härigenom har det uppstått en stadsbild, vilken ingen rimligtvis kan begära att man skall bibehålla. Inblicken från Myntgatan och Riddarhustorget är anskrämlig. Jag har inte hört någon som vill ifrågasätta annat än att det skall byggas på tomten för att hindra insynen på dessa ödsliga gavlar. Följaktligen kan man inte ställa frågan så: antingen — eller; frågan är bara hur man skall bygga på tomten.

Till överdrifterna hör ju också, att man ingivit allmänheten en föreställning, att Staden mellan broarna skulle ändra karaktär. Så kommer ju inte att ske. Västerlånggatan kommer att bevaras precis som den är. Inget av husen kommer att rivas, och inte heller kommer Storkyrkobrinken att ändra karaktär i annan mån än att ett av de nedersta husen — som för resten inte har kulturhistoriskt värde — kommer att rivas. Eljest kommer Storkyrkobrinken att bevaras, och det nya kanslihuset kommer att byggas innanför de nu befintliga byggnaderna. Vad som däremot kommer att ändras, det är fasaden mot Myntgatan, men vi äro väl överens om att den inte kan vara som den är. Vidare kommer insynen från Riddarhustorget att bli en annan och vida förnämligare än nu.

Det är alltså oriktigt att påstå, att Gamla staden för en tillfällig besökare ändrar karaktär. Jag vågar påstå, att de allra flesta, som gå Västerlånggatan fram, inte ens titta in i dessa gränder. De veta kanske att de finnas där, men det är säkerligen inte någon förlust för dem, om de en dag skulle upptäcka, att gränderna inte längre finnas. Jag vågar i likhet med utskottets ärade ordförande hävda den uppfattningen, att man här visat den största pietet vid anbringandet av den nya byggnaden i förhållande till den gamla bebyggelsen. Alla ha också erkänt, att som lösning betraktat är förslaget synnerligen bra, och någon egentlig kritik mot byggnaden såsom sådan har icke framkommit. Det alternativ till en mer inskränkt bebyggelse, som har förelegat, har icke vunnit erkännande från något håll. Detta visar, att det icke är så lätt att hitta på någon kompromisslösning som bättre än det nu föreliggande förslaget tillgodoser de kulturhistoriska intressena. Den blandning av gammalt och nytt, som den föregående talaren, och även någon annan, här har berört, kommer

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

att förefinnas i ännu högre grad, om man skulle gå på det alternativ som innebär en mindre nybebyggelse.

När man åberopar den starka opinion, som lär vara för handen för bevarande av dessa kvarter, vet jag inte, varifrån man har fått detta överväldigande intryck. Att fatta resolutioner på opinionsmöten är ju lätt, men dessa opinionsmöten företräda i de flesta fall inte någon större opinion än den som är församlad inom rummets fyra väggar. Däremot har man anledning att i detta fall taga stor hänsyn till vad de ansvariga myndigheterna i Stockholms stad ha för uppfattning i saken. Ärendet ligger för närvarande hos de kommunala instanserna i och för behandling av förslaget om ändring av stadsplanen. De myndigheter, som hittills yttrat sig, ha pendlat åt olika håll. Det finns både tillstyrkanden och avstyrkanden. Men icke i något fall ha såsom skäl för avstyrkande anförts kulturhistoriska motiv, utan de skäl, som ha varit bestämmande för dem som i den kommunala administrationen yrkat avslag, ha varit av stadsplaneteknisk och trafikteknisk natur. Däremot har den myndighet, som väl närmast skulle ha att bevaka de kulturhistoriska synpunkterna, nämligen museinämnden, livligt tillstyrkt det föreliggande förslaget. Eftersom detta utlåtande väl icke varit tillgängligt för riksdagens ledamöter, tar jag mig friheten att läsa upp ett par meningar. Det heter där: »Från åtskilliga håll ha invändningar rests mot att ifrågavarande område tas i anspråk för statliga ändamål. Sedan lång tid har dock en stor del av bebyggelsen i nordvästra delen av stadsholmen och på Ridderholmen disponerats av centrala ämbetsverk och offentliga institutioner. Under århundraden har Konungens kansli varit förlagt inom kungl. slottets murar eller i dess omedelbara närhet. Nämnden anser, att denna tradition huvudsakligen varit värdefull för konservering av den historiska stadsbilden.» Vidare skriver nämnden: »I markavtalet ingick också nu behandlade område, vilket som bekant förvärvades av staten för kansliets utvidgning. Om detta område behandlas pietetsfullt, synes det inte kunna resas några sakliga invändningar mot att det disponeras för sitt avsedda ändamål. Som redan framhållits, anser nämnden, att byggnadsstyrelsens förslag har stora förtjänster ur både kulturhistorisk och arkitektonisk synpunkt och att det genomför en nödvändig sanering av bebyggelsen.» Slutligen tillstyrker nämnden, att stadsplanen för kvarteren ändras i överensstämmelse med det av byggnadsstyrelsen ifrågasatta förslaget. Jag vågar verkligen emot den opinion, som på annat sätt har kommit till synes, åberopa det här citerade uttalandet av Stockholms stads museinämnd.

Det är uppenbart, vilket ju också alla äro överens om, att vi icke kunna behålla kvarteren sådana som de äro. Utskottets ordförande har redan ställt frågan, vem som skall taga hand om marken därest kanslihusbygget inte kommer till stånd. Skall staten göra det, och i så fall på vad sätt? När herr Heiding anser, att kostnaderna äro för höga för bygget måste jag spörja honom, om han tänkt över vad det skulle kosta i engångsutgifter och för framtiden, om staten skulle restaurera dessa fallfärdiga byggnader och inreda dem på ett värdigt sätt som museum. Har han, eller någon annan som delar hans uppfattning, tänkt sig in i vilka belopp det skulle komma att gälla? Såvitt jag förstår, har Stockholms stad intet som helst intresse för att bevara dessa byggnader. I annat fall hade väl staden icke avhänt sig dem, och i varje fall hade inte museinämnden så livligt tillstyrkt det nu föreliggande förslaget. Följaktligen skulle det bli staten som får taga hand om byggnaderna och där etablera ett nytt museum. Därmed skulle ju ecklesiastikministern få ett nytt bekymmer; han har ju inte alltid så lätt att få anslag ens till de museer som redan finnas.

Jag vågar på nytt understryka, hur viktigt det är, att beslut fattas re-

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

dan i år, ty ett uppskov låser icke allenast denna byggnadsfråga utan en hel serie andra, som sammanhånga med denna och med varandra.

Herr Fredrik Ström var även inne på dispositionen av gamla rådhuset och åberopade ett uttalande långt tillbaka i tiden att man tänkt sig gamla rådhuset såsom ett annex till kanslihuset. Men det är ju en sak, som icke har någon betydelse för det avgörande, som skall träffas i dag. Huvudsaken är ju, att rådhuset kommer till användning för något statligt ändamål, och efter processreformens genomförande kommer högsta domstolen att inrymmas där. Jag kan icke se, att dispositionen av denna byggnad har något med nu föreliggande fråga att skaffa. Vare sig gamla rådhuset användes för det ena eller andra ändamålet, kommer det i alla fall att föreligga ett så stort statligt byggnadsbehov, att den nu föreslagna nybyggnaden ändock måste komma till stånd.

Jag är ledsen, att jag icke kan kvittera de artigheter, som herr Ström strödde för mina fötter, med motsvarande artigheter till honom. Det enda, som jag i detta sammanhang kan göra, är att prisa det utomordentliga nit, som han lägger ned för allt som intresserar honom. Men i övrigt måste jag återkomma till den erinran, som gjordes av statsutskottets ordförande, då han framhöll, att herr Ström själv en gång i tiden varit med och godkänt de planer, som nu skola realiseras. Som Stockholms stads representant har han undertecknat markavtalet. I detta står uttryckligen, att detta område skall användas för byggande av ämbetslokaler. Likaledes har han varit med om att godkänna den del av avtalet, där det finns en uppräknig av de byggnader, som staten övertager och som staten åtager sig att bevara och restaurera med hänsyn till deras kulturhistoriska betydelse. I denna uppräknig finnas icke dessa kvarter med. Nu säger herr Ström, att han vid överläggningarna i samband med markavtalet förbehöll sig rätt att inför annat forum, d. v. s. riksdagen, ha en annan mening. Det synes i varje fall icke ett spår av den reservationen i betänkandet om markavtalet, ty det är enhälligt. Det var icke heller så, att markavtalet på något sätt påtvingades staden. Herr Ström ville göra troligt, att staden, och därmed också han själv som representant för staden, befann sig i någon sorts tvångsläge. Nej, kronan och Stockholms stad möttes som fullständigt likaberättigade parter och gjorde upp detta avtal, där man bytte värde mot värde. Avtalet är sedan godkänt av riksdagen och av Stockholms stads instanser. Om så icke hade varit förhållandet, kan det hända att konversationerna mellan herr Ström och mig fått en annan gestaltning. Nu nödgas jag inskränka mig till att tacka för de komplimanger, som han givit mig, men jag är ur stånd att giva honom någonting av den sorten igen.

Herr Lindström: Herr talman! Jag anser mig ha en alldeles särskild rättighet att ta kammarens tid i anspråk när det gäller denna fråga, inte bara därför att jag är en av reservanterna i statsutskottet, utan även därför att jag är den enda ledamot av Sveriges riksdag, som är mantalsskriven i Gamla staden i Stockholm. Man kan alltså säga, att det för mig gäller hembygden. Jag har naturligtvis även en annan, mera ursprunglig hembygd, men man måste finna sig ett hem på den plats, dit man kommer, och det har jag fått i Gamla staden. Jag har till yttermera visso bott några år i de kvarter, som nu skola spolieras, visserligen i ett hus som kommer att stå kvar, huset nr 5 i kvarteret Cephalus, där omdaningslustan har stannat framför ett värdefullt kulturminnesmärke, nämligen Louis Masreliez' berömda rumssvit.

När jag nu fått ordet i denna fråga, vill jag gärna understryka, vad flera talare, som ha en annan mening än jag, ha sagt, nämligen att det är Stockholms stad, som har gjort den första bränschen i dessa gamla murar. Det var

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

Stockholms stad, som började riva en hel del mycket värdefulla hus i dessa kvarter och som med staten ingick det markavtal, som förutsatte, att staten skulle uppföra ämbetsbyggnader på detta område. Stadens skuld är således fastslagen och kan icke utplånas ens genom att herr Fredrik Ström nu motionerat i denna fråga, något som jag för övrigt är honom tacksam för.

Men därför att Stockholms stad har börjat vandalisera, är det inte nödvändigt, att staten följer i dess fotspår. Det är alldeles klart, att det som herr Heiding med en mycket träffande liknelse kallade för ett sår i denna kropp, d. v. s. de byggnader, som äro utrivna, på något sätt måste ersättas, och detta måste då naturligtvis ske genom nybyggnader. Den politik som hittills förts har således nödvändiggjort, att det byggs någonting på området. Den saken är fullkomligt klar. Men även om såren måste läkas, kan man fråga sig, om de skola läkas på det sätt som Kungl. Maj:t och statsutskottets majoritet ha föreslagit. Man talar så mycket om att man skall bevara åtminstone en del exteriörer. Jag skulle därvidlag kunna instämma med min compatriot, herr Jones Erik Andersson. Jag vill dock använda en annan liknelse än han och säga, att här få vi en potemkinkuliss av ålderdomlig typ omkring något som inte alls har den karaktär som denna kuliss lovar. Eftersom jag, herr statsråd, som jag nyss sade, har bott i dessa kvarter och känner dem mycket väl, kunna inte för mig lika litet som för de flesta andra inbyggare i Gamla staden de fasader, som få stå kvar, räcka till för att bibehålla känslan för de gamla värden, som ännu finnas där och som alltjämt kunna bevaras, om blott den goda viljan existerar.

Det märktes på herr statsrådet, att han i själva verket har en ganska grund kännedom om Gamla staden, dess byggnadshistoria och bebyggelse. Han säger exempelvis, att om de kvarter, som det nu närmast gäller, komma bort, finns det på andra ställen i Gamla staden motsvarigheter, varför det inte är någon större skada skedd. Ja, det finns några få brottstycken, som kunna kallas för motsvarigheter, särskilt i kvarteren kring Köpmangatan. Men det finns intet så stort område som är så enhetligt som detta.

Vad det gäller, framgår bäst, om man gör sig besvär att gå igenom professor Ragnar Josephsons bok *Borgarhus i gamla Stockholm*. Av detta verk, som är ett vetenskapligt arbete, framgår, att det mesta av bebyggelsen i dessa gamla kvarter är ifrån 1600-talet, men det finns även kvar medeltida bebyggelse, bl. a. ett hus, som ingår bland dem som nu skola rivas bort, nämligen huset Kolmätargränd 3, kvarteret Nessus 7. Om detta hus säger professor Josephson: »Detta är ett av de synnerligen få borgarhus, som bevisligen härstamma från medeltiden. Den fyra våningar höga fasaden krönes nämligen av en vindskupa, framför vilken ett litet trappgavelröste är uppmurat. En undersökning av murarna å vinden ger vid handen, att teglet ligger i munkförband å denna gavelmur. Av stort intresse är, att denna medeltida fasadmur är utkragad över bottenvåningen med ett karnisprofilerat utsprång.» Detta är endast ett exempel på de hus, som nu skola försvinna. Jag tror icke, att det finns många motsvarigheter till de åldriga kulturvärden, som ett sådant hus representerar.

Det är för övrigt en ganska underlig politik, som staten bedriver, när det gäller vår kulturvård. För ett par, tre år sedan, kanske tidigare, jag minns inte så noga, stiftade vi här en lag om bevarande av bl. a. gamla byggnadsminnesmärken, en lag, som stadgar, att staten, då det är fråga om byggnader, som ha kulturhistoriskt värde, kan ingripa mot enskilda ägare, som vilja förändra sådana byggnader. Men nu kommer den suveräna staten själv och vill göra ingrepp, som stå i direkt motsättning till den lagstiftning, som staten har skapat för sina medborgare. Vi bevara ju också på många andra sätt kul-

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

turminnesmärken, ge anslag till historiska museer och andra institutioner, där mycket värdefullt är samlat, men där man ändå inte får en sådan helhetsbild av gammal kultur och åldrigt liv som i dessa delar av Gamla staden.

Vi skola också tänka på att när kriget nu rullar fram över Europa, bli framför allt genom luftbombardemangen en allt större del av de gamla kulturstäderna där ute sönderslagna och lagda i ruiner. Gamla staden i Stockholm är icke bara unik för Sverige, den kanske kommer att bli ett unikum för hela vår världsdelen. Jag anser därför att vi måste känna oss förpliktade att bevara så mycket som möjligt av Gamla staden.

Nu frågar man sig, såsom statsutskottets ärade ordförande gjorde för en stund sedan, vad staten skall göra med dessa byggnader, om de skola stå kvar i någorlunda ursprungligt skick. Frågan är naturligtvis ganska svår att besvara, ty ingen människa har ägnat någon större uppmärksamhet åt den. Den uppmärksamhet, som från Stockholms stads och statens sida har ägnats dessa kvarter, går helt enkelt ut på att utplåna dem. Om man hade haft en positiv känsla för dessa värden och använt lika mycket tid på att tänka ut vad man skulle kunna göra av dessa hus, som på raseringsplanerna, skulle man säkerligen ha kommit till ett hållbart resultat. Husen ha nu fått förfalla i väntan på döden. Men de äro ändock inte mer förfallna, än att de kunna restaureras. Jag är säker på att om de inte kunna användas av staten, finns det, kanske särskilt efter den reklam, som de nu fått genom diskussioner i pressen och på andra håll, många människor som vilja bo där. Jag tror också, att det skulle finnas många hantverkare och andra, som skulle vilja slå sig ned i denna del av Stockholms gamla stad. Om man ville lägga ned tid och arbete på att försöka tänka ut vad man skall använda dessa hus till, skulle man säkerligen lyckas finna någon lösning.

Herr talman! Jag vill inte gå in på resonemangen om kanslihusets nybyggnad, statens lokalbehov och annat i samband därmed, ty det ha ju redan andra talare gjort. Jag har endast med dessa ord velat emot de krassa nyttosynpunkter, som här ha lagts, ställa kultursynpunkterna. Jag har velat göra detta därför att jag anser, att det är mest värdigt för Sveriges riksdag att slå vakt om kultursynpunkterna.

I herr Lindströms yttrande instämde herrar *Sundberg, Friggeråker, Boman, Siljeström, Olof Carlsson, Branting, Helgesson, Sandström, Sandegård* och *Bondeson*.

Överläggningen blev nu för en stund avbruten för att begärt tillfälle skulle beredas herr statsrådet *Wigforss* att avlämna kungl. propositioner.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 275, angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1943/44 m. m.; och

nr 278, angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1944/45.

Fortsattes överläggningen angående statsutskottets utlåtande nr 131.

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

Herr **Pauli**: Herr talman! Det är en ganska egendomlig upplevelse att se, att diskussionen om en så eminent praktisk fråga som den om nybyggnader för kanslihusets behov och andra ämbetslokaler kommit att som sitt mest väsentliga och iögonenfallande inslag få en rent kulturhistorisk och estetisk debatt.

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

Jag hör till dem som i statsutskottet ha ställt sig på majoritetens sida och accepterat Kungl. Maj:ts förslag. Men detta betyder inte, att jag — lika litet som, tror jag, de flesta av mina kamrater — saknar sinne för de nyss nämnda synpunkterna. Vi tycka endast, liksom herr statsrådet nyss, att de museala hänsynen och pietetssynpunkterna i detta fall ha blåsts upp till överdrivna dimensioner. Det är ju, såsom redan har sagts, här icke fråga om något som kan jämföras med att riva våra historiska slott ute i landet. Det förefaller mig också, som om herr Andersson i Ovanmyra hade lagt sig till med litet för mycket patos, när han talade om att den, som trampar under fötterna minna av det förgångna, gör sig själv rotlös i nutiden.

Om man ser nyktert och praktiskt på denna fråga även ur museala synpunkter, skulle jag tro, att man i stort sett måste instämma i vad riksantikvarieämbetet har anfört i saken. Jag tror inte, att någon människa kan komma på idén att anklaga riksantikvarie Curman för bristande sinne för historisk pietet och kulturhistoriska värden. Han har också i förra delen av sitt yttrande kraftigt givit uttryck åt dessa synpunkter, men där ger han också en del mycket intressanta sakupplysningar, som böra beaktas i denna kulturhistoriska debatt. Han framhåller bl. a., att en del av byggnaderna i de ifrågavarande kvarteren äro av stort intresse och att det där finns flera boningshus från 1600-talet med värdefull arkitektur och inredning. Sedan säger han: »Kanske än märkligare är den svit av medeltidshus, som omger de olika gränderna från Västerlånggatan ned mot Myntgatan. Det är emellertid icke här fråga om boningshus utan om magasinsbyggnader av samma art som de berömda trappgavelshusen i Visby — — —. Fasaderna mot gränderna ha i senare tid, då bostäder inreddes i dessa hus, genombrutits med fönsterhål. Ursprungligen torde endast ha funnits gluggar och hissportar i dessa grändfasader.» När man får upplysningen, att det medeltida Stockholms borgare från affärslokalerna vid Västerlånggatan längs dessa smala gränder och ned mot stranden därnedanför byggt icke människoboningar, utan magasin för sina affärer, får man ju i viss mån en annan blick på denna fråga. Det är litet svårt att ha samma pietet för gamla magasin, hur karakteristiska de än kunna vara, som för gamla människoboningar. Jag tycker, att man skall hålla detta faktum i minnet.

I agitationen mot det föreslagna kanslihusbygget har man även dragit fram gamle Movitz' skugga och framför allt Bellmans, hans skapares, minne. Jag beklagar, att vännen Rickard Lindström i sitt vältaliga anförande nyss hade utelämnat Movitz. Denne spelade nämligen en stor roll i den ledare, som herr Lindström hade inne i gårdagens nummer av sin tidning. Den hette »Här bor Movitz». Citatet var hämtat från en bekant dikt bland Fredmans epistlar, som skildrar en eldsvåda vid Kolmätargränd på Bellmans tid. Det är, som någon sagt, ett briljant eldsvådereportage och samtidigt ett högst förtjänstfullt skaldestycke med blyxtbilder från folklivet på Bellmans tid. Där får man emellertid också i olika strofer en direkt beskrivning av gränden. Vi kunna kanske här observera den mest bekanta av dessa blyxtfotografier. Jag ber om ursäkt för att i texten förekommer ett ganska drastiskt ord, men det får Bellman svara för och inte jag. Strofen lyder:

Skådom nu Kolmätargränden,
 smal och smutsig, full med grus;
 rådstutaket syns vid änden,
 sen blott krog och jungfruhus;
 ur ett bugnat fönstergaller
 syns en nymf med skinnkarpus;

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

straxt burdus
 slagsmål och skvaller,
 nakna hjässor, tomma krus.

Detta ger vid handen, att de ursprungliga magasinsbyggnaderna på Bellmans tid i viss utsträckning hade inretts till människobostäder. Men var det för människobostäder? Jo, vi få här upplysning om att det med undantag för det anständiga perspektiv, som man fick vid grändens slut, nämligen en glimt av gamla rådhusets tak, var det, om man får tro Carl Michael Bellman, endast krogar och jungfruhus. Dessa krogar och andra lokaler spela visserligen en mycket viktig roll i den Bellmanska diktningen och få där över sig något av diktens förgyllning, men jag undrar, om de i sitt verkliga skick voro så särskilt värda den pietet, som senkomna släkten nu vill ägna dem, även om ett och annat av dessa gamla hus har ett arkitektoniskt värde.

Jag har velat göra denna påminnelse för att försöka att något dämpa det, om jag får använda ett kanske starkt uttryck, pietetsrus, som synes på sina håll ha kommit fram i debatten om Kolmätargränd och de två andra gränderna.

Det var emellertid en intressant fråga, som herr Lindström nyss framkastade. Om riksdagen skulle beakta de antikvariska synpunkterna till den grad, att den skulle avslå Kungl. Maj:ts förslag och alltså taga reservationen, och den nya utredningen sedan skulle resultera i att det endast bleve bebyggelse längs Myntgatan och att vad som finns kvar av gränderna skulle bevaras — vad skulle då dessa gamla byggnader användas till? Jag kan inte se så optimistiskt på saken som herr Rickard Lindström när han talade om att de skulle kunna restaureras och bli användbara både som bostäder och hantverkslokaler. De av oss, som ha gått den inte så långa vägen ned till Kolmätargränd och tittat på byggnadernas beskaffenhet, veta ju hur fallfärdiga dessa byggnader se ut att vara och hur man måst spänna träbjälkar tvärs över gatan mellan dem för att hindra deras sammanbrakande.

Att här kunna åstadkomma ordentliga och något så när tillfredsställande bostäder, det är väl något tämligen otroligt. Däremot kunde man ju tänka sig den möjligheten, som också riksantikvarien antytt, att försöka återställa dem i deras ursprungliga skick såsom magasinsbyggnader från medeltiden. Riksantikvarien målar en bild av hur det skulle kunna ta sig ut. Han säger: »Dessa gränder skulle i restaurerat skick ha erbjudit en sällsam helhetsbild med släta murytor i rött, fogstruket tegel, här och där med en elegant utkragning i fasadlivet» — det låter nästan som en beskrivning av en damdräkt, det där — »med krönande trappgavlar över de smala grändperspektiven och med svarttjärade magasinsluckor, hissportar och hissbommar.»

Ja, så kan man naturligtvis göra. Men man frågar sig, om detta verkligen skulle ha det museala värde, som skulle motsvara kostnader och besvär. Den saken vill jag lämna å sido.

Hade gränderna stått kvar i sitt ursprungliga skick, så kanske jag också skulle ha hört till dem som reflekterat på ett sådant restaureringsprogram. Fastän man måste ju säga att det är märkvärdigt att intet förslag i denna riktning tidigare kommit fram — det sker först nu när man låtit det hela så till den grad förfalla. Det är nämligen så, som redan flera gånger framhållits, att nu är det hela tyvärr redan förkyllt — man kan inte återställa exempelvis Kolmätargränd i dess ursprungliga skick, eftersom ungefär hälften av den redan har skurits bort under den tid, då Stockholms stad skötte fögderiet. Riksantikvarien diskuterar denna möjlighet, men kommer till det resultatet att det inte går att bygga upp husen igen. Och att få »en tillfredsställande övergång

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

mellan en rationell nybebyggelse utefter Myntgatan och mot Riddarhustorget å de utrivna tomterna och de bevarade äldre, oregelbundna och smala kvarteisändarna erbjuder ett problem, som icke torde vara lätt att tillfredsställande bemästra».

Det skulle jag också tro. Det är emellertid just denna idé, som presenteras i reservationen, enligt vilken man skulle inskränka nybebyggelsen till sträckan längs Myntgatan.

Om man nu alltså måste konstatera, att fatalierna äro försuttna i fråga om att förverkliga ett sådant restaureringsprogram, har man å andra sidan att betrakta det föreliggande förslaget och se i vad mån detta förslag har tillmötesgått de berättigade krav på kulturhistorisk pietet som kunna framställas. På denna punkt tycker jag att det är mycket beaktansvärt vad riksantikvarien haft att säga. Han uttalar sig på det hela taget synnerligen berömande om det von Schmalenseeska förslaget. Han säger att det i åtskilliga avseenden är förtjänstfullt, och anser att »förslagsställarens grepp att i stor utsträckning bevara de gamla gatufasaderna har sin måhända största betydelse däri, att på detta sätt den gamla kvartersbebyggelsens skala bevaras». Själv måste jag tillstå att jag nästan har blivit rörd när jag sett hur man vid uppförandet av detta komplex av ämbetslokaler har tagit mycket långt gående hänsyn till den gamla bebyggelsen; man bevarar fasaderna längs Västerlånggatan och Storkyrkobrinken, man bevarar den karaktäristiska begynnelsen av dessa tre gränder, som ger en tydlig föreställning om hur det en gång sett ut i en dylik miljö med de egendomliga grändvalven.

Det var visst herr Andersson i Ovanmyra, som med ett visst förakt kallade hela förslaget för »ett underligt konglomerat av gammalt och nytt». Ja, varför inte, herr Andersson i Ovanmyra? Ett konglomerat av gammalt och nytt! Jag är säker på att han även på den av honom ofta omnämnda landsbygden träffar på fall, där man får göra kompromisser just mellan gammalt och nytt. Och jag för min del skulle tro att själva det sällsamma i denna sammanställning av de gamla fasaderna med de gamla grändportarna och den nya bebyggelsen där bakom, där man genom dessa mörka grändportar ser in över den nya stora och ljusa piazzan, som man med en italiensk benämning kunde kalla den runda gården, kommer att göra ett mycket bestickande intryck. Jag skulle tro att man kommer att intressera främlingar betydligt mer genom att förevisa ett sådant byggnadskomplex än genom att leda dem omkring i dessa tre gränder, om de kvarlämnades i sitt gamla skick.

Det enda intresse, som en främling skulle kunna erfara för dessa gränder i deras nuvarande tillstånd, det vore att få tillfälle att med en viss skadeglädje konstatera, var Stockholms stad har sina slumkvarter. Jag tillbragte några år före kriget en dag här i Stockholm tillsammans med den icke obekante engelske författaren H. G. Wells och hans förläggare. Vi lunchade ute vid Drottningholm och foro sedan med bil genom trädgårdsstäderna in mot staden. Wells tittade sig nyfiket omkring och blev allt otåligare. Då jag frågade efter anledningen, sade han: »Jag tittar efter era slumkvarter. Var i all världens dar har ni dem? De skulle väl ligga här i utkanterna av stan.» Jag försökte först inbilla honom att vi överhuvud taget inte hade några slumkvarter i Stockholm. Men min sanningskärlek segrade så att jag till sist erkände, att vi verkligen ha slumkvarter i Stockholm, men mitt inne i den gamla ursprungliga staden. Det var den omoderna stadsplaneringen, sade jag, som hade framkallat denna förslumning. Och Stockholm är ju inte ensamt om det. I en så vacker stad som den skotska huvudstaden Edinburgh har det gått precis på samma sätt, om möjligt i ännu skandalösare former. Det gäller här den gamla medeltida huvudgata, som leder från The Castle uppe på det stora klippkrönet rakt ned genom

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

den gamla staden och som utmynnar vid det historiska slottet Holyrood, där Maria Stuart brukade bo. Det är något så när hyggligt ställt vid den övre delen av denna gata, men vid den nedre delen av gatan har förslumningen satt in mycket starkt. Under senare år har man emellertid i Edinburgh börjat göra allvarliga ansträngningar för att låta de gamla husen restaureras på lämpligt sätt. De äro mycket stabilare än våra tegelhus, ty de äro i stor utsträckning granitbyggda. Och samvetet i Edinburgh har vaknat betydligt förr än hos oss.

För min del skulle jag hälsa med tillfredsställelse, om den debatt, som med anledning av detta projekterade bygge har förts om Gamla stans kultur- och skönhetsvärden, kunde leda till att man mera noggrant planerade och skapade garantier för hur det i fortsättningen skall förfaras med Gamla stan. Det är kanske omöjligt att hoppas, att det skall gå att i hela Gamla stan förena moderna hygieniska krav med den gamla stadsplaneringen och arkitekturen. Men jag tycker att man i tid borde sörja för — och det är någonting både för Stockholms stad och för statsmakterna att tänka på — att man studerar vilka områden av Gamla stan som böra för all framtid bevaras som reservat. Detta inte minst av det skälet att, såsom herr Rickard Lindström nyss nämnde. Gamla stan kanske kommer att i viss mån framstå som ett unikum i Europa efter kriget och bombhärjningarna.

Jag vill därför uttala den förhoppningen, att man verkligen griper sig an med ett sådant planeringsarbete. Och om man för framtiden förfar med större framsynthet än vad Stockholms stad har gjort beträffande nu ifrågavarande gränder och kvarter, så tror jag inte att det skall behöva uppstå så svåra konflikter som fallet varit i denna sak.

På grund av det sätt, varpå man i arkitektförslaget har lyckas förena det praktiskt ändamålsenliga med en långtgående pietet för det gamla, anser jag, herr talman, att förslaget är sådant att kammaren med gott samvete kan bifalla Kungl. Maj:ts proposition. Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Ekströmer: Herr talman! Även jag skulle vilja yttra några ord i denna fråga — det blir mest några reflexioner av mera praktisk karaktär, men jag skulle hoppas att de i någon mån kunna bidra till att förhindra ett sådant attentat mot gamla kulturvärden, som man här är i färd med att begå.

Först vill jag emellertid säga, att även jag var förvånad när jag märkte att Stockholms stad i sitt markavtal inte hade tänkt på dessa värden, utan lät avtalet gå igenom utan att saken ens påtalades. Jag tycker dock inte att vi skola kasta sten på herr Ström allt för mycket för den sakens skull — en syndare som sig omvänder och bättrar är väl alltid en Gudi behaglig syn. Och för övrigt anser jag att denna sak inte endast angår Stockholms stad.

Här har i debatten flera gånger refererats till riksantikvarieämbetets yttrande, och jag skulle tänka mig att detta yttrande har haft en ganska stor inverkan på utskottets bedömande. Jag har naturligtvis också läst detta yttrande, men jag kan inte finna annat än att riksantikvarien med bekymmer och oro ser att de gamla kulturvärdena skola försvinna. Jag vill därför tro, att senare delen av hans yttrande går så att säga i resignationens tecken; han har ansett att saken var praktiskt taget avgjord och därför gjort det bästa, som kunde göras i detta läge, och tillstyrkt arkitekt von Schmalensees förslag, som givetvis har stora förtjänster. — Inom parentes vill jag ju dock anmärka, att jag inte riktigt kan förstå hur man kan vara så förtjust i den efter min smak tråkiga runda gården som, om jag känner stockholmarna rätt, näppeligen kommer att bli den livliga »piazza» som man tänkt sig, utan snarare kommer att ligga öde och tom alla tider på året. — Jag tror som sagt att riksantikvarien

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

har ansett saken vara redan avgjord och att det alltså inte varit lönt att kämpa emot. Men för min del ser jag saken så, att så länge den gamla bebyggelsen ännu finns kvar, så är det inte för sent att rädda vad som räddas kan.

Här föreligger nu endast ett genomarbetat förslag för den ifrågasatta kanslihusbyggnaden. Statsutskottets ärade ordförande efterlyste godtagbara alternativ till detta. Därtill måste jag ju säga, att det inte är någon lätt sak att i hast få fram godtagbara alternativ till en så pass stor bebyggelse som det här är fråga om. Emellertid finns det ju flera arkitekter än von Schmalensee, och det kan följaktligen komma fram flera förslag. Vi ha i reservationen antytt en utväg, nämligen att utlysa en arkitekttävlan. Detta tycker jag faktiskt vore en sak att tänka på.

Jag kan ju inte ange någon lösning, men den som mycket sysslat med byggnationer och är van vid att söka utvägar även i besvärliga byggnadssituationer, kan med blotta ökat se, att möjligheter böra finnas att få fram nya förslag, som väl tillgodose behov av lokaler utan att spolia de gamla kulturvärdena.

Herr J. B. Johansson efterlyste också riktlinjer. Det är inte heller gott att på rak arm ge några sådana. Men man kan ju alltid ge de riktlinjerna, åtminstone har jag tänkt mig saken så, att givetvis skola finansdepartementet och försvarsdepartementet ha sina lokaler intill det gamla kanslihuset. Jag är också övertygad om att nedre justitierevisionen behöver lokaler alldeles intill det gamla rådhuset. Men om jag har läst rätt i ritningarna så har man tänkt sig att därjämte en hel del andra verk skola inrymmas i den nya byggnaden, som jag inte kan inse nödvändigtvis måste förläggas alldeles intill kanslihuset. Det synes också vara meningen att förlägga butiker på nedre botten, och det är väl knappast heller alldeles nödvändigt.

Nyss lämnade herr statsrådet det enligt min mening högst uppseendeväckande meddelandet, att det inte alls är säkert att vare sig finansdepartementet eller försvarsdepartementet nu komma att flytta in i detta hus. Detta ställer ju saken i en helt annan dager! Då kan det väl inte vara så förfärligt nödvändigt uppföra en så vidlyftig byggnad alldeles intill det gamla kanslihuset. Jag menar att för de verk, som oundgängligen måste ligga alldeles intill kanslihuset, böra vi bygga där, men för de andra kunna vi skaffa lokaler på andra platser. Säkerligen kan man finna tomter, som passa mycket väl för ändamålet, eller till och med gamla byggnader, som kunna omändras på lämpligt sätt.

Herr Pauli nämnde något om att denna fråga har drivits upp till alltför stora proportioner. Jag förstår att han menade att det bästa vore att man först som sist reve de gamla rucklen, så att man inte behövde tänka på saken vidare. Han frågade också vad man skulle använda de gamla husen till. Ja, reservanterna ha i varje fall inte tänkt att de skulle användas på samma sätt som på Bellmans tid, till »krogar och jungfruhus», som han sade, utan arkitekterna få väl framdeles göra upp förslag till en lämplig lösning härutinnan.

Man kan ju förstå, att moderna kommunalmän, som ha uteslutande praktisk ekonomisk syn på tingen och som äro inriktade på moderna stadsplaner och luftiga H.S.B.-hus, kunna tycka att dessa gamla hus äro rent av en styggelse. Men det finns ju ändå andra värden än den rena nyttan. Och jag kan då ge en liten sedelärande skildring från mina bygder från en länge sedan svunnen tid: Där fanns det för 100 eller 125 år sedan överallt ute i socknarna gamla medeltida kyrkor, förvisso av stort kulturhistoriskt värde. En ny tid kom och dessa kyrkor ansågos förvisso då, liksom nu byggnaderna i Kolmätargränd, som gamla ruckel, som borde försvinna. Och den som stod i spetsen för fördärvet var ingen mindre än en av den tidens mest upplysta personligheter, nämligen

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

självaste Esaias Tegner. De gamla kyrkorna blevo utan misskund nedrivna, och bönderna, som älskade sina kyrkor, fingo uppbära mycket hån och utstå många besvärligheter för sin gammalmodiga inställning. Förvisso var det många oersättliga kulturvärden som den gången spolierades.

Liknelsen haltar ju inte så litet, men vad jag vill ha fram, det är, att vad som vid en tidpunkt kan synas vara utslag av högsta upplysning och bildning, det kan i nästa generation anses som en fruktansvärd vandalism.

Jag är, som sagt, övertygad om att det går att få fram andra alternativ, som kunna tillvarataga såväl statsinstitutionernas behov av ökat utrymme som kravet på räddandet av de gamla kulturvärdena, och då jag också är säker på, att vårt statsmaskineri ingalunda kommer att avstanna, om man dröjer ännu något år med att avgöra frågan, så ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr statsrådet **Andersson**: Den föregående ärade talaren hade förstått mitt yttrande så, att det inte var säkert att försvars- och finansdepartementen skulle flytta in i denna nya byggnad. Om jag har yttrat mig så ofullständigt, ber jag om ursäkt. Min mening var att säga, att lokalbehovet för närvarande är så trängande för andra institutioner, att det kan vara möjligt att till att börja med andra ämbetsverk än finans- och försvarsdepartementen komma att taga dessa lokaler i anspråk. I planen ingår nämligen att man så snart det nya kanslihusbygget blir färdigt skall försöka lösgöra gamla rådhuset, som nu disponeras av Stockholms stad. Detta skulle ske på det sättet, att Stockholms stad provisoriskt finge flytta in någon av sina institutioner i det nya kanslihuset för att möjliggöra den behövliga restaurationen av gamla rådhuset. Denna disposition skulle bestå intill dess Stockholms stad hunnit iordningställa det nämndhus, som staden planerar på kvarteret Glasbruket.

Självfallet kommer det nya kanslihusbygget att sedermera tagas i anspråk för de båda nämnda statsdepartementen. Vad jag ville säga var endast, att det icke föreligger så trängande lokalbehov i kanslihuset, att det är detta enbart som nödvändiggör byggandet av ett kanslihusannex nu. Detta annex måste byggas nu för att möjliggöra en lösning av de återstående byggnadsfrågor, som redovisats i propositionen.

Herr **Nilsson, Johan**, i Malmö: Herr talman! Det skulle vara opåkallat att här upprepa något i den långa rad av detaljer, som de olika talarna tagit upp till skärskådande. Jag vill därför endast säga som ytterligare ett försvar för utskottsständpunkten, att jag för min del inte gått till behandlingen av detta ärende med förutfattade meningar. Innan jag kände denna sak på annat sätt än genom insändare i tidningarna och genom opinionsmöten, kan jag inte neka till att jag åtminstone delvis hade mina sympatier hos dem, som stredo för att bevara den gamla bebyggelsen. Så snart jag emellertid hade satt mig in i alla de föreliggande förslagen, kom jag underfund med att Kungl. Maj:ts förslag innebär en mycket bra lösning och att man där på ett synnerligen klokt sätt länkat samman det gamla och det nya.

Vad tro reservanterna att man skulle kunna vinna med ett uppskov? Jag är inte säker på att ett uppskov skulle kunna ge någonting bättre; snarare skulle jag kunna tänka mig att utredningen komme att gå därhän, att vissa av byggnadsdetaljerna i detta enligt min mening fördelaktiga förslag skulle kunna försvinna. Man skulle kanske på det sättet få en lösning, som måhända bleve till ytterligare skada för den gamla bebyggelsen där. Man har i det föreliggande förslaget varit mycket försiktigt fram, låtit det gamla stå

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

kvar runt omkring och rivit ner en del byggnader i mitten, som inte kunna vara värda att bevara.

Jag tror således, herr talman, utan att vidare behöva gå in i några detaljer, att Kungl. Maj:ts förslag är väl avvägt mellan det gamla och det nya. Och även om jag har stor respekt för dem, som kämpa för att bevara gammalt från gångna tider, kan jag inte annat än yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Arrhén: Herr taman! Det förefaller mig som om det vore av synnerligen stor betydelse för bedömandet av denna fråga, att vi nu genom statsrådets två inlägg ha fått klart för oss, att det i själva verket inte föreligger någon större brådska, åtminstone vad beträffar statens bygghenskap på det område, som här är i fråga.

Man får i utskottets utlåtande på s. 23 en beskrivning av, hur man tänkt sig, att kanslihusannexet skall användas. Det förefaller av denna skildring, som om avsikten vore, att man skulle riva fyra medeltida kvarter för att bygga upp något slags slusskammare för diverse institutioner, som befinna sig på flyttning. Här talas om högsta domstolen, som eventuellt skulle inrymmas i gamla rådhuset. Men i rådhuset finnas tidigare vissa av Stockholms stads institutioner, och dessa skulle eventuellt, säges det, kunna inhyas provisoriskt i det nya kanslihusannexet. Enligt min mening är detta resonemang ganska bakvänt, ty då uppför man denna byggnad för att få, som jag nyss antydde, provisoriska lokaler. Man kan onekligen fråga sig: är det omöjligt att skaffa dylika provisoriska lokaler på annat håll i denna stora stad?

Det förefaller alltså, som om någon särskild brådska på detta område inte alls skulle behöva föreligga, och därmed har reservationen fått ett mycket starkt belägg för sin ståndpunkt.

Jag måste också vända mig mot det betraktelsesätt, som herr Pauli gav uttryck åt i sitt anförande. Han sade i ringaktande ton, att det bara var magasin det gällde. Det förefaller mig vara en fullkomligt orimlig utgångspunkt, att man skulle gå omkring i Gamla stan med något slags konventionens lornjett och bedöma, vilka av de gamla husen, som böra finna nåd inför en nutida betraktarens ögon ur synpunkten, om de är ståndsmässiga, moraliskt oförvitliga till sitt rykte i det förflutna eller inte. Det är ju helhetsintrycket, som i detta fall är det enda väsentliga.

Att tala sanning är i längden ofarligare än att ljuga, säger skalden, och jag måste erkänna, när jag nu talar om dessa ting, att jag från början av rent känslomässiga skäl var inställd emot en rasing av de gamla delarna av Gamla stan. Det är ju visserligen modernt i vår tid *att radera ut städer* från kartan, och detta utskottsutlåtande liksom Kungl. Maj:ts proposition nr 220 är ju på sitt sätt, herr talman, *en kvartersbomb, som vi kasta mot våra egna kulturellt värdefulla platser*, men jag vill protestera mot en dylik självutplåning. Vi skola väl inte själva verkställa denna förintelse, om nu andra makter avhålla sig därifrån.

Jag vill också liksom en del tidigare talare konstatera, att landsorten tydligen har en helt annan syn på dessa ting än vad folk på sina håll har här i Stockholm. Visby ringmur står ännu kvar, och jag tror inte, att det hittills fallit någon Visbybo in, att den skulle behöva lämna plats för modern bebyggelse. Jag erinrar mig också i detta sammanhang min gamla skolstad, Västerås, där stadens myndigheter under alla år trots en omfattande expansion av byggnadsverksamheten låtit de centrala delarna omkring Svartån ligga orörda, som de legat i åtskilliga hundra år. Om jag vidare, herr talman, drar mig till minnes, vad jag sett utomlands, finner jag, att man där på samma sätt bevarat den gamla bebyggelsen. Så är fallet med de gamla medeltida franska

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)
städerna, t. ex. Chartres, Nîmes och andra, och med de medeltida engelska städerna. Samma förhållande möter man till och med i det moderna Tyskland. I Nürnberg har man sålunda icke inom den medeltida delen av staden uppfört några byggnader för de många officiella partiinstitutionerna utan pietetsfullt förlagt dessa till områden utanför den medeltida bebyggelsen.

Det har efterlysts direktiv för den utredning, som reservanternas tala om, och det har sagts, att det är mycket svårt att ge sådana. Jag vill med anledning därav endast säga, att det borde ges ett direktiv, som inte ginge i stil med vad som på sin tid yttrades i den romerska senaten av en talare, vilken ansåg, att en viss stad borde förstöras. Det direktiv, som i detta fall borde givas, vore, att Gamla stan i Stockholm bör bevaras.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr statsrådet **Andersson**: Jag är ledsen över att behöva konstatera, att den föregående talaren inte studerat handlingarna i det föreliggande ärendet, ty om han gjort det, hade han inte behövt komma till den underliga slutsatsen, att man nu skulle spolia delar av Gamla staden för att skaffa tillfälliga lokaler åt ämbetsverk, som händelsevis vore i trångmål. Förhållandet är ju nämligen det — vilket uttryckligen klarlagts i propositionen — att i och med processreformens genomförande måste nya lokaler ställas till förfogande för högsta domstolen. Dessa lokaler skulle inrymmas i gamla rådhuset, men detta disponeras för närvarande av Stockholms stad, och staden är icke skyldig att avträda fastigheten i fråga, förrän kronan ställt annan mark till stadens förfogande, så att staden där kan bygga lokaler för de institutioner, som nu äro inrymda i gamla rådhuset. Därest dessa byggnadsföretag inte kunna sättas i gång i den ordning, som man förutsatt i propositionen, måste sannolikt processreformens genomförande uppskjutas ett år. Detta är sakernas riktiga sammanhang.

Herr **Ekman**: Herr talman! Det återstår säkert inte mycket att krama ur detta spörsmål, men det kan väl ändock vara värt att framhålla några synpunkter och allmänna reflexioner, inte minst med hänsyn till vad det i dag något konstigt sammansatta kulturella blocket presterat i olika avseenden.

Först skulle jag vilja belysa vad Rickard Lindström, någon annan talare och naturligtvis också Fredrik Ström yttrat om att det är Stockholms stad, som först gått i bräsch vid attacken mot dessa gamla fastigheter, så väl förtjänta att bevaras. Det är ingalunda på det sättet. För sju eller åtta år sedan upptornade sig tvistigheter mellan staten och Stockholms stad rörande regleringen av vissa markfrågor. Både staten och staden bådo då Kungl. Maj:t att tillsätta en utredningskommission. En sådan kom också till stånd, och herr Fredrik Ström var ledamot av kommissionen. Å ena sidan hade man vid förhandlingarna inom kommissionen att beakta statens intresse av att få disponera vissa områden, särskilt i de trakter, om vilka vi i dag resonera. Å andra sidan gingo Stockholms stads representanter till dessa förhandlingar med anspråk på att staden skulle få använda sin centralt belägna, för staten åtråvärda mark, ehuru stadens verkliga intressen i huvudsak voro knutna till andra områden. Det blev stora stridigheter inom kommissionen. Staten behövde mark i stadens centrum, bland annat för att kunna tillgodose det ändamål, varom nu är fråga, nämligen kanslihusets utbyggnad. Slutligen nådde man ett förhandlingsresultat. Under herr Nothins skickliga ledning träffades mellan staten och staden en uppgörelse, som bland annat gick ut på att det område, varom i dag är fråga, skulle mot visst vederlag i pengar och annan mark överlätas

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

till staten. Därvid förbehöll sig staten uttryckligen rätt att utvidga kanslihuset. Jag undrar, om det kan vara rimligt av Stockholms stad att motsätta sig statens intresse av att för sådant ändamål utnyttja de fastigheter, vilka nu satt andarna i sådan rörelse. Jag undrar också, vad ni i riksdagen skulle ha sagt om Stockholms stad stjälpit ett markavtal på sådana grunder, som åberopats för avslag på Kungl. Maj:ts förslag. Då hade det naturligtvis inte blivit några diskussioner om Kolmätargränd, och då hade det inte funnits några förutsättningar för det kulturella blocket i riksdagens första kammare.

Nu har emellertid detta avtal om marköverlåtelse kommit till stånd. Kungl. Maj:t känner, att kanslihuset kommer att spricka, och Kungl. Maj:t har för avsikt att ordna kansliets lokalfråga, men då komma enligt min mening ovidkommande intressen och kräva beaktande.

Innan jag går närmare in på dessa intressen, vill jag säga ett par ord om kanslihusets lokalfråga. Det är inte mer än tjugu år sedan det både i denna kammare och i medkammaren uttalades bestämda förkastelsesdomar över det ovisa sätt, på vilket Kungl. Maj:ts kansli var ordnat här i staden. Det låg spritt runt hela nedre Norrmalm och Gamla staden. Riksdagen har gjort upprepade uttalanden om att den härutinnan ville ha en bättre tingens ordning. Riksdagens vilja har Kungl. Maj:t rättat sig efter. Staten har undan för undan förvärvat mark av staden och föranstaltat om markbyten och planeringar på lång sikt för att få Kungl. Maj:ts kansli samlat på ett ställe. Nu har Kungl. Maj:t kommit så långt, att Kungl. Maj:t förelagt riksdagen det — såvitt man nu kan bedöma — sista ledet i denna mer än tjuguariga strävan att samla Kungl. Maj:ts kansli på ett ställe. Vad inträffar då? Jo, då bildas föreningen Kolmätargränd, vars mera stridbara än kloka andar då och då sammanträda i börshuset.

Jag har utan att vara känd avlyssnat diskussionerna där, och det är bara en sak, man kan samsas om, nämligen att husen vid Kolmätargränd inte få rivras, men något vettigt ändamål med deras bevarande kan föreningen inte angiva. Denna förening har nu, åtminstone att döma av debatten, intresserat en rätt stor del av riksdagens eljest både kalla och klartänkta ledamöter. Speciellt bondeförbundet tycks vara härtaget i detta avseende.

Nu skall Kungl. Maj:ts förslag, som avser att fullborda en centralisering av Kungl. Maj:ts kansli, stjälpas. För vad ändamål skall det stjälpas? Jo, för att dessa gamla hus i Kolmätargränd skola vara kvar. Vad är det då fråga om för hus? Det skulle ha varit mycket roligt att före denna debatt ha fått tala därom med er, som nu talat er svettiga om nödvändigheten av att husen äro kvar. Det skulle ha varit roligt att få höra, hur många av er som gått igenom husen. Det finns där ingenting, som är värt att bevara, kanske med undantag av litet av skalet. Husen kunna säkerligen inte ens i restaurerat skick godkännas av hälsovårdsnämnden såsom bostäder. En restaurering kommer dessutom att dra betydande kostnader, och jag anser, att vårt statsutskott, som ju har litet sinne för statens affärer, är inne på rätt väg, när det kommit till den slutsatsen, att därest reservationen skulle segra i dag, är det möjligt, att riksdagen om ett eller annat år inte vill göra behövliga medel tillgängliga för att restaurera fastigheterna.

För vilket ändamål skola husen restaureras? Det har sagts: kunna de inte göras till ett museum? Det är en fråga, som kommit igen i olika sammanhang. Ja, ärade kolleger, om vi skulle göra ett museum, skulle det väl vara därför att ett sådant skulle fylla ett förnuftigt ändamål. Vi skola väl inte göra ett museum bara därför att vi råkat få tag i några gamla hus, som kunna tjäna ett mycket bättre ändamål än ett museum. Tänk om det nu föreslagna museet

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

skulle bli som så många andra, vilka jag gått igenom och där man knappast finner något annat än gamla hästlokor, selpinnar och avbrutna vagns- och kärrskacklar. Det är inte mycket av museum, som ligger i sådant.

Jag säger detta fullt avsiktligt med risk att bli betraktad som en måttlig vän av kulturella intressen. Också jag har kulturella intressen, men jag opponerar mig bestämt mot att man, så snart man finner ett gammalt hus, som inte längre kan användas för sitt ursprungliga ändamål, skall göra ett museum av det. Min synpunkt på denna fråga är, herr talman, att om ett hus råkat bli äldre än de flesta andra men inte, sådant det är, kan användas till något vettigt ändamål, skall man låta huset skatta åt förgängelsen. Man skall på den tomt, där huset legat — i all synnerhet om den är välbelägen — bygga någonting, som kan bli ett minne och en sevärighet från vår tid, någonting som passar vår tids människor att arbeta och bo i, någonting som i dessa avseenden fyller rimliga anspråk. Vi kunna självfallet inte göra något så fulländat, att man inte om låt mig säga hundra år skulle kunna göra något bättre, men detta får väl i alla fall inte avhålla oss från att åtminstone bjuda till att göra något.

Det förslag, som nu föreligger, har tillstyrkts av åtskilliga representanter för kulturvårdande intressen, och jag vågar säga, att dessa representanter i fråga om sakkunskap äro fullt jämställda med reservationens talesmän här i kammaren. De ha tillstyrkt förslaget, därför att det, så gott det låter sig göra, bevarar vad som möjligen kan vara värt att behålla av den gamla bebyggelsen. Förslaget tar emellertid också sikte på att man skall lösa frågan om utbyggnad av Kungl. Maj:ts kansli, för vilket ändamål staten en gång i tiden av Stockholms stad bytte till sig den mark, varom nu är fråga.

Jag måste också säga, att även om man bevarade de hus, vilka enligt förslaget skola rivas, skulle man därför inte få något av den idyll, man föreställt sig. När man går in i husen, blir man nästan beklämd. De äro inte i ett sådant skick som man vill att hus, där människor vistas och bo, skola befinna sig i. I ett bättre skick kunna dessa hus inte komma utan stora kostnader. Inte heller får man där den stämning, som kanske människorna på Bellmans tid finga. Då voro umgängesformerna i vår stad helt annorlunda än nu. Till vad herr Pauli sagt därom vill jag tillägga, att till den gamla stadsbild, som man vill bevara, höra också de näringsställen, som funnos förr i tiden och på vilka man kunde få åtminstone ett glas gott öl. Men inte nog med detta. På den krokiga Västerlånggatan och i de smala gränderna, Kolmätargränd och de andra, skulle man se små täcka varelser i korta kjolar och röda hättor eller vad det kan vara. Först då kommo dessa hus i sin rätta miljö, men många, många, kanske de flesta av er äro rädda som för pesten för det, som egentligen skulle sätta sprätt på den gamla stadsbilden.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindström: I sitt anförande ville herr Ekman göra gällande, att det var agitationen av föreningen Kolmätargränd, som drivit fram opinionen mot Kungl. Maj:ts förslag i detta ärende. Så är icke fallet. För min del har jag inte haft någon som helst förbindelse med denna förening, och jag har inte varit på dess möten. Jag har fått ett intryck av att föreningens något överdrivna agitation inte främjat den föreliggande frågans lösning i den riktning, som jag önskar.

Av herr Ekmans anförande framgick för övrigt — jag har vetat det förut — att han skulle vara beredd att riva ned till och med Gripsholms slott, om han på grunden finge bygga ett trivialt H.S.B.-hus.

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

Herr Heiding: Herr talman! Statsutskottets ordförande framhöll i sitt anförande, att det inte lyckats reservanterna att få fram något godtagbart motförslag. Jag tycker, att detta uttalande var egendomligt. Det har varit omöjligt för reservanterna att framlägga ett motförslag, som kunnat godtagas. Vi ha inte haft möjlighet att i detalj granska de alternativa förslag, som skisserats. När det behövs en längre tid för att få fram det förslag, som nu ligger på riksdagens bord, kan man väl inte vänta, att det skulle gå att i en handvändning få fram ett nytt.

Statsutskottets ordförande var vidare mycket angelägen om att understryka, att den föreliggande frågan måste lösas med det allra snaraste och att den bebyggelse med en rund gård, som enligt förslaget skulle komma till stånd, komme att bli utmärkt, därför att gården skulle bli tillgänglig för allmänheten. Jag måste i likhet med herr Ekströmer säga att jag inte tror, att gården kommer att bli så mycket besökt. Det har visserligen framhållits, att det skulle bli både servering och andra anordningar där, men det kan inte gärna bli någon trevnad med sådana anordningar mitt inne i denna bebyggelse.

Herr statsrådet framhåller, att det föreliggande förslagets antagande är en förutsättning för att hela den bebyggelse och alla de omflyttningar av ämbetsverk, som man planerat, skola kunna komma till stånd. Jag vill inte motsäga herr statsrådet på den punkten. Men varför skulle man inte kunna dröja något år med förslagets genomförande, så att man får tillfälle att ytterligare utreda frågan? Det är ju meningen, att man skall göra ytterligare kostnadsberäkningar, ritningar och undersökningar, innan ett slutgiltigt, detaljerat förslag lägges fram, vilket beräknas komma att ske vid nästa års riksdag. Skulle man inte då kunna lägga fram ett godtagbart, nytt förslag i stället för det nu föreliggande?

Herr statsrådet gjorde vidare gällande, att jag skulle ha sagt, att de nu beräknade kostnaderna vore alldeles för höga. Jag har emellertid inte yttrat mig därom. Jag är dock säker på att när man börjar riva i det gamla och skall hoppa på nya äldre och ny bebyggelse, kommer det att visa sig, att kostnaderna därför komma att överskrida vad som nu är beräknat.

Herr statsrådet har ju i propositionen på s. 32 uttalat: »Enligt vad jag i det föregående anförde skulle sålunda statsmakterna nu endast i mera väsentliga huvuddrag behöva taga ståndpunkt till de av byggnadsstyrelsen framlagda förslagen. Olika med förslagen sammanhängande detaljfrågor kunna uppskjutas till nästkommande års riksdag, då ytterligare utredning samt längre framförda förslag torde kunna föreligga.» Därefter yttrar herr statsrådet: »Därvid läser ock en närmare granskning av upprättade kostnadsberäkningar kunna äga rum.» Det är således tydligt, att det måste bli förnyade kostnadsberäkningar. Jag för min del tror inte, att de upprättade kostnadsberäkningarna för det nya kanslihuset komma att hålla streck, utan att kostnaderna för detta komma att bli högre än som beräknats.

Att det nu kostar så mycket att hyra lokaler har ju sin orsak i att de olika kommissionerna tagit i anspråk så stora utrymmen, något som också herr statsrådet framhöll. Att hyreskostnaderna äro höga innebär väl emellertid inte något nytt.

Vad herr Paulis anförande beträffar, fann jag det något märkvärdigt. Herr Pauli var rörd över den välvilliga behandling, gränderna rönt. Det är egendomligt, att herr Pauli kan fälla ett sådant yttrande, när det föreliggande förslaget går ut på att byggnaderna vid de flesta gränderna skola rivas. Under sådana förhållanden kan man väl inte säga, att gränderna fått en välvillig behandling.

Herr Pauli framhöll vidare, att främlingar skulle få ett bättre intryck av den föreslagna nya bebyggelsen än av de nuvarande gränderna. Jag tror inte,

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

att så skulle bli fallet. Det är alldeles självklart, att när den gamla bebyggelsen är borta, kan man inte få samma stämningsmättade intryck som när den fanns kvar.

Herr Johan Nilsson uttalade farhågor för att en förnyad utredning skulle kunna föranleda ett förslag, som ginge ännu hårdare åt den gamla bebyggelsen än det nu ifrågavarande förslaget gör. Jag tror för min del inte, att det finns fog för sådana farhågor. Det kan väl inte tänkas, att man i det avseendet kommer att gå hårdare fram än vad som nu föreslås, ty nu vill man ju riva ned hela bebyggelsen i mitten av det område, varom är fråga.

Slutligen vill jag till herr Ekman säga, att han yttrade sig ungefär på sitt vanliga sätt. Han berömde markkommissionen för vad den lyckats utföra. Allt vad den gjort var enligt herr Ekmans mening mycket bra. Det hade blivit ett gott resultat av kommissionens förhandlingar, yttrade herr Ekman. Visserligen var det en hel del frågor, som markkommissionen lyckades lösa på ett mycket bra och förnuftigt sätt, men jag vill bestrida, att alla förslag, som framlades från markkommissionens sida, voro sådana, att de kunna vinna gillande i framtiden. Jag tror, att man nog kan få anledning att hysa betänkligheter mot en del av kommissionens förslag.

När det uttalats från markkommissionens sida, att ämbetsbyggnader skulle uppföras i dessa kvarter, var det ju inte meningen, att de absolut skulle användas till kanslihus, utan det sades endast ifrån, att det skulle bli ämbetsbyggnader där.

Det har talats mycket om att föreningen Kolmätargränd skulle ha inverkat på vår ståndpunkt, som stå för reservationen. Jag får säga, att jag för min del har mycket noga granskat denna fråga och mycket noga läst genom den kungl. propositionen, och det var, såsom jag framhöll i mitt första anförande, inte endast de historiska synpunkterna utan även flera andra, som voro avgörande, när jag skulle ta ställning till denna fråga. Därför tycker jag, att det är en obefogad beskyllning från herr Ekmans sida, när han uttalar sig på detta sätt.

Jag är fullt förvissad om att det inte skulle vara till någon skada, om frågan änyo kunde utredas, så att ett sådant förslag kunde framläggas för riksdagen, som man kunde känna sig mera tillfredsställd med. Det går inte att förena den gamla bebyggelsen med den nya på det sätt, som här är föreslaget.

Jag ber därför, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande.

Herr Schlyter: Herr talman! Högsta domstolens behov av arbetslokaler med anledning av processreformens ikraftträdande har utgjort ett moment, som ofta återkommit i diskussionen här i dag. Det synes då vara av vikt, att klarhet råder om den tidpunkt, då detta behov för högsta domstolen föreligger. På sidan 23 i utskottets betänkande talas om den tidpunkt, då högsta domstolen behöver flytta in i gamla rådhuset, och denna anges till den 1 januari 1948. Nu förhåller det sig så, att processlagberedningen i ett nyligen avgivet betänkande har föreslagit processreformens ikraftträdande till den 1 januari 1947, och man undrar därför över statsutskottets ställningstagande i denna punkt. Man har sig nämligen inte bekant, att processlagberedningens förslag har varit föremål för sådan utredning, att det nu kan sägas att det inte går att låta reformen träda i kraft redan år 1947. Vid en närmare undersökning förefaller det, som om utskottet skulle ha fått uppgiften från propositionen, där det på s. 23 står: »Med hänsyn till rätttegångsreformens genomförande torde anför byggnadsstyrelsen, högsta domstolens nya lokaler böra vara disponibla senast den 1 januari 1948.» Detta yttrande i en proposition från den 3 mars måste tydligen härröra från en tidpunkt, som ligger före av-

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

lämnandet av processlagberedningens förslag, och kan ju inte grunda sig på någon speciell sakkunskap hos byggnadsstyrelsen angående tidpunkten för processreformens ikraftträdande.

Jag fruktar, herr talman, att det kan förhålla sig på det sättet att, som kommunikationsministern nyss anförde, hela processreformens ikraftträdande kan bli beroende av den tidpunkt, då lokaler kunna ställas till högsta domstolens disposition. Jag har därför ansett det vara av vikt, att det inte genom en kritiklös upprepning i olika sammanhang av den 1 januari 1948, såsom antaglig dag för nya rättegångsbalkens ikraftträdande, utan grund i något ansvarigt ställningstagande ifrån regeringens sida, kan bli så inhamrat i den allmänna uppfattningen att högsta domstolen inte behöver några lokaler förrän den 1 januari 1948, att processreformen till sist inte kan träda i kraft förrän denna dag.

Jag har ansett det vara angeläget att vid detta tillfälle rätta denna uppgift i statsutskottets utlåtande, och jag hoppas, att det fortsatta arbetet på utredningen av byggnadsföretagen i Gamla staden bedrivs på sådant sätt, att det kan bli möjligt att tillhandahålla högsta domstolen lokaler den 1 januari 1947.

Herr Sandström: Herr talman! Vare sig högsta domstolen behöver flytta in i gamla rådhuset den 1 januari 1947 eller den 1 januari 1948, tror jag inte — och ingen kan övertyga mig därom — att man för detta ändamål skulle behöva det här kanslihusannexet. Det är dock detta, som utskottet framför som huvudmotiv för bygget. Jag är fullkomligt övertygad, herr talman, att vilken av dessa två tidpunkter det än blir fråga om kan säkerligen staden själv ordna med härbärgerandet av de nu i gamla rådhuset inrymda nämnderna.

Jag begärde egentligen inte ordet för att säga detta. Jag uppkallades närmast av min ärade vän herr Pauli. Han gick ju med frejdigt mod till storms mot denna gamla bebyggelse. Han åberopade därvid två auktoriteter, den ene var Carl Michael Bellman, och den andre var riksantikvarien.

Jag vet inte, vad Bellman skulle ha sagt, om han hört sig åberopas i ett sådant här sammanhang. Jag kanske kan tänka mig det — men, herr talman, det lämpar sig i så fall föga för kammarens protokoll! Vad riksantikvarien sagt vet jag däremot. Det återfinnes i Kungl. Maj:ts proposition. När man hörde, vad min vän herr Pauli yttrade, fick man den uppfattningen, att riksantikvarien ställde sig mycket ljum mot allt detta och att för honom var det intet intresse, att dessa byggnader skulle bibehållas. Jag anhåller nu, herr talman, att få ur propositionen läsa upp, vad riksantikvarieämbetet i denna del har yttrat: »Enligt ämbetets mening är det i högsta grad önskvärt, att ett ingående studium ägnas detta viktiga och känsliga parti av staden, varvid särskild uppmärksamhet bör ägnas möjligheterna att bevara såväl den gamla bebyggelsen i allmänhet som den egenartade medeltida delen därav. Därest en sådan prövning på grund av omständigheter, vilkas vikt det icke tillkommer ämbetet att bedöma, icke numera skulle vara möjlig, på grund av att principbeslut redan vore fattat om ett stort byggnadsprojekts omedelbara genomförande på detta område, måste ämbetet finna detta i hög grad beklagligt. Fallets synnerliga vikt ur stadsbildens och ur kulturhistorisk synpunkt borde vara tillräcklig för att motivera ett mindre summariskt förfarande.»

Jag ber, herr talman, att med stöd bland annat av vad riksantikvarieämbetet anført få yrka bifall till reservationen.

Herr statsrådet Bergquist: Herr talman! Gång efter annan har i den pågående debatten berörts, vilken betydelse denna byggnadsfrågas lösning har

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

för den väntade processreformen. Det bör nog understrykas ytterligare, att det är av ganska stor vikt, att det nu framlagda förslaget bringas till genomförande inom en nära framtid, om vi skola kunna genomföra processreformen, som riksdagen för ett par år sedan antagit, inom något så när rimlig tid.

Det är två av de i detta komplex ingående frågorna, som äro av betydelse för processreformens genomförande. Den ena är frågan om Svea hovrätts lokaler, den andra är frågan om lokaler för högsta domstolen.

Svea hovrätt har ju, som kammarens ledamöter veta, för närvarande sina lokaler i Kungshuset. Det har gjorts en undersökning för att klargöra, om hovrätten även efter processreformens genomförande kan fungera tillfredsställande i de nuvarande lokalerna. Det har därvid visat sig, att om de muntliga förhandlingarna skola införas i hovrätten, är det nödvändigt, att denna får vidgade utrymmen till sitt förfogande. Det behövs flera sessionssalar, det behövs ledamotsrum i större omfattning än för närvarande o. s. v. Vid de undersökningar, som ha skett, har man kommit till det resultatet, att den enklaste och bästa lösningen för Svea hovrätts del är, att hovrätten får i dess helhet disponera det hus, i vilket hovrätten nu har sina lokaler. En hel del andra uppslag har också undersökts i detta sammanhang, men efter dessa undersökningar har man nog allmänt kommit till den uppfattningen, att det bästa är, att Svea hovrätt får disponera Kungshuset i dess helhet. Skall detta kunna ske, måste det andra ämbetsverk, som för närvarande är inrymt i Kungshuset, placeras på annat håll. Det är ju kammarkollegiet, som har sina lokaler där. Genom att kammarkollegiet måste flytta kommer hovrättens byggnadsfråga att påverka hela det komplex, som nu är uppe till behandling. Kammarkollegiet skall beredas lokaler på annat håll, helst inom denna del av staden, och den myndighet, som har de lokaler, där kammarkollegiet lämpligen bör placeras, skall i sin tur ha nya lokaler.

Vidare inverkar här så som nämnts också högsta domstolens byggnadsfråga, som är av angelägen art. Högsta domstolen har ju för närvarande sina lokaler uppe i kungl. slottet, under det att högsta domstolens nedre justitierevision har sina lokaler i Rosenbad. Det är nog otänkbart, att högsta domstolen efter det att processreformen genomförts, skulle kunna fortsätta att ha sina lokaler i slottet. Jag erinrar om att efter processreformens genomförande muntligt förhör kommer att hållas även inför högsta domstolen. Häktade personer skola föras inför högsta domstolen o. s. v., och det ligger i öppen dag, att det ur många synpunkter skulle vara synnerligen olämpligt att sådana personer skulle föras upp på slottet för undergående av rannsaking där. Det är nog därför nödvändigt, att högsta domstolen får andra lokaler än de, som för närvarande stå till dess förfogande. Man har undersökt en hel mängd olika uppslag till lämplig placering av högsta domstolen. Av åtskilliga, inte minst praktiska skäl, har man slutligen kommit till den uppfattningen, att den bästa lösningen av högsta domstolens lokalfråga är att placera högsta domstolen i det s. k. gamla rådhuset vid Myntgatan. Det har visat sig, att man där med relativt små ändringar kan få mycket tillfredsställande utrymmen för högsta domstolen. Det finns också möjlighet att placera nedre justitierevisionen, om inte i samma hus så dock alldeles i närheten av högsta domstolens hus.

Det är enligt min mening synnerligen angeläget, att man snart nog tar ställning till dessa frågor, så att man kan börja arbeta på att göra dessa lokaler färdiga. Som herr Schlyter här nämnde, är det ett starkt önskemål, att processreformen skall kunna genomföras så fort som möjligt, och processlagberedningen har nyligen lagt fram förslag, där man utgått från att processreformen skall kunna genomföras den 1 januari 1947. Jag vill understryka, vad herr Schlyter här sade, att det från Kungl. Maj:ts sida i den proposition, som

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

nu är föremål för behandling, inte har gjorts något uttalande om att processreformen icke kan genomföras förrän den 1 januari 1948, utan talet härom bygger på något uttalande, som kommit till innan processlagberedningen hade avgivit sitt senaste betänkande. Jag kan inte nu säga, om det är möjligt att genomföra processreformen den 1 januari 1947, men jag vill framhålla, att det är synnerligen angeläget, att denna nya rättegångsbalk, som för ett par år sedan antagits av riksdagen, så snart som möjligt bringas ut i livet. Skola vi kunna föra den ut i livet inom de närmaste åren, är det nödvändigt, att de lokalfrågor, på vilkas lösning reformens genomförande i viss mån beror, bli lösta så fort som möjligt. Jag anser därför, att det ur de synpunkter jag har att beakta skulle vara synnerligen beklagligt, om riksdagen inte nu vore beredd att ta ställning till denna fråga. Man säger här, att ett eller annat års uppskov inte skulle betyda någonting. Genom ett sådant skulle man få tid att överväga andra lösningar. Men just ett eller annat års uppskov skulle på detta område vara av ganska stor betydelse och, så vitt jag kan bedöma det nu, medföra den tråkiga konsekvensen, att processreformen skulle skjutas längre fram i tiden än som annars vore nödvändigt.

Ur de synpunkter, som jag företräder, vill jag därför livligt förorda det förslag, som Kungl. Maj:t har framlagt och som statsutskottets majoritet har gett sin anslutning till.

Herr Persson, Ivar: Herr talman! Då jag i utskottet biträtt reservationen, skall jag be att med några ord få förklara de huvudsakliga skälen för att jag har gått denna väg.

Jag förbiser inte, att det förslag, som nu här föreligger, har åtskilliga förtjänster och i viss mån tillgodoser även kulturhistoriska intressen, men till att säga så som herr Johan Nilsson gjorde, nämligen att det är en utmärkt lösning och att man egentligen endast tänker riva ned litet av husen i mitten, som inte äro så mycket värda — dit är steget mycket långt, och jag menar bestämt, att det var en högst betydande överdrift, som herr Johan Nilsson här gjorde sig skyldig till och som statsutskottets majoritet ju har ställt sig solidarisk till. För mig står det nämligen klart, att det är önskvärt att bevara så mycket som möjligt av den verkliga grändbebyggelsen. Det säges visserligen bland annat av herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet, att det finns ett tjugotal andra gränder kvar i Gamla staden. Ja, men det är väl just det förhållandet, att man inte vet hur länge man har kvar dessa gränder och hur pass starkt man kan utöva påtryckning på vederbörande, som äga husen där, att bevara dem, det är väl just det förhållandet, säger jag, som gör, att man blir så orolig inför det faktum, att staten här skulle gå först med att riva ned en grändbebyggelse, som är i dess ägo och som till på köpet lär höra till den mest typiska i Gamla staden. Det kan givetvis inte vara riktigt, att staten skall kräva av andra att bevara dessa gränder. Det är väl i det stora hela enskilda personer, som äga husen vid de andra gränderna; jag har åtminstone inte i utskottet kunnat få fram några uppgifter om att vare sig staten eller staden äger några större områden av annan väl bevarad grändbebyggelse. Då kan det väl inte vara riktigt att säga, att det är den andra grändbebyggelsen, som skall bevaras. Staten bör ha sin givna skyldighet att bevara vad den äger av sådan bebyggelse.

Nå, säger man då, men här bevaras ju verkligen bitar av tre gränder. Enligt mitt sätt att se blir det emellertid ett ganska dåligt intryck man får av dessa. Det blir ju i stort sett bara de överbyggda valven i två av gränderna som bevaras, under det att den tredje bevaras till ett trettiotal meter. Allt vad man kommer att se av den ursprungliga grändbebyggelsen i detta område blir alltså

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

den sträcka, som ligger mellan valvet och en punkt något över trettio meter fram i denna gränd. Jag tycker inte, att detta är tillräckligt, om man kan förfara på ett annat sätt.

Vi ha inte i utskottet kunnat få fram något godtagbart alternativ till Kungl. Maj:ts förslag. Det är visserligen riktigt, men vi tänka oss, så som herr Heiding klaggjorde i sitt första anförande, att en bebyggelse utmed Myntgatan skulle kunna medge bevarande av betydligt mera av gränderna här, samtidigt som man likväl skulle få tillräckligt utrymme för Kungl. Maj:ts kansli. Det kan inte vara nödvändigt, att de övriga verk och myndigheter, om vilka det har sagts, att de skulle kunna få sina lokaler här, nödvändigt skola residera vid detta kvarter, när staten i alla fall äger betydande lokalutrymmen i mycket närbelägna kvarter och kan förvärva ytterligare utrymmen där. Det har sagts, att det skulle kosta en hel del mera att bevara dessa hus och dessa gränder än vad reservanterna tänkt sig. Ja, det är väl alltid så, att man får ikläda sig kostnader, om man vill bevara det gamla, som man anser, att man bör bevara. Jag står emellertid klart och tydligt på den ståndpunkten, att man bör bevara så pass stora delar av Gamla staden, att man har kvar en del ursprunglig grändbebyggelse. Jag klandrar för min del mycket skarpt Stockholms stad och även herr Fredrik Ström för att man inte har i tid sett upp tillräckligt med denna sak.

Men när man då tycks vara överens om att vilja bevara en del av Gamla staden, frågar jag dem, som här ha sagt, att vårt förslag blir dyrt: blir det billigare att lösa in andra grändkvarter? Ty jag går ut ifrån, att detta får staten i så fall göra, och staten får ävenledes givetvis lägga ned pengar på att restaurera dem. Jag tror inte, att det blir billigare.

Vidare har man sagt, att det är nödvändigt att sätta i gång detta byggnadsföretag ögonblickligen med hänsyn bl. a. till vad som skall ske med gamla rådhuset. Jag kan inte tänka mig, att detta skall vara så angeläget. Jag förstår visserligen, att processreformens genomförande kräver större lokaliteter, men kan någon med skäl påstå, att staten har åtagit sig att skaffa de av Stockholms stads myndigheter, som nu residera i gamla rådhuset, lokaler just i dessa kvarter? Nog torde det väl vara möjligt att ordna provisoriska lokaler för dessa stadens nämnder genom förhyrande på något annat ställe i Stockholm, som ändå inte ligger allt för långt borta. Under sådana förhållanden kan jag inte finna annat än att ett uppskov på ett år skulle kunna medges för att ytterligare undersöka de projekt, som vi reservanter ha ansett vara att reflektera på och som enligt vår bestämda uppfattning inte blivit tillräckligt undersökta. Vi tro, att det skall kunna komma fram sådana förslag, att det skall bli möjligt att i åtskilligt större omfattning än nu är föreslaget bevara den gamla bebyggelsen.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Arrhén: Herr talman! Hela diskussionen har ju nu kommit att gälla en kommunikationsfråga, flyttningen av högsta domstolen. Det kan då vara motiverat, att man riktar sin replik till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet. Statsrådet ville i sin replik efter mitt anförande göra gällande, att just den omständigheten, att högsta domstolen skulle flytta in i gamla rådhuset och att en del av stadens myndigheter och institutioner därigenom bleve husvilla, skulle vara ett argument för att bygga kanslihusannexet. Jag har nog — det behöver ej betvivlas — tagit kännedom om fakta i målet, men jag ser just däri, som jag i mitt förra anförande också utvecklade, ett motiv för, att man skulle kunna uppskjuta bygget. Den springande punkten blir denna: är det möjligt för stadens myndigheter att skaffa andra lokaler

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

för de nämnder och institutioner, som varit inrymda i gamla rådhuset? Jag frågar mig endast: varför skulle det inte vara möjligt att ordna den saken?

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Genom herr Schlyters påpekande har frågan om gamla rådhuset åter kommit in i debatten, men på ett riktigare sätt, synes det mig. Jag försökte redan i mitt första anförande klargöra, hur angeläget det är att få gamla rådhuset ledigt för reparation för högsta domstolens räkning. Nu pekade herr Schlyter på utskottets uttalande, att högsta domstolens nya lokaler böra vara disponibla senast den 1 januari 1948. Denna tidpunkt ha vi hämtat från propositionens uttalande, som tydligen byggnadsstyrelsen står bakom. Att det sedermera har nämnts ett tidigare datum har inte varit känt för utskottet, men denna omständighet, att lokalerna nu anses böra bli färdiga senast den 1 januari 1947 — vilket utskottet för sin del inte har någonting att erinra mot — framhäver ju ännu mera angelägenheten av att det fattas beslut snabbt i detta ärende. Det säges i propositionen, att med utgångspunkt från en beräknad byggnadstid av ett och ett halvt år och med hänsyn till den tid utarbetandet av fullständiga ritningar och i samband därmed erforderliga kulturhistoriska undersökningar kräver, är det, enligt byggnadsstyrelsens mening, önskvärt att frågan om byggnadens iordningställande för det avsedda ändamålet understås 1944 års riksdag och att erforderliga medel, 250 000 kronor, anvisas för budgetåret 1944/45. Denna omständighet, att rättegångsreformen skall träda i tillämpning ett år tidigare än vad som förutsattes i propositionen, gör ju ärendet ännu mer brådskande.

Det är ganska egendomligt, att vederbörande talare uppenbarligen inte riktigt fattat, vad kommunikationsministern anförde i sitt första anförande, nämligen att det nya kanslihuset är nyckelbyggnaden för en hel serie byggnadsprojekt, såsom jag framhöll i mitt första anförande. Kanslihusannexet är det första, som måste utföras. Man frågar här, varför inte Stockholms stads nämnder i gamla rådhuset kunna skaffa sig lokaler på annat håll. Det är inte Stockholms stad ensam, som skall skaffa dessa lokaler åt sig själv, utan det är staten, som skall medverka för att skaffa dem. Staten har inte rätt, enligt lämnad upplysning, att tillträda lokalerna i gamla rådhuset tidigare än som vid markavtalets undertecknande förutsattes, och vid den tidpunkten skola andra fastigheter tillträdas av Stockholms stad. Här har det spörsmålet uppkommit, att staten måste flytta in i rådhuset tidigare än vad som avsågs vid markavtalets undertecknande. Det är detta, som nödvändiggör, att staten också medverkar för att anskaffa lokaler åt de i gamla rådhuset inneboende Stockholms stads nämnder.

Herr Arrhén gjorde en jämförelse med Visby. Den jämförelsen låter sig inte på något sätt göra. Det har ju inte uppstått något behov att uppföra byggnader, där Visby ringmur sträcker sig.

Herr Heiding gav mig en replik, därför att jag framhöll, att det under beredningen i statsutskottet inte hade varit möjligt att ens till en utredning få fram några alternativ. Jag vidhåller alltså, att ingen av talarna har kunnat ange, i vilken riktning ett nytt förslag skulle gå. Herr Ekströmer erkände själv i sitt anförande, att han inte kunde komma med någon anvisning, men i alla fall skulle det bli en utredning, menade han.

I mitt första anförande riktade jag en fråga till reservanterna om vad vi skulle göra med den gamla, nu omtvistade stadsdelen, om den skulle bibehållas som den är och inte nybebyggas eller rivas. Skola vi låta den stå som den står, sedan Stockholms stad har låtit den förfalla i 15–20 år? Det behövs säkerligen en massa pengar för att restaurera dessa byggnader och ställa

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

dem i ordning, förse dem med uppvärmningsanordningar — kaminer eller vad det kan bli — o. s. v. När man säger, att den gamla stadsdelen skall vara kvar, så bör man ha klart för sig, vad man skall göra med den. Skall den förfalla och ramla ihop av sig själv? Om den skall stå kvar för all framtid, behöver den helt naturligt restaureras, vilket som sagt drar betydande kostnader.

Jag understryker alltjämt, att det här föreliggande förslaget tar all möjlig hänsyn till de kulturhistoriska synpunkterna. Det är att observera, vilket herr Heiding själv vet, att vi under beredningen i statsutskottet fingo uppgift om att av Stockholms stads organ hade — tror jag — fem nämnder, däribland stadsplanenämnden, förklarat sig inte ha något att erinra emot det föreliggande förslaget, och i dessa organ sitta kommunalmän från Stockholms stad. De ha inte haft någon allvarligare invändning att göra. Förutsättningen för markavtalet var ju också, att Stockholms stad avhände sig detta område till staten, för att denna skulle använda det för sina ämbetslokaler. Det förefaller därför rätt egendomligt, att åtskilliga personer i dag, när frågan kommit inför riksdagen, inta en annan ståndpunkt än de tydligen gjorde som Stockholms stads representanter, medan ärendet ännu låg under stadens egen domvärjo. Skall man anlägga andra synpunkter på frågan, sedan den har kommit inför riksdagen, än Stockholms stad själv gjorde, när ärendet låg kvar hos stadens beslutande organ?

Jag vidhåller, herr talman, alltjämt mitt yrkande.

Herr statsrådet **Andersson**: Herr talman! Herrar Sandström och Arrhén ansågo, att det skulle gå lekande lätt att träffa en överenskommelse med Stockholms stad om att utrymma gamla rådhuset vid en tidigare tidpunkt än staten är skyldig till enligt markavtalet. Det föranleder mig att fråga herrarna, om ni i tidens fullbordan vilja ställa er till förfogande såsom förhandlare å statens vägnar med Stockholms stad i detta delikata ärende och redan nu avge en försäkran om att ni skola föra förhandlingarna till ett lyckligt slut.

Herr Persson i Skabersjö undrade, om det inte någon annanstans i staden skulle finnas lokaler för detta ändamål. Jag tror att både byggnadsstyrelsen och många andra skulle vara tacksamma, om herr Persson kunde ge anvisning på var detta »någon annanstans» i staden finns, ty statsmakterna ha ju själva genom hyreslagen sörjt för att lägenheter icke kunna göras lediga, om de äro uthyrda och vederbörande hyresgäster icke frivilligt vilja avflytta.

Herr **Pauli**: Herr talman! Jag måste ägna några ord åt att bemöta de anklagelser som herr Sandström, troligen ihågkommande sin förra ställning som underståthållare, har riktat mot mig. Han påstod, att jag skulle ha misstolkat två framstående herrar, nämligen herrar Bellman och Curman. Jag känner mig alldeles oskyldig i båda fallen.

Herr Sandström trodde, att Carl Michael Bellman, om han kunnat höra vad jag här i dag har sagt — vilket han ju egentligen borde kunna, då han räknas till de odödliga — skulle ha yttrat något otryckbart. Han skulle kanske rent av, som man brukar säga, ha vänt sig i sin grav. För min del tvivlar jag i hög grad på denna hypotes. När man ser på Bellmans egen beskrivning av bebyggelsen i Kolmätargränd, där han karakteriserar Movitz' bostad som en usel koja med spräckta rutor och brutna lås och när han talar om att när man skådar Kolmätargränd, ter den sig »smal och smutsig, full med grus», har man svårt att tro, att han skulle sörja så förfärligt, om en del av denna Kolmätargränd sådan den var på hans tid skulle utbytas mot

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

en snyggare bebyggelse. Om jag får våga ett antagande om hur Bellman skulle ha ställt sig inför ett partiellt utplånande av Kolmätargränden i dess sjuttonhundredatalsskick, skulle jag snarast vilja citera epistelns sista strof, där han resignerat säger:

Jordens gudar, all er lycka
 är ett stoft, ett glitter-grus;
 fattigdomen vid sin krycka
 lämnar lätt sitt tränga hus;
 Movitz går till nästa krogen,
 borgar där förnöjd ett krus,
 tar ett rus,
 tapper och trogen,
 somnar vid ett sex-örs ljus.

Så tror jag Bellman skulle ha sett på saken.

Vad sedan beträffar vår samtida, riksantikvarie Curman, är det visserligen sant, att jag inte läste upp hela Curmans inläga. Jag skulle då ha tröttnat kammaren med ungefär tre sidor ur propositionens recit. Jag läste emellertid upp åtskilligt, även om jag inte tog med just det stycke i mitten, som herr Sandström ägnade uppmärksamhet åt. Jag tycker emellertid att herr Sandström och jag kunna göra en kompromiss genom att ägna uppmärksamhet åt själva slutklämmen i riksantikvariens uttalande. Klämmen brukar ju anses innehålla summan av kardemumman. Vi kunna först se på herr Curmans invändning mot förslaget. Han säger: »Mot förslaget anses starkt tala spolie-randet av den medeltida stadsplanen med dess bebyggelse utefter gränderna och den egenartade medeltida stadsbild, som här enligt ämbetets mening skulle kunna återuppstå.» Riksantikvarien erkänner emellertid i början av sitt uttalande, att betydande svårigheter framträda vid ett mera ingående studium i fråga om möjligheten att återställa bebyggelsen. Han nämner däribland även det redan skedda raserandet av den bortre delen av gränden.

Jag vill emellertid framför allt fästa uppmärksamheten på hans slutomdöme om det nu föreliggande byggnadsförslaget. Han säger, att förslaget »i flera avseenden äger mycket stora förtjänster just ur de synpunkter, som enligt ämbetets mening oundgängligen måste läggas på bebyggelsen av detta ovanligt känsliga stadsparti. Väsentliga punkter i förslaget äro ur ämbetets synpunkt framför allt den vackra torggårdsbildningen och dess utmärkt väl funna anslutning till det gamla stadsplanesystemet, räddandet av Myntgatan såsom stadsbild, utformningen av avslutningen av kvarteret mot Rådhusstorg, behandlingen av fasaderna överhuvud taget samt icke minst det sätt, varpå värdefulla interiörer bevarats och infogats i det nya byggnadskomplexet.»

Herr talman! Med återopande av detta slutomdöme av herr riksantikvarien ber jag att ånyo få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Heiding**: Herr talman! Jag vill bara säga några ord gent emot utskottets ärade ordförande. Han förmenade att vi reservanter ej vilja vara med om någon reparation av gamla rådhuset, men i det hänseendet har reservationen precis samma slutkläm som utskottets förslag. Vi motsätta oss alltså inte detta, utan reparationen kan få företagas.

Sedan är det ju beklagligt att inte gamla rådhuset kan utrymmas, men jag vill liksom herr Persson ifrågasätta, om det icke skall vara möjligt att skaffa andra lokaler för de nämnder, som nu finnas i gamla rådhuset. I så fall skulle ju detta kunna iordningställas på ett tidigare stadium. Kan det vara nödvändigt att bygga ett kanslihus i första hand för att bereda lokaler

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)
 åt de nämnder, som nu finnas i gamla rådhuset? Den saken tycker jag borde kunna ordnas på ett annat sätt.

Herr Sandström: Herr talman! Jag beklagar, att jag nödgas återkomma till min ärade vän herr Pauli. Jag kan icke alls godkänna hans citatkonst, när det gäller riksantikvariens utlåtande — gärna däremot i fråga om Bellman, det må vara hänt. Riksantikvarien klarlägger först sin principiella inställning till och sitt bestämda motstånd mot föreliggande förslag, men nödgas sedan — sin plikt likmätigt — framlägga sina synpunkter även på det förslag, som blivit utarbetat. Till en början konstateras då, att den särskilt värdefulla medeltida bebyggelsen, därest förslaget förverkligas, kommer att praktiskt taget förintas. Det är på denna punkt ämbetet finner anledning till bestämd gensaga. Med uttrycklig reservation på denna viktiga punkt finner ämbetet emellertid förslaget i övrigt, sett från de utgångspunkter, som uppställts för detsamma, i åtskilliga avseenden förtjänstfullt. Detta är, herr Pauli, någonting helt annat än vad herr Pauli vill inlägga i yttrandet — men vi kunna kanske privat fullfölja våra studier i detta avseende!

Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet frågade mig, därest jag fattade honom rätt, om jag var villig att åtaga mig att förhandla med Stockholms stad rörande lokalbehovet för de i gamla rådhuset inrymda nämnderna. Jag är ju litet bestört, om jag så får säga, över ett så plötsligt och så offentligt lämnat anbud, men jag skall utan tvekan säga, att jag är fullt beredd att åtaga mig uppgiften. Jag kan naturligtvis inte garantera en lycklig lösning, ty ingen kan väl i förväg garantera någonting, men jag skulle ha mycket goda förhoppningar om utgången. Och detta, herr statsråd, ger mig anledning tillfoga, att nog borde väl den möjligheten ha försökts, innan man gick på den väg, som Kungl. Maj:t och nu statsutskottet förordat!

Herr Pauli: För tids vinnande föreslår jag att tvisten mellan herr Sandström och mig löses på det sättet, att kammaren själv läser igenom vad riksantikvarien skrivit. Då tror jag att kammaren skall finna, att det är jag som har rätt.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Heiding* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 131, röstar
 Ja;

Den, det ej vill, röstar
 Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-

Anslag till annexbyggnad till kanslihuset m. m. (Forts.)

propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

På framställning av herr talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Föredrogos och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 267—271, 275, 277 och 278.

Herr **förste vice talmannen** erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Jag får hemställa, att kammaren för sin del måtte besluta, att andra särskilda utskottet skall behandla jämväl Kungl. Maj:ts nu avlämnade propositioner nr 268, med förslag till civilförsvarslag m. m., nr 269, med förslag till avlösningsreglemente för personal i det allmänna civilförsvaret, m. m., nr 270, angående anslag till civilförsvaret för budgetåret 1944/45, samt nr 271, angående tillsättande av länsombud för krigsmaterielverket, ävensom de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i dessa ämnen eller andra i oskiljaktigt sammanhang därmed stående frågor.

Tillika hemställer jag, att andra kammaren måtte inbjudas att i detta beslut förena sig med första kammaren.

Vad herr förste vice talmannen sålunda hemställt bifölls.

Fru *Sjöström-Bengtsson* avlämnade en av henne m. fl. undertecknad motion, nr 326, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till socialstyrelsen.

Motionen bordlades.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 282, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse om ändrad lydelse av 59 § byggnadsstadgan den 20 november 1931 (nr 364).

Anmäldes och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 283, i anledning av väckt motion med förslag till lag om vissa ändringar i 8 kap. strafflagen;

nr 284, i anledning av väckta motioner angående revision av 8 kap. strafflagen m. m.; samt

nr 285, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 9 januari 1940 (nr 3) om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Med hänvisning till bilagda läkarintyg anhåller undertecknad om ledighet från riksdagsarbetet till den 15 juni.

Stockholm den 17 maj 1944.

Sven Linderot.

Att redaktör *Sven Linderot* på grund av en utdragen astmatisk bronkit tillrätts luftombyte och vila under 3—4 veckor, intygas.

Stockholm den 15 maj 1944.

Ernst B. Salén.

Den begärda ledigheten beviljades.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5.15 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.

Onsdagen den 17 maj eftermiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 eftermiddagen.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 132, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under tolfte huvudtiteln gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1944/45 till allmänna indragningsstaten.

Punkterna 1—3.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 4.

Lades till handlingarna.

*Om uttagande
av en extra
förmögen-
hetskatt.*

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om värnskatt för budgetåret 1944/45 jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 4 februari 1944 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 82, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till förordning om värnskatt för budgetåret 1944/45.

Till utskottets behandling hade överlämnats den i anledning av propositionen väckta motionen nr 441 i andra kammaren av herr *Senander* m. fl., vari hemställts, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 82 besluta om visst tillägg till 1 § i förslaget till förordning om värnskatt för budgetåret 1944/45.

Till behandling i samband med förevarande proposition hade utskottet uppdragit den under motionstiden vid riksdagens början väckta, till utskottet hän-

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

visade motionen nr 383 i andra kammaren av herrar Hagberg i Luleå och Persson i Stockholm, vari hemställts, att riksdagen måtte besluta att av förmögenheter å minst 20 000 kronor i enlighet med riktlinjerna i en av professor E. Lindahl utarbetad »Promemoria angående förutsättningarna för och verkningarna av en engångsskatt å förmögenhet» uttaga en extra förmögenhetsskatt av genomsnittligt 10 procent.

Utskottet hade i det nu föredragna betänkandet av angivna orsaker hemställt,

1) att riksdagen måtte, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 82 icke kunnat av riksdagen oförändrad bifallas och med avslag å motionen II: 441 av herr Senander m. fl., antaga under punkten infört förslag till förordning om värnsskatt för budgetåret 1944/45;

2) att motionen II: 383 av herrar Hagberg i Luleå och Persson i Stockholm om uttagande av en extra förmögenhetsskatt icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I motiveringen hade utskottet återgivit ett av 1940 års bevillningsutskott i betänkande nr 24 gjort uttalande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 185 med förslag till förordning om värnsskatt för budgetåret 1940/41, så lydande:

»Vad angår den i propositionen behandlade frågan om uttagande av värnsskatt i form av skärpt förmögenhetsbeskattning delar utskottet de sakkunnigas uppfattning, att starka skäl tala för att låta de särskilda bidrag, som förmögenheterna synas böra lämna till täckning av krisperiodens utgifter, få karaktären av ett engångsoffer. I nuvarande läge är det emellertid icke möjligt att bedöma det rimliga omfånget av en dylik förmögenhetsskatt. På grund härav och då skatten i fråga bör uttagas vid en sådan tidpunkt och på ett sådant sätt, att olägenheterna av skatten för näringslivet och de enskilda medborgarna icke bliva alltför stora, anser sig utskottet böra förorda förslaget om uppskov med uttagande av särskild värnsskatt å förmögenhet.»

Utskottet hade därefter anfört bland annat följande:

»I motionen II: 383 har yrkats, att av förmögenheter å minst 20 000 kronor måtte uttagas en extra förmögenhetsskatt av genomsnittligt 10 procent. Med anledning härav får utskottet anföra följande. Av den ovan lämnade redogörelsen framgå de synpunkter, som vid 1940 års riksdag lades på frågan om det bidrag, förmögenhetsägare borde lämna till täckande av kristidens utgifter. Utskottet anser dessa synpunkter i det väsentliga fortfarande äga giltighet. Visserligen har ett förändrat läge såtillvida inträtt, att de av kriget förorsakade statsutgifterna stigit till en oväntad höjd och därigenom framtvingat påläggande av en skattebörda av både direkt och indirekt natur, som vid krigets början knappast hade förutsetts. Den omständigheten, att andra skatteformer så hårt anlitats, synes emellertid icke utgöra ett tillräckligt motiv för att fritaga förmögenheterna från att till fullo bära sin som skälig ansedda andpart av de ökade bördor kristiden pålägger.

Vid den nu gällande särskilda skatten å förmögenhet är ett skattefritt minimum av 20 000 kronor bestämt, och i professor Lindahls promemoria liksom även i förevarande motion ha också förmögenheter ej överstigande nämnda belopp ansetts böra fritagas från den ifrågasatta engångsskatten. Ehuru utskottet för närvarande saknar skäl att närmare ingå på frågan, hur en skatt av förevarande slag bör utformas, finner sig utskottet dock böra såsom sin mening framhålla, att ett väsentligt högre minimum måste förut sättas än ovan nämnda belopp. Att det här endast kan vara fråga om den

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

behållna förmögenheten och icke, som i vissa diskussionsinlägg angivits, skattskyldigs tillgångar utan avdrag för skulder torde ej behöva närmare utvecklas.

Vid uttagande av ett s. k. engångsoffer ur förmögenheterna måste vidare enligt utskottets uppfattning beaktas, att skattebefrielse kan vara motiverad även i vissa fall, då förmögenheten överstiger det minimibelopp, som kan komma att bestämmas för skattskyldighetens inträdande. Sålunda synas ägare av förmögenheter till belopp något överstigande fastställt minimibelopp böra fritagas från skattskyldighet, därest förmögenheten utgör en viktig faktor i deras försörjning.

I samband med ett bedömande av här föreliggande beskattningsspörsmål synes böra övervägas, huruvida icke genom en sådan belastning av de mera bärkraftiga skattedragarna någon lättnad kan beredas i den övriga beskattningen för de svagare skattedragarna. En mängd spørsmål resa sig givetvis rörande en sådan skatts utformning, därvid olika omständigheter måste beaktas. Olika synpunkter kunna även göra sig gällande rörande den lämpligaste tidpunkten för uttagande av en engångsskatt å förmögenhet, likaså angående skattens utgörande i flera etapper m. fl. frågor. För bedömandet av ovannämnda spørsmål är enligt utskottets mening en ytterligare utredning erforderlig. Vid denna utredning kan det för övrigt uppenbarligen icke vara uteslutet, att även andra former för förmögenheternas tillskott än ett engångsoffer komma till omprövning.

Av nu anförda skäl anser sig utskottet böra avstyrka bifall till det i motionen II: 383 framställda yrkandet.»

Reservation hade avgivits av herrar *Elon Andersson* och *Axel Ivar Andersson*, friherre *De Geer* samt herrar *Velander*, *Björkman*, *Hagberg* i *Malmö*, *Hammarlund*, *Sandberg* och *Lundell*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den ändrade lydelse, reservationen visade. I det av reservanterna förordade yttrandet hade den nyss återgivna delen av utskottets motivering avfattats sålunda:

»I motionen II: 383 har yrkats, att av förmögenheter å minst 20 000 kronor måtte uttagas en extra förmögenhetsskatt av genomsnittligt 10 procent. Med anledning därav får utskottet anföra följande. De av kriget föranledda statsutgifterna ha framtingat påläggande av en skattebörd av sådan tyngd, som vid krigets början icke kunnat förutses och som hårt drabbat jämväl ägare av förmögenhet. Det torde kunna starkt ifrågasättas, om icke förmögenheterna därigenom fått till fullo bära sin skäliga andel av de ökade bördor, som kristiden pålägger. I varje fall måste vid frågans bedömande beaktas den förändring i läget, som ovedersägligen inträffat, sedan 1940 års bevillningsutskott gjorde sitt ovan återgivna uttalande i ämnet. Hänsyn måste även tagas till de svårigheter, som visat sig bliva förbundna med uttagandet av en engångsskatt å förmögenhet, särskilt i betraktande av den relativt ringa statsfinansiella betydelse, som en sådan skatt måste förutsättas komma att få. För exempelvis näringslivet skulle uttagandet av en engångsskatt å förmögenhet vid en tidpunkt, då detsamma genom fredskrisens inträdande har att motse stora svårigheter, få mycket menliga följder.

Utskottet vill slutligen erinra därom att även vid nästlidet års riksdag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 311 med förslag till förordning om värnskatt för löpande budgetår, väcktes motioner med enahanda yrkande som i förevarande motion. Efter hemställan av 1943 års bevillningsutskott beslöt emellertid riksdagen, att sagda motioner icke skulle till någon dess åtgärd föranleda. Något skäl för ett förändrat ställningstagande från riksdagens sida har sedan dess icke tillkommit.

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

Av nu anförda skäl anser sig utskottet böra avstyrka bifall till det i motionen II:383 framställda yrkandet.»

På framställning av herr talmannen beslöts att betänkandet skulle företagas till avgörande punktvis.

Punkten 1.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2.

Herr Velander: Herr talman! Den förevarande punkten avser utskottets behandling av motionen 383 i andra kammaren, däri framställdt yrkande om en extra förmögenhetsskatt i anslutning till riktlinjer, uppdragna i den av professor Lindahl på sin tid utarbetade promemorian. När jag såsom reservant tillåter mig att börja debatten i detta ärende, sker det närmast i provokatoriskt syfte. Det har nämligen förefallit mig, som om det skulle vara önskvärt att få ytterligare något uttalande från utskottsmajoritetens sida till klarläggande av vad som egentligen avses med dess motivering. Beträffande klämman är utskottet enigt, men i fråga om motiveringen har utskottet delat upp sig i en borgerlig minoritet och en socialdemokratisk majoritet.

Frågan om en extra beskattning av förmögenhet har, såsom av det föreliggande betänkandet framgår, något berörts av 1940 års bevillningsutskott. Att märka är emellertid, att utskottet med sitt då gjorda uttalande icke avsåg att taga ställning till frågan, huruvida en sådan beskattning borde införas eller ej. Frågan därom lämnades sålunda öppen. Någon klarhet i ämnet har sedan dess icke heller stått att vinna. Någon utredning, ägnad att närmare klarlägga, huruvida en beskattning av ifrågakommande art vore för vårt lands vidkommande motiverad eller ej, har veterligen icke i något sammanhang verkställts. Den av professor Lindahl på sin tid på offentligt uppdrag utarbetade promemorian synes närmast vara att betrakta såsom ett diskussionsinlägg, avseende vissa utgångspunkter för bedömning av innebörden eller verkningarna i och för sig av en dylik beskattning. Erfarenheterna från andra länder, där en särbeskattning av förmögenhet ifrågakommit, kunna icke heller åberopas till stöd för ett genomförande av en sådan beskattning i vårt land. Dessa erfarenheter stimulera knappast till några experiment på området. I det hänseendet kan ju hänvisas till professor Lindahls promemoria, som omnämner den diskussion, som i början av 1920-talet fördes i England rörande detta spörsmål, och resultatet av åtskilliga projekt på området i vissa länder i Centraleuropa.

Att märka är nu, att utskottets yttrande icke innebär, att utskottsmajoriteten avser att förorda eller rekommendera uttagande av en engångsskatt å förmögenhet. Man har i stället inom utskottet varit angelägen om att betona, att ett biträdande av detta yttrande på den förevarande punkten icke betyder, att man på något sätt binder sig för en sådan skatt, att man därmed tar ställning till frågan om, när eller hur en sådan skatt bör eller skall genomföras. Man resonerade emellertid på alldeles samma sätt inom 1940 års bevillningsutskott, och det kan vara anledning att erinra därom på grund av vissa uttalanden i ämnet, som sedan dess framkommit utanför riksdagen.

Utskottet har emellertid funnit sig böra uttala, att frågan om en engångsbeskattning av förmögenhet sedan år 1940 kommit i ett något förändrat läge. De av kriget förorsakade statsutgifterna hade sålunda stigit till en oväntad höjd och därigenom framtvingat en skattebörda av både direkt och indirekt natur, som vid krigets början knappast hade förutsetts. Det gäller dock för

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

utskottet att icke säga för mycket. Utskottet skyndar sig därför att tillägga följande isolerade samt till innehåll och form något obestämbare mening: »Den omständigheten, att andra skatteformer så hårt anlitats, synes emellertid icke utgöra ett tillräckligt motiv för att fritaga förmögenheterna från att till fullo bära sin som skäligen ansedda andel av de ökade bördor kristiden pålägger.»

Detta uttalande har nu föranlett reservanternas att ifrågasätta, huruvida icke ägare av förmögenhet fullt ut burit och bära sin andel av kristidens bördor. Man vågar väl också säga, att kristiden ingalunda gått lindrigt fram över ägare av förmögenheter. De ha nog fått ännu lägre kompensation än exempelvis lönearbetarna.

Utskottet slår emellertid över i en viss generositet. Efter ett konstaterande av att vid den nu gällande särskilda skatten å förmögenhet ett skattefritt minimum av 20 000 kronor finnes bestämt, är utskottet på det klara med att vid en eventuell särbeskattning av förmögenhet »ett väsentligt högre minimum måste förutsättas». Utskottet är därjämte på det klara med att »skattebefrielse kan vara motiverad även i vissa fall, då förmögenheten överstiger det minimibelopp, som kan komma att bestämmas för skattskyldighetens inträdande». Detta skulle gälla exempelvis fall, då »förmögenheten utgör en viktig faktor i deras» — alltså förmögenhetsägarnas — »försörjning». Och till slut, för att göra alla parter glada, vill utskottet för sin del överväga, »huruvida icke genom en sådan belastning av de mera bärkraftiga skattedragarna någon lättnad kan beredas i den övriga beskattningen för de svagare skattedragarna»!

Ja, vad skall man nu säga till allt detta? Ett väsentligt högre skattefritt minimum, exempelvis därhän att garanti vinnes för att icke viss eller vissa kategorier av väljare kan drabbas av en eventuell engångsbeskattning av förmögenhet, och vid sidan därav skattebefrielse bland annat i fall, då förmögenheten har betydelse för ägarens försörjning, måste väl ändå medföra, att skattens avkastning nedgår till ett minimum. Nödvändigheten av den starkt ökade statsskuldens amortering, som det så ofta talats om såsom motiv för en beskattning av ifrågavarande art, reduceras till en förevändning, som måhända icke varit så gruvligt allvarligt menad.

Och så kommer det bästa till sist, som sig bör. Det lilla, som man slutligen tar in genom en eventuell engångsbeskattning av förmögenhet, inte ens det skall användas för ett direkt stärkande av den statsfinansiella ställningen, utan för ett lättande av beskattningen för de svagare skattedragarna! Man kan fråga sig, om det inte ändå borde tas något allvarligare på dessa ting. Redan då det, såsom exempelvis av professor Lindahl, räknades med en skatteintäkt av cirka två miljarder kronor, var man på det klara med att det var åtminstone tveksamt, huruvida en dylik skatteintäkt skulle innebära någon verkligt god affär för det allmänna. Den skattepliktiga förmögenheten på privata händer skulle ju därmed nedgå i motsvarande omfattning. Under förutsättning av en produktiv användning av dessa pengar synes det icke uteslutet, att skatteunderlaget för stat och kommun genom deras indragande till statsverket för statsskuldens amortering skulle komma att så förminska, att den genom amorteringen reducerade räntan å statsskulden helt uppvägs av de årliga skatteminskningarna.

Man skall i förevarande sammanhang icke heller bortse från de rent psykologiska verkningarna av en beskattning av här ifrågavarande art, som otvivelaktigt bliva mycket betydande. Därtill komma rubbingssvårigheter, varom bland andra professor Lindahl talar, överföringssvårigheter av olika slag, tekniska svårigheter vid skattepliktens bestämmande etc. Nu antydda svårigheter skulle ju kvarstå oförminskade även för det fall, att skatteintäkten ge-

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

nom ett fullföljande av utskottets funderingar nedbragtes till ett minimum: de rent tekniska svårigheterna skulle för övrigt därmed komma att väsentligt ökas med hänsyn till prövningen i särskilda fall, då det gällde att gå utöver det för beskattningen i allmänhet stadgade minimum.

För att öka osäkerheten och ovissheten bland dem som tilläventyrs kunna komma att drabbas av en eventuell särbeskattning av förmögenhet, inför utskottet i diskussionen — låt vara att det icke är första gången så sker — den satsen, att det uppenbarligen icke är »uteslutet att även andra former för förmögenheternas tillskott än ett engångsoffer» kunna komma under omprövning. Utskottet lämnar dock icke minsta antydning om vad därmed avses. Man får egentligen det intrycket, att utskottet, när allt kommer till allt, är benäget för att resonera och att kanske nästan allting kan sägas vara möjligt. Man kan då fråga sig, hur det skulle vara, om man till sist enades därom, att skatteplikten dock icke bör sträcka sig utöver medborgarnas faktiska inkomst och att denna inkomst, på grund av det utomordentligt höga skattetryck, vartill vi nu nått, bör så långt möjligt renodlas för att återspegla vederbörandes verkliga skatteförmåga. Den fonderade inkomsten finge väl därvid ägnas särskild uppmärksamhet. Låt förmögenheterna såsom sådana vara i fred, när det gäller de direkta statsskatterna! För vårt produktiva liv, för företagsamheten i vidsträckt mening och därmed för människorna i gemen skulle detta leda till det bästa resultatet på längre sikt och även på kortare. En engångsskatt av sådan storlek, att den bleve av nämnvärd statsfinansiell betydelse, måste ändå vara förenad med så stora olägenheter av teknisk art och så omfattande nackdelar och risker i olika hänseenden i övrigt, att man bör avråda från varje experiment i sådan riktning.

Det är icke länge sedan statsrådet och chefen för finansdepartementet fällde orden: »den stora vägen mot en förbättring av hela folkets levnadsstandard är en förbättring av produktionen». Förverkligandet av denna realitetsbetonade sats motverkas icke genom ett inhiherande av varje konfiskationshot mot förefintligt sparat kapital, som dock måste förutsättas regelmässigt befördra den samhälleliga produktionen. Det är inte nödvändigt med något nervkrig på detta område.

På grund av denna uppfattning, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr Bärg, Johan: Herr talman! Den föregående talaren började sitt anförande med ett yttrande, som jag trodde skulle resultera i en rad frågor, vilka talaren önskade få besvarade, rörande vad utskottet egentligen menat med sina uttalanden i betänkanDET. Jag har litet svårt att få grepp om vad dessa frågor inneburo. Det var i stället ett mera allmänt resonemang om det föreliggande spörsmålet, och jag vill ge den föregående talaren rätt i att denna fråga sannoligen tål att resonera om, ty den skatteform, som här beröres, har naturligtvis sina sidor lika väl som andra skatteformer.

Jag sätter värde på det uttalande, som herr Velander fällde på reservanternas vägnar. Jag föreställer mig, att han talade för samtliga reservanter, när han kom med maningen: »Låt förmögenheterna vara i fred!» Ja, det är ett önskemål, som man kanske kan ha överhuvud. Jag skulle vilja säga: »Låt inkomsterna vara i fred! När människorna ha trälats för dem, så tag ingenting därav, ty det för med sig stora besvärigheter och ju mera man tillägnar sig av deras inkomster, desto ovilligare påstås de bli att åsamka sig några inkomster.» Naturligtvis finns det en gnutta sanning även i det.

En sak till skulle jag vilja säga: »När det äntligen har lyckats människorna att genom mycken strävan få så pass stora inkomster för livsuppehållet, att

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

de nödtorftigt ha pengar till kläder och föda, så låt dem åtminstone ostört ha dessa pengar, och lägg inte skatt på vad som kräves för att tillfredsställa deras enklaste konsumtionsbehov.» Det tycker jag är lika rimligt som eller ännu mera rimligt än att komma och säga: »Låt förmögenheterna vara i fred!» Men det är ett rejält uttalande, som man inte kan ta miste på, och det skulle varit önskvärt, att utskottet kunnat föra samma raklinjiga och oförtydbara språk som reservanten för. Saken är emellertid den, att utskottet inte är berett att ta ställning till hela detta spörsmål. Utskottet ansluter sig till de tankegångar, som voro ledande vid denna frågas behandling år 1940 inom den sakkunnigdelegation, som då hade hand om ärendet och i vilken funnos representanter för samtliga de större politiska partierna.

Jag kan i detta sammanhang nämna, att när vi behandlade denna fråga inom bevillningsutskottet, förelåg ett förslag, att man skulle nöja sig med att uttala sin anslutning till vad som anfördes i detta ärende 1940 för att icke behöva ge sig närmare in på en fråga, som ännu är så litet utredd som denna fråga verkligen är. Jag vill, herr talman, nämna, vad som då föreslogs ifrån dem, som utgöra majoriteten inom utskottet. Vad man skulle yttra i denna punkt tänkte man skulle ha följande lydelse: »I motionen II:383 har yrkats, att av förmögenheter å minst 20 000 kronor måtte uttagas en extra förmögenhetsskatt av genomsnittligt 10 procent. Med anledning härav får utskottet under hänvisning till den ovan lämnade redogörelsen» — det var en redogörelse för vad som sades i denna fråga 1940 av de sakkunniga, av departementschefen och av bevillningsutskottet — »anföra, att de skäl, som voro bestämmande för 1940 års bevillningsutskotts ställningstagande till frågan om införande av en engångsskatt å förmögenhet, enligt utskottets mening fortfarande äga giltighet. Med hänsyn härtill avstyrker utskottet motionen.»

Men att samla hela utskottet omkring ett sådant uttalande lyckades icke. Då fann sig majoriteten föranledd att utveckla några synpunkter på denna fråga, vilket inte hade varit absolut nödvändigt, men av rena försiktighetsskäl i alla fall gjordes för att om möjligt förebygga en mängd utläggningar vid sidan av den egentliga saken. Det tjänar ingenting till att hålla handen över detta, ty alla som suttit i utskottet veta, att så var förhållandet. Huruvida förmögenheterna redan nu ha fått sin skäliga andel av de bördor i beskattningsavseende, som skattedragarna i övrigt bära, är inte så lätt att avgöra. Man behöver säkerligen ompröva, hur därmed förhåller sig. Det tråkiga med dessa ting är oftast dock det, att när det gäller att avväga de bördor, som falla på den ena eller den andra samhällskategorien, är det inte gärna möjligt att rent räknemässigt komma fram till ett resonligt resultat. Och det blir ofta en omdömesfråga, och framför allt blir det en, låt mig kalla det så, känslöfråga för de samhällsskikt, som drabbas av skatterna. För min del skulle jag hålla det för troligt, nu liksom 1940 — jag var ju med bland de sakkunniga då — att förmögenheterna icke ha blivit hårdare plågade än andra objekt. Om det nu kan vara särskilt förmånligt att ta ut en *engångsskatt*, därest man vill lägga högre bördor på förmögenheterna, det vågar jag inte fälla något omdöme om. Jag tror, att en engångsskatt kan ha sina sidor, och jag vill i anslutning till de antydningar, som finnas i utskottets betänkande, här ha sagt, att jag inte tror, att det kommer att lyckas att ta ut en engångsskatt på förmögenheterna förutsatt att denna skatt skall vara av någon avsevärd betydelse. I varje fall vore det icke lyckligt, utan man får nog hålla till godo med att portionera ut indrivningen eller uppbörden av sådan skatt, även om den beslutas som en engångsskatt, i smärre poster för att icke åstadkomma större rubbningar än nödvändigt i det ekonomiska livet.

Jag kan också tänka mig, såsom utskottet framhåller, att när man tränger

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

djupare in i detta spörsmål, man då kan komma fram till resultatet, att andra vägar än en engångsskatt på förmögenheterna kunna vara att rekommendera framför en verklig engångsskatt. Man kan nu med fog undra, om följande fråga inneslutes i herr Velanders anförande: vad tjänar det till att ni nu hållit på att prata om en del detaljer i detta sammanhang? På den saken har jag intet annat svar att ge än som framgår av vad jag förut har antytt, att majoriteten hade varit tillfreds med att icke göra det, men när försöket att undkomma det icke lyckades, framstod såsom angeläget, att man åtminstone så mycket antydde, vad man syftade till, att det icke skulle lyckas att gå ut och skrämra folk med att man nu var i färd med att ta de sista sparade slantarna från dem, som till äventyrs hade några hundra kronor på sin sparbanksbok, eller ta »bondens enda ko», en agitationsmetod, som ännu lever kvar i de äldres minne.

Reservanterna i utskottet syftade till att få ett uttalande, som liknade det, som gjordes i 1943 års bevillningsutskotts betänkande i samma ärende — nämligen att man skulle kort och gott säga, att motionen i fråga avstyrktes — för att på detta sätt få hela tanken på en engångsbeskattning av förmögenheter att dö i tysthet. När man upprepade det år efter år, måste det väl anses innebära, att avståndstagandet också avsåg själva principen. Detta har utskottsmajoriteten inte velat vara med om, utan alltjämt velat hålla den frågan öppen, huruvida det inte vid en närmare undersökning kan visa sig påkallat, att förmögenheterna, såsom man tänkte år 1940, bära en större andel av den totala bördan, som kristiden har pålagt skattedragarna.

Nu är det givetvis inte angenämt att ens antyda ytterligare skattepålagor, när man är så övermätt på de skatter, som man redan har. Vi ha ju fått bevittna vid denna riksdag, ja, vid förra riksdagen också, en strävan att bli av med omsättningsskatten, och jag vill se den, som kan förneka, att detta vore synnerligen önskvärt. Den del av omsättningsskatten, som vi kalla lyxbeskattning, kanske man kan fördra något så när, men vi se ju ideligen prov på hur svårt det är att dra en gräns mellan lyxskatt och skatt på nödvändighetsvaror. Jag föreställer mig därför, att det rejälaste vore att skaka av sig hela omsättningsskatten. På sistone har givits uttryck åt den tanken, att spritskatterna också äro för höga — man vill ha tillgång till sådana, men priset bör sänkas, och det är detsamma som att säga, att man bör sänka skatten. Jag föreställer mig, att förespråkarna härför anse sig ha mycket goda skäl att yrka på skattelindringar i det avseendet. Krigskonjunkturskatten, som vi komma att få behandla endera dagen, är knappast någon heller riktigt glad åt. Vi få dras med den som ett otyg, men rätt stor enighet råder, det kan jag skvallra om redan nu, inom utskottet om att ge uttryck åt den uppfattningen, att det är önskvärt att så snart som möjligt komma ifrån denna skatteform. När vi skola taga ställning till förslaget om skattespär, går också vår strävan ut på att vara så skonsamma som möjligt. Jag måste till slut fråga mig, hur vi skola kunna klara upp den knipa, i vilken vi samfällt försatt oss. De stora skudbördor, som svenska staten nödgats taga på sig, skola vi väl göra oss av med på ett eller annat sätt. Ett radikalt sätt vore ju att göra som den enskilde individen i samhället gör, när det blir omöjligt för honom att klara sin ekonomi: han gör konkurs och underlåter att betala sina skulder. Men jag föreställer mig, att förmögenhetsägarna inte rosa den metoden att befria staten från de stora skuld-bördorna. Någon framkomlig väg måste man naturligtvis söka, och att man därvidlag inte kan undvika att vidtaga beskattningsåtgärder, som i vissa fall kunna te sig drastiska, tror jag vi måste lära oss inse, om vi inte gjort det hittills. Och jag är övertygad om att man då inte kan låta förmögenheterna vara

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)
i fred. Men därmed har jag inte svurit på, att engångsskatten kan vara den bästa lösningen. Frågan får hållas öppen.

Varje experiment, säger herr Velander, med ingrepp i förmögenheterna bör avrådas. Jag skulle tro, att detta knappast räcker såsom argument mot tanken att låta förmögenheterna taga en större andel än hittills i skattebördan. Jag är övertygad om, att den dag kommer, då man trots välvilliga råd ändå anser sig tvungen att ytterligare plåga, där det finns större förutsättningar att tåla plågan, så att man inte låter skattetungan drabba de mindre bärkraftiga i stället för dem som ha avsevärda förmögenheter. Med nuvarande goda inkomstmöjligheter har ju detta gått för sig hittills, och jag föreställer mig, att det skall bli en angelägenhet av vikt att tillse, att det i möjligaste mån sörjes för att människorna genom arbete skola med minsta möjliga störningar kunna draga sig igenom de väntade svårigheterna. Men jag fruktar dessvärre, att skattepalagorna på de minst bärkraftiga skola visa sig vara en betydligt sinande mjölkko. Under sådana förhållanden tror jag, att det ännu är för tidigt att helt lämna å sido tanken på de åtgärder, som voro på tal år 1940.

Jag vet inte, herr talman, om jag med det sagda kunnat bidra till att skingra den oklarhet, som herr Velander föreföll ha funnit i utskottets utlåtande. Om jag inte har lyckats, beror det väl väsentligen på att jag inte fick några bestämda frågor att svara på.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets hemställan även beträffande motiveringen.

Herr Andersson, Elon: Herr talman! Bevillningsutskottets ärade ordförande har alldeles riktigt skildrat en del av förspelet till avfattningen av utskottets yttrande och reservationen. Det är riktigt, att utskottets majoritet tidigare föreslog en formulering, som onödiggjorde det mera ingående resonemang om förmögenhetsskatten, som nu förekommer. Men det förhåller sig även så, vilket utskottets ordförande också redogjorde för, att man från reservanternas sida ursprungligen föreslog en sådan formulering att den utslöt varje principiellt ställningstagande till frågan om en engångsskatt på förmögenhet. Utskottets minoritet föreslog en formulering, som anslöt sig till vad utskottet tidigare anfört såsom skäl för att avstyrka motioner i detta hänseende och som alltså inte innehöll något som helst principiellt resonemang. Det var en ännu mera neutral formulering än den av utskottsmajoritetens ursprungligen föreslagna. Jag kan inte dela ordförandens uppfattning, att denna av minoritetens tidigare föreslagna neutrala formulering innefattade ett meddelande om att man ansåg tanken på en engångsskatt på förmögenheter avliden och begravnen. Att utskottets nuvarande majoritet inte kunde ansluta sig till detta fullkomligt neutrala yttrande, beror såvitt jag förstår därpå, att man från dess sida var angelägen om att återuppliva det sympatiuttalande för en engångsskatt på förmögenheter, som man inlade i det av bevillningsutskottet år 1940 avgivna yttrandet. Hur neutralt majoritetens ursprungliga förslag än var formulerat, så innebar det dock ett återupplivande av detta sympatiuttalande. Överhuvud taget har vad som hände år 1940 spelat en betydande roll i hela detta resonemang om engångsskatt på förmögenheten. Utskottets ärade ordförande betonade också nu, att man från utskottsmajoritetens sida helt delar den uppfattning, som kom till synes i utskottets uttalande år 1940, och att man anser de skäl, som då voro bestämmande för utskottet, fortfarande äga full giltighet.

Jag har, herr talman, anledning att i någon mån syssla med frågan, vilka slutsatser man enligt mitt sätt att se saken kan draga av 1940 års uttalande. När frågan behandlades år 1940, utgick man ifrån att förmögenheternas rela-

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

tiva andel i skattebördan skulle vara oförändrad. Den relation, som man tänkt sig mellan inkomsten å ena sidan och förmögenheten å andra sidan vid utmätandet av skatternas storlek, borde alltså få bestå. Man bedömde frågan efter det då rådande läget. Man företog en betydande höjning av inkomst- och förmögenhetsskatten dels genom skatteprocentens höjning och dels genom införande av värnsskatten, men man företog ingen ändring av den särskilda skatten på förmögenhet. Detta skulle, menade man, kunna komma att innebära, att förmögenheternas beräknade relativa andel av skattebördan skulle bli lägre än man tidigare hade avsett, och det var för att kompensera detta som tanken på ett engångsoffer från förmögenheterna fördes fram. Detta var utgångspunkten för det resonemang som då fördes. Sedan år 1940 har emellertid åtskilligt inträffat, som åtminstone enligt min uppfattning har förändrat förhållandena på ett sätt, som då knappast kunde förutses. Då vågade man ännu hoppas, att skattehöjningarna skulle bli av relativt övergående natur. Att man inte hade för avsikt att ens under det då rådande skattetrycket genomföra uttagandet av en engångsskatt, framgår av ett yttrande, som faktiskt förekommer i sakkunnigdelegationens uttalande. Det heter där, att engångsskatten kunde bli aktuell först vid en tidpunkt, då den skärpta krisbeskattningen i övrigt avvecklats. Sedan detta uttalande gjordes år 1940, har krisbeskattningen så långt ifrån kunnat avvecklas, att den i stället blivit permanent. Såvitt jag kan bedöma saken, finns det för närvarande inte någon avsikt att avveckla den, åtminstone inte i någon större omfattning. Med hänsyn till denna utomordentliga höjning av inkomst- och förmögenhetsskatterna och den permanens som denna höjning artar sig till att få, kan man enligt mitt förmenande nu på allvar sätta i fråga, om inte förmögenheterna till fullt få bära sin skäliga andel av de ökade bördorna. Den relation mellan inkomsternas och förmögenheternas skattebördor, som man då ville bevara, synes i verkligheten ha uppnåtts redan med nuvarande åtgärder. Redan när professor Lindahl gjorde sin utredning angående förutsättningarna för och verkningarna av en engångsskatt på förmögenhet, betonade han, att höjningen av de supplementära förmögenhetsskatterna redan nått en sådan grad, att det skulle vara skäl att ifrågasätta en lindring av toppbelastningen. Utskottets värderade ordförande var, föreföll det mig, benägen att medgiva, att den frågan kunde tarva en närmare undersökning. Det är inte så lätt, sade han, att avgöra om förmögenheterna redan fått sin skäliga andel. För sin del drar han säkerligen detta i tvivelsmål. Jag är inte lika säker på att det inte är så. Jag tror, att man på allvar kan sätta i fråga, om inte förmögenheterna verkligen redan nu få bära sin skäliga andel. Liksom utskottets ordförande anser jag mig emellertid inte kunna fälla något bestämt omdöme om hur det förhåller sig med den saken. Utskottets ordförande framhöll vidare, att prövningen härav säkerligen i mycket stor utsträckning kommer att bli en omdömes- och känslöfråga och beroende av om man tillhör den kategori som skulle komma att drabbas av förmögenhetsskatten eller om man hör till dem, som skulle gå fria därifrån. Det är möjligt, att dylika synpunkter komma att inverka, eftersom de alltid göra det. Men det räcker inte med endast en sådan prövning. Man måste väl även försöka bedöma en engångsskatts reella verkningar på landets ekonomiska liv. Och skall jag döma av de rön, som hittillsvarande undersökningar och diskussioner givit, kan man inte vara alldeles säker på att inte en engångsskatt på förmögenhet skulle få mycket skadliga verkningar på det ekonomiska livet.

Jag skall nu, herr talman, inte tvista om huruvida 1940 års uttalande kan anses innebära ett principiellt ställningstagande till förmån för en engångsskatt eller inte. För min personliga del har jag ingen anledning att förneka, att

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

jag vid den tidpunkten ansåg det både lämpligt och möjligt att genom ett engångsoffer från förmögenhetsägarnas sida taga ut skola vi säga den ackumulerade skattekraft som förmögenheterna ägde men som inte uttogs genom en höjning av den särskilda förmögenhetsskatten. Även om 1940 års uttalande skulle innebära ett principiellt ställningstagande till förmån för tanken på en engångsskatt, kan väl uttalandet ändå inte innebära mer än att frågan därom skulle få upptagas till en principiell diskussion. Och denna diskussions första uppgift skulle då vara att undersöka, vilka verkningar en engångsskatt kan komma att få för staten och för den enskilde. Sedan skulle det väl bli beroende av resultatet av denna undersökning, om tanken skulle vidhållas. En dylik undersökning, om också mycket ofullständig, har sedan dess verkställts. Det är den utredning, som på finansministerns uppdrag verkställts av professor Lindahl år 1942. Jag skall inte trötta kammarens ledamöter med en redogörelse för de ekonomiska resultat, vartill engångsskatten enligt utredningsmannens uppfattning skulle komma att leda. Jag vill bara i korthet påpeka, att det ekonomiska resultatet inte är imponerande. Hans egen slutsats är den, att en engångsskatt av den relativt moderata storleksordning varmed han räknar, det vill säga 10 procent på förmögenheter på över 20 000 kronor, knappast kan väntas medföra någon väsentlig förbättring av svenska statens inkomstställning. »Detta beror bl. a. på», säger han, »att avkastningen av den förmögenhet, som skulle bli föremål för indragning, redan förut till mer än hälften uppbares av det allmänna i form av årliga skatter.» Professor Lindahls slutsats blir alltså den, att det för statens del knappast skulle vara någon lysande affär med att uttaga denna engångsskatt på förmögenhet. I ett annat sammanhang konstaterar han, att skatten i inkomstutjämnande effekt även skulle bli mycket obetydlig. Han kommer vidare till det resultatet, att genomförandet av en engångsskatt skulle stöta på ganska stora tekniska svårigheter, som, även om de inte bleve oövervinnliga, dock skulle bli mycket allvarliga både för de enskilda och för näringslivet i dess helhet.

Jag kommer sålunda för min del till det resultatet, att hittills företagna utredningar i varje fall inte lämnat något övertygande bevis för lämpligheten av en engångsskatt. Den principiella diskussion, som kunnat ske på grundval av 1940 års uttalande, har inte givit så positivt resultat, att det är anledning att nu aktualisera frågan. Min ståndpunkt är sålunda den, att en så avsevärd förändring i läget inträffat sedan 1940 och att de vidtagna undersökningarna givit ett så tvivelaktigt resultat, att det inte finnes skäl att taga upp frågan, vare sig genom ett återupplivande utan några reflexioner av 1940 års uttalande eller genom ett vidlyftigare resonemang i den stil som utskottsmajoriteten nu lagt fram. Men jag vill gärna uttala att detta för min personliga del inte betyder, att jag anser tanken på engångsskatt nu böra definitivt avskrivras. Man kan fortsätta undersökningarna av möjligheterna att på ett eller annat sätt taga ut en sådan skatt, därest det skulle vara så, att förmögenheternas skäliga andel i bördorna inte blivit uttagen genom de hittills vidtagna åtgärderna. Som jag sade förut, delar jag på den punkten inte den ärade utskottsordförandens starka tvivelsmål, utan anser att det verkligen finnes skäl att antaga, att förmögenheterna till fullo fått bära sin andel.

Utskottets ordförande frågade till slut, hur vi skulle klara oss ur den knipa som vi råkat i. Ja, detta är väl en fråga, som för närvarande inte är annat än retorisk. Jag föreställer mig, att det knappast är någon av kammarens ledamöter, som kan lämna klart besked om, hur vi skola klara knipan. Men detta får väl i varje fall inte ske på ett sådant sätt, att vi riskera att avskära en av de vägar som stå till buds för att skapa underlag för den produktion, som skall giva oss möjlighet att komma ur eländet. Och om det finnes skälig anledning att antaga

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

eller om det skulle visa sig, att en engångsskatt på förmögenhet kommer att medföra så stora svårigheter för det svenska näringslivet att den allvarligt försvarar dess möjligheter till effektiviserad produktion, bör man väl släppa tanken på en engångsskatt, även om omdömes- och känsluskäl skulle tala för lämpligheten att taga ut den. Reservanterna ha inte velat säga annat — så läser i varje fall jag reservationen — än att det förändrade läget och de efter år 1940 företagna undersökningarna inte giva anledning till det förnyade sympatiuttalande för en engångsskatt under alla förhållanden, som utskottsmajoritetens uttalande bär sken av. Det är betänkligheterna på den punkten, som kommit till uttryck i reservationen.

Jag ber, herr talman, att med det anförda få yrka bifall till reservationen.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Bevillningsutskottets majoritet har i föreliggande betänkande nr 34 behandlat frågan om en engångsskatt på kapital. Man hade ju kunnat vänta sig detta inför valrörelsen, men det förefaller tämligen oförklarligt, att man inom bevillningsutskottet alltjämt håller fast vid engångsskatten på kapital såsom en skatteform, vilken allvarligt skulle kunna diskuteras ur statsfinansiell synpunkt. Jag trodde, att denna skatteform hade avlivats såsom praktiskt alternativ genom de diskussioner som följde på professor Lindahls utredning, vilken publicerades på hösten 1942. Men om så inte blivit fallet, utan denna diskussion skall uppstå nu igen likt en annan valpolitisk Särimer, så vill jag anföra några synpunkter.

Denna diskussion om engångsskatt uppstod i de krigförande länderna efter förra världskriget. Jag hade anledning vidröra detta i mitt anförande vid remissdebatten. Efter de utredningar som gjordes efter förra kriget ställde man sig ganska skeptisk mot en sådan utväg att reducera en statsskuld. Man har full anledning att känna sig ännu mera skeptisk, när man tänker efter att vi här skola behandla svenska förhållanden och inte utländska, att vi ha att utgå från den svenska statsskulden och inte från utländska sådana och att vi skola föra diskussionen år 1944 och inte år 1921.

Vilka äro då skillnaderna mellan Sverige och utlandet, mellan 1944 och 1921? Först och främst måste vi komma ihåg, att den svenska statsskulden på 10 miljarder kronor till omkring 40 procent är investerad i räntabla förmögenhetstillgångar, såsom statens affärsdrivande verk m. m. Dessa räntebärande statliga tillgångar giva en mycket god avkastning. För budgetåret 1942/43 gävo de en avkastning på 374 miljoner kronor, vilket är över 9 procent. För instundande budgetår beräknas avkastningen i statsverkspropositionen till 395 miljoner kronor. Med nuvarande genomsnittliga räntesats för hela statsskulden skulle dessa intäkter räcka till för att förränta en statsskuld, som är större än den nuvarande. För nästa budgetår äro utgifterna för riksgäldsfonden 295 miljoner kronor, och man skulle alltså ha ett överskott på 100 miljoner kronor. Det är klart, att detta överskott till en del representerar monopolvinster och en maskerad indirekt beskattning, men det är ändå skäl att minnas dessa siffror, då man jämför svenska och utländska statsskulder. Det kan inte nog eftertryckligt påpekas, eftersom professor Lindahl glömt bort detta i sin utredning om engångsskatten, att den svenska statsskulden är räntebärande — en arbetande statsskuld — under det att praktiskt taget alla främmande länders är en passiv eller en dödviktsskuld, som inte lämnar någon avkastning. Denna omständighet gör, att behovet av en engångsskatt icke är särskilt stort i Sverige. Vidare måste vi komma ihåg, att den svenska statsskulden till alldeles övervägande del är placerad inom landet, under det att en icke föraktlig del av exempelvis Englands statsskuld är placerad i ut-

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)
landet. Betalningen av räntorna på statsskulden innebär alltså icke för Sveriges del någon särskild belastning på det svenska samhällets ekonomi, under det att Englands räntebetalningar utgöra ett relativt bekymmersamt problem ur transfereringssynpunkt.

Om man nu alltså kan säga, att det statsfinansiella behovet av en reduktion av statsskulden icke är så överväldigande, återstår det att granska, om en engångsskatt på förmögenheter skulle medföra någon väsentlig lättnad för den svenska statsbudgeten.

Professor Lindahl undersökte även detta mera affärsmässiga perspektiv i sin utredning. Han kom då till den slutsatsen, att en engångsskatt med en genomsnittlig utdebitering av 10 procent på förmögenheter överstigande 20 000 kronor skulle giva en nettobehållning för statsverket på 28 miljoner kronor årligen. Orsaken härtill är ju helt enkelt, att de reguljära skatterna på inkomst och förmögenhet redan äro så höga, att en betydande del av inkomsten måste avstås i form av skatt. Häri ligger en annan av orsakerna till att man har svårt att från förra krigets efterkrigsdiskussion om engångsskatter draga några slutsatser för nuvarande svenska förhållanden. Skattetrycket har nämligen här i landet stigit avsevärt från 1921 till 1944. En man med 100 000 kronor i ren förmögenhetsinkomst betalade år 1921 ungefär 26 procent i skatt till stat och kommun. År 1944 betalar han omkring 74 procent i skatt, om han har 4 procents avkastning på kapitalet och icke mindre än 84 procent om kapitalavkastningen är 3 procent.

Den sänkning av räntenivån som skett mellan de båda världskrigen gör alltså även den en engångsskatt mindre lönsam för staten nu än efter förra kriget.

Nu har emellertid bevillningsutskottets majoritet icke velat utgå från professor Lindahls förutsättningar. Utskottet har nämligen i sitt betänkande uttalat, att den av professor Lindahl föreslagna minimigränsen för skattepliktiga förmögenheter, 20 000 kronor, enligt dess mening bör sättas väsentligt högre. Jag vet icke vad orden »väsentligt högre» kan innebära i kronor, men låt oss säga, att minimigränsen blir 50 000 kronor.

En sådan minimigräns skulle medföra, att det skattepliktiga kapitalet reducerades med 3 000 miljoner, om man räknar med samma förmögenhetsfördelning som år 1930. Nu är det antagligt, att förmögenhetsfördelningen genom skatteskärpningarna blivit jämnare än 1930 och då skulle kanske skatteunderlaget genom den högre minimigränsen på 50 000 reduceras med 3 500 till 4 000 miljoner kronor. Om man från detta minskade skatteunderlag ville få ut 2 000 miljoner i engångsskatt, så skulle det vara nödvändigt att höja den genomsnittliga utdebiteringsprocenten, enbart på grund av denna förändring, från 10 procent till mellan 11,5 och 12,5 procent.

Men genom en sådan höjning av minimigränsen och därmed följande högre utdebitering skulle de större förmögenheterna — de högre beskattade förmögenheterna och inkomsterna — reduceras ännu mera, och därmed skulle statens skatteförluster på grund av försvunnet skatteunderlag ytterligare ökas. Det är åtminstone icke osannolikt, även om det tyvärr är omöjligt att på kort tid räkna ut detta, att den genomsnittliga utdebiteringsprocenten, för att man skulle ernå en årlig nettominskning av statsutgifterna på 28 miljoner, behövde bli omkring 15 procent vid en engångsskatt med den föreslagna minimigränsen, men sedan har man också att i detta sammanhang tänka på att samtidigt som man minskar statens skatteunderlag, minskar man även det kommunala skatteunderlaget.

Jag vet icke vilka motiv som föranlett bevillningsutskottets socialdemokratiska majoritet att på detta sätt föreslå en höjning av minimigränsen för

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

engångsskatten. Det är ju möjligt, att ett slags gallupundersökning har visat, att en så låg minimigräns som 20 000 kronor skulle varit mindre populär inom de bestämmande grupperna inom partiet.

Med nuvarande skattetryck är det emellertid så, att en engångsskatt blir lönande först när den drabbar de smärre förmögenhetsägarna. Några engelska nationalekonomer ha i ett under detta krig utkommet arbete påpekat »att en avsevärt högre nettoavkastning skulle ernås om engångsskatten gjordes mindre progressiv. Genom att man skärpte skattesatsen för de små förmögenheterna till 20 eller 25 procent skulle det», fortfarande enligt de engelska författarnas resonemang, »vara möjligt att få en avsevärt högre nettoavkastning, kanske den dubbla». »Men», fortsätta de, »en sådan lösning skulle vara mindre lockande såväl socialt som politiskt.»

Eftersom jag är motståndare till engångsskatt överhuvud taget, vill jag endast för säkerhets skull understryka, att intet av dessa alternativ bör genomföras.

I detta sammanhang kan det dock vara skäl att påpeka, att man nu planerar och reserverar medel för en ny fastighetstaxering. Denna har ju låtit vänta på sig, men man måste ändock fråga sig, om det är lämpligt att nu sätta i gång med en sådan. Fastighetsvärdena ha stigit genom den försämring av penningvärdet, som ägt rum, och, som vi hoppas, icke skall behöva bestå. Det måste anses vara olämpligt ur många synpunkter att för flera år framåt fixera fastighetsvärden, vilka genomgått en inflationistisk prisstegring. Men dessutom frågar sig verkligen den misstänksamme, om denna fastighetstaxering under nuvarande förhållanden bör bedömas mot bakgrunden av bevilningsutskottets nyvaknade intresse för engångsskatt på förmögenhet. En höjning av fastighetsvärdena skulle otvivelaktigt öka underlaget för en engångsskatt avsevärt. Det kan icke heller hindras, att detta under nuvarande förhållanden skulle få en icke obetydlig del av våra självägande jordbrukare in under engångsskattens rämärken, liksom även många andra skulle dragas in i de skattepliktigas led. En inflationistisk utveckling av fastighetsvärden, liksom även av löner och andra ersättningar, orsakar ju en automatisk skärpning av den årliga beskattningens progressivitet. Om man dessutom låser fast fastighetsvärdena och låter nuvarande garantiskattesystem stå kvar för fastigheter, så försämrar man på ett avgörande sätt räntabiliteten för vårt jordbruk och även för fastighetsägarna i städerna, vilka sannerligen icke erhållit någon särskilt hög kompensation under detta krig.

Herr talman! Ifrågavarande betänkande är föranlett av Kungl. Maj:ts proposition om värnskatt för nästa budgetår. På sista sidan av betänkandet har man återgivit en tabell över skattetrycket för olika skikt av inkomster, en s. k. skiktsskala. Jag ber kammarens ärade ledamöter att se på den övre tabellen, kolumnen längst till höger. Den där upptagna sammanlagda skattesatsen för en människa, som ökar sitt beskattningsbara belopp från 10 000 till 12 000 kronor, är nästan 24 procent — och då är det att märka, att kommunalbeskattningen icke är medräknad. Om man skulle lägga till den, så blir skattesatsen ungefär 34 procent. Detta innebär med andra ord, att en människa som ökar sin inkomst med 2 000 kronor, från 10 000 till 12 000 kronor, av denna ökning får behålla ungefär 1 320 kronor. Denna skarpa progressivitet redan vid relativt låga inkomster måste småningom göra klart för folk, att en extra arbetsanställning många gånger icke lönar sig, helt enkelt därför att så mycket försvinner i skatt från den inkomstökning man arbetar ihop.

Ett annat litet skatteexempel refereras i professor Lindahls PM om engångsskatten. Om en man med 200 000 kronor i inkomst och en miljon i förmögenhet sparar 100 000 kronor och köper 3 procentens obligationer för sparmed-

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

len, så minskas därigenom hans behållna inkomst. Hans inkomster stiga nämligen på grund av sparsamheten med 3 000 kronor — d. v. s. 3 procent på 100 000 kronor — men hans skatter ökas med 3 350 kronor.

Låt oss ta ett annat exempel. En ung man ägnar åtta till tio år av sitt liv åt att utbilda sig till läkare eller jurist för att sedan taga anställning — ofta i det allmänna tjänst. Under studietiden har han inga inkomster. Sedan komma dessa småningom, och de kunna bliva relativt goda. Men genom progressiviteten minskas nettoinkomsten. Under den tid han kan förtjäna pengar, låt oss säga från 28 eller 30 till 65 års ålder, skall han tjäna in så mycket, att han först och främst kan betala av sina skulder och sedan leva något så när drägligt. Han kanske dessutom bör ha någon ersättning för den ekonomiska risk han tagit genom att genomgå en så lång och dyrbar utbildning. Men om man jämför hans behållna inkomst — sedan skatter och skulder betalats — under hans arbetsföra tid, d. v. s. från 16 års ålder till 65, med exempelvis en kommunalarbeters i Stockholm, så finner man, att den akademiskt utbildade förfärande många gånger icke erhåller någon kompensation eller åtminstone ej någon skäligen kompensation för de risker han tagit. Och lika fullt äro vi alla medvetna om, att samhället har ett oundgängligt behov av kvalificerad arbetskraft.

Herr talman! Vilka områden man än granskar inom den ekonomiska politikens områden, så blir man förfärad över den väg, som vi ha hunnit en lång bit på. Konsekvenserna för samhället av denna politik skulle redan nu blivit vittgående, om den kallt och klart kalkylerade konsekvensen för den enskilde hade blivit mera allmänt känd.

Vi leva alltjämt i ett samhälle och en ekonomisk samhällsordning, som, trots alla inskränkningar och regleringar, i huvudsak bygger på enskild företagsamhet och individens ekonomiska frihet. Mänskligt att döma blir det omöjligt — hur gärna den socialdemokratiska majoriteten än skulle önska det — att inom relativt lång tid genomföra en annan ekonomisk samhällsordning. Därför är det nödvändigt, att vi alltjämt bygga på och befrämja de faktorer, som hittills skapat och alltjämt äro grunden för vårt ekonomiska framåtskridande, för vår stigande nationalinkomst och vår alltmera förbättrade sociala omvårdnad.

Vi måste befrämja ökade arbetsinsatser från medborgarnas sida och även från deras sida, som äro mest kvalificerade. Men hela skattepolitiken är sådan, att den ökade arbetsinsatsen, de extra arbetstimmar, ge en sämre avkastning per timme än vad dagens första arbetstimmar giva. Det fria arbetet och den utökade arbetsinsatsen behärskas nu i eminent grad av den sjunkande avkastningens lag.

Skattepolitiken är vidare fientlig mot den kvalificerade utbildningen genom att de under en relativt kort tid sammanträngda inkomsterna beskattas mycket hårt. Och detta trots, att vi här i landet ha behov av bättre utbildad, högkvalificerad arbetskraft. Man kan därför fråga sig: skola våra unga män och kvinnor ta risken, när de lönas så illa?

För vårt framåtskridande behöva vi också kapitalbildning genom enskilt sparande. Men skattepolitiken gynnar sannerligen icke den som sparar — jag hänvisar till det drastiska exemplet jag nyss anförde. Men när staten blir gäldenär, så försöker den icke att med tillräcklig kraft upprätthålla penningvärdet. Sparkapitalets realvärde sjunker. Den lille spararen vill känna sig trygg och sätter in sina sparmedel i bank eller köper obligationer. Hans verkliga förmögenhet minskar i värde under inflationen. Och sparar han riktigt mycket, så underkastas han dessutom engångsskatt på förmögenheten. Hur man betraktar sparandet kanske bäst framkommer i professor Lindahls utredning om

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

skattetrycket, vilken fanns fogad vid årets statsverksproposition. Han säger där på sidan 12: »Till den andra kategorien utgifter, som företrädesvis ske till förmån för bättre situerade, torde man åter kunna hänföra åtminstone en del av den ökning av ränteutgifterna som blivit en följd av att kostnaderna för försvarsberedskapen i stor omfattning finansierats lånevägen i stället för genom nya skatter.» Detta är då ett egendomligt sätt att resonera, och skall man draga konsekvensen därav, så blir den, att de, som under kriget följt statsmakternas uppmaningar att spara, icke endast därigenom berett sig en mindre berättigad inkomstökning, utan även försatt sig i den politiska strykpojksklass, som man alltid kan ge sig på.

Slutligen gynnar slappheten vid upprätthållandet av penningvärdet gäldenären på bekostnad av borgenären. Och trots alla de teorier, som framföres från socialdemokratiskt håll, torde väl den, som sparar och därmed hjälper till att möjliggöra framåtskridandet, ha minst lika berättigade krav på hänsyn till sina intressen som den, vilken icke sköter sina enskilda affärer, utan konsumerar mer än sin andel av samhällsproduktionen.

Herr talman! Jag kan icke finna annat, än att de vägar, vi nu beträda, utgöra en synnerligen allvarlig fara för vår ekonomiska samhällsordning. Denna fara skulle vara mindre, om vi visste vad som skulle sättas i stället för det som nu raseras. Men därom få vi icke besked på någon punkt. Utskottsmajoritetens nu föreliggande uttalande är endast en del av den politik, som jag anser vara ytterligt skadlig och som på alla områden bör mötas av ett bestämt motstånd. Jag ber, herr talman, att få meddela, att jag icke kan biträda utskottsmajoritetens motivering i denna del.

Herr **Sjödahl**: Herr talman! Jag fäste mig vid den del av herr J. B. Johanssons anförande, där han yttrade sig om det goda finansiella läge, som rådde i vårt land med hänsyn tagen till den ökade statsskulden. Det var ju i grund och botten ett av de mest berömmade uttalanden, jag hittills har hört i första kammaren och kanske speciellt från herr J. B. Johanssons sida rörande den finanspolitik, som vi ha bedrivit under den nuvarande finansministerns ledning. Vore denne närvarande nu, skulle han ha haft all anledning att ta detta beröm ad notam — det var ju nästan laudatur. Men på en punkt kan jag icke följa herr J. B. Johanssons resonemang och det är den, där han säger, att vi ju nu förränta den ökade statsskulden genom de motsvarande inkomsterna på våra affärsdrivande verk. Detta är delvis riktigt. Men hur länge kan man räkna på att de affärsdrivande verken skola ha sådana inkomster som de nu under denna högkonjunktur ha? Jag vill fråga herr J. B. Johansson: vill han lämna den gamla principiella ståndpunkten, att vi, utom måhända i nödtider, skola underlåta att låna för andra ändamål än räntabla sådana? En sådan finanspolitik ha vi tvingats in på nu under kristider, men jag tycker att det är alltför djärvt att rekommendera den i fortsättningen. Jag vill hoppas, att finansministern inte fastnar på detta limspö.

Vidare beklagar herr J. B. Johansson, att en diskussion om engångsskatten här har tagits upp. Jag skulle vilja fråga min ärade kammarkollega, om han är säker på att icke denna diskussion, vår hjälp förutan, kommer att i full kraft tagas upp om någon eller några månader, och jag skulle vidare vilja fråga, om icke under den förutsättningen det kan vara rätt rimligt att vi här i riksdagen hade diskuterat vår syn på denna sak, innan vi släppte ut den till all den politiska demagogi, som även herr J. B. Johanssons partikamrater enligt mina erfarenheter från två år tillbaka och från år 1928 kunna utveckla i en utomordentligt hög grad.

Jag skulle vidare i detta sammanhang vilja erinra om att orsaken till att

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

denna diskussion här har tagits upp är en motion, som ligger på riksdagens bord. På en punkt äro emellertid utskottet och reservanterna eniga, och det är i fråga om denna motion, nämligen att den nu bör avvisas. Professor Lindahl gav i sin utredning uttryck åt den uppfattningen, att en tid, då man kunde befara en konjunkturförsämring, inte var den lämpliga tiden att införa en engångsbeskattning. Och om den synpunkten är riktig, är detta alldeles tillräckligt skäl för att man inte nu inför en engångsbeskattning. När vi i stället måste försöka att på allt sätt få fram den fulla sysselsättningen, är det icke lämpligt att införa en faktor, som kan verka konjunkturdämpande i så stor utsträckning som åtminstone professor Lindahl befarar.

Men jag vill peka på, att när nu denna fråga tagits upp till ventilation för att de olika synpunkterna skulle kunna komma fram, så finns det väl inte någon rättmätig anledning att säga, att utskottets socialdemokratiska majoritet inte har klart formulerat sin ståndpunkt — visserligen med herr J. B. Johanssons kraftiga ogillande — när den formuleras t. ex. så, att en väsentligt högre förmögenhet än 20 000 kronor borde vara underlaget för en eventuell engångsbeskattning av förmögenheterna. Jag tror att finansministern i debatten i andra kammaren nämnde en siffra, som var dubbelt så stor som 20 000, om icke mer. Jag vill bara konstatera, att herr J. B. Johansson nu, då han för högerns talan — måhända icke de övriga borgerliga partiernas, men i varje fall högerns — är full av ängslan inför en så hög gräns. Han säger att vi måste, om en engångsbeskattning skall komma till stånd, ta med de mindre förmögenheterna. Vi känna igen tonerna från arvsskattedebatterna på sin tid. Då var också herr J. B. Johanssons parti ytterst angeläget att få de mindre förmögenheterna ordentligt arvsbeskattade, och nu höra vi precis samma ton. Jag bara konstaterar detta faktum, och jag vill i detta sammanhang påpeka en liten logisk inadvartens i herr J. B. Johanssons resonemang, då herr J. B. Johansson utmålar — vilket vi känna till från så många tillfällen — den lille spararens känslor inför den situationen, att det kapital, som han undan för undan ökat, ett tu tre skall eventuellt utsättas för en engångsbeskattning: man kan väl icke å ena sidan måla denna bild av den lille spararen och å andra sidan vilja med all Gewalt, om man överhuvud taget skall ha en engångsbeskattning, utsträcka denna just till de små, sparade förmögenheterna. Men den logiska inadvartensen får herr J. B. Johansson själv klara upp.

Skillnaden mellan 1940 års resonemang i bevillningsutskottet och utskottsreservanternas resonemang nu är rätt uppenbar. 1940 resonerade ett enhälligt bevillningsutskott, stött på en enig sakkunnigberedning, samlad kring ledande män från olika partier så, att starka skäl talade för att förmögenheterna skulle lämna ett särskilt bidrag i form av ett engångsoffer. Man diskuterade inte, hurvida förmögenheterna skulle lämna sitt särskilda bidrag, utan uttalade sig för att så skulle ske och det genom ett engångsoffer.

Läser man reservanternas framställning, finner man, att reservanterna ifrågasätta, om överhuvud taget förmögenheterna böra lämna något särskilt bidrag till lättandet av det ekonomiska tryck, som under kristiden vilar på oss. Man ifrågasätter starkt, om icke redan förmögenheterna ha fått till fullo bära sin skäliga andel, och man vill alltså helt stryka bort inte bara engångsbeskattningen utan även varje form av särskild förmögenhetsbeskattning.

Dessa resonemang verka dock något olika, när man hör dem i herr Velanders upplaga och i herr Elon Anderssons upplaga. Herr Elon Andersson var inte lika säker på reservanternas uttalande på den punkten, fastän han underskrivit det, som herr Velanders och efter honom herr J. B. Johansson uppenbarligen voro.

Ett av de väsentligare resonemangen från herr Velanders sida var, att förmögenhetsägarna redan nu under krisen hade fått bära sin anpart, därigenom

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

att de icke blivit kompenserade ens i lika hög grad som lönearbetarna, varför en särskild förmögenhetsbeskattning icke borde tillgripas. Jag vill lämna resone-manget åt sitt värde. Trots att ett genomförande av engångsbeskattningen icke just nu är aktualiserat, vill jag för min del beträffande frågan om denna beskattning — och utskottsmajoriteten har också framfört liknande synpunkter — säga, att utskottet är fullt på det klara med vilka tekniska besvärligheter som genomförandet av en engångsbeskattning kan dra med sig. Utskottet har fått detta fullt klart för sig genom professor Lindahls utredning, som på den punkten åtminstone för mig personligen dessutom i viss mån kom med en överraskning, nämligen den att denna beskattning ur statsfinansiell synpunkt inte skulle komma att betyda, vad man i första ögonblicket trodde.

När man under sådana omständigheter skall överväga, vilken del man bör låta förmögenheten ta i att bära bördan efter denna kristid, som har tyngt många, många svenska medborgare mycket mer än den tyngt de arma förmögenhetsägarna, som herr Velander ömmade för, så har man ju andra metoder än en engångsskatt för att fördela den delen av bördan på förmögenheterna.

Jag har icke för min personliga del, och förmodligen inte någon annan inom utskottet heller, tagit ställning till dessa spörsmål, men jag vill bara påpeka, att professor Lindahl nämner frågan om en värdestegringskatt för fastigheter, han nämner arvs- och gåvoskatten, en starkare beskattning på realisationsvinst ävensom andra medel och givetvis också en särskild förmögenhetsskatt. Vilken av dessa former eller vilken kombination av dessa olika former man, när tidpunkten kan vara lämplig, bör välja, för att låta förmögenheten bära sin skäliga anpart av bördan, det lämnar utskottet för sin del fullt öppet; utskottet tar icke någon ståndpunkt till den saken. Det enda, som utskottet uttalar och med styrka uttalar, är det, att man icke bör slå dörren i lås för att genom en beskattning av förmögenheterna låta dessa bära sin del av kristidens bördor, utan att man bör hålla den frågan öppen och sedermera välja såväl lämplig tidpunkt som lämpliga åtgärder.

Jag ber, herr talman, att med denna kommentar till utskottets motivering få yrka bifall till denna.

Herr Sandström: Herr talman! Jag har med mycket stort intresse tagit del av det föreliggande betänkandet liksom av den här förda diskussionen — jag kunde kanske våga säga, att jag har gjort det med mera intresse än en del av kammarens ledamöter tyckas visa. Jag har emellertid också gjort det med en viss förvåning. Man diskuterar här frågan om en skärpt beskattning av förmögenhet i form av en engångsskatt å förmögenhet eller i andra former. Man talar ju mera allmänt om denna sak, men man har överhuvud taget icke alls tagit upp till behandling, vad som för mig är det primära spörsmålet, nämligen frågan, huruvida den nuvarande, den redan existerande förmögenhetsbeskattningen — eller rättare sagt beskattningen av förmögenhetsinkomst — är rättvis och riktig.

Det har ju sedan gammalt gjorts gällande, att inkomst av förmögenhet är skattekräftigare än annan inkomst. Man menar då, att den som i inkomst uppbär viss avkastning av förmögenhet kan därav betala mera i skatt än den som uppbär exempelvis samma inkomst såsom lön på grund av tjänsteförhållande.

Delta tal om den s. k. fonderade inkomstens större skattekraft har ju nu upprepats i närmare hundra år, och det har gått, som så ofta eljest, att bara man upprepar en sak tillräckligt länge, är det knappast någon som mera spörjer sig, om vad som sålunda sagts är riktigt. Jag skall emellertid be att

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

ett ögonblick få taga upp den frågan, och jag gör det därför, att jag anser den utan tvekan vara den i förevarande fall primära.

Det huvudskäl, som anförts — och såvitt jag vet det enda skäl som i vårt land anförts — för att inkomst och förmögenhet skall beskattas hårdare än annan inkomst, kan sammanfattas sålunda: Den som uppbär inkomst av förmögenhet har rätt att räkna med att denna inkomst skall utgå oavbrutet och aldrig upphöra. Han behöver inte räkna med minskad inkomst, när hans arbetskraft upphör eller när han blir sjuk. Den däremot, som uppbär exempelvis inkomst av tjänst — jag återger nu det gamla resonemanget — måste räkna med att han vid en viss tidpunkt blir arbetsoförmögen. Han kan också bli sjuk, och han måste därför avsätta så mycket medel, att han kan livnära sig vid inträdande arbetsoförmåga eller under sjukdom. Eftersom denne person med inkomst av tjänst måste sätta av medel för att möta ålderdom och sjukdom, så är han, menar man, mindre skattekraftig, har mindre förmåga att betala skatt än den som uppbär inkomst av förmögenhet och inte behöver sätta av något. — Med stöd av denna argumentering, som jag återger rätt ordagrant ur kungl. propositioner, införde man år 1910 en förmögenhetsskatt, som sedan utvidgats med en särskild skatt å förmögenhet — vi ha ju nämligen två förmögenhetsskatter.

Det är möjligt, att denna argumentering, som jag här återger, någon gång haft en viss bärkraft, men jag behöver inte för kammarens ledamöter påpeka att så uppenbarligen icke längre är förhållandet. Om herrarna bara jämföra med låt mig säga stats- och kommunanställda tjänstemän, äro dessa nu för tiden regelrätt tillförsäkrade pension vid inträdande arbetsoförmåga och viss ersättning under sjukdom. På vad sätt, herr talman, frågar jag mig då, är denna inkomst av tjänst mindre skattekraftig än inkomsten av förmögenhet? Jag kan icke finna, att så är förhållandet, och jag trotsar någon att kunna påvisa det.

Vad jag här har sagt om dem som uppbära inkomst av statlig och kommunal tjänst gäller naturligtvis i våra dagar i rätt stor utsträckning även dem som uppbära inkomst av enskild tjänst. Det gäller, herr talman, givetvis i sådana fall, då arbetsförhållandena blivit säkrare och pensionsförhållandena ordnats.

Man har ju också, säkerligen i känslan av att huvudargumentet för förmögenhetsbeskattningen inte längre är bärande, försökt framföra andra skäl. Jag återger dem här efter dem som försvara förmögenhetsbeskattningen. Man säger sålunda, att den som har inkomst av förmögenhet, har den speciella förmånen, att han kan därjämte arbeta själv och förskaffa sig inkomst av sin arbetskraft. Då, säger man, bör inkomsten av förmögenhet beskattas hårdare, därför att denne man har möjlighet att skaffa extra inkomster. — Ja, denna argumentering förtjänar väl knappast något mera ingående bemötande. Det är nog att erinra om att, om vederbörande skaffar sig extra inkomst genom arbete, så beskattas ju även denna inkomst, och den beskattas på grund av progressionen hårdare än om han icke hade inkomst av förmögenhet.

Slutligen återstår ett skäl för att inkomst av förmögenhet skulle beskattas hårdare än annan, och det lyder kort och gott så, att den som har förmögenhet och inkomst därav, han kan förbruka förmögenheten, när han behöver det, men det kan inte den som saknar förmögenhet. Anmärkningens riktighet är obestridlig — men hur inkomsten skulle kunna bli skattekraftigare genom att man förbrukar det kapital, varav den flyter, det är för mig absolut obegripligt!

Jag hoppas att jag inte, herr talman, blir missförstådd genom vad jag nu sagt. Jag menar naturligtvis inte att icke inkomst av förmögenhet skall beskattas. Tacka för det! Den skall beskattas liksom all annan inkomst — men all

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

beskattning skall vara rättvis och lika, och den bör vara rättvis även mot den som har förmånen eller i våra dagar kanske olyckan att uppbära inkomst av förmögenhet.

När vi tala om en skärpt förmögenhetsbeskattning i ena eller andra formen, få vi också tänka på våra svenska skattelagars regler om förmögenhetsbeskattningen. Jag vill påpeka en så välkänd sak som att man beskattar förmögenhet även där den icke lämnar någon som helst avkastning. Om man nu står på den gamla ståndpunkten, att fonderad inkomst är skattekraftigare än annan, hur kan man då pressa detta därhän, att förmögenhet, som icke ger avkastning, skall beskattas? — Men så är — jag upprepar det — den svenska rättens ståndpunkt.

Vår svenska skattelagstiftning, herr talman, har ju för övrigt knappast lyckats lösa frågan om gränsen mellan inkomst och förmögenhet. Det sista yttrandet kan förefalla egendomligt, men det är faktiskt så att man står inför spørsmålet, om vissa inkomster icke samtidigt skola beskattas som förmögenhet, och sådan beskattning hava vi som bekant i svensk rätt. Den som uppbär avkastning av förmögenhet, som tillhör annan, skattar även för förmögenheten, fast han icke har den minsta möjlighet att göra någonting med denna förmögenhet. Han kan inte taga av förmögenheten och betala skatten, ty förmögenheten tillhör en annan. — Den som uppbär ränta eller annan förmån, som utgår under mer än fem år, skattar också därför såsom för förmögenhet — givetvis för kapitaliserade värdet — men det finns ju ingen förmögenhet bakom, som han kan söka stöd i!

Herr J. B. Johansson har redan berört frågan om fastighetstaxeringen och fastigheternas inräknande i förmögenhet och vad detta betyder. Jag behöver inte upprepa det, men det är ju vid denna frågas bedömande en mycket viktig faktor, icke minst så länge vi ha garantiskatten, som visserligen är kommunal.

Lägg till allt detta, herr talman, att våra regler om förmögenhetsbeskattningen äro högst oklara och svårtydbara — t. o. m. mera än våra regler om inkomstbeskattningen. Jag erkänner, herr talman, att detta är ett hårt omdöme, men det är tyvärr berättigat. Att så är fallet är rätt förklarligt, ty när man först införde en förmögenhetsbeskattning 1910, tog man ju bara $\frac{1}{60}$ av förmögenheten — numera $\frac{1}{100}$ — och lade till inkomsten och beskattade detta gemensamt. Detta innebar en så pass obetydlig förmögenhetsbeskattning, att man inte tyckte det var så noga, huru reglerna utformades, och de skattskyldiga hade ingen anledning att genom besvär eller annorledes få frågorna prövade i högre instans. Regeringsrättens årsbok från dessa första år saknar därför nästan prejudikat i dessa frågor. Sedan kom den särskilda skatten å förmögenhet — en betydlig skärpning — men detta medförde inte någon förbättring av de gamla reglerna, utan 1910 års oklara regler skola nu praktiskt taget oförändrade tillämpas vid den för närvarande ofta mycket tyngande skatten å förmögenhet. Och om herrarna vilja gå in för en engångsbeskattning eller annan skärpning av förmögenhetsbeskattningen, skulle med de utgångspunkter, som här föreligga, fortfarande tillämpas dessa föråldrade och aldrig riktigt rättvisa regler!

Allt vad jag här sagt, herr talman, leder mig givetvis därhän, att jag personligen icke förstår, att man bör göra några uttalanden om en skärpt beskattning av förmögenhet, innan man klarlagt det första spørsmålet: Hurudan är vår nuvarande beskattning av förmögenhet? Behöver den icke ändras?

Under sådana förhållanden, herr talman, kan jag givetvis icke biträda utskottsmajoritetens motivering, men jag kan icke heller biträda reservanternas därför att, såvitt jag förstår, bygger den på samma uppfattning om förmögenhetsinkomstens större skattekraft som jag nyss tillåtit mig kritisera. Jag

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

hemställer därför, herr talman, för min del att få yrka bifall till utskottets kläm men med en viss ändring i motiveringen, den ändringen nämligen, att därur skulle utgå från och med det stycke på s. 4 som börjar med orden »I motionen II: 383» till och med andra stycket på s. 5, som slutar med orden »komma till omprövning», och att sista stycket helt enkelt får den lydelsen: »Utskottet anser sig böra avstyrka det i motionen II: 383 framställda yrkandet.»

Herr Bärq, Johan: Herr talman! Ja, det var i alla fall litet hugnesamt att höra herr Sandström. Jag undrade just var herr Sandström skulle hamna och om han såsom den mest framstående skatteexperten i kammaren skulle finna skäl att ge sin absoluta anslutning till reservationen, men med den fribytaranda som han har på detta område och som han får ros för ibland och ris för ibland förvänar det mig inte att han även underkände reservanternas uttalande.

Det resonemang herr Sandström förde kan inte föranleda mig att ge mig in i några utläggningar, men jag är alldeles färdig att ge det erkännandet, att det resonemanget förtjänade att fortsättas vid brasan en kväll, när man kunde fritt ventilera alla de synpunkter som man får lägga på den här saken.

Jag kan inte neka, att när jag hörde herr Sandströms resonemang, påminde det mig om en liten episod i denna kammare för åtskilliga år sedan, när det var fråga om sockrets nödvändighet i folkhushållet. Då var det en framstående fackman i kammaren, som förklarade att sockret egentligen inte spelade någon roll, så länge vi hade potatis, ty potatis besitter samma egenskaper som sockret, så att vi kunna vara utan sockret. Jag vågade naturligtvis inte heller då säga emot, men jag tillät mig ge honom det rådet, att han inte skulle gå ensam ut till våra husmödrar och säga dem, att de skulle lägga potatis i kaffet i stället för socker.

Jag begärde emellertid ordet, herr talman, för att säga några ord med anledning av herr J. B. Johanssons anförande. Den som gav akt på andan i det anförandet måste få den uppfattningen, att vad som här sägs i resonemanget om engångsbeskattningen var ett illfundigt påhitt av socialdemokraterna, någonting som gick i stil med deras allmänna syn på samhällets ekonomiska problem och som var lika urbota som mängen av de tankegångar som ha varit ledande i den s. k. socialdemokratiska politiken. Herr J. B. Johansson sade med kraft ifrån, att den här sortens beskattningsmetod var ytterst farlig och borde mötas med ett bestämt motstånd, och han varnade överhuvud taget för den sortens skattepolitik som nu bedrivs och frågade: Vart leder det här till slut?

Jag tycker det skulle vara onödigt att erinra kammaren om den här sakens föregående historia; den är ju klargjord i utskottsbetänkandet. Om herr J. B. Johansson vill vara vänlig och slå upp betänkandet, så klargörs ju där, hur frågan om denna engångsbeskattning kom upp, när finansministern hade tillkallat en liten grupp sakkunniga, som skulle diskutera frågan om hur man skulle utforma beskattningen vid värnskattens införande. Det var där, den här tanken föddes. Den delegationen bestod av bevillningsutskottets dåvarande ordförande Axel Ivar Anderson, utskottets nuvarande vice ordförande Elon Andersson, utskottets nuvarande ordförande A. J. Bärq, en representant för bondeförbundet, som innehade förtroendeställning och senare var vice ordförande i bevillningsutskottet, herr Andersson i Dunker, om jag minns rätt, samt någon till. De sakkunniga sade följande i sitt yttrande: »Då de sakkunniga såsom resultat av sina överläggningar nu förorda, att värnskatten även för

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

nästa budgetår helt uttages i anslutning till inkomst- och förmögenhetskatten, och att alltså liksom innevarande budgetår den särskilda förmögenhetsskatten lämnas orubbad, har detta icke sin grund i någon uppfattning om att förmögenheten skulle vara mindre lämplig såsom underlag för en krisartad beskattning. Åtskilliga svårigheter äro emellertid förbundna med avvägningen av en värnskatt på förmögenhet, om denna liksom fallet synes bliva med värnskat- ten på inkomst skulle behöva uttagas under flera år. Starka skäl tala däremot för att låta det särskilda bidrag, som förmögenheterna synas böra lämna till täckning av krisperiodens utgifter, få karaktären av ett engångsoffer. Därmed torde emellertid följa, att ett visst uppskov med utformningen av en värn- skatt på förmögenhet får tagas i övervägande. Sålunda har anförts att en för- mögenhetsskatt av här åsyftade storleksordning icke bör uttagas samtidigt med en sådan skärpning av krisbeskattningen i övrigt som nu överväges. Vik- ten av denna synpunkt bör erkännas liksom även önskvärdheten av att skatten uttages vid en sådan tidpunkt och på ett sådant sätt, att olägenheterna för näringslivet och de särskilda medborgarna icke bliva alltför stora. Ovissheten om den närmaste framtiden synes emellertid vara så stor, och utvecklingen av det allmännas behov därför så oberäknelig, att bestämda uttalanden om tid- punkten böra undvikas. Ett avgörande skäl för uppskov synes emellertid vara, att det rimliga omfånget av en dylik förmögenhetsskatt icke för närvarande kan bedömas, eftersom detta omfång måste röna inflytande av krisperiodens längd och de samlade krisutgifternas storlek. Under sådana förhållanden fin- nes icke heller tillräcklig anledning att redan nu gå in på de olika frågor, som vid utformningen av en engångsskatt på förmögenhet måste upptagas till prövning.»

Detta är väl ett ganska tydligt ställningstagande till principen om utta- gande av en engångsskatt å förmögenhet.

Utskottet hade frågan under behandling, och utskottet sade: »Vad angår den i propositionen behandlade frågan om uttagande av värnskatt i form av skärpt förmögenhetsbeskattning delar utskottet de sakkunnigas uppfattning, att starka skäl tala för att låta det särskilda bidrag, som förmögenheterna sy- nas böra lämna till täckning av krisperiodens utgifter, få karaktären av ett engångsoffer. I nuvarande läge är det emellertid icke möjligt att bedöma det rimliga omfånget av en dylik förmögenhetsskatt» o. s. v. Detta betänkande var enhälligt i detta avseende. Det fanns visserligen en reservation av herr Lundell, men den avsåg en annan punkt än denna, nämligen den procentuella storleken av värnskat- ten.

Detta har alltså godkänts av riksdagens kamrar. Nu förmenar jag inte någon att säga, att sedan dess ha saker och ting inträffat och en förskjutning i förhållandena skett, så att man numera inte kan se på frågan på samma sätt som tidigare. Detta är en sak. En annan sak är emellertid att söka ge ett sken av att allt detta varit, som jag nyss sade, ett illfundigt påhitt av social- demokraterna. Det får inte stå oemotsagt.

Herr J. B. Johansson uttalade med rätta — jag citerade honom nyss — sina farhågor. Vart bär det i väg, sade han, med den skattetunga, som vi nu måste pålägga oss? Det märktes på tonen, att detta var någonting så orimligt, att här måste man absolut reagera. Man måste komma ifrån det, och från högerns sida måste det bli en bestämd reaktion — det var väl ungefärligen så han menade.

Ja, jag kanske inte själv behöver vara med när man skall reda upp de skatte- frågor, som vi måste lösa för att kunna täcka de stora skulder, som stats- verket måst påtaga sig. Men det skulle inte förvåna mig efter sådana ton- gångar, om man då skulle börja skjuta skulden för den tunga beskattningen

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

över på andra partier. Det skulle inte alls förvåna mig, upprepar jag, om man ville göra gällande att det var den socialdemokratiska majoriteten i riksdagen, som beslutade alla dessa försvarsutgifter och vräkte ut miljarder hit och miljarder dit och sedan lade på folket skatter, som äro alldeles orimliga.

Jag tycker att man från högersidan likaväl som från den sida, som jag representerar, bör ha klart för sig, allt efter som man beslutar utgifterna, om man skall kunna ro i land skutan eller om det inte är möjligt att göra det. Alla ha vi ändock varit överens om att i det nödläge, i vilket vi ansett att vi befinna oss, påtaga oss denna oerhörda skuldbörda. För mig har det alltid stått klart, att det inte skulle vara lika lätt att bli ense om vem som skall betala. Men att börja sno sig ifrån skyldigheten att efter bästa förmåga finna ut sätt att klara denna skuldbörda, det är knappast gentlemannamässigt. Och ännu har jag inte hört någon tydlig anvisning på var man skall söka sig de nya eller de bestående skattekällor, som man kan ösa ur. Herr J. B. Johansson var inne på den linjen i förbifarten, att man får hålla sig till de lägre inkomst- och förmögenhetsskikten, om det skall ge någonting. Och detta är tyvärr sant, ty där finns den stora mängden av människor. Och dessutom är det kanske på det sättet, att det inte anses vara så förfärligt viktigt att räkna med om dessa skattedragare ha eller icke ha något tiotusental kronor på banken. Huvudsaken är att man lägger skatter på dem.

Jag tycker för min del att det ställningstagande, som intogs år 1940, som godkändes i bevillningsutskottet och i riksdagen av samtliga partier, är en fråga som gärna kan hållas öppen.

Jag får lov att säga som ett erkännande åt utskottets herr vice ordförande, att om man sållar ut så att man får kärnorna kvar av vad han sade, så tror jag inte att han befinner sig särdeles långt från den linje, på vilken jag befinner mig.

Herr talman! Jag hemställer alltjämt om godkännande av utskottets motivering i det föreliggande ärendet.

Herr **Velander**: Herr talman! Jag fäste mig vid en passus i det senaste yttrandet av utskottets ordförande, som, om jag fattade honom rätt, innebar, att, därest man inte var beredd att lämna anvisningar på hur den stora statskulden skulle ordnas men ändå red spärr emot resonemanget om eventualiteten av en förmögenhetsskatt, så var det knappast gentlemannamässigt handlat.

Jag vill därtill säga, att, när det tidigare har talats om en engångsskatt på förmögenhet, har det alltid tagits sikte på statsfinansernas sanering. Jag har förstått saken så, att dessa två ting ha hört samman: den stora skuldbördan på grund av de exceptionella statsutgifterna under kriget och en engångsbeskattning av förmögenhet. Jag undrar om inte utskottets ordförande har övergivit den utgångspunkten — med rätta eller inte, det lämnar jag osagt, eftersom bedömningen väl skall ske från hans synpunkter. Men från mina synpunkter måste det ju vara oriktigt.

Jag vågar säga detta, därför att utskottsmajoriteten tagit sikte på att det tidigare avsedda minimum för skattepliktens inträde skulle väsentligt höjas. Sedan har den talat om att intäkten av denna beskattning kanske borde disponeras på det sättet, att den medförde en lättnad i de svagare skattedragarnas bördor. Därav drar jag den konsekvensen, att det måste bli så litet över av den avsedda förmögenhetsskatten, att det inte kan sägas vara fråga om någon sanering av den statsfinansiella ställningen. Jag skulle tro att professor Lindahl hade den meningen, att man knappast kunde tänka sig en hårdare belastning av förmögenheterna än att den stannade vid en avkastning av cirka två miljarder. Å andra sidan menade han nog också, att kunde man inte få

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

in ungefärligen detta belopp, så tjänade det hela inte så mycket till. Nu har utskottsmajoriteten nått fram till en sådan ståndpunkt, att man inte längre kan tänka på att få fram denna avkastning, och avkastningen skall inte heller enbart användas till statsfinansernas sanering. Då förstår jag inte, varför man skall göra så stort nummer av saken i detta sammanhang.

Jag skulle också vilja tillägga, att det inte behöver vara någon underlig högeråskådning som gör, att man ifrågasätter lämpligheten och skäligheten av en engångsbeskattning av förmögenhet. Det finns en ärad ledamot av denna kammare, som tillhör samma parti som herr Bärge, tillika framstående vetenskapsman och nationalekonom, och han har för inte så länge sedan yttrat, att det inte kan anses föreligga tillräckliga statsfinansiella skäl och inte heller konjunkturpolitiska motiv, som kunna föranleda att man skall tala om denna sak längre. Jag tycker nog, att det inte bör framställas hårda beskyllningar om bristande gentlemannamässighet mot andra, som tilläventyrs företråda samma uppfattning.

Är det emellertid inte fråga om statsfinansernas sanering utan om åtgärder, som taga sikte på förmögenhetsutjämning eller som fullfölja fördelningspolitiska syften, då äro vi inne på helt andra vägar. Men jag har inte förstätt saken så, att det var herr Bärge's mening att föra diskussionen efter sådana linjer.

Det har här talats åtskilligt om huruvida man på grund av tidigare uttalanden skulle hava bundit sig för en engångsbeskattning av förmögenhet. Jag vill då hävda den meningen, att 1940 års bevillningsutskott vid diskussionen om dessa ting inte avsåg att med sitt då gjorda uttalande taga ställning till frågan, huruvida en sådan beskattning borde ifrågakomma eller inte. Och, om jag går litet längre in på denna sak, kan jag säga, att det i samband med utskottsbehandlingen fanns en av mig färdigställd reservation, som tog sikte på eliminerandet av andra stycket i bevillningsutskottets utlåtande nr 24 vid det årets riksdag, en reservation, som efter åtskilligt resonemang om vad utskottets yttrande faktiskt skulle anses innebära, fick falla. Sannolikt kan herr Bärge vitsorda riktigheten av denna min uppgift.

Herr Bärge tog upp en sats i mitt anförande, som löd ungefär så: låt förmögenheterna vara i fred, när det gäller den direkta statsbeskattningen! Herr Bärge sade: ja, det låter bra, och det skulle man väl kunna reflektera på, ifall man också kunde reflektera på att lämna inkomsterna i fred, ty det skulle man då också kunna begära. För min del har jag tidigare utgått ifrån, och jag gör det alltjämt, att det sparade kapitalet intar en helt annan ställning i beskattningshänseende än de löpande inkomsterna. Om någon skulle ha en annan mening, skulle jag närmast finna det överraskande. Jag avser sålunda att det sparade kapitalet är underlaget eller grunden för att människorna överhuvud taget kunna beredas utkomst resp. inkomst, och skatterna kunna kanske sägas vara ingenting annat än utgifter, som skola täckas av den inkomst, som den samhälleliga produktionen bereder. Då menar jag, att man samtidigt inte kan tala om att denna inkomst eller avkastning är likställd med det kapital, som utgör grunden för densamma.

Herr Sjö Dahl lämnade fullständigt »åt sitt värde» ett mitt uttalande om att olika förmögenhetsägare såsom kapitalägare, aktieägare och andra, fått mindre kompensation för dyrtiden än exempelvis lönearbetare. Jag vill påpeka att detta uttalande var hämtat från annat håll. Jag körde i det sammanhanget inte med egna kalvar, det var ett uttalande av statsrådet och chefen för finansdepartementet, som jag återgav innehållet av. Jag trodde att herr Sjö Dahl kände till detta uttalande. Och om herr Sjö Dahl inte fäster något avseende

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

vid uttalandet i *min* mun, så hoppas jag, att han fäster så mycket större avseende vid det såsom varande ett uttalande av finansministern.

Herr Sandström yrkade, om jag förstod honom rätt, att utskottets motive-ring rörande den punkt, som vi här diskutera, skulle strykas. Han stannade för klämman utan motivering. Det ligger då så till, att detta är precis samma ståndpunkt, som av ett enhälligt utskott intogs i fjol. Enligt vad utskottets vice ordförande här tidigare har utvecklat, var det också reservanternas mening att söka få fram en sådan avfattning av utskottets betänkande även i år. Det lyckades inte, därför att utskottsmajoriteten ville ha en något fylligare motivering. Och, när utskottsmajoriteten hade gått in för en sådan, så befanns det lämpligt att även minoriteten antydde något om sin inställning till det föreliggande spörsmålet, helst som enigheten mellan reservanterna hängde där-på. Detta är anledningen till att betänkandet föreligger i sitt nuvarande skick. Och jag kan inte tänka mig, att det kan vara någon framkomlig väg att elimi-nera motiveringarna, vare sig utskottsmajoritetens eller reservanternas, vid det slutliga ståndpunktstagandet här i dag i denna fråga.

Herr **Sjödahl**: Herr talman! Endast en kort replik till herr Velander.

Han nämnde något om ett yttrande, som han fällt om att förmögenhets-ägarna blivit sämre kompenserade — för dyrtiden, var väl antagligen men-ningen — än lönearbetarna, vilket yttrande jag skulle ha »lämnat åt sitt värde». Herr Velander missförstod mig. Jag bestred inte alls sannolikheten eller riktigheten av detta uttalande, men jag lämnade det åt sitt värde såsom ett argument för att motsätta sig en särskild beskattning av förmögenheterna, som hittills undsluppit sådan särskild beskattning.

Herr **Andersson, Elon**: Herr talman! Jag har ingen anledning att bestrida min andel i det historiska skeende, som utskottets ärade ordförande har erinrat om. Men jag påpekar ännu en gång att innebörden i det uttalande, som då gjordes, inte gärna kunde vara någonting mer än att man fann det rimligt, att frågan om en engångsskatt upptogs till en principiell diskussion, och man bör icke inlägga något ytterligare i detta uttalande. Den principiella diskus-sion, som sedan dess har förts, har inte övertygat mig om att en engångsskatt är det lämpligaste sättet för uttagande av den merandel i skattebördan, som man då trodde att förmögenheterna skulle kunna bära, eller att det ens är nödvändigt att förutsätta, att en dylik merandel nu behöver uttagas.

Det förefaller mig, som om den principiella diskussionen snarare har givit till resultat att man, som det står i reservationen, starkt kan ifrågasätta om inte denna skäligen andel redan nu uttagits, och att det dessutom framgår av den utredning, som har skett, att det med hänsyn till den relativt ringa be-tydelse, som en engångsskatt på förmögenhet skulle komma att få, knappast är anledning att nu allvarligt diskutera dess genomförande, med de svårigheter, som den också för med sig.

Det är kanske också riktigt, att den reella skillnaden mellan utskottsmajori-tetens och reservanternas yrkanden kan förefalla att inte vara så stor. Men den är nog i alla fall rätt betydande. Majoriteten vill visserligen ytterligare utreda *formerna* för uttagandet av en engångsskatt, men den utgår ifrån för-utsättningen att den *skall* uttagas. Minoriteten återigen vill hålla frågan öppen, om skatten överhuvud taget skall komma till stånd. Den uttalar sina tvivel, om den numera är nödvändig och om den överhuvud taget är lämplig och möjlig med hänsyn till sina verkningar och de tekniska svårigheter, som bli förbundna med dess genomförande.

Det är en skillnad i ståndpunkter, som inte alldeles kan resoneras bort, även

Om uttagande av en extra förmögenhetsskatt. (Forts.)

om jag för min del gärna tror, att man under den fortsatta diskussionen i frågan kan komma varandra närmare än man nu ser ut att vara.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder förekommit följande yrkanden: 1:o) att kammaren skulle bifalla vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt och godkänna den därtill hörande motiveringen; 2:o), av herr *Velander*, att utskottets hemställan skulle bifallas med godkännande av den motivering, som förordats i den vid betänkandet fogade reservationen, såvitt anginge nämnda punkt; samt 3:o), av herr *Sandström*, att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring i motiveringen, att den dei därav, som å s. 4 rad 18 uppfifrån i det tryckta betänkandet började med orden »I motionen II: 383» och å s. 5 rad 17 uppfifrån slutade med orden »framställda yrkandet», skulle utbytas mot följande uttalande: »Utskottet anser sig böra avstyrka bifall till det i motionen II: 383 framställda yrkandet.»

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan med godkännande av den därtill hörande motiveringen vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Velander* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till det av honom framställda yrkandet, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 34 punkten 2 och godkänner den därtill hörande motiveringen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med godkännande av den motivering, som förordats i den vid betänkandet fogade reservationen, såvitt angår nämnda punkt.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 59;

Nej — 37.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 3 mars 1944 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 240, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

*Ang. vissa
ändringar i
kommunal-
skattelagen
m. m.*

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen m. m. (Forts.)

- 1) lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370),
- 2) förordning om ändring i taxeringsförordningen den 28 september 1928 (nr 379) samt
- 3) förordning med instruktion för värdering av skogsmark och växande skog vid taxering av fastighet (skogsvärderingsinstruktion).

Till utskottets behandling hade överlämnats de i anledning av propositionen väckta likalydande motionerna nr 320 i första kammaren av herrar *Gustav Emil Andersson* och friherre *De Geer* samt nr 516 i andra kammaren av herr *Jonsson* i Skedsbygd m. fl., vari hemställts, att riksdagen måtte besluta att nu gällande grunder för åsättande av taxeringsvärde å fastighets skogstillgång skulle gälla vid 1945 års allmänna fastighetstaxering och att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition nr 240.

Utskottet hade i det nu förevarande betänkandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 240 icke kunnat av riksdagen oförändrad bifallas, i anledning av propositionen och de i anslutning till densamma väckta likalydande motionerna I: 320 och II: 516 för sin del antaga tre i betänkandet införda, med 1—3 betecknade författningsförslag i nu ifrågavarande ämnen.

Reservation hade anmälts av, utom annan, herr *Velander* beträffande viss del av utskottets motivering.

Herr **Velander**: Herr talman! Till utskottets föreliggande betänkande har det beträffande motiveringen fogats en blank reservation av mig. Denna reservation torde påkalla några ord från min sida.

Utskottet deklarerar, som av dess yttrande framgår, sin principiella anslutning till den nya metoden, såvitt angår dess huvudgrunder. Utskottet påyrkar emellertid en förbättring och förenkling av bl. a. sättet för markvärdets beräkning och korrektionsfaktorerna. Detta innebär, med mitt sätt att se, att utskottet icke bundit eller velat binda sig vid det under förarbetena till propositionen använda *sättet* för beräkning av markvärden och korrektionsfaktorer. Detta måste nu vara ett riktigt ståndpunktstagande. Nämda beräkningssätt är nämligen — ehuru osakkunnig vågar jag hävda det — principiellt sett icke tillfredsställande och med avseende på sin tillförlitlighet omöjligt att överblicka. För en tillfredsställande beräkning av markvärden och korrektionsfaktorer finnes enligt min mening knappast mer än en väg att gå, nämligen att anknyta till skogsförsöksanstaltens produktionstabeller. Att vid den överarbetning i berörda avseenden, som utskottet förutsätter skall äga rum före 1948 års fastighetstaxering, bortse från denna kunskapskälla torde icke kunna ifrågakomma. Man måste därför bestämt förutsätta, att den avsedda överarbetningen kommer att ske i samråd och samverkan med skogsförsöksanstalten.

På grund av det sålunda anförda måste den av utskottet på s. 36 i betänkandet förda diskussionen angående skogsförsöksanstaltens forskningsarbete och resultatet därav framstå såsom skäligen onödig; den är dessutom, såvitt jag kunnat förstå, delvis mycket felaktig. Det är nämligen icke de av utskottet särskilt nämnda produktionstabellerna för handledning vid drivande av ett mera idealt skogsbruk, som skola ligga till grund för skogsförsöksanstaltens förslag till korrektionsfaktorer. Anstalten åsyftar ju bl. a. att för olika kombinationer av bonitet och skötselprogram uppställa tabeller, som utvisa beståndsutvecklingen vid stigande ålder etc. Det är samtliga dessa tabeller, som skola för ändamålet utnyttjas, sålunda även de som representera den sämsta tänkbara skogsskötseln. Korrektionsfaktorerna för en viss grupp av skogar

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen m. m. (Forts.)

hämtas sålunda från den tabell, som med avseende på bonitet, ekonomiska förutsättningar och virkesförråd i olika åldrar mest motsvarar skogarnas nuvarande tillstånd. De så erhållna korrektionsfaktorerna avse *den faktiskt bedrivna skogsskötseln*. Därmed bortfaller grunden för utskottets uttalande, att anstaltens produktionstabeller knappast kunna antagas komma att få någon mera väsentlig betydelse vid den nya metodens utformning.

Man vågar nog säga, att utskottet alldeles för oförbehållsamt rekommenderat en övergång till vad jag här kallat den nya metoden vid en senare taxering av skogsmark och skog. Även jag hoppas likväl att detta skall visa sig möjligt. Men förutsättningen härför är å min sida den, att det genom provtaxeringar och andra undersökningar ådagalagts, att resultaten av metodens tillämpning bli något så när rimliga. Vid ett accepterande av propositionen och det tabellariska system, som den nu inrymmer, skulle så icke ha blivit fallet. Det har förväntat mig att propositionen i nuvarande skick förelagts riksdagen för antagande, ehuru dess omsättande i praktiken skulle ha lett till de mest orimliga resultat. Genom metodens tillämpning i oförändrat skick skulle vi nämligen ha kommit fram till en stegring av taxeringsvärdena för exempelvis en viss del av landet med kanske 130 procent, för en annan del med kanske 118 procent, för åter en annan del av landet med inemot 100 procent etc. Det kan näppeligen användas för starka ord till karakteristisk av ett sådant resultat, som dessa procenttal återspegla, även om de kunna finnas något approximativa. Det är också en svag tröst det resonemang, som understundom föres, att vad som är riktigt eller ej vid taxering av skog och skogsmark låter sig knappast avgöra; huvudsaken är att man uppnår en likformig taxering olika skogsägare emellan. Likformigheten är nu en god sak, det skall inte förnekas. Det får emellertid inte förbises, att taxeringsvärdena utgöra underlag för fastighetsbeskattningen och äga betydelse för beskattningen i övrigt. De få därför icke tillyxas hur som helst; det räcker med andra ord icke långt med ens den största likformighet.

Till förebyggande av missförstånd vill jag gärna tillägga, att nu gällande taxeringsvärden enligt min uppfattning framstå såsom alltför låga och att det alltså är att förvänta, att de vid den blivande fastighetstaxeringen komma att åtskilligt höjas. Att så måste bli fallet, följer ock av de förändrade priserna å rotvärdet och den effektivare uppskattningen av den relativa skogstillgången, som är att räkna med.

Såsom ytterligare exempel på vad den nya metoden i sin nuvarande utformning skulle hava inneburit, kan nämnas, att vid provtaxering av ett av rikets län med tillhjälp av från tabell A, intagen å s. 22 och 23 i propositionen, hämtade korrektionsfaktorer följande diskonteringsvärden erhållits, nämligen för barrtimmerskog 5 kronor 46 öre. för massavedskog 4 kronor 43 öre. för barrvedskog 5 kronor 86 öre och för lövskog 4 kronor 30 öre. Vad sägs nu om detta resultat, där brännveden per kubikmeter räknat i värde överstiger barrsågtimmer med 40 öre och massaved med 1 krona 43 öre, och där således vanlig brännved blir det värdefullaste sortimentet? Det är ju klart, att man icke kan sända ut till användning av våra taxeringslängder och andra tabeller, som leda till dylika resultat.

Utskottet konstaterar i sitt yttrande, att med den nu gällande metoden genom felaktig bonitering av marken, alltså på grund av oriktig tillämpning av metoden och icke på grund av metoden såsom sådan, taxeringsvärdena i norra Sverige blivit för höga och taxeringsvärdena i de södra delarna av landet blivit för låga, detta vid jämförelse mellan taxeringsvärdena inbördes.

Utskottet konstaterar därjämte, att den nya metoden medför för norra Sverige ett lågt markvärde och för södra Sverige en betydande stegring av det nu

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen m. m. (Forts.)

gällande markvärdet. Detta förhållande rekommenderar nu utskottet till närmare undersökning. Jag kan ju icke ha någonting att erinra mot att alla möjliga ting undersökas och således även detta förhållande. Förhållandet är dock en given konsekvens av den av utskottet konstaterade felaktiga boniteringen, och då utskottet påkallat, allmänt taget, en förbättring och förenkling av bl. a. sättet för markvärdets beräkning, passar det mig icke riktigt bra, såsom genuin norrlänning för resten, att man här uttalar sig på ett sätt, som kan tolkas såsom en maning till en alldeles särskild försiktighet, när det gäller att åstadkomma rättelse beträffande en ostridigt föreliggande felaktighet.

Jag vill understryka utskottets uttalande om angelägenheten av ett närmare övervägande av frågan om en skälig kapitaliseringsprocent för skogsbrukets vidkommande. Det synes mig nämligen, som om vid kapitalisering av skogsbrukets avkastning räntefoten borde sammanfalla med vad som kan anses vara skälig ränta exempelvis å i jordbruksfastigheter och fastigheter av annan fastighets natur investerat kapital.

Att märka är ock i detta sammanhang, att denna fråga har den största betydelsen för kalmarker och ungskogar, där det måste vara i särskilt hög grad ett allmänt intresse, att virkesförrådet bringas upp till en storlek som korresponderar mot markens alstringsförmåga eller bonitet.

Att utskottet i sin iver att tillägga den nya metoden alla möjliga förtjänster även nått fram till den slutsatsen att, då taxeringsvärdet blivit av taxeringsnämnderna oriktigt bestämt, möjligheten för vederbörande skogsägare att vinna rättelse »är betydligt större» vid tillämpning av den nya metoden än vid taxering enligt den gamla, skall icke utlösa något argt klander från min sida. Jag vill därtill blott säga, att uttalandet framstår åtminstone för mig såsom svårfattligt, ja, jag kan gärna säga, såsom obegripligt.

I anledning av min reservation har jag nu inför utformningen av utskottets yttrande sökt att nödortföttigt rädda min själ, och jag slutar därför, herr talman, med att förklara, att jag icke har något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Häri instämde herr *Björkman*.

Herr Sundberg: Herr talman! Den fråga, som nu är föremål för riksdagens behandling, har inte väckt någon sensation eller större uppmärksamhet i politiska kretsar vare sig inom riksdagen eller ute i landet. Här föreligger ett praktiskt taget enhälligt utskottsutlåtande. När den enskilde riksdagsmannen före plenum bladdrar igenom sina riksdagspapper, resonerar han därför som så: à la bonne heure, saken är klar. Han vet, hur han skall rösta, och tror sig på förhand veta, hur utgången blir.

Om saken således inte väckt något större intresse i politiska kretsar, har detta emellertid i så mycket högre grad varit fallet bland fackmännen ute i landet och bland dem, som ha att göra med tillämpningen av en sådan lag som denna. Jag tänker i första hand på skogsvårdsstyrelserna och deras tjänstemän. Intresset inom dessa kretsar har emellertid varit förenat med en mycket stark oro för om det överhuvud taget skulle bli möjligt att med hänsyn till den mycket korta tid, som stod till disposition, föra en skogsvärdering i land efter den nya metod som föreslagits i propositionen. Denna nya metod är nämligen mycket invecklad och försedd med svårtydbara och tillkrånade regler. En länsjägmästare, som jag för någon tid sedan talade med och som sedan gammalt varit intresserad för skogstaxeringsfrågor och tidigare anlåtats för utredningar på detta område, förklarade för mig, att han och hans assistent hade behövt tre hela dagar för att komma in i alla de labyrinter och irr-

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen m. m. (Forts.)

gångar, som den kungl. propositionen erbjuder. Om detta gäller en fackman, förstår man, vilka svårigheter, som skulle erbjuda sig, när länsskogvaktarna sedan skulle undervisas om den nya metoden och när dessa sedan i sin tur skulle fortplanta sitt vetande till de tusen och åter tusen taxeringsnämndsledamöterna i landet.

Oron har emellertid också haft en annan sida. När man närmare började syna den nya metoden i sömmarna, vilken till sina grundtankar och huvudprinciper otvivelaktigt måste anses riktig, visade det sig, såsom herr Velander här tidigare påpekat, att den inte var fullt färdig ännu utan vid en strikt tillämpning i vissa fall kom att föra till rent orimliga resultat. Det var inte bara det, att man ibland kom till det resultatet att vedskog blev mera värd än timmer- och massavedskog, att sådana marker som exempelvis ljunghmarker, som ju icke ha så särskilt högt värde, skulle komma att bli högt fastighetstaxerade, utan man kom vid preliminära beräkningar upp till en stegring av taxeringsvärdena för hela län med 100, 130 procent, ja, jag kan tillägga, i ett län ända till 150 procent. Detta gäller mitt eget län, således Kalmar län. Visserligen hade skogsvårdsstyrelserna icke varit ansvariga för, om dessa värden presenterats för jordbrukarna, men de hade dock fått ta emot den första stöten av det allmänna missnöjet, och det skulle inte ha varit så särskilt angenämt för skogsvårdsstyrelserna helst som dessa varnat för att redan i år gå in för den nya metoden.

Dess bättre har utvecklingen ej blivit den befarade. Förtjänsten härav är bevillningsutskottets, som på ett mycket ambitiöst och grundligt sätt gått till botten med denna fråga. Detta har, det kan jag försäkra utskottets ärade ordförande och ledamöter, bland fackmännen ute i landet utlöst den allra största tillfredsställelse och tacksamhet. Bevillningsutskottet har lagt saken väl till rätta, när det föreslår, att man även denna gång skall använda den gamla metoden, som man är van vid och som ehuru inte idealisk dock icke leder till rena absurditeter. Jag är dock villig erkänna den nya metodens förtjänster, och blir den tillräckligt genomarbetad och i tid framlagd kan den nog komma till framtida användning.

Även om bevillningsutskottet således förtjänar ros, och mycken ros, i denna fråga, kan det inte hjälpas, att också litet ris bör ges i detta sammanhang. Herr Velander har redan påvisat den skönhetsfläck, som förekommer i bevillningsutskottets utlåtande, när man däri blandar in och yttrar sig över skogs-försöksanstaltens produktionsundersökningar. Väl förstår jag, och det göra vi väl alla, att de, som fört pennan därvidlag, icke varit varken utskottsledamöter eller sekreterare. Men de verkliga skrivarna ha dock icke varit insatta i principerna för och syftmålet med skogs-försöksanstaltens produktionsundersökningar och kunna därför ej heller bedöma deras användningsområden. Jag är för min del övertygad om att därest bevillningsutskottet nästa gång frågan om fastighetstaxering kommer upp går lika grundligt och objektivt till väga som nu, kommer det att heta ungefär som så, *att tack vare det objektiva underlag, som vi då ha just i skogs-försöksanstaltens produktionsundersökningar* för bestämmandet av exempelvis korrektionsfaktorer, principerna för värderingen av skogsmarken etc., kan utskottet den gången för riksdagen rekommendera den nya metoden utan att bli utsatt för den allmänna kritiken.

Herr talman! Detta nu berörda avsnitt är dock det mindre väsentliga. Det betydelsefulla är, att bevillningsutskottet nu framlägger ett förslag, som kommer att ge vad det allmänna har rätt att fordra, utan att den skogsägande allmänheten över hövan och orättvisligen blir betungad, samtidigt som de myndigheter, som skola ha med denna saks tillämpning att göra, bli satta i tillfälle att tillfredsställande kunna fullgöra sin ganska svåra mission.

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen m. m. (Forts.)

Jag ber, herr talman, att med dessa ord, utan att på förhand försvära mig åt någon viss metod för framtiden, i likhet med herr Velander få yrka bifall till utskottets kläm.

Herr Bårg, Johan: Herr talman! Det kan inte vara mycket att tillägga utöver vad som redan har sagts.

Herr Velanders missnöje med propositionens innehåll sammanfaller, enligt vad jag kan förstå, med vad utskottet anmärkt mot propositionen. Herr Velanders yttrande innebär väl därför, såvitt jag kan fatta, endast ett kraftigare understrykande av vad utskottet anför på s. 37, och att upprepa det här kan ju inte göra någon glad.

Utskottets anmärkning beträffande skogsförsöksanstaltens pågående undersökningar och den betydelse, som de kunna få vid värdering enligt den nya metoden av skog och skogsmark, härleder sig, såsom herr Sundberg alldeles riktigt sade, ingalunda från den ringa sakkunskap, som utskottet kanske representerar, utan den ansluter sig till vad framstående skogsmän på området ha uttalat. Utskottet yttrar sig härvidlag ändock mycket försiktigt, då det framhåller: »Med hänsyn till att värderingen enligt den nya metoden anknyter till skogsbruket, sådant detsamma faktiskt bedrives, torde dessa produktionsstabeller knappast kunna antagas komma att få någon mera väsentlig betydelse vid den nya metodens utformning.» Detta uttalande är ju så utspätt som det kan vara. Men det är ändå inte riktigt, säger herr Sundberg, som väl är inne i hela utredningsapparaten och vad därtill hör. Den sakkunskap, som har givit utskottet det intrycket, att detta uttalande är riktigt, föreställer jag mig dock kan tävla med herr Sundberg i fråga om insikter på detta område. Någon större roll vid utformandet av det föreliggande förslaget kan uttalandet i fråga i varje fall icke ha spelat.

Herr Sundberg anmärkte också på det invecklade system, som den kungl. propositionen föreslog. Jag medger, att det har förefallit mig mycket invecklat och t. o. m. besvärligare än de nu tillämpade metoderna. Men de praktiska män, som vi haft med i utskottet, ha haft en annan uppfattning, och man måste väl ändå tillmäta den åsikt, som hyses av de män, som i sitt dagliga arbete sysslat och komma att syssla med dessa metoder, ett betydande värde. Det har ju inte heller rests någon anmärkning mot vad utskottet säger på s. 32 i fråga om tillämpningen av det nya förslaget. Utskottet skriver där: »Alla de uppgifter, som förutsätts för tillämpningen av den nya metoden, skola ej ankomma på beskattningsnämnderna. Meningen är sålunda icke, att nämnderna skola befatta sig med sådana begrepp som korrektionsfaktorer och markvärdefaktorer. Ej heller behöva de beräkna eller hålla reda på rotvärden för olika förrädsgrupper eller använda den ovannämnda vid instruktionen fogade tabellen. Detta tillhör nämligen det centrala förberedelsearbetet för taxeringen. De uppgifter, som nämnderna skola prestera, avse huvudsakligen virkesförrådet, avsättningsläget och markens godhetsgrad. Vid förberedelsearbetet upprättas hjälptabeller, som hänföra sig till vissa bestämda typer av avsättningslägen inom resp. län eller särskilda delar därav.» Detta har icke motsagts under diskussionen. Jag tolkar herr Sundbergs invändningar så, att det är nämndernas arbete, som skulle vara så besvärligt och förenat med så stora olägenheter. Dessa förberedelsearbeten skola emellertid ske centralt, och jag har den tilliten, att man med den goda tillgång på sakkunskap, som där finns, skall kunna knäcka dessa ting utan alltför stora besvärligheter.

Jag vill, herr talman, sluta med att ta upp herr Velanders uttalande om den förskjutning av värdena, som han väntade skulle uppstå. Den stegring av vedpriserna i förhållande till värdet på timmerskog, som herr Velander talade om,

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen m. m. (Forts.)

tycktes herr Sundberg inte fästa så stort avseende vid såsom något så vidunderligt, utan han fäste sig i stället vid andra ting. När man jämför de nuvarande priserna på skog och skogsmark, måste det ju ha mycket stor betydelse, om det *nuvarande* prisläget är riktigt eller inte. Det har förefallit mig, som om i vissa fall utslaget enligt den nya metoden skulle visa orimligt höga värden, men att värdena i vissa fall kunna bli betydligt högre än de nu åsatta utgör ju inte något säkert belägg för att de nuvarande beräkningarna äro riktiga. Jag går så långt, att jag säger att säkert kan inget ofelbart förslag utfinnas och att det väl rent av skulle vara underligt, om icke den nya metod, som här föreslås och som praktiska män inom utskottet ha förordat att tillämpas, när förutsättningar därför finnas, icke skulle komma att slå fel på många ställen, lika väl som den nu praktiserade metoden har gjort och säkerligen också kommer att göra vid den taxering som nu förestår.

Herr talman! Jag yrkar i likhet med den föregående ärade talaren bifall till utskottets hemställan.

Herr Sundberg: Herr talman! Jag vill bara i all korthet påpeka, att när utskottets ärade ordförande läste upp sista stycket på s. 32, och därav drog slutsatsen att det hela är relativt enkelt och lätt ordnat, är detta nog inte riktigt. Man må komma ihåg, att skogsvårdsstyrelserna redan äro nära nog till bristningsgränsen engagerade — utom de ordinarie uppgifterna ta vedutsyningarna mycken tid i anspråk. Man må också förstå det olustiga för skogsvårdsstyrelserna att rekommendera dessa tabeller för korrektions- och markvärdesfaktorer, som de *veta* hänga mer eller mindre i luften. Men det är, som jag redan framhållit, att hoppas, att skogsförsöksanstalten till nästa taxering skall ha hunnit så långt med sina produktionsundersökningar, att dessa då kunna utgöra ett objektivt underlag för bestämmandet av berörda faktorer. Då kunna kanske också funktionärerna ute i landet med mindre tvekan och med lättare sinne gå in för den nya metoden.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu föredragna betänkandet hemställt.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 18 juni 1937 (nr 436) angående försäljning av rusdrycker, m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet, jämte i ämnet väckta motioner.

*Ang. om-
organisation
av de all-
männa restau-
rangbolagen
m. m.*

I en den 10 mars 1944 dagteknad proposition, nr 241, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till förordning om ändring i förordningen den 18 juni 1937 (nr 436) angående försäljning av rusdrycker.

Samtidigt härmed hade Kungl. Maj:t förklarat sig vilja bringa till riksdagens kännedom vid propositionen fogade förslag till dels bolagsordning för Sveriges allmänna restaurangaktiebolag, dels avtal angående upplåtande åt Sveriges allmänna restaurangaktiebolag av rätt att idka sådan utskänkning av rusdrycker, som avses i 3 kap. 15 § andra stycket förordningen angående försäljning av rusdrycker, dels ock avtal angående stamaktiekapitalet i Sveriges allmänna restaurangaktiebolag.

Slutligen hade i propositionen föreslagits, att riksdagen skulle till Teckning av preferensaktier i ett planerat aktiebolag för övertagande av de allmänna restaurangbolagens rörelse å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1943/

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)
44 under kapitalbudgeten, fonden för statens aktier, anvisa ett investeringsanlag av 5 000 000 kronor.

Propositionen hade, såvitt angick anslagsfrågan, hänvisats till statsutskottet och i övrigt till bevillningsutskottet.

I anledning av propositionen hade väckts följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna nr 321 i första kammaren av herr *Velander* m. fl. och nr 512 i andra kammaren av herr *Hagberg* i Malmö m. fl., vari hemställts, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 241;

2) de likalydande motionerna nr 322 i första kammaren av herr *Boman* m. fl. och nr 511 i andra kammaren av herr *Andersson* i Falkenberg m. fl., vari hemställts, att riksdagen måtte besluta icke bifalla det i propositionen framställda förslaget; samt

3) de likalydande motionerna nr 323 i första kammaren av herr *Åkerberg* m. fl. och nr 513 i andra kammaren av herr *Sundström* i Skövde m. fl., vari hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förnyad utredning och, därest utredningen därtill föranledde, för riksdagen framlägga förslag till lösning av frågan om restaurangbolagens organisation, varvid i motionen under sex punkter angivna riktlinjer borde vinna beaktande.

Motionerna hade, såvitt angick anslagsfrågan, hänvisats till statsutskottet och i övrigt till bevillningsutskottet.

Utskottet hade i det nu föreliggande betänkandet på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 241, till den del densamma hänvisats till bevillningsutskottet, och med avslag å de likalydande motionerna I: 321 av herr *Velander* m. fl. och II: 512 av herr *Hagberg* i Malmö m. fl., de likalydande motionerna I: 322 av herr *Boman* m. fl. och II: 511 av herr *Andersson* i Falkenberg m. fl. samt de likalydande motionerna I: 323 av herr *Åkerberg* m. fl. och II: 513 av herr *Sundström* i Skövde m. fl., samtliga motioner i vad desamma hänvisats till bevillningsutskottet,

1) för sin del antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning om ändring i förordningen den 18 juni 1937 (nr 436) angående försäljning av rusdrycker; samt

2) tillkännagiva, att de vid propositionen fogade förslagen till bolagsordning för det nya restaurangbolaget samt till avtal mellan staten, å ena, och bolaget respektive stamaktieägarna, å andra sidan, icke — utöver vad i utskottets motivering anförts — föranledde någon erinran från riksdagens sida.

Reservationer hade avgivits

I) av herrar *Velander*, *Björkman*, *Hagberg* i Malmö och *Henriksson*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av de likalydande motionerna I: 321 av herr *Velander* m. fl. och II: 512 av herr *Hagberg* i Malmö m. fl., de likalydande motionerna I: 322 av herr *Boman* m. fl. och II: 511 av herr *Andersson* i Falkenberg m. fl., samt de likalydande motionerna I: 323 av herr *Åkerberg* m. fl. och II: 513 av herr *Sundström* i Skövde m. fl., samtliga motioner i vad desamma hänvisats till bevillningsutskottet,

1) avslå Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 241, i vad densamma hänvisats till bevillningsutskottet; samt

2) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förnyad utredning av frågan om förändrad organisation av den av systembolagen nu bedrivna utskänkningsrörelsen, vilken utredning förutsattes komma att äga rum i samband med den

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)
tillämnade fortsatta utredningen angående systembolagens organisation i övrigt; samt

II) av herr *Sundström* i Skövde, som ansett, att utskottet bort föreslå riksdagen att i anslutning till de likalydande motionerna I: 323 av herr *Åkerberg* m. fl. och II: 513 av herr *Sundström* i Skövde m. fl., i vad desamma hänvisats till bevillningsutskottet, besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förnyad utredning och, därest utredningen därtill föranledde, för riksdagen framlägga förslag till denna frågas lösning, varvid i anförda motioner i sex punkter angivna riktlinjer borde vinna beaktande.

Herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Jag hade tänkt inleda debatten för att klargöra vissa saker, som förefallit mig i den offentliga diskussionen ha blivit något missuppfattade. Jag får väl lov att göra detta nu inför den fåtaliga församling som här finns.

När detta förslag framlades och det debatterats offentligt, har det från åtskilliga håll sagts, att här ha vi ett nytt förslag att skapa en stor, centraliserad statlig affärsrörelse. För många, för vilka en statlig affärsrörelse icke är tilltalande, har detta tyckts vara ett avgörande argument för att säga nej till den kungl. propositionen. Nu förhåller det sig emellertid tvärtom på det sättet, att vi redan ha en centraliserad statlig byråkratisk förvaltning på detta område. På grund av en rad sammanstötande omständigheter har nämligen ett svenskt ämbetsverk, som heter kontrollstyrelsen, kommit att bli affärsdrivande i en utsträckning, som väl ingen från början hade tänkt sig. På grund av att kontrollstyrelsen har hand om tillämpningen av nykterhetslagstiftningen har kontrollstyrelsen fått en direktivgivande och i viss mån bestämmande makt över systembolagen, och i samma mån som systembolagen utvecklat sina restaurangbolag, har kontrollstyrelsen också blivit ledande för dessa restaurangbolag.

Det räcker emellertid inte med detta, utan återigen på grund av nykterhetslagstiftningens särskilda karaktär har kontrollstyrelsen blivit inte bara ett direktivgivande utan, kort uttryckt, även ett reviderande organ för systembolagen och till följd därav också för restaurangbolagen. Resultatet har blivit, att vi ha fått ett statligt svenskt ämbetsverk, som på egen hand sköter miljonaffärer utan någon styrelse i vanlig betydelse, som kan stå vid sidan av den ledande mannen, och utan någon annan revision än den, som samma styrelse själv utövar.

Det är klart att i samma ögonblick som detta uppmärksammades och i samma mån som denna rörelse växte till, mest naturligtvis när utvecklingen skedde på restaurangrörelsens område, måste denna ordning framkalla betänkligheter. Redan innan saken togs upp inom besparingsberedningen, var jag för min del åtminstone fullt på det klara med att det var nödvändigt att härvidlag åstadkomma en ändring och att gå in till riksdagen med förslag om att kontrollstyrelsen på ett eller annat sätt skulle skiljas ifrån uppgiften att utöva en sådan affärsdrivande verksamhet. När besparingsberedningen kom in på denna sak, var det, eftersom besparingsberedningen var ute efter möjligheter att genomföra besparingar i statsförvaltningen, närmast besparingsynpunkten, som trädde i förgrunden. Men jag blottar ingen hemlighet, om jag säger, att inom besparingsberedningen, där dels alla politiska partier voro representerade och dels också ekonomisk sakkunskap utifrån, rådde det bara en enda mening, nämligen att det nuvarande tillståndet i detta hänseende icke kunde få fortvara. Det tillsattes en liten utredning, som kom fram med ett förslag, vilket nog alla känna till. Detta innebär, att man skulle skilja både system- och restaurangbolagen från kontrollstyrelsen. Man skulle göra

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)
ett stort riksbolag för systemen och ett annat för restaurangerna. Det var närmast med tanke på utsikterna till besparing, som man föreslog denna stora enhetliga organisation. Att inte dessa förslag tidigare ha lett till en kungl. proposition beror helt enkelt på kristiden, som har gjort, att krafterna inte ha räckt till att ta upp denna sak. Ända sedan 1941 har det dock för mig varit klart, att det var nödvändigt att framlägga denna sak inför riksdagen, för att denna skulle få ta ståndpunkt i fråga om den lämpligaste organisationen.

Då kommer med all rätt den frågan att ställas: varför har i så fall i den kungl. propositionen bara frågan om restaurangbolagen blivit upptagen, men inte frågan om systembolagen? Svaret är helt enkelt det, att systembolagen fortfarande ha en nykterhetsvårdande uppgift, som gör, att man inte kan betrakta dem på samma sätt som en affärsrörelse sådan som den, som bedrivs av restaurangbolagen. Man kan ha delade meningar om huruvida de nuvarande relativt många systembolagen ha den lokala förankring, som gör, att den individuella kontrollen verkligen kan skötas av dem på ett annat sätt än som skulle ske från ett stort riksbolags sida. Men den allmänna uppfattningen inom de kretsar, som äro anhängare av restriktionssystemet, torde vara den, att en övergång till ett riksbolag är man här inte riktigt färdig att gå med på. För mig avgörande har varit, att när vi nu stå inför en ny stor revision av rusdryckslagstiftningen, därvid hela restriktionssystemets framtid skall avgöras, förefaller det inte vara möjligt att i förväg lägga fram ett förslag att ombilda systembolagen till ett enda riksbolag.

Å andra sidan kan var och en förstå, att de betänkligheter, som man har mot att låta ett ämbetsverk sköta restauranger, äro större än betänkligheterna mot att låta samma ämbetsverk sköta utminuterungen av spritdrycker. Jag tror inte, att man säger för mycket, om man påstår, att till och med ett svenskt ämbetsverk bör kunna sälja rusdrycker. Det är inte någon svårighet att tillfredsställa efterfrågan; jag tror inte, att det behövs några särskilda affärsenskaper för att kunna fördela denna vara. När man däremot kommer till restaurangerna, är det en helt annan sak.

Jag är därmed framme vid mitt första skäl för att föreslå, att en ändring sker i de nuvarande förhållandena. Man kan ha delade meningar om i vilken utsträckning det allmänna bör sköta ekonomisk verksamhet. Den saken behöver jag inte här ta upp till diskussion. Men när det allmänna väl sköter ekonomisk verksamhet, när alla äro överens om att detta skall ske, då är det också ett gemensamt intresse, att denna verksamhet skötes på det mest effektiva sätt. Och det torde väl inte finnas många, som vilja påstå, att ett vanligt svenskt ämbetsverk är den lämpligaste formen för att förvalta ekonomiska företag. Jag skulle nästan vilja säga, att jag knappast skulle kunna tänka mig någon annan motivering för att denna verksamhet skulle ligga kvar under kontrollstyrelsen än just den, att man säger: det är lika gott att låta en sådan där offentlig verksamhet, som man egentligen inte vill vara med om, skötas av ett ämbetsverk och utsättas för den kritik, som det bör framkalla. Däremot har jag mycket svårt att förstå, hur medlemmar av riksdagen, som anse, att det allmänna åtminstone i betydande omfattning bör sköta ekonomisk verksamhet, inte äro känsliga för den synpunkten, att man måste tillse, att denna ekonomiska verksamhet får bästa möjliga organisation.

Nu skall jag öppet erkänna, att den nuvarande ledningen för kontrollstyrelsen har — låt oss säga på grund av en tillfällighet — blivit sådan, att där förenats förmågan att sköta ett ämbetsverk och den affärsmässiga duglighet, som här är av nöden. Men ingen vill väl påstå, att Kungl. Maj:t eller den,

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)

som skall tillsätta chefer för ämbetsverken, ständigt måste ha det i ögonsikte, att när det gäller chef för kontrollstyrelsen skall en sådan man tillsättas, som är lämplig för att sköta miljonföretag inom restaurangbranschen.

När därtill kommer att, som jag nämnde, på grund av sammanstötande omständigheter detta ämbetsverks chef samtidigt har blivit verkställande direktör och sin egen revisor, förstår var och en, att det inte har varit möjligt för mig att i längden låta bli att ställa den frågan till riksdagen, om inte en annan organisation måste genomföras. Jag är ganska övertygad om att åtminstone de flesta av de medlemmar av denna kammare, som ha motionerat om avslag på den kungl. propositionen, äro ense med mig därom, att den nuvarande organisationen icke är tillfredsställande och icke i längden kan bibehållas.

Då återstår egentligen bara en stor praktisk fråga, och det är denna: på vad sätt skall den nuvarande organisationen ersättas av en annan? Vad har man att välja på? Det finns fem stycken restaurangbolag. Ingenting hindrar, att man så att säga skiljer kontrollstyrelsen från den befattning, styrelsen har med dessa bolag, och säger: vi skapa fem stycken bolag, som på ett eller annat sätt få sina styrelser tillsatta av det allmänna. Det finns också en annan väg. Man kan säga: det finns ingen anledning att bibehålla de fem bolagen, det är från vissa synpunkter mera praktiskt att ha bara ett enda.

Avgörandet i den frågan är utan tvivel ganska besvärligt, och den, som har läst departementschefsyttrandet — vilket kommer till den slutsatsen, att vid valet mellan dessa olika alternativ förefaller det lämpligast att stanna för ett enda bolag — har säkerligen en känsla av att det har varit med en viss tveksamhet valet har fallit på det enhetliga bolaget. Jag skall mycket kort och enkelt förklara, varför jag för min del i detta fall stannade för ett enda bolag.

Det förefaller mig nämligen, att lika önskvärd som en decentralisering av driften inom denna restaurangnäring är, lika svårt är det att i förväg avgöra, hur många sådana driftsenheter — om jag så får säga — som böra skapas. Att vi ha stannat för fem är en tillfällighet. De äro mycket olika stora, från SARA till de minsta. Dessa fem enheter skulle man ju mycket väl ha kunnat reducera till tre eller fyra, som sakrevisionen föreslagit i ett, såvitt jag förstår, mycket vederhäftigt yttrande. Där vill man skilja restaurangrörelsen från kontrollstyrelsen, men man vill skapa tre eller fyra bolag, för att det skall kunna bli en viss tävlan mellan dem, för att vissa jämförelser skola vara möjliga o. s. v.

Vad som kan anföras mot detta är, att ingen i förväg kan säga, hur många sådana särskilda enheter som blir det lämpliga under olika förhållanden. Att redan nu bestämma, att den och den landsändan, så och så stor del av det geografiska området skall tillhöra det ena eller det andra bolaget är utomordentligt svårt. Jag skulle vilja tillägga, att redan nu är åtminstone ett av dessa bolag säkerligen för stort för att vara en sådan lämplig decentraliserad enhet.

Då uppställer sig den frågan, om det inte skulle vara möjligt, att, när man skapar ett enda stort bolag, inom detta verkställa den decentralisering av driften, som inte minst inom denna art av affärsrörelse är önskvärd. Jag syftar inte därmed på det förslag, som finns framlagt i propositionen och som har upptagits av utskottsmajoriteten. Där har man dessutom ytterligare utvecklats den tanken, att det inom varje kommun skall finnas vissa förtroendemän, med vilka restaurangledningen skulle överlägga för att kunna ta hänsyn till lokala önskemål. Det är mycket bra, och jag har inte alls någonting emot, att utskottet har utvecklat, att ledningen skall vara skyldig att föra sådana överläggningar. Men vad jag närmast syftar på är icke bara dessa lokala anknytning, utan det är överhuvud taget den rörelsefrihet för de en-

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)
skilda delarna av det stora bolaget, som jag tror vara möjlig att genomföra. Jag tror faktiskt, att detta icke är någonting, som överstiger en bolagslednings krafter. Jag tror, att inom olika större, landsomfattande företag borde finnas en dylik decentralisering. Den kan överhuvud taget genomföras, och om den genomföres, möter man därigenom alla de betänkligheter, som ha kunnat framföras mot ett stort centraliserat företag.

Till detta vill jag bara lägga en sak, som jag med tillfredsställelse noterar, att utskottsmajoriteten har upptagit. Det är nämligen frågan om hur man från statens sida skall betrakta restaurangbolagens inkomster. Det har inte kunnat hjälpas, att systembolagen jämte sin nykterhetsvårdande uppgift också ha till uppgift att skaffa staten inkomster. Vi ha ju en så hög beskattning av dessa varor, att man inte kan undgå att lägga fiskaliska synpunkter på systembolagens verksamhet. Det är klart, att restaurangbolag, som ha vuxit fram ur systembolagen, ha svårt för att frigöra sig från samma inställning. Man betraktar det såsom bevis för god skötsel och duglighet, att överskotten i företagen bli så stora som möjligt. Jag vill för min del säga, att jag menar, att det är oriktigt att anlägga den synpunkten på restaurangbolagen. Dessa äro icke avsedda att vara inkomstkällor för staten i samma betydelse som statens fiskaliska inkomster. Att restaurangbolagen skola bära sig på samma sätt som andra företag bära sig, är en sak för sig, men fiskaliska synpunkter få icke spela någon roll. Restaurangbolagen äro till för att på bästa möjliga sätt betjäna allmänheten. Jag tror, att det är nyttigt, att detta har sagts ut. Det behöver sägas på grund av restaurangbolagens historiska ursprung.

Vad jag framför allt vill understryka är, att denna stora enhetliga organisation, som föreslagits, icke är någon nyhet i jämförelse med det tillstånd, som nu råder. För närvarande ha vi ett centraliserat svenskt ämbetsverk, som sköter hela restaurangrörelsen. Jag och utskottsmajoriteten vilja ersätta detta med ett i friare former arbetande bolag, där de olika intressena från olika landsdelar kunna bli tillgodosedda på ett sätt, som icke är möjligt inom den nuvarande organisationens ram. Men vilken metod man än väljer på den positiva sidan, d. v. s. vilket resultat man än kommer till, när det gäller att avgöra, hur den nya organisationen skall se ut, om man vill ha flera bolag eller ett enda, det är av underordnad betydelse. Om därför utskottsmajoriteten eller utskottet enhälligt hade sagt: »Vi förstå, att det nuvarande tillståndet icke kan få fortfara; vi böra skilja denna rörelse från kontrollstyrelsen, men vi äro rädda för att ett enda stort bolag kommer att bli alltför stelt» — ja, då skulle jag för min del ha sagt: »Jag har kommit till en annan uppfattning, men jag förstår, att meningarna kunna vara delade, och vi kunna säkerligen göra ett försök på annan väg.» Men när utskottsminoriteten icke har någon positiv lösning att förebbringa, utan i praktiken i grund och botten snarast tycks vara tillfredsställd med det tillstånd, som nu råder, då får jag säga, att då kan jag inte följa med längre.

Jag har ansett det vara min skyldighet att inför riksdagen framlägga ett förslag, som löser de svårigheter, vilka nu föreligga, ett förslag, som befriar kontrollstyrelsens chef från den dubbla funktionen att vara verkställande direktör och revisor, ett förslag, som befriar ett svenskt ämbetsverk från att vara ett affärsdrivande verk. Jag har ansett det vara min skyldighet att göra detta. Jag har inte velat bära ansvaret för att detta tillstånd, som var och en i grund och botten måste erkänna är ohållbart, fortsätter längre.

Om riksdagen följer detta mitt förslag, är jag nöjd. Om riksdagen anser, att det kan fortsätta som nu, beklagar jag det i allra högsta grad, men jag känner i alla händelser den lättnad, som det innebär, att ansvaret icke längre kommer att vila på mig personligen.

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)

Herr **andre vice talmannen**: Herr talman! Jag brukar ha ganska lätt att följa finansministern både i hans argumentering och i hans förslag. Jag beklagar, att jag i detta fall inte kan göra det. Jag har skrivit under en motion, vari jag yrkar på en ny utredning i saken, och jag har inte av finansministerns anförande blivit omvänd från den uppfattningen, att frågan inte är vederbörligen utredd. Jag måste säga, att jag är rätt förvånad över den ganska märkliga metamorfos, som frågan har undergått under behandlingens lopp. Såsom finansministern har påpekat, var det besparingsberedningen som tog upp saken, givetvis i ekonomiskt syfte, för att åstadkomma besparingar i organisationen. Bevillningsutskottet säger visserligen, att det inte var den saken, som motiveerade utredningens igångsättande, men man behöver ju inte mer än läsa de direktiv, som gävos för utredningen, för att få denna utskottets uppfattning vederlagd. I direktiven står, att de ekonomiska förhållandena skola undersökas. Finansministern har ju också själv här dementerat bevillningsutskottets uppgift. Han har sagt, att det närmast var besparingssynpunkten, som var vägledande, när denna utredning igångsattes. Men under utredningens lopp blev det tydligen snart klart, att denna besparing var en illusion, och man kom kanske till och med till den uppfattningen, att det skulle gå den rakt motsatta vägen, om man byråkratiserade denna restaurangverksamhet. Den tunga byråkratiska apparaten kostar ju alltid pengar, det vet man, den kostar mera än en lättare organisation. Det finns otaliga exempel på detta från alla olika områden. Man kan ju t. ex. erinra om att beträffande sjukhusen gäller det, att om man kommer upp till 500 sängar på ett lasarett, kan det bli billigare i driften än ett mindre lasarett, men så fort man går därutöver och kommer till sådana jätteorganisationer som Södersjukhuset här i Stockholm, stiga kostnaderna. Vid Södersjukhuset kostar en patient 27 kr. om dagen, vid lasarettet i Örebro kostar en patient 10 kr. om dagen. Detta nämner jag bara såsom ett exempel från ett annat område.

Det visade sig alltså, att den där besparingssynpunkten inte kunde vidhållas. Därför kom man över till en ny synpunkt — ja, jag bestrider inte, att den också fanns med redan från början, men den var i alla fall inte motiveringen för utredningen. Jag syftar på »kontrollstyrelsens självkontroll». Besparingssynpunkten trädde i bakgrunden, och frågan om huruvida kontrollstyrelsen är ett affärsdrivande verk, som kontrollerar sig självt, blev huvudsynpunkten. Det blev på det sättet en motivförskjutning. I propositionen säges ingenting om ekonomien, och utskottet talar inte heller därom.

Man får av detta ett starkt intryck av att här ha funnits förutfattade meningar. Det har funnits människor, som till varje pris ville ha det här riksbolaget att leka med. Det har varit ett självändamål. Sedan har motiveringen fått anpassa sig efter detta vällovliga syfte. Därför hoppar man i propositionen också ganska lätt över alla de yttranden, som ha avgivits om detta förslag. Utskottets utlåtande innehåller praktiskt taget ingenting om dessa yttranden — helt naturligt, ty det skulle vara besvärligt att redovisa, att knappast någon av de myndigheter, som ha yttrat sig över detta förslag om riksbolag, har kunnat tillstyrka det. Tvärtom ha praktiskt taget alla avstyrkt det och uttalat mycket starka betänkligheter mot förslaget.

Jag vill för övrigt meddela, att i propositionen finns det på tal om dessa yttranden en rent oriktig uppgift. Det säges, att restaurangbolaget i Örebro skulle ha tillstyrkt bildandet av ett riksbolag. Det är en felaktig uppgift. Detta restaurangbolag har tvärtom på det kraftigaste avstyrkt riksbolaget.

Vad beträffar den dubbelställning, som kontrollstyrelsen anses ha, finns det naturligtvis en sanning i påståendet därom, men jag kan för min del inte undertrycka den reflexionen, att denna sak har betänkligt överdrivits. När

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)
man hör beskrivningen, får man närmast ett intryck av att ett fullständigt revisionslöst tillstånd har existerat vid dessa restaurangbolag. Det är naturligtvis oriktigt; restaurangbolagen ha själva haft en mycket ingående revision, och kontrollstyrelsens inspektörer ha ju, alldeles bortsett från de direktiv, som ha givits, även varit ute och sett på företagen mycket ingående samt avgivit berättelser över denna inspektion. Nog har det således funnits revision.

På tal om den dubbelställning, som kontrollstyrelsen här skulle inta, vill jag säga, att vid större investeringar — när ett bolag har övertagit en ny restaurang eller när det har varit fråga om att bygga ett hus — har man rådgjort med kontrollstyrelsen och fått dess medgivande till investeringarna. Detta är på det hela taget ingenting annat än vad som kan förekomma i vilket företag som helst, där en bolagsledning eller någon annan styrelse rådgör med herrars revisorer, innan en sådan större utgift göres.

Jag skulle ändå vilja påpeka, att denna anordning med kontrollstyrelsen som dels direktivgivande, dels kontrollerande organ, ju har skapats av den svenska riksdagen på förslag av bevillningsutskottet. Det var riksdagen, som beslöt att förläna kontrollstyrelsen denna dubbla myndighet, och givetvis voro riksdagen och bevillningsutskottet inte okunniga om hur detta skulle verka. Man tog det med berätt mod. Det förefaller vara litet omotiverat, att man nu nära på med fasa i sina drag ser på den institution, som man själv har infört. Det har ju i alla fall gått bra, det har kanske till och med gått alldeles för bra. Man får ett intryck av att utgångspunkten för många, som slå ned på den hittillsvarande organisationen, har varit, att verksamheten har fått så stor framgång, att här måste man bromsa. Och givetvis innebär det en broms att göra ett riksbolag av det hela.

Om jag nu erkänner, att det finns åtminstone en formell sanning i påpekandet, att kontrollstyrelsen här kontrollerar sig själv, så tycker jag ändå att det varit lättare att avhjälpa denna olägenhet med lindrigare medel än det fruktansvärda muskedunder, som ett riksbolag i alla fall utgör. Man kunde ju ha skapat en särskild inspektion för restaurangbolaget. Alla de anordningar i det syftet, som äro föreslagna, äro bättre än de nu av finansministern och bevillningsutskottet förordade.

För övrigt kan man ju fråga sig och även fråga både bevillningsutskottet och finansministern, om detta riksbolag avhjälper den där olägenheten, som utgjort utgångspunkten för den föreslagna omorganisationen. Förut har kontrollstyrelsen kontrollerat sig själv. Nu skall detta riksbolag kontrollera sig självt. Det kan vara hugget som stucket, vilket som är att föredra.

I propositionen har finansministern vid avvägandet av de olika uppslag, som framkommit inte lämnat någon särskild motivering varför han väljer riksbolaget. Emellertid har han ju i sitt anförande här i dag varit utförligare på den punkten. Jag återkommer senare till vad han därvidlag sagt.

Vad bevillningsutskottet beträffar inskränker sig utskottet i stort sett till att säga, att alla de förslag, som avse att lösa förevarande fråga på annat sätt än genom inrättandet av ett riksbolag, enligt utskottets mening äro sämre än förslaget om bildandet av ett sådant bolag. Några egentliga motiv för denna uppfattning anföras emellertid inte. Man får därför också av utskottets betänkande ett starkt intryck av att det här är fråga om ett självändamål.

Utskottet anför visserligen några skäl för sin uppfattning, men det förefaller mig, som om dessa närmast skulle tala för en alldeles motsatt uppfattning. De återfinnas i utskottets betänkande på s. 17. Beträffande sina motiv för att stanna vid förslaget om ett riksbolag säger utskottet där bland annat, att en holdingbolagsorganisation är en driftsform, som utskottet inte anser sig

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)
böra förorda. Punkt och slut! Varför utskottet inte förordar en sådan organisation får man inte veta.

Vidare yttrar utskottet: »Att låta sakrevisionen övertaga kontrollstyrelsens kontrollerande uppgifter skulle innebära en alltför tungrodd organisation, som utan tvivel komme att visa sig ohållbar i praktiken.» Varför skulle en sådan organisation behöva vara tungrodd? Helt säkert komme den inte att bli mer tungrodd än ett stort riksbolag skulle vara.

I fråga om förslaget att låta flera restaurangbolag existera har bevillningsutskottet synpunkter, som jag har mycket svårt att tillägna mig och att ens förstå. Utskottet säger, att de olika bolagen skulle låta sina avgöranden i mera ömtåliga fall dikteras mindre av sakliga skäl än av prestigesynpunkter samt att bolagen emellan skulle kunna uppstå en viss konkurrens. Vad som menas med att dessa bolag skulle låta sina åtgöranden bestämmas av prestigesynpunkter och inte av sakskalet, förstår jag faktiskt inte. Det har ju hittills existerat fem bolag. Man har inte kunnat märka, att deras handlingar och deras verksamhet varit genomträngda av några prestigesynpunkter. Varför skulle det bli fallet i fortsättningen? Och vad konkurrensen beträffar, får man väl fråga sig, om den inte skulle vara mera till fördel än till nackdel, om den inte skulle stimulera bolagens verksamhet i stället för att verka hämmande på den. I ett flertal utlåtanden från olika myndigheter rörande den nu föreslagna organisationen har man såsom ett mycket starkt skäl för de nuvarande bolagens bibehållande framhållit, att därigenom skulle möjliggöras, om inte en konkurrens — det är kanske oriktigt att använda det uttrycket — så dock en *tävlan* mellan bolagen, vilken skulle vara befruktande och befrämjande för hela verksamheten. Jag vågar också påstå, att den hittillsvarande erfarenheten talar till förmån för denna uppfattning.

I detta sammanhang säger utskottet vidare, att tillskapandet av flera bolag skulle innebära en ganska tung apparat. Jag har emellertid redan förut framhållit, att den tunga apparaten representeras av det stora och mäktiga, hela landet omspannande företaget; den mera rörliga organisationen är däremot att finna i det nuvarande systemet med ett flertal bolag.

Utskottet pekar i detta sammanhang på att om man skulle ha fyra bolag, skulle det behövas 48 styrelseledamöter och suppleanter samt 40 revisorer och revisorssuppleanter. Ja, det är ju inte litet, men vad är det mot den härskara av ordsombud, som utskottet vill binda vid det av utskottet föreslagna riksbolaget. Jag tror, att antalet sådana ombud skulle komma att vida överskrida det antal styrelseledamöter, revisorer och suppleanter, som utskottet här skrämmer med.

Vad dessa ordsombud beträffar, måste jag säga, att det är en ganska underlig idé att man skall ha sådana. Det kan inte vara fråga om annat än ett vitt plåster, som givetvis inte kommer att på något sätt påverka verksamheten i förmånlig riktning. Ordsombuden komma överhuvud taget inte att få något att säga till om, även om det funnes den bästa vilja i världen hos riksbolagets styrelse att låta dem komma till tals. De kunna under alla förhållanden icke skänka sådana livgivande impulser, som förekomma och även i framtiden äro att förvänta hos en styrelse, som verkligen beslutar, handlar och planerar och som omfattar representanter från de olika områdena inom en mindre räjong.

Vad finansministern angår, har han, som jag nämnde, i sitt anförande varit mera utförlig än i propositionen, kanske inte beträffande sina motiv men beträffande sina tankar rörande riksbolagets organisation. Han säger först, att när det allmänna sköter en ekonomisk verksamhet, är det angeläget, att den skötes på ett så effektivt sätt som möjligt och att man får den bästa möjliga

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)
organisation. Om den uppfattningen äro säkert alla ense. Det är emellertid därför att motionärerna anse den nuvarande organisationen bättre än den föreslagna som de vidhålla sin i motionen uttalade uppfattning och sålunda icke kunna gå med på en enligt deras mening sämre organisation.

Finansministern kom i sitt anförande med en nyhet, som jag måste beteckna såsom ganska märklig. Sedan han argumenterat för riksbolaget, sade han, att det är lämpligt med en decentralisering av driften inom detta bolag. Det har inte sagts något om detta i propositionen, och detta uttalande kommer helt säkert som en överraskning också för ledamöterna i bevillningsutskottet, som inte haft tillfälle att ta ställning till en sådan tanke. Man kan då fråga: varför inte låta den nuvarande decentraliseringen med fem bolag vara kvar och skapa någon lättare överorganisation? Det borde vara en mer behändig och effektiv anordning än en sådan från grunden gående omorganisation, som ett riksbolag representerar.

Finansministern säger, att man kan inte så noga säga på förhand, hur dessa bolag skulle vara inrättade och vilka områden som skulle tilldelas vart och ett av dem. Han ger i det sammanhanget ett finger åt den åsikten, att ett av de nuvarande bolagen, SARA, redan är för stort för att vara ett lokalbolag. Det ger jag honom fullt rätt i. Jag vill emellertid påpeka, att vi ju gjort ett försök till indelning av områdena, och detta har utfallit synnerligen bra. Det är naturligtvis inte någon svårare konst att medledning av de erfarenheter, som vunnits under dessa år, revidera denna indelning. Bortsett från SARA, vars område blivit för stort, tror jag, att den nuvarande ordningen i stort sett kan godtagas såsom lämplig och bekväm.

Finansministern utvecklade emellertid inte närmare hur han menar, att decentraliseringen inom riksbolagets ram skall genomföras. Det förefaller nästan, som om han blivit en smula ångerköpt. Han säger till och med, att om bevillningsutskottet kommit med ett förslag om en kompromiss med fyra bolag eller något sådant, skulle han inte ha haft något emot att reflektera på ett sådant förslag. Det är ju ett mycket märkligt erkännande. Jag skulle tro, att bevillningsutskottet inte varit i okunnighet om denna finansministerns kompromissvillighet, men utskottet har inte begagnat sig av tillfället att komma med en sådan kompromiss. Bevillningsutskottet har tydligen här varit mera konungsligt än konungen själv eller kanske mera finansministeriellt än finansministern själv.

Det är skada, att finansministern inte givit några anvisningar om hur han tänker sig den ifrågavarande organisationen. Det kanske inte finns någon plan härför, utan han kanske med rund hand överlämnar åt det blivande bolaget att ordna denna sak. Jag tror för min del, att han inte kommer att bli bönhörd på den punkten. Jag är säker på att om ett riksbolag skapas, kommer byråkratiseringen att lägga sin döda hand på verksamheten, och det verkligt sjudande liv, som rått inom den nuvarande organisationen, kommer att efterträdas av mera lugn, men också mindre effektivitet.

Herr talman! Jag kommer alltså till det resultatet, att jag inte är tillfredsställd med vare sig den formella eller den sakliga behandling, som detta ärende fått. Jag anser, att analysen av de problem, som här förelegat, inte varit tillräckligt djupgående vare sig i den kungliga propositionen eller i bevillningsutskottets betänkande. Jag anser, att ett riksbolag inte är den riktiga lösningen på dessa problem. Finansministern sade, att till och med ett kungligt ämbetsverk skulle kunna sälja brännvin utan att det behövde bli några svårare störningar eller någon brist på effektivitet. Det tror jag också. Han menade emellertid tydligen, att ett kungligt ämbetsverk inte kan sköta restauranger. Det ger jag honom också rätt i. Men detta riksbolag, som han

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)
föreslår, är ett sådant kungligt ämbetsverk, som inte kommer att kunna sköta restauranger.

Den kritik, som kan riktas mot den nuvarande organisationen, borde vara — och finansministern har också givit ett finger åt den uppfattningen — att bolagens områden äro för stora. Det skulle helt säkert ha varit till fördel med en omorganisation i den riktningen, att åtminstone ett eller två nya bolag hade tillskapats. Nu vill man gå en motsatt väg och skapa ett riksbolag. Därvid har man på papperet fastställt en institution, som — om den sättes i livet — knappast kommer att vara skickad att handha skötseln av en verksamhet av så ömtålig, individualistisk art som den, restaurangbolagen bedriva.

Den föreslagna organisationen är också ett led i den utveckling, som vill samla alla betydande institutioner i landet till Stockholm, en utveckling som jag för min del inte kan gilla, och det förvånar mig, att så pass många representanter för den svenska landsorten ha kunnat vara med om att i bevillningsutskottet tillstyrka det föreliggande förslaget.

Herr talman! Jag anser alltså inte, att ärendet i dag är moget för avgörande. Det finns två reservationer fogade till bevillningsutskottets betänkande. Strängt taget gå de ut på samma sak, nämligen en ny utredning. Den första reservationen, undertecknad av herr Velander, innehåller i motiveringen saker, som jag för min del inte gärna vill ansluta mig till. Däremot ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som avgivits av herr Sundström i Skövde.

Herr Velander: Herr talman! Då jag kan ansluta mig till vad herr andre vice talmannen nyss yttrat, ber jag att få instämma däruti, och skall jag sålunda inte trötta kammaren med något längre anförande.

Det är emellertid inte att förundra sig över att man kan hysa en viss tveksamhet inför det föreliggande projektet. Det är fråga om ett stort företag, som redan vid starten kommer att omspanna ett 50-tal hotell, delvis av lyxklass, och bortåt 200 restauranger av olika klasser. Många remissinstanser ha ställt sig mycket betänksamma inför förslaget, och en del av dem har helt avvisat detsamma.

Man har frågat sig, vilka syften det nya företaget i främsta rummet skulle fullfölja. Eftersom utredningen i frågan igångsatts och verkställd på föranstaltande av besparingssakkunniga, hade man anledning att utgå ifrån att det i första rummet gällde att åstadkomma rationalisering och besparingar. Nu har emellertid finansministern här sagt — såvitt jag fattade honom rätt — att så inte vore meningen. Han gav sin anslutning till det uttalande, som utskottet gjort på denna punkt, därvid utskottet yttrat, att det nya bolagets verksamhet inte finge i »största möjliga mån» inriktas på att lämna ett gott ekonomiskt resultat. Utskottet har tillagt, att något sådant inte heller vore avsikten med bolagets tillskapande. Jag fattade finansministerns uttalande så, att han var beredd att helt acceptera denna ståndpunkt. Det är sålunda de sociala synpunkterna som främst skola befordras.

Det är en annan sak, som man vet mycket litet om. Sedan år 1937 har man varit med om en synnerligen rastlös utveckling, där det gällt att bringa det ena hotellet efter det andra och den ena restaurangen efter den andra under systembolagens regim. Man får emellertid inte någon som helst upplysning om huruvida man tänker sig att den utvecklingen skall fullföljas. Om denna utveckling skall fortgå i samma tempo som hittills, är det sannolikt att man inom relativt kort tid står inför ett jätteföretag, som säkerligen får mycket svårt att bemästra de uppgifter, det har att ombesörja. Det är ju så — det har

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)
betonats på olika håll — att en restaurangrörelse inte kan jämföras med vilken annan rörelse som helst. Den är individualistiskt betonad, det gäller att ta hänsyn till lokala förhållanden och sedvänjor, till olika smakriktningar och önskemål. Jag måste för min del anse att det skulle ha varit utomordentligt värdefullt och jämväl påkallat att riktlinjer uppdragits i det hänseende, varom här är fråga. När man år 1937 i vederbörande utskott och i riksdagen begärde upplysningar i detta avseende, fick man inte något besked. Jag utgår emellertid ifrån att planer då förelågo med avseende å utvecklingen av systembolagens restaurangverksamhet, ehuru det inte gick att få del av dem.

Jag menar sålunda, att ett beslut, så vittgående till sina konsekvenser som det, kammaren tilläventyrs här går att fatta, hade bort föregås av en utredning i det av mig antydda hänseendet. Det resultat, som man därvid kommit fram till, måste antagas ha fått den största betydelse för ett ståndpunktstagande till den föreliggande propositionen, till en omorganisation överhuvud taget och till frågan om de riktlinjer, som vid en sådan lämpligen bort följas.

Vad beträffar kontrollstyrelsens dubbelställning, måste jag för min del anse, att man inte kan undgå att ta hänsyn därtill. Jag vill emellertid säga, att läget i dag varken ekonomiskt eller socialt är sådant, att man inte kan vara med om ett sådant rådrum, att en mera tillfredsställande utredning i skilda hänseenden av den föreliggande frågan kan verkställas.

Finansministern har visserligen i propositionen sökt angiva skälen till att denna dubbelställning blivit så utomordentligt ömtålig. Ett uttalande därom finnes på s. 56 i propositionen. Jag skall inte återge vad där står. Jag vill blott hänvisa därtill och säga, att även om vad som yttras där är riktigt, det dock inte ger vid handen, att ärendet inte kan tåla ett visst uppskov.

För min del har jag ansett, att systembolagens omorganisation varit det primära och organisationen av restaurangbolagen det sekundära. Om man nu kunde acceptera den linje, som kontrollstyrelsen förordat — alltså ett bolag med holdingbolagets ställning till de nuvarande bolagen — vore det måhända möjligt att tänka sig, att det ifrågasatta riksbolaget för utminuterung, vilket väl måste komma till stånd, skulle kunna organiseras som holdingbolag i förhållande till de fem restaurangbolagen.

När jag tidigare yttrade något om att man för ett ställningstagande borde ha kunnat bilda sig en uppfattning om hur restaurangverksamheten i fortsättningen kommer att utvecklas, hade jag också den tanken, att man väl kunde reflektera på ett bibehållande av de nuvarande fem restaurangbolagen med en i förhållande till kontrollstyrelsen självständig ställning och med statligt inflytande beträffande styrelsens sammansättning etc. Emellertid få ju dessa och andra möjligheter inte vidare utredas, och det måste vara att allvarligt beklaga. Kvar står dock det bestämda intrycket, att frågan inte är mogen för sin lösning.

Jag vill också erinra därom, att när utskottet började behandla denna proposition, yppades från de flesta håll inom utskottet den största tveksamhet inför det därigenom framlagda förslaget, en tveksamhet som av åtskilliga bland oss tyddes så, att propositionen, måhända på grund av ett enhälligt ställningstagande från utskottets sida, skulle falla under bordet. Även om denna tveksamhet sedermera såsom på ett givet tecken helt förflyktigades, nödgas jag för min del utgå från att de skäl, som föranledde densamma, alltfört kvarstå. Jag kan inte komma till någon annan slutsats än, och jag upprepar den, att frågan inte är mogen för lösning. Därför yrkar jag för närvarande avslag på den kungliga propositionen. Då det, såsom saken nu ligger till, väl inte är lämpligt att de, som äro ense i huvudfrågan, gå fram på skilda linjer vid den votering, som här kommer att äga rum, förenar jag mig med herr Åkerberg

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)

i hans yrkande om bifall till den av herr Sundström i Skövde avgivna reservationen.

Herr Bårg, Johan: Herr talman! Herr Velander sade i slutet av sitt anförande, att det, särskilt då utskottet började sina diskussioner i denna fråga, på olika håll yppade sig rätt stor tveksamhet beträffande förslaget i den kungliga propositionen. Det är riktigt, och jag får säga, att jag ännu inte är fullständigt säker på att det sätt att lösa frågan, som propositionen föreslår, är det enda riktiga. Däremot är jag på det klara med att av de olika förslag, som jag varit i tillfälle att diskutera, och de andra utvägar, om vilka antydningar gjorts under diskussionen, har det inte varit några, som jag kan föredra framför förslaget i den kungliga propositionen.

Herr Åkerberg erinrade bland annat om att riksdagen ju på tillrådan av bevillningsutskottet och i enlighet med den kungl. propositionen på sin tid beslutat godkänna den organisationsform, under vilken den här ifrågavarande rörelsen vuxit upp och tagit fart. När då denna befanns vara den riktiga var det, ansåg herr Åkerberg, inkonsekvent att nu komma med andra därifrån avvikande förslag. Jag får för min del säga, att under det förberedelsearbete för den kungl. propositionen, vilket pågick under åtskilliga år och i vilket jag hade tillfälle att deltaga, var det för mig en mycket viktig angelägenhet, att en annan organisationsform för restaurangväsendets bedrivande än den som då gällde kunde komma till stånd. När man övervägde alla de konsekvenser, som skulle följa med den nya ordningen, var åtminstone jag inte främmande för den oformlighet, som skulle uppstå genom kontrollstyrelsens dubbelställning i här nu påtalade avseende, men, det kan jag inför kammaren få bekänna, jag fann det så angeläget att få en bättre form för denna drift än som tidigare praktiserades, att jag svalde den dualism, som uppstod i fråga om kontrollstyrelsens ställning. Jag gjorde det inte minst av det skälet, att jag av erfarenhet kände till att kontrollstyrelsens ledning var av den beskaffenheten, att den orkade och även på ett tillfredsställande sätt satt inne med sakkunskap när det gällde att sköta ett sådant företag som den nya restaurangrörelsen innebar. Hade så icke varit förhållandet, skulle jag för min del icke vågat vara med om en sådan ordning som den som då föreslogs. Om någon kunde ge garanti för att man alltid hade så kvalificerade krafter som nu att tillgå i kontrollstyrelsen, skulle mina betänkligheter i detta avseende vika. Kvar står dock alltid den oformligheten, att den verkligt dirigerande kraften reviderar sina egna åtgöranden, och det är ju i längden ändå inte försvarbart. Det har kanske inte medfört några större olägenheter hittintills, men jag undrar vad herrarna skulle säga, om i ett vanligt affärsföretag, låt mig säga i ett av dem som bedrivs i statens egen regi — spritcentralen eller tobaksmonopolet — styrelsemedlemmarna vore sina egna revisorer. Det skulle säkert väcka en storm av ovilja. Att man inte i längden kan ha det så är för mig klart. Men detta betyder ju inte, att den nu föreslagna organisationsformen är den enda möjliga. Någon bättre har emellertid inte efter mitt tycke kunnat framvisas, en uppfattning som delas av utskottets stora majoritet.

Herr Åkerberg gjorde några jämförelser, som jag inte kan gå förbi. Herr Åkerberg uttalade sina farhågor för att den stora skapelse, som ett riksbolag skulle utgöra, kunde bli, som han sade, ett muskedunder, ett alltför ohanterligt verktyg för att man med det skulle kunna sköta en så pass känslig affär som ändå restaurangväsendet är. Har man inte skickliga krafter i ledningen och krafter, som inte allenast ta hänsyn till förhållandena på de större orterna utan även intressera sig för de mindre och undanskymda platserna, är det

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)

klart att det i ett stort företag går lättare att glömma bort sina förpliktelser i små ting än i ett mindre företag. Det kan man inte komma ifrån, men den bild som herr Åkerberg använde för att visa på nackdelarna och fördelarna i ekonomiskt avseende av stordrift och smådrift måste jag säga var en smula kuriös. Han jämförde Södersjukhuset och kostnaderna per värddag där med ett sjukhus och dess kostnader i Örebro. Denna jämförelse är väl ändå ganska orimlig. Jag föreställer mig, att dessa liggedagskostnader här väl närmast skulle kunna jämföras med portionskostnader och dylikt, och det är väl på de skilda företagens storlek, såväl i Stockholm som på landet, det beror. De behöva väl inte bli mycket större, om det är ett enda bolag som handhar dem, än om det är flera skilda bolag. Jag kan inte tänka mig, att i min lilla stad vårt stadshotell behöve göras vare sig mindre eller större, om det vore ett enda riksbolag som rede för rusthållet än om ÖSARA gör det. Det är väl i det avseendet jämförelserna böra göras. För övrigt skulle jag kunna göra en jämförelse även här. Om jag går in på en stor restaurang i Stockholm kan jag med mina små anspråk äta en middag för tre à fyra kronor, men kommer jag till Örebro kanske jag får betala fem à sex kronor för den. I många landsortsstäder är priserna mycket högre än i Stockholm. Herr Åkerberg har därför inte lyckats bevisa någonting i detta avseende.

Om man nu skulle tänka sig, att en organisation med ett flertal bolag skulle medföra större fördelar än en organisation med ett enda stort bolag, kunna vi väl ändå näppeligen taga till mönster den organisation som nu är rådande. Om jag tittar på omsättningssiffrorna för de olika bolagen sådana de voro år 1940 — jag har inte senare siffror — finner jag, att SARA hade en omsättning på 33,5 miljoner kronor, VARA 16, nära 17 miljoner kronor, SKAR 6, nära 7 miljoner kronor. BARA 5 miljoner kronor och ÖSARA något över 7 miljoner kronor. Om vi således säga, att SARA är ett tillbörligt stort företag, får man slå ihop alla de fyra andra för att de skola bli ungefär lika stora som SARA. Jag vågar inte bedöma om SARA-bolaget är ett bolag av lämplig storleksordning — det kan hända att dess sträckning norrut gör det olämpligt — men jag har hört av personer från de norrländska städer, där SARA har sina restauranger, att de ingenting ha att erinra mot de förhållanden, som den nya skapelsen åstadkommit däruppe. SARA skulle således kunna anses som ett bolag av en storleksordning, som man inte skulle ha skäl att anmärka på. Slår man ihop de andra fyra, får man således endast två bolag, som äro ungefär lika stora. Då ha vi således två bolag av lämplig storleksordning i stället för ett. Jag har frågat mig, var det är för vinst att ha det ordnat på detta sätt, men jag har icke kunnat räkna ut detta. Ännu har ingen heller kunnat anvisa vari vinsten består. Kan SARA-bolaget skötas på ett tillfredsställande sätt, böra de andra bolagen i klump kunna skötas på samma tillfredsställande sätt förefaller det mig. Därmed har man skäl för att en centralisering icke är av ondo.

Man kan ju så tänka sig, att man har ett holdingbolag med dotterbolag, en driftsform som jag skulle vilja säga knappast är att rekommendera. Holdingbolagsformen har av många skäl mötts med en viss ovilja. Skall det vara en överstyrelse för företagen, är det väl ändå lämpligare, att det är ett verkligt styre än att det skall vara en överstyrelse, under vilken de skilda bolagen skola sortera och vara dotterbolag. Det hela blir, anser jag, kaka på kaka. Jag tror icke att detta är att rekommendera.

Utvägen att låta den nuvarande bolagsorganisationen bestå men avkoppla kontrollstyrelsen var nog en tanke som jag drömde om i början, men svårigheten har varit att finna ett lämpligt revisionsorgan. Vad beträffar den sociala sidan av restaurangbolagens verksamhet — ty även en sådan måste vi säga i

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)

viss mån existerar — bör väl tillsynen ske genom kontrollstyrelsen, så länge kontrollstyrelsen har den uppgift den nu har. Det vore emellertid inte nödvändigt att kontrollstyrelsen lade sig i den ekonomiska förvaltningen. Översynen över den kunde ju fullgöras av något annat organ. Här har ifrågasatts sakrevisionen. Om denna i detta fall skulle utöva revisorsverksamhet, måste den såvitt jag förstår utrustas med befogenhet att besluta om ansvarsfrihet för denna verksamhet. Sådan sakrevisionen nu är funtad är den inte ett dechargebeviljande organ utan ett revisionsorgan. Man skulle kunna tänka sig att sakrevisionen framlade sina förslag om ansvarsfrihet, varefter denna skulle slutligen beviljas av finansdepartementet eller av Kungl. Maj:t. Det är emellertid också en organisationsform, som man inte är benägen att utan vidare rekommendera.

Det har även diskuterats huruvida man skulle skapa en revision, som ungefär liknar revisionen av monopolverbolagen, där riksgäldsfullmäktige utse vissa revisorer och bolagen andra. En sådan lösning kan man ju tänka sig. Då skulle alltså riksgäldsfullmäktige besluta om decharge för denna stora, omfattande rörelse. Inte heller denna utväg att lösa dechargefrågan har förefallit tilltalande.

Varken i utskottet eller såvitt jag har kunnat finna under debatten ha några synpunkter framförts, som övertygat mig om att driften under ett flertal bolag skulle bli vare sig bättre eller mera vinstgivande än om man sammanförde det hela i ett bolag och under en ledning. Jag är emellertid villig att erkänna, att det givetvis kräves, att bolagets ledning verkligen låter sig angeläget vara att tillse, att ortsintressena i den mån de äro rimliga även bli tillgodosedda.

Finansministern uttalade att det var angeläget, att de olika distrikten, som man här kan tänka sig, komma att erhålla en rätt fri ställning, och det tror jag är en viktig sak. Ävenså tror jag att vad utskottet säger i fråga om önskvärdheten att bolagen lyssna till önskemål, som framföras i de olika orterna, icke är en oviktig sak. Herr Åkerberg kan ju sedan roa sig med att jämföra antalet av dessa ortsombud med antalet styrelseledamöter. Jag vet inte vad de två tingen ha med varandra att göra. Vi kunna tänka oss, att en stad uppdrager åt sin drätselkammare att fungera såsom ombud. Drätselkammaren kanske utgöres av fjorton ledamöter. Inte kan man väl då göra någon jämförelse med antalet medlemmar i ett aktiebolags styrelse och av en kommun utsedda en eller flera förtröendemen, som bolagets ledning skall ha skyldighet att resonera med. För säkerhets skull är det utsagt såväl av finansministern i propositionen som i utskottsbetänkandet, att kommunerna själva få bära kostnaderna, om det överhuvud taget behöver följa några kostnader av att en kommun uppdrar åt sin drätselkammare, åt en kommitté eller åt en enskild person att vara den som bolagets ledning får vända sig till, då det gäller att dryfta kommunala önskemål.

Om dessa krav bli tillgodosedda föreställer jag mig, att det skall vara möjligt att under en förståndig och kraftfull ledning handha detta tänkta företag på ett minst lika tillfredsställande sätt, ja, jag hoppas mera tillfredsställande sätt än som kan ske, om en splittring i ett flertal bolag äger rum.

Nu tillät herr Åkerberg sig säga, att bakom det här förslaget nog stodo personer, som villa ha detta riksbolag att leka med. Ja, det kan man ju säga. Man kan emellertid med fullkomligt lika stor rätt säga, att det nog finns personer, som vilja ha de här skilda bolagen, som för närvarande finnas, att leka med.

Då jag inte, herr talman, är övertygad om att något egentligen är att vinna på ett uppskov med den här historien, ansluter jag mig till utskottets hemställan om bifall till propositionen.

Vad herr Velanders reservation angår är jag tveksam, huruvida det överhuvud taget, om man anser att den nuvarande ordningen med kontrollstyrelsen som både dirigerande och reviderande organ skall fortsätta någon längre tid, är rimligt att följa herr Velanders yrkande. Han hemställer nämligen, att riks-

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)
dagen måtte avslå propositionen och i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förnyad utredning av frågan om förändrad organisation av den av systembolagen nu bedrivna utskänkingsrörelsen, vilken utredning förutsättes komma att äga rum i samband med den tillämnade fortsatta utredningen angående systembolagens organisation i övrigt.

Jag delar finansministerns uppfattning, att det är oklokt att ge sig till att omorganisera systembolagen annat än i samband med den omfattande revision av vår nykterhetslagstiftning, varom riksdagen anhållit hos Kungl. Maj:t. Den organisation, vi för närvarande ha, sammanhänger så intimt med hela vårt nuvarande restriktionssystem, att det lämpligen inte bör ske någon omorganisation ur min synpunkt sett förrän möjligen i samband med en omläggning av vårt restriktionssystem. En utredning, som skall omfatta hela det svårbehärskade området, som vår rusdryckslagstiftning utgör, är icke gjord i en handvändning. Jag tilltror mig kunna spå, att det kommer att ta åtskilliga år, om man skall gå till botten med denna uppgift och undersöka förutsättningarna för ett slopande av vårt restriktionssystem och tänka sig en ersättning därför i en eller annan form. Att vänta så länge med att göra någonting åt restaurangbolagens organisation tror jag med hänsyn till kontrollstyrelsens nuvarande dubbelställning är för riskfyllt. Jag vill icke vara med om ett uppskov så länge, och därför ter sig herr Velanders reservation för mig orimligare än herr Sundströms.

Med den syn jag har på dessa ting hemställer jag om bifall till utskottets förslag.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr talman! Det kan ju inte vara lämpligt att vid denna sena timme göra alltför långa utredningar. Innan jag bemöter herr Bäck skall jag dock be att få säga, att det vore till stor skada för den verksamhet det här gäller, om bevillningsutskottets förslag bleve antaget av riksdagen. Det skulle enligt min mening betyda en tillbakagång i socialt och kulturellt avseende för denna verksamhet, om den skulle ledas av ett ämbetsverk från huvudstaden, fritt från det lokala inslag, som hittills satt folknykterhet och en bättre restaurangkultur som det främsta målet. Det skulle också vara djupt att beklaga, om statens vinstbegär skulle bli det dominerande intresset. Nu kan man ju säga, att det inte är meningen, men jag åberopar den omständigheten, att besparingsberedningen kommit med detta förslag i syfte att göra besparingar. Utskottet försöker visserligen att skriva bort den saken med att vilja modifiera den paragraf i det föreslagna avtalet mellan staten och bolaget, som talar om ett effektivt och ett rationellt bedrivande av rörelsen i avsikt att få ett gott ekonomiskt resultat. Men det är inte så länge sedan, som 6 miljoner kronor av restaurangbolagens vinstmedel helt stilla fördes in i statskassan. Ingen kan vara säker på att inte sådant kan upprepas ännu bättre om bolagen sammanföras till ett riksbolag.

Beträffande det lokala inflytandet på bolaget måste jag säga, att någon grovare karikatyr av en lösning av denna fråga kan jag knappast tänka mig. Det föreslås att kommunerna skola utse delegerade, som skola träda i förbindelse med vederbörande tjänsteman i orten och hos honom framföra sina önskingar. Detta är bevillningsutskottet inte riktigt belåtet med. Utskottet tycker att det gör sig dåligt och för att snygga upp det hela skriver utskottet att särskilda distriktsorganisationer skola ta hand om dessa frågor och besluta i dem. Det hjälper upp saken något, men jag undrar verkligen då hur det skall gå med besparingarna, om man skapar en sådan dyrbar, stor apparat som denna distriktsorganisation.

I debatten liksom i utskottets betänkande har förts fram slagordet »kon-

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)

trollstyrelsens dubbelställning». Man talar om denna ungefär som om det fanns ett revisionslöst tillstånd inom restaurangbolagen i landet. Jag skall då be att få göra herrarna uppmärksamma på att systembolagen äro aktieägare i dessa restaurangbolag. Representanterna för systembolagen välja vid bolagsstämman revisorer, vilka ha att granska räkenskaperna med hjälp av siffergranskare som följa verksamheten månad för månad. Sedan revisionsberättelse upprättats, sammanträder bolagsstämman på vanligt sätt enligt bolagsordningen och godkänner eller förkastar revisionsberättelsen. Denna sändes därefter till kontrollstyrelsen, som har att granska och fastställa den. Det är denna s. k. dubbelställning som gör herrarna så förskräckligt rädda.

Om man nu emellertid vill ha en ändring till stånd på denna punkt, behöver man därför slå ihjäl fem restaurangbolag och göra ett enda av dem? Det förefaller i hög grad onödigt. Inte ens vår ärade finansminister är så särdeles säker på vad som är bäst härvidlag. Han ansåg, att även om han hade en annan uppfattning, kunde man mycket väl acceptera tre eller fyra eller fem bolag, allteftersom omständigheterna påkallade det. Jag måste säga, att herrarna äro mycket osäkra i fråga om den reform, som skall genomföras eller skulle genomföras — jag hoppas nämligen att den inte går igenom. Bevillningsutskottet är inte heller så säkert på sin sak. Herr Bårg sade nyss, att han inte var övertygad om att detta förslag är den lämpligaste lösningen, men av de förslag, som förelägo, ansåg han det vara det bästa. Det var i alla fall ett medgivande av att det kan finnas annat som är bättre. Jag undrar om inte därför möjligheterna att gå en annan väg borde närmare undersökas.

Systembolagen arbeta under samma förhållanden som restaurangbolagen. Då torde man kunna fråga sig varför det kan gå i det ena fallet och inte i det andra att ha denna revision. Om man utslutande håller sig till frågan om denna revision, skulle man kunna överflytta kontrollstyrelsens revisionsverksamhet till ett annat ämbetsverk, så att revisorerna bleve fria från kontrollstyrelsens inflytande. På det sättet skulle man kunna mjuka upp den kontrollstyrelsens omtalade dubbelställning, som man gjort till ett slagord.

Finansministern säger då, att det inte är lämpligt att göra denna omorganisation beträffande systembolagen, eftersom beslut fattats om en stor nykterhetsutredning. Han förmenar, att man kan vänta med omorganisationen av systembolagen till dess utredningen är färdig. Jag undrar om det inte hade varit klokt och lika befogat, om han resonerat på samma sätt beträffande restaurangbolagen. Finansministern har icke haft någonting emot att företaga denna operation även beträffande systembolagen, men när det tycktes resa sig ett allmänt motstånd mot en reform på detta område, har han avstått och inskränkt sig till en ändring beträffande restaurangbolagen. I detta fall har han följt minsta motståndets lag.

Såsom stöd för sin reformiver åberopar man bl. a. att SARA har restauranger ända upp i Norrland. Det är riktigt, men hur har det gått till. Det har gått till på det sättet, att SARA-bolagets tjänstemän rest upp och träffat avtal om en restaurang och lagt den under sin regim här nere i Stockholm. Man har aldrig erbjudit Norrland något bolag i samma anda och mening som nu finns i andra provinser. Hade man erbjudit Norrland ett bolag sådant som något av de fem stora bolagen, är jag övertygad om att Norrland varit tacksamt för att på detta sätt självt få sköta sin restaurangrörelse med hänsyn till lokala förhållanden och omständigheter, som det stora bolaget alldeles säkert skulle kommit att åsidosätta.

Tiden är långt framskriden och jag skall inte förlänga debatten. Jag avsluter mig till utredningsförslaget. Jag skulle dock vilja uttala den förhoppningen, att man, om nämnda förslag skulle bliva antaget, utökar bolagens antal från fem till sex. Menar man allvar med talet om dubbelställning beträffande

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)
kontrollstyrelsen, är jag övertygad om att man skall finna utvägar bland dem jag tidigare nämnt till en lösning av detta problem utan att fördenskull behöva döda flera andra bolag.

Jag ber således, herr talman, att få yrka bifall till herr Sundströms reservation. Skulle denna inte bli antagen, kommer jag att rösta för avslagsyrkandet, om detta kommer under proposition.

Herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Jag får lov att komma tillbaka till det jag först yttrade i mitt tidigare anförande. Herr Åkerberg tycks ej ha uppfattat vad jag där sade, nämligen att min inställning till frågan om kontrollstyrelsens förhållande till systembolag och restaurangbolag är oberoende av de utgångspunkter besparingsberedningen hade för sitt förslag. Jag erinrade om att besparingsberedningen, när den trodde sig finna möjligheter till mycket långt gående besparingar, helt naturligt tog detta såsom utgångspunkt, men jag framhöll också att det bara rådde en mening inom besparingsberedningen — lika väl som jag tror jag vågar säga herr Åkerberg att det bland majoriteten även av motionärerna i denna fråga råder samma mening — nämligen att det nuvarande tillståndet är ohållbart.

Jag kan bara beklaga att herr Åkerberg med så stort jämnmod finner sig i att ett statligt företag av affärsdrivande karaktär skall lyda under ett ämbetsverk. Jag tror att herr Åkerberg, om han närmare överväger till vilka konsekvenser man i det fallet kommer, skall finna att en sådan ståndpunkt icke är gagnelig för den som överhuvud taget önskar en utvidgning av samhällets verksamhet.

Om man då gör jämförelser, där man säger att ett enda stort företag skulle dra med sig en byråkratisk apparat, under det att de nuvarande företagen skötas billigt, och så räknar ut kostnaderna per vårdplats vid Södersjukhuset här i Stockholm och vid Örebro sjukhuset, är det väl ändå ingen som kan taga dem riktigt på allvar. Om det är något vi kunna vara övertygade om är det att storföretagen äro uppenbart överlägsna, om man endast vill se på det rent ekonomiska resultatet. Anledningen till att en mycket stark stämning på vissa håll inte bara här i riksdagen, utan också ute i landet finns både gentemot det föreslagna riksbolaget och mot de nuvarande stora restaurangbolagen är helt enkelt att dessa stora bolag finansiellt äro så starka, att de i konkurrensen med de mindre, enskilda företagen förefalla att ha fördelar, som dessa enskilda företag ej anse riktiga.

Att man sålunda, om man bara vill se på det finansiella resultatet, kan komma längre genom att gå till en centralisering torde det inte råda några tvivel om. Men denna större ekonomiska effektivitet kan nås till ett för högt pris, skulle jag vilja säga, till priset av den trevnad för restaurangbesökarna, som ju ändå måste vara avsikten med företagen. Det är därför jag har uttalat min tillfredsställelse med att utskottsmajoriteten klart utsagt, att huvudsynpunkten för restaurangbolagen icke skall vara att förtjäna så mycket pengar som möjligt åt staten, utan att med bevarad räntabilitet söka så bra som möjligt betjäna allmänheten.

När herr Åkerberg eller andra säga, att ingenting nämnes i propositionen om en decentralisering av driften, vill jag svara att jag, när propositionen skrevs, faktiskt inte trodde att det skulle vara nödvändigt att uttala en så självklar sanning. Om man gör ett landsomfattande företag, skulle jag vilja säga att det är enkelt sunt förnuft hos vederbörande företagsledning att taga till vara initiativet i de olika ortsföretagen. En decentralisering av driften är alltså ett livsvillkor för ett storföretag, och jag kan inte tänka mig att den skall möta några särskilt stora svårigheter. Jag vill återigen upprepa att det här rör sig

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)
om två aldeles skilda ting. Vad som i propositionen omnämnes och som bevillningsutskottet har förordat, nämligen de särskilda representanterna som skola kunna företräda lokala intressen i ett visst restaurangföretags skötsel, är någonting nytt. Det är inte någonting för ett storföretag självklart att på detta sätt söka anknytning till lokala intressen. Vad som däremot enligt min mening är självklart och alltså inte behöver närmare understrykas är att ett storföretag, som skall skötas effektivt, icke kan bygga på en stel centralisering och byråkratisering, utan måste genomföra en decentralisering av själva driften.

Sedan söker man förringa betydelsen av den dubbelställning som kontrollstyrelsen intar. Herr Åkerberg sade, att också riksbolaget skulle komma att bli sin egen revisor. Ja, menar herr Åkerberg att varje bolag är sin egen revisor så är det ju sant. Men detta riksbolag kommer inte att vara sin egen revisor på annat sätt än alla andra affärsföretag. Huruvida revisionen är tillräcklig vill jag inte här uttala mig om, men det finns en bestämd skillnad mellan den nuvarande ordningen och skötseln av ett vanligt affärsföretag. Styrelsen är underkastad denna revision, och dessutom vill jag tillägga att det inte, såsom i detta fall, är en enda man som sköter det hela, utan man har en styrelse, och vid sidan av den finns det aktieägare och en stämma, som kan säga till om någonting. Det är inte alls tillräckligt att man, som herr Johan Nilsson anförde, har siffergranskare och revisorer i de särskilda systembolagen, som lägga fram sin revisionsberättelse, och att den sedan går till kontrollstyrelsen, som har att gilla den. Det är inte dessa saker det gäller. Alla veta att en sådan siffergranskning och detaljrevision förekommer, men herr Johan Nilsson vet lika bra som jag och vilken som helst annan i denna kammare, att om ett systembolag vill göra en stor affär, exempelvis köpa en miljonfastighet, vågar man inte göra det utan att först höra kontrollstyrelsechefens mening, och när man har fått hans gillande är hela saken klar; då finns icke någon utanför stående som kan göra invändningar mot affären, hur riskabel, om jag så får säga, den än skulle visa sig vara. Det är detta som enligt min mening i princip icke kan få fortfaara.

Att det gått bra hittills beror på att man så vitt jag förstår haft en mycket skicklig ledning, men det finns ingen säkerhet för att ett statligt ämbetsverk som kontrollstyrelsen i fortsättningen kommer att ha en chef som är lämpad att driva sådana miljonaffärer, och riksdagen får väl ändå litet grand taga hänsyn till att organisationen av ett stort företag icke skall hänga på en enskild person. Ett skifte i ledningen måste ju förr eller senare inträffa.

Herr Åkerberg sade att det föreföll som om jag hade blivit ångerköpt och nu kunde tala om att man till och med skulle kunna få ha fyra bolag o. s. v. Jag har förut sagt att det icke skett någon motivförskjutning hos mig, och jag skall icke säga så mycket om den saken nu. Min utgångspunkt har varit att jag icke ensam, och helst inte alls, vill bära ansvaret för att den nuvarande organisationen fortsätter. Vilken organisation som skall sättas i stället kan man resonera om. Huruvida man bör skapa ett eller fyra eller sex bolag, är en rent praktisk och organisatorisk fråga, där olika synpunkter kunna anföras. Men det som jag inte kan finna någon rimlig förklaring till är, att man icke vill ändra den nuvarande organisationen, utan så att säga försöker slå ihjäl varje förslag till omorganisation.

Jag skall inte heller säga så mycket om byråkratiseringen och den döda handen. Vad är det som i praktiken skulle ske, om man skapar ett riksbolag? Det förefaller som om man skulle göra en förändring som gällde hela landet, men det betyder helt enkelt att den befogenheet, som för närvarande tillkommer kontrollstyrelsen, flyttas över till en styrelse som eventuellt blivit tillsatt på samma sätt som låt mig säga tobaksmonopolets eller vin- och spritcentralens

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.) styrelser. Där utses alltså ett antal stamaktieägare, som välja halva styrelsen, medan Kungl. Maj:t utser den andra hälften. Denna styrelse utser sedan en verkställande direktör. Allt det andra skulle kunna bli praktiskt taget oförändrat, om nämligen denna centrala myndighet vill låta dem, som nu sköta företagen ute i landet, fortfarande vara ungefär desamma och ha samma rörelsefrihet som nu eller till och med ännu större. Jag vill upprepa, att detta är en rent praktisk organisationsfråga. Om man i praktiken har de nuvarande fem bolagen, eller sex eller fyra, vilket det förefaller som om herr Åkerberg syftade till, och skapar något slags samorganisation mellan dem för att vinna vissa fördelar, synes mig skillnaden bli utomordentligt liten i förhållande till den vägen att man skapar ett stort företag och inom detsamma den decentralisering, som i praktiken visar sig nödvändig. Men både herr Åkerberg och jag äro ense på den punkten att det nuvarande tillståndet icke bör fortsätta. Det är därför jag kunde säga, att hade utskottets majoritet funnit på en annan linje, som i princip följt Kungl. Maj:t i att man skall skilja denna verksamhet från kontrollstyrelsen, men sedan ur praktiska synpunkter valt fyra bolag med en samorganisation, hade jag kunnat acceptera detta.

Jag kan bara upprepa att jag har gjort vad jag ansett vara min skyldighet. Jag har inte i längden kunnat låta det nuvarande tillståndet bestå utan att tala om för riksdagen hur det förhåller sig och hur jag anser att man bör se på statens affärsverksamhet. Sedan blir det riksdagens sak att fatta ståndpunkt och taga sitt ansvar.

Herr Björnsson: Herr talman! Herr Åkerberg började sitt anförande med att beklaga att han inte hade kunnat ansluta sig till det förslag, som fått sin stämpel av vår nuvarande finansminister, och jag har det känslomässigt ställt på precis samma sätt som han i detta fall.

Jag delar helt finansministerns uppfattning att det principiellt inte går att fortsätta som hittills, då samma ämbetsverk så att säga är både direktör och revisor. Det är möjligt att ingenting hittills har varit att anmärka, men motsatta förhållandet kan inträffa när som helst, och det bör organisatoriskt förebyggas så långt detta är möjligt. En fristående revision säkerställer ju att man upptäcker fel inom rimlig tid och kan vidtaga de ändringar, som äro nödvändiga för att rätta till vad som brister. Jag är således fullt på det klara med att detta måste vara ett villkor utan all eftergift.

Vidare har förslaget enligt min mening en annan mycket stor förtjänst: man skiljer här organisatoriskt mellan systembolag och restaurangbolag. Våra nuvarande systembolag sälja ju sprit dels till privata restaurangägare och dels till sina egna restauranger, och det kan inte vara ett tillfredsställande förhållande att en grosshandlare skall driva företag som konkurrera med flertalet eller i varje fall med ett betydligt antal av hans kunder. Det är därför efter min mening en mycket stor förtjänst hos förslaget att denna ordning skulle upphöra.

Däremot har jag tyvärr inte kunnat finna att en centralisering till ett stort företag är att rekommendera i detta fall på grund av den utredning som hittills är förebragt. Jag vill till att börja med säga att min erfarenhet av centraliserade företag är att de över lag bli starkt uniformerade. Riksbankens avdelningskontor skötas alla på praktiskt taget samma sätt, statens järnvägars olika sektioner i hela landet likaså, om jag undantar vissa nyinköpta enskilda järnvägar, detsamma gäller om telegrafstationer o. s. v. Dessa centraliseringar ha uppkommit på grund av kritik från konsumenthåll. Man har inte varit belåten med att ha verksamheten splittrad på ett stort antal företag. Det var inte bra att ha ett privat telefonbolag i Stockholm som skulle

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)
samarbeta med riksbolag o. s. v. Där är det således konsumentens önskemål som man i flertalet fall velat tillgodose med centraliseringen, och fördelarna ha visat sig vara större än de olägenheter, som följa av densamma. Likadant har det varit när det gällt att få till stånd en god hushållning med vår vattenkraft vid leveransen av elektrisk energi. Men jag har aldrig hört, att det från restauranggästernas sida har varit ett önskemål att göra SARA större än det nu är, och jag har heller aldrig hört att SARA blivit bättre i den mån det lagt under sig rörelser på andra platser. En sådan utveckling kan alltså icke vara ett konsumentönskemål.

Vad sedan kostnadsfrågan beträffar, skall jag till att börja med inte fästa mig vid kostnaderna för själva organisationen, utan vid de möjligheter till besparingar i driften, som kunna följa av en centralisering. Dessa måste ju i alla fall vara huvudsaken i ett sådant fall som detta. Om man hade kunnat göra stora vinster på att centralisera restaurangdriften skulle vi, det tror jag att herrarna skola vara överens med mig om, haft åtskilliga restaurangtruster, större restaurangkarteller och dylikt än som nu är fallet i vårt land. Hela restaurangrörelsen är ju i privata händer alltjämt uppdelad på relativt små enheter, och jag föreställer mig att detta väsentligen beror på rörelsens egen natur. Man kan inte jämföra försäljning av biffar och pyttipanna med försäljning av låt mig säga elektromotorer och dylikt. En sådan sak som skötsel av ett skafferii lämpar sig ju inte för centraldirektörer o. s. v.

Nu säger bevillningsutskottet, att man inte kunnat finna någon annan rimlig lösning än den föreslagna. Ja, jag är fullkomligt med på, att man avfärdar tanken på ett holdingbolag. Om ett sådant skulle göra någon nytta måste det ju dirigera driften, och då ha vi precis samma förhållande som med ett enda stort bolag.

När man däremot talar om att det inte skulle gå för sig att förlägga den sakliga och affärstekniska revisionen till vår nya sakrevision förstår jag inte riktigt anledningen. Vår nya sakrevision skall väl besitta samma kompetens att ordna en saklig och teknisk revision som den nuvarande kontrollstyrelsen, och skulle den bli dyrare måste naturligtvis orsaken endast vara den att sakrevisionen betalar högre löner än kontrollstyrelsen; det vet jag ingenting om, men det skulle i så fall inte vara någon naturnödvändighet.

Jag menar således att man här verkligen inte har fått se några olika, objektivt jämförda alternativ. Jag kan peka på ett sådant, nämligen att helt enkelt med de nuvarande fem bolagen träffa avtal av precis samma slag som det man avser att sluta med det stora bolaget. Sedan kan man låta framställningar från dessa bolag, där Kungl. Maj:ts godkännande kräves, gå genom ett ämbetsverk, exempelvis kontrollstyrelsen eller något annat, beroende på vilket man finner lämpligast. Kungl. Maj:t får då fatta beslut om fem fonderingar o. s. v. Detta är ett alternativ som jag kan tänka mig; andra finnas måhända också.

Men då säger man: är det någon skillnad mellan ett stort bolag med en duktig karl såsom direktör, som har order att decentralisera driften, och fem bolag som skötas var för sig? Jag svarar att det här efter min mening föreligger en mycket stor skillnad. Jag förutsätter att vilket antal bolag man än har, skall man ha duktiga direktörer. Har man en dugande chef för ett stort bolag, vill han dirigera hela verksamheten, och en provinsdirektör blir då helt enkelt bortmotad om han inte följer chefens direktiv. Man har ju ett bekant yttrande av en generaldirektör, som hade en överdirektör: »Ja det gick mycket bra i början, men nu skriver han särmening. Det kunna vi inte fortsätta med.» Detta tycker jag ligger i sakens natur. Skillnaden är att man skulle få fem självständiga direktörer på olika ställen i landet i stället för en direk-

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)
tör i Stockholm, och dessa fem direktörer skola vara de lämpligaste man kan få. Genom en sådan anordning skapar man en säkerhetsventil. Skulle en restaurangrörelse för hela riket drivas på mindre lämpligt sätt dröjer det alltid en tid innan det blir byte på direktörsposten. Risken är då att man misskrediterar staten som affärsidkare, om jag så får säga, då det gäller en så ömtålig bransch. Om man har fem direktörer, och en eller två av dem skulle misslyckas, säger det inte någonting om det hela. Har man tre som sköta sig bra, kommer man ju till resultatet att den dåliga skötseln beror på att de två andra direktörerna inte fylla måttet, och då kan man nöja sig med att byta ut dem.

Ja, herr talman, det är mycket tråkigt att taga deciderad ståndpunkt mot ett kungligt förslag som detta. De skäl jag här har anfört grunda sig inte på någon direkt erfarenhet av tekniken att sköta en restaurangrörelse, utan mera på den erfarenhet jag har som restauranggäst å ena sidan och som revisor i en del företag av olika typer å andra sidan. De äro för mig så allvarliga att jag icke anser mig kunna rösta för Kungl. Maj:ts förslag, utan jag kommer att rösta i överensstämmelse med det yrkande som framställts av herr Åkerberg.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Jag skall inskränka mig till ett par repliker.

Herr Bårg anförde några siffror som stöd för förslaget om att införa ett riksbolag. Han påpekade att SARA hade en omslutning av 33,5 miljoner kronor och att de andra bolagen tillsammans inte hade mer. När SARA var så stort och de andra bolagen så små, var det enligt hans mening lika gott att slå ihop dem i en enda pott. Gent emot detta vill jag påpeka, att SARA har en gammal, inarbetad organisation. Det var redan när denna restaurangbolagsorganisation infördes ett stort företag och har sedan fått ytterligare en mängd företag i landet sig tillagda. Detsamma gäller om Göteborgsbolaget. Men de andra mindre restaurangbolagen äro nya och arbeta så att säga på oprövad mark. De ha redan en inte ringa omsättning: 5, 7, 8 och 9 miljoner kronor. De äro alltså inte några små företag, de ha under hela tiden varit i stark tillväxt, och om utvecklingen får fortfara skall denna tillväxt utan tvevel fortsätta. Man kan alltså räkna med att dessa småbolag bli ännu större och att de bli mycket stora. Risken att slå tillsammans dessa jätteföretag i en enda riksorganisation skulle alltså bli ännu större, såvida man inte direkt tar sikte på att de skola stanna i växten och bli kvar i det tillstånd som nu råder i stället för att ytterligare tillväxa. Jag har för min del inte uppfattat finansministerns program på det sättet.

Jag skulle så säga ett par ord till finansministern. Jag uppfattade honom så, att han syftade på mig, när han talade om sådana, som motsatte sig varje förslag till omorganisation. Under alla förhållanden tycktes han syfta på motionärerna, på dem som tala mot propositionen. Om vi som så göra motsatte oss en omorganisation, skulle vi ju inte hemställa om utredning i syfte att åstadkomma en sådan. Tvärtom ha vi anslutit oss till den tanken. Jag har för min del bara i fråga om kontrollstyrelsens ställning påpekat, att vådorna av det nuvarande systemet i någon mån överdrivits. Jag har inte förnekat, att det är bristande balans i systemet och att man bör sträva efter en ändring av detta. Finansministern har ju här ytterligare utvecklats sin tanke om en decentralisering inom ramen av ett riksbolag. Jag tycker, att detta tankeutbyte med fördel kunde få fortsätta. Saken är tydligen ännu inte så klar och så genomtänkt, att riksdagen kan besluta att utan vidare giva ett sådant riksbolag carte blanche. Det har ju i alla fall kommit fram åtskilliga andra upp-

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)
slag än detta, och jag vågar påstå, att de mycket väl kunna mäta sig med det av finansministern framlagda. Jag hemställer till kammaren, huruvida det ändå inte skulle vara skäl att låta finansministerns tanke tillsammans med de andra uppslag som här framkommit gå till en utredning, som skulle kunna länkas vara färdig till nästa år. Och jag hemställer till finansministern, om inte även han skulle kunna vara med om en sådan anordning.

Herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Innan kammaren går till votering, vill jag bara erinra om, att det utredningsyrkande, till vilket herr Åkerberg och såvitt jag förstår även herr Björnsson anslutit sig, innebär, att man skall överväga en omorganisation, varvid såsom första punkt skall beaktas följande — jag citerar här den motion till vilken reservationen hänvisar — »Ett centralbolag, vari staten ägde alla aktierna, borde bildas med aktiekapital till det belopp, som erfordrades för förvärv av i punkt 3) nedan nämnda aktier, jämte erforderligt rörelsekapital.» I grund och botten vill man alltså göra ett holdingbolag i stället för ett enhetligt bolag. Jag har från början sagt, att om ett holdingbolag skall utöva en verkligt ledande funktion, blir det såvitt jag förstår ingen skillnad mellan ett holdingbolag och ett enhetligt bolag. Om det inte skall utöva någon ledande funktion, kan man lika gärna behålla de gamla bolagen och bilda något slags samorganisation. Jag har velat erinra om, att de enda riktlinjer för en förnyad utredning som i denna reservation föreslagits syfta till att skapa ett enhetligt statligt bolag, som skulle äga alla de nuvarande restaurangbolagens aktier.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande betänkandet hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan antaga det förslag, som innefattades i den av herr Sundström i Skövde vid betänkandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *andre vice talmannen* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 36. röstas

Ja;

Den, det ej vill, röstas

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan och antages det förslag, som innefattas i den av herr Sundström i Skövde vid betänkandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ang. omorganisation av de allmänna restaurangbolagen m. m. (Forts.)

Ja — 40;

Nej — 40.

Därjämte hade 8 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Enär alltså de avgivna rösterna befunnits lika delade, nedlade herr talmannen i kammarens därtill avsedda rösturna en ja-sedel och en nej-sedel, båda lika till storlek och utseende, tryckta och omärkta samt var för sig slutna och hoprullade, varefter på anmodan av herr talmannen herr *Bärg, Johan*, ur rösturnan upptog den ena av röstsedlarna, och befanns denna vara nej-sedeln.

Kammaren hade således fattat beslut i enlighet med nej-propositionen.

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 48, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning angående försäljning till telegrafverket av riksbankens fastighet i Vänersborg;

nr 49, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning i vissa fall i anledning av yrkessjukdom m. m., i vad avser punkt 6 angående livränta till Svea Osine Konstantia Larsson; samt

nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående årligt understöd åt vissa arbetare vid Salsåkers sågverk m. fl.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 36, i anledning av väckta motioner angående viss ändring av 13 § lagen om förenings- och förhandlingsrätt.

*Om viss
ändring i
lagen om
förenings-
och förhand-
lingsrätt.*

Andra lagutskottet hade till behandling förehäft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 96 i första kammaren av herr *Siljeström* och nr 159 i andra kammaren av herr *Håstad*.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådant förtydligande av stadgandet i 13 § lagen den 11 september 1936 om förenings- och förhandlingsrätt, att frågor om avskedande, även om de vore av beskaffenhet att höra under domstol, skulle på begäran av endera parten överlämnas till skiljenämnd.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motioner icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Herr **Siljeström**: Herr talman! I min egenskap av motionär anser jag det vara min plikt att yttra några ord om de bakomliggande omständigheter, som utgjort anledningen för mig att väcka förevarande motion. Jag anser nämligen dessa omständigheter vara av den art och beskaffenhet, att motionen icke bör begravas helt i tysthet. Av det föreliggande utskottsutlåtandet framgår också, att jag icke är ensam om den uppfattningen, att vad i motionen framförts är värt ett allvarligt beaktande.

Vid tiden för eller kanske framför allt vid tiden närmast efter tillkomsten av lagen om förenings- och förhandlingsrätt satte man från de privatanställdas och deras sammanslutningars sida stora förhoppningar till den möjlighet, som enligt dessas uppfattning lagen beredde dem att framtinga förhandlingar om och nå tillfredsställande avgöranden angående avskedanden, som enligt deras mening strede mot vad som vore billigt eller skäligt. Besvikelsen blev emel-

Om viss ändring i lagen om förenings- och förhandlingsrätt. (Forts.)

lertid stor, när det inom kort visade sig, att man här gjort sig skyldig till en misstolkning av lagens stadganden. Den bestämmelse i lagen, som visade sig lägga hinder i vägen för en följdriktig och slutgiltig behandling av dessa ärenden, var föreskriften, att från skiljenämndens kompetens undantoges sådana frågor, som vore av beskaffenhet att höra under domstol. De opartiska ordförande, som kort efter lagens tillkomst hade att tolka och tillämpa detta stadgande, införde den praxis, att till frågor, som ansåges höra under domstols prövning, hänfördes varje fråga, som rörde tillämpningen eller tolkningen av ett gällande anställningsavtal. Därmed komme alltså de för de anställda så viktiga frågorna om avskedande att undandragas förhandling enligt förevarande lag. Enligt det i ärendet avgivna utlåtandet från arbetsdomstolens ordförande hyser han också den uppfattningen, att denna praxis är överensstämmande ej blott med lagen, utan också med allmänna rättsgrundsatsen.

Även jag ansluter mig till denna praxis, men jag kan icke biträda den uppfattningen, att en annan lagregel skulle strida mot allmänna rättsgrundsatser. Såsom av socialstyrelsens yttrande framgår, omfatta de tvister, som i lagen betecknas såsom tvister av beskaffenhet att höra under domstols prövning, i själva verket två helt olikartade grupper. Till den ena av dessa grupper höra tvister, vari parterna hävda olika meningar i en rättsfråga. Såsom exempel må anföras det fall, att arbetarparten anser ett verkställt avskedande vara stridande mot avtal eller lag, medan arbetsgivaren gör gällande, att avskedandet är ur rättslig synpunkt oangripligt. I ett sådant fall måste — om förlikning icke kunnat åvägabringas vid förhandling inför den opartiske ordföranden — den adekvata lösningen av tvisten ligga i ett domstolsutslag, som för parterna klargör det omtvistade rättsläget. Om domstolsbehandlingen skulle föregås av ett skiljenämnds-förfarande, skulle nämnden, även om den sökte framlägga ett på skälighetssynpunkter grundat förslag till lösning av tvisten, knappast kunna undgå att angiva sin egen uppfattning i rättsfrågan. Risk skulle då tydligen föreligga, att denna uppfattning kunde komma att underkännas vid den efterföljande domstolsbehandlingen.

Det finnes emellertid även en annan grupp av tvister, vilka i doktrin och praxis alltjämt hänföras till rättsvister men som egentligen borde upptagas såsom en självständig grupp vid sidan av intressetvister och rättstvister. Härmed åsyftas sådana fall, där tvist icke råder om den rätt, som tillkommer parterna, men den ena parten söker förmå den andra att av billighetsskäl avstå från sin rätt. Hit höra de icke sällsynta fall, då arbetstagarparten, utan att bestrida arbetsgivarens rätt att fritt avskeda, gör gällande, att ett verksällt avskedande drabbat särskilt hårt eller eljest varit stridande mot vad som är billigt eller skäligt. Även dylika »skälighetstvister» anses i förhandlingsrättslagens mening vara »av beskaffenhet att höra under domstol». Uppenbart är emellertid, att parterna sakna anledning att hänskjuta sådana tvister till domstols prövning. Domstolen kan ju endast fastslå, vilken rätt som tillkommer parterna, och härom råder i det antagna fallet icke någon meningsskiljaktighet. Däremot kan domstolen icke ingå på frågan, huruvida den ena parten bör av billighetsskäl avstå från sin rätt. En tvist av angivet slag kan följaktligen, om förhandlingarna inför den opartiske ordföranden strandat, icke föras vidare.

Socialstyrelsen uttalar också såsom sin mening, att det ur många synpunkter vore tilltalande, om en möjlighet till skiljedomsförfarande i en eller annan form kunde öppnas för dessa skälighetstvister, särskilt beträffande frågan om avskedande.

Till denna uppfattning ha också Daco och landsorganisationen anslutit sig. Härom anför Daco: »Ur allmänna sociala synpunkter är den ståndpunkt be-

Om viss ändring i lagen om förenings- och förhandlingsrätt. (Forts.)
träffande skiljenämnds-förfarandet, som intagits av de opartiska ordförandena, ägnad att väcka betänkligheter, särskilt när det gäller de privatanställda tjänstemännen. För dylika tjänstemän är anställningstryggheten av vital betydelse. Har nämligen en tjänsteman uppnått medelåldern, är det mycket ofta svårt för honom att erhålla ny anställning. De äldre tjänstemännen besitta nämligen i allmänhet en ringa rörlighet på arbetsmarknaden, och anställningstiden inom ett och samma företag är i regel för dylika tjänstemän mycket lång. Därigenom kommer den anställda att i så hög grad växa in i de speciella uppgifter, för vilka han anlitas inom företaget, att stora svårigheter ofta erbjuda sig för honom att finna en annan anställning, där hans arbetskapacitet kan rätt utnyttjas. Med hänsyn härtill innebär ett avskedande av äldre tjänstemän mycket ofta, att deras existens nära nog sättes på spel. Det måste därför uppenbarligen vara såväl ur samhällets som ur tjänstemännens synpunkt ett verkligt behov att frågan, huruvida ett avskedande av en tjänsteman är befogat eller ej, kan dragas under en auktoritativ prövning av en skiljenämnd. Det kan även ifrågasättas, huruvida icke dylika frågor i minst lika hög grad som rena lönefrågor o. dyl. lämpa sig för skiljenämndsprövning.»

Landsorganisationen anför i denna del: »Just i avskedsfallen komme emellertid skiljenämndens behandling av tvisten att ha betydelse med hänsyn till den i praxis såsom rättsgrundsats accepterade tolkningsregeln att, vid arbetsavtal på obestämd tid, arbetsgivaren är oförhindrad att — med mindre misstanke finnes, att han begagnat uppsägningsrätten för ett mot lag eller goda seder stridande syfte eller uppsägningsrätten inskränkts genom uttryckliga bestämmelser i avtal — fritt uppsäga en anställning, d. v. s. avskeda arbetstagaren utan anförande av skäl och utan att det faktiska motivet får rättsligen efterforskas, ens om ett uppgivet skäl kan visas vara sakligt oriktigt. Med hänsyn till denna regel är det uppenbart att en judiciell prövning oftast måste leda till ett för arbetstagaren negativt resultat, så snart icke uppsägningen finnes stå i strid mot uttryckliga begränsningar — genom lag eller avtal — i arbetsgivarens ifrågavarande rätt. I dylika fall skulle däremot en prövning genom skiljenämnden, vilken icke är bunden av rättsgrundsatsen i fråga utan kan grunda sitt förslag på skälighetsbedömning, kunna tänkas leda till ett bättre resultat. Den auktoritet, som nämnden till följd av sättet för dess utseende åtnjuter, är härutinnan av särskild betydelse.»

Av dessa uttalanden framgår enligt min mening alldeles uppenbart, att här föreligger ett behov av en utredning i saken. Jag kan icke förstå, att det kan strida mot allmänna rättsgrundsatser, att en skiljenämnd beredes tillfälle att ge uttryck åt sin uppfattning i en skälighetstvist. Jag tror också, att det skulle vara av utomordentlig betydelse, om genom sådana uttalanden från en skiljenämnd så småningom skulle framväxa en uppfattning om vad som på detta område kunde anses överensstämma med rätt och billighet. Härigenom skulle man erhålla en god grundval för en kommande lagstiftning. Arbetsdomstolens ordförande yttrar ju, att om den nu gällande principiella rättsregeln om arbetsgivarens rätt att fritt avskeda arbetaren skulle anses vara för hård, ändring bör komma till stånd genom en lagstiftning, som avser själva principerna för arbetsavtalet och dess rättsverkningar. Men hur skall en sådan lagstiftning kunna taga form, om man icke har någon praxis att bygga på? Det blir såvitt jag förstår att famla i mörkret, det blir för lagskrivaren att arbeta i ett lufttomt rum. Just denna av arbetsdomstolens ordförande omfördälda lagstiftning anser jag måste komma till stånd förr eller senare. Men som ett led i förberedelsen härtill vore en uppmjukning av ifrågavarande praxis eller en jämkning i lagregeln, som möjliggjorde skälighetsfrågornas hänskjutande till skiljenämnd, av utomordentlig vikt.

Om viss ändring i lagen om förenings- och förhandlingsrätt. (Forts.)

Hur har nu utskottet ställt sig till dessa frågor? Jo, utskottet yttrar: »Särskilt då fråga är om dylika 'skälighetstvister' kunna enligt utskottets mening vissa skäl åberopas för införande av en möjlighet att uppnå en ur billighets-synpunkt mera tillfredsställande lösning av tvistefrågan än som domstols dom skulle innebära.»

Sedan utskottet härefter diskuterat, huruvida en sådan möjlighet bör åstadkommas på det sätt, som anvisats i motionen, och därvid kommit till det resultatet, att så ej bör ske, fortsätter utskottet: »Det torde enligt utskottets mening givas andra möjligheter än som i motionerna anvisats att tillgodose de synpunkter som ligga till grund för motionärernas yrkande. Utskottet vill härutinnan framhålla, att i det mellan svenska arbetsgivarföreningen och landsorganisationen i december 1938 upprättade huvudavtalet, vilket numera antagits såsom kollektivavtal mellan åtskilliga av de till nämnda organisationer hörande förbunden, bestämmelse upptagits om att bl. a. sådana frågor som motionärerna avse kunna av det berörda förbundet hänskjutas till behandling i en rådgivande skiljenämnd, den s. k. arbetsmarknadsnämnden. Nämnden, som består av lika många ledamöter från vardera sidan, skall söka komma till en samstämmig uppfattning i bedömandet av dit hänskjuten fråga och finna utvägar för utjämning av motsättningen mellan parterna. Beslut, varom flertalet i nämnden förenar sig, skall delgivas respektive förbund, på vilket det ankommer att i samråd med arbetsgivarföreningen respektive landsorganisationen vidtaga de åtgärder, vartill beslutet må giva anledning. — Enligt vad socialstyrelsen uppgivit i sitt till utskottet avgivna yttrande har arbetsmarknadsnämndens verksamhet på nu angivna område slagit synnerligen väl ut. Nämnden, som haft att handlägga ett relativt stort antal ärenden, har i de flesta fall fattat enhälliga beslut, och tvistefrågorna ha i regel blivit lösta i enlighet med nämndens förslag. De organisationer, som hittills genom anmälan till socialstyrelsen i vederbörlig ordning blivit underkastade bestämmelserna i 3 kap. lagen om förenings- och förhandlingsrätt, äro icke anslutna till landsorganisationen. Med hänsyn till de gynnsamma erfarenheter som vunnits av arbetsmarknadsnämndens verksamhet finner utskottet i likhet med socialstyrelsen det vara lämpligt, att även nämnda organisationer undersöka möjligheterna att genom frivillig överenskommelse upprätta rådgivande skiljenämnder för behandling av tvister rörande avskedande. Utskottet är visserligen medvetet om att en dylik utväg icke torde stå till buds i de fall, då arbetsgivaren ej är organiserad eller ansluten till huvudorganisation. Med hänsyn till den fortgående utvecklingen av organisationsväsendet inom näringslivet torde det dock kunna förutsättas, att nämnda förhållande i allt mindre utsträckning kommer att utgöra hinder för en tillämpning av det av utskottet anvisade tillvägagångssättet för tvisters biläggande.»

I detta sammanhang vill jag lämna den upplysningen, att jag från första början var inne på den tanke, som utskottet nu gjort till sin. Emellertid fann jag efter samtal med de anställdas organisationer, att denna lösning knappast innebar en framkomlig väg just av de skäl, som utskottet självt påpekar, nämligen att en dylik utväg icke står till buds i de fall, då arbetsgivaren ej är organiserad. Just i de fall, då behov mest framträder av en ändrad lagregel, skulle enligt de uppgifter jag erhöi från nämnda organisationer förhållandet vara, att arbetsgivarna i mycket ringa utsträckning vore organiserade. Under sådana omständigheter skulle man ju icke nå det önskade målet på denna väg. Utskottet uttrycker emellertid den uppfattningen, att med hänsyn till den fortgående utvecklingen av organisationsväsendet nämnda förhållande i allt mindre utsträckning kommer att framstå som hinder i förevarande avseende. Även om jag icke vågar vara lika optimistisk som utskottet, så vill jag dock

Om viss ändring i lagen om förenings- och förhandlingsrätt. (Forts.) icke helt förneka möjligheten att efter den auktoritativa fingervisning, som utskottet lämnat, en ändring härutinnan kan komma att ske. Därest detta skulle bli förhållandet, skall jag gärna medge, att syftemålet med min motion lika väl kan vinnas på den av utskottet anvisade vägen. Det återstår för mig att avvakta och se, hur utvecklingen kommer att gestalta sig. Därest utskottet icke skulle få rätt i sin förmodan, kommer frågan med all säkerhet att ånyo bringas under riksdagens prövning. Den hör till dem, som med naturnödvändighet tvinga sig fram.

Herr talman! Jag har icke något yrkande.

I detta anförande instämde herr *Wagnsson*.

Herr **Forslund**: Herr talman! Sedan motionären nu varit i tillfälle att ytterligare utveckla skälen för motionen, skulle det vara intressant att gå närmare in på detta invecklade problem. Men med respekt för kammarens önskan att inte alltför sent få sluta detta plenum skall jag inskränka mig till att yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående nya moratoriebestämmelser för värnpliktiga m. fl., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo och lades till handlingarna jordbruksutskottets memorial: nr 35, med överlämnande till riksdagen av förteckningar över av domänstyrelsen försålda hemman och lägenheter; samt nr 36, med överlämnande till riksdagen av departementsvis uppgjorda förteckningar över försäljningar m. m. av fast kronoegendom.

På framställning av herr talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till ett annat sammanträde.

Upplästes ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag, nr 407, utvisande att nämnda kammare förenat sig med första kammaren i dess beslut, att andra särskilda utskottet skulle behandla Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 268, med förslag till civilförsvarslag, m. m., nr 269, med förslag till avlösningsreglemente för personal i det allmänna civilförsvaret, m. m., nr 270, angående anslag till civilförsvaret för budgetåret 1944/45, samt nr 271, angående tillsättande av länsombud för krigsmaterielverket, m. m.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 1.02 på natten.

In fidem
G. H. Berggren.

Lördagen den 20 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 4 eftermiddagen.

Herr statsrådet *Andersson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

- nr 272, angående anslag till särskilda åtgärder för främjande av skogsbrandskyddet;
- nr 274, angående vissa anslag till brandväsendet; och
- nr 280, med förslag till lag om arbetslöshetsnämnd.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

- nr 287, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnadsfrågor berörande staden mellan broarna samt Riddarholmen i Stockholm m. m.;
- nr 288, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsverkets övertagande av vissa städers förpliktelser beträffande innehavare av befattningar, vilka vid upphörande av rådhusrätterna i samma städer komma att indragas, m. m.; samt
- nr 289, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under tolfte huvudtiteln gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1944/45 till allmänna indragningstaten.

Anmälades och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

- nr 290, i anledning av väckt motion om viss ändring i stadgan om ersättning för riksdagsmannauppslagets fullgörande, m. m.; och
- nr 291, i anledning av väckta motioner om revision av tryckfrihetslagstiftningen m. m.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 267, med förslag till förordning om ändring i förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften, m. m.

Föredrogs och hänvisades till andra särskilda utskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

- nr 268, med förslag till civilförsvarslag, m. m.;
- nr 269, med förslag till avlösningsreglemente för personal i det allmänna civilförsvaret, m. m.;
- nr 270, angående anslag till civilförsvaret för budgetåret 1944/45; samt
- nr 271, angående tillsättande av länsombud för krigsmaterielverket.

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 275, angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1943/44 m. m.

Propositionen hänvisades, såvitt angick anslag under nionde huvudtiteln, till jordbruksutskottet samt i övrigt till statsutskottet.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner: nr 277, angående anordnande av vissa ammunitionsförråd m. m.; och nr 278, angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1944/45.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den av fru *Sjöström-Bengtsson* m. fl. väckta motionen, nr 326, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till socialstyrelsen.

Föredrogs och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 272, 274 och 280.

Anmäldes och bordlades

konstitutionsutskottets utlåtande och memorial:

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till förordning angående indrivning av utskylder hos värnpliktiga m. fl., i vad propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet; och

nr 24, angående granskning av de i statsrådet förda protokoll;

statsutskottets utlåtanden:

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1944/45 under tionde huvudtiteln, avseende anslagen inom handelsdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 133, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlöningsm. fl. anslag för budgetåret 1944/45 under fjärde huvudtiteln jämte i ämnet väckta motioner;

nr 134, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnadsarbeten m. m. för försvaret jämte i ämnet väckta motioner;

nr 135, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag angående organisationen av dövstumskolväsendet m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1944/45 till yrkesundervisningen jämte i ämnet väckta motioner;

nr 137, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag angående allmänna studielånefonden jämte i ämnet väckta motioner;

nr 138, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rationalisering och utbyggnad av skolhälsovården m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 139, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter för försvarsändamål å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1943/44;

nr 140, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dels särskilda förmåner för värnpliktiga vid tjänstgöring å ubåt, dels ock särskild gottgörelse till vissa värnpliktiga för deltagande i minsvepningsarbete;

nr 141, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt statsgaranti för exportkredit;

nr 142, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade bestämmelser om ersättning för flyttningskostnad åt befattningshavare i statens tjänst, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 143, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i civila avlöningsreglementet, militära avlöningsreglementet och manskapsavlöningsreglementet, m. m., jämte i ämnet väckt motion; och

nr 144, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1944/45 till särskild ersättning för debitering av värnsskatt;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående indrivning av utskylder hos värnpliktiga m. fl., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 38, i anledning av väckt motion om beräkningen av allmän omsättnings-skatt för vissa skodon med bottnar av trä eller annat ersättningsmedel för läder eller gummi; och

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1944, m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag ur kyrkofonden för budgetåret 1944/45 för biträde vid handläggning av boställsären-den och vad därmed äger samband;

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning från kyrkofonden för övertalig personal vid domänverket; och

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i 9, 11 och 15 kap. giftermålsbalken, m. m.; samt

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 38, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen de 18 juni 1927 (nr 234) om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militär-tjänstgöring, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 2 mom. lagen den 21 juni 1940 (nr 540) om krigs-skadeersättning;

nr 40, i anledning av väckta motioner om visst tillägg till övergångsstad-gandet i lagen den 18 april 1935 (nr 113) med vissa bestämmelser om arbets-förmedling;

nr 41, i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen den 25 juni 1909 (nr 56, s. 1) angående naturminnesmärkens fredande, m. m.; och

nr 42, i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen om arbetstidens begränsning.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens samman-träde avslutades kl. 4.10 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.
